

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Irmak IRMAKOĞLU

DEMOKRATİK VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ: BİR EYLEM
ARAŞTIRMASI ÖRNEĞİ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Irmak IRMAKOĞLU

DEMOKRATİK VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ: BİR EYLEM
ARAŞTIRMASI ÖRNEĞİ

Danışman

Doç. Dr. Ceren KALFA ATAAY

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Irmak IRMAKOĞLU'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Sibel Mehter Aykın (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Ceren Kalfa Ataay (İmza)

Üye : Doç. Dr. Işıl Cerem Cenker Özek (İmza)

TEZ BAŞLIĞI: DEMOKRATİK VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ: BİR EYLEM
ARAŞTIRMASI ÖRNEĞİ

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 14/07/2021

Mezuniyet Tarihi : 09/09/2021

(İmza)
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi: Bir Eylem Araştırması Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

[Faint, stylized signature watermark]

İmza
Irmak Irmakoğlu

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	İrmak Irmakoğlu
Öğrenci Numarası	20195218014
Enstitü Ana Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanının Unvanı, Adı-SOYADI	Doç. Dr. Ceren KALFA ATAAY
Tez Başlığı	Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi: Bir Eylem Araştırması Örneği
Turnitin Ödev Numarası	1642647037

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 199 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 07/09/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç %7'dir.

alıntılar dahil %12'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

07/09/2021

Doç. Dr. Ceren KALFA ATAAY

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iv
GÖRSELLER LİSTESİ.....	v
TABLOLAR LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	x
TEŞEKKÜR.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRATİK VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

1.1. Yurttaşlık ve Demokratik Yurttaşlık Eğitimi	6
1.2. Demokratik Katılım ve İnsan Hakları Eğitimi'nin Hedefleri	11
1.3. Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Olarak Gerçekleştirilen Ulusal ve Uluslararası Çalışmalar.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL KATILIM

2.1. Siyasal Katılım ve Düzeyleri.....	28
2.2. Demokratik Katılımı Etkileyen Faktörler.....	36
2.2.1. Eğitim ve Siyasal Bilgi.....	36
2.2.2. Örgütlülük	40
2.2.3. Yurttaşlık Görevi Duygusu	41
2.2.4. Siyasal İlgi.....	43
2.2.5. Siyasal Etkinlik Duygusu	43
2.2.6. Sosyal Girişkenlik	45
2.2.7. Değerler.....	45
2.2.8. Tutumlar	46
2.2.9. Politik Öz-Yeterlik	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM, BULGULAR VE YORUM

3.1. Araştırmanın Yöntemi	51
3.1.1. Eylem Araştırması	51
3.1.1.1. Eylem Araştırması Süreci.....	53
3.1.1.1.1. Tanılama	53
3.1.1.1.2. Tanımlama	54
3.1.1.1.3. Geliştirme	55
3.1.1.1.3.1. Ders Planlarının Geliştirilmesi.....	57
3.1.1.1.3.2. Eylem Planının Geliştirilmesi.....	57
3.1.1.1.4. Uygulama ve Değerlendirme.....	59
3.1.1.1.5. Sonuçların Paylaşılması.....	68
3.1.2. Verilerin Toplanması	68
3.1.4. Verilerin Analiz Süreci	68
3.1.4.1. Verilerin Kodlanması	69
3.1.4.2. Kategori Bulunması.....	69
3.1.4.3. Verilerin Kodlara ve Temalara Göre Düzenlenmesi ve Tanımlanması	69
3.1.4.4. Bulguların Yorumlanması	70
3.2. Bulgular ve Yorum	70
3.2.1. Mevcut Durum	70
3.2.1.1. Siyasal Bilgi	72
3.2.1.1.1. Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi	72
3.2.1.1.2. Demokratik Katılım Yollarına Dair Bilgi.....	74
3.2.1.1.3. Vatandaş Sorumlulukları Bilgisi	76
3.2.1.1.4. Sendikal Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi	78
3.2.1.1.5. Demokratik Toplumun Aktörlerine Dair Bilgi.....	79
3.2.1.2. Politik Öz-Yeterlilik.....	81
3.2.1.3. Yurttaşlık Görevi Duygusu	84
3.2.1.4. Mevcut Duruma İlişkin Genel Değerlendirme.....	86
3.2.2. Eylem Sürecinin Ardından Katılımcıların Demokratik Katılım Seviyelerine İlişkin Bulgular.	87
3.2.2.1. Siyasal Bilgi.....	90
3.2.2.1.1. Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi.....	90
3.2.2.1.2. Demokratik Katılım Yollarına Dair Bilgi	93

3.2.2.1.3. Vatandaş Sorumlulukları Bilgisi	96
3.2.2.1.4. Sendikal Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi	98
3.2.2.1.5. Demokratik Toplum Hakkında Bilgi.....	100
3.2.2.1.5.1. Demokratik Toplumun Aktörlerine Dair Bilgi	100
3.2.2.1.5.2. Sendikalara Dair Bilgi.....	102
3.2.2.1.5.3. Sivil Topluma Dair Bilgi.....	105
3.2.2.2. Yurttaşlık Görevi Duygusu.....	107
3.2.2.3. Politik Öz-Yeterlilik	110
3.2.2.4. Siyasal İlgi	113
3.2.2.5. Demokratik Katılım Gösterme İsteği	116
3.2.2.6. Tutum ve Değerler.....	118
3.2.2.7. Demokrasiye İlişkin Görüş ve Tutumlar	122
3.2.2.2. Eylem Sürecinin Ardından Katılımcıların Demokratik Katılım Seviyelerine İlişkin Bulgulara Yönelik Genel Bir Değerlendirme	124
SONUÇ	129
KAYNAKÇA.....	143
EKLER	152
Ö Z G E Ç M İ Ş	183

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3. 1. Eylem Araştırmasının Aşamaları	53
--	----

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 3. 1. Etkinlik Uygulamaları.....	60
Görsel 3. 2. Etkinliğe İlişkin Öğrenci Çalışmaları	62
Görsel 3. 3. Etkinliğe İlişkin Öğrenci Çalışmaları	63
Görsel 3. 4. Etkinlik Uygulamaları.....	64
Görsel 3. 5. Etkinlik Uygulamaları.....	66
Görsel 3. 6. Etkinliğe İlişkin Öğrenci Çalışmaları	67

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Demokrasi Kültürü İçin Temel Yetkinlikler Çerçevesi	12
Tablo 3. 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	56
Tablo 3. 2. Araştırmada Gerçekleştirilen Yarı-Yapılandırılmış Görüşmeler İçin Geliştirilen Eylem Planı	58
Tablo 3. 3. Araştırmada Uygulanan Eğitimler İçin Geliştirilen Eylem Planı	58
Tablo 3. 4. Tema ve Kategorilerin Toblolaştırılmış Hali	71
Tablo 3. 5. Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar	72
Tablo 3. 6. Demokratik Katılım Yollarına Dair Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar	74
Tablo 3. 7. Vatandaş Sorumlulukları Bilgisi Kategorisine İlişkin Kodlar	76
Tablo 3. 8. Sendikal Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar	78
Tablo 3. 9. Demokratik Toplumun Aktörlerine Dair Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar	79
Tablo 3. 10. Politik-Öz Yeterlilik Kategorisine İlişkin Kodlar	81
Tablo 3. 11. Yurttaşlık Görevi Duygusu Kategorisine İlişkin Kodlar	84
Tablo 3. 12. İkinci Görüşmeler Sonrası Tema ve Kategorilerin Tablolaştırılmış Hali	89
Tablo 3. 13. Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar	91
Tablo 3. 14. Demokratik Katılım Yollarına Dair Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar	93
Tablo 3. 15. Vatandaş Sorumlulukları Bilgisi Kategorisine İlişkin Kodlar	96
Tablo 3. 16. Sendikal Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar	98
Tablo 3. 17. Demokratik Toplumun Aktörlerine Dair Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar	101
Tablo 3. 18. Sendikalara Dair Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar	102
Tablo 3. 19. Sivil Topluma Dair Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar	105
Tablo 3. 20. Yurttaşlık Görevi Duygusu Kategorisine İlişkin Kodlar	107
Tablo 3. 21. Politik-Öz Yeterlilik Kategorisine İlişkin Kodlar	111
Tablo 3. 22. Siyasal İlgi Kategorisine İlişkin Kodlar	113
Tablo 3. 23. Demokratik Katılım Gösterme İsteği Kategorisine İlişkin Kodlar	117
Tablo 3. 24. Tutum ve Değerler Kategorisine İlişkin Kodlar	119
Tablo 3. 25. Demokrasiye İlişkin Görüş ve Tutumlar Kategorisine İlişkin Kodlar	123

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
K1	: Katılımcı 1

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, yetişkinlerin aktif yurttaşlar olarak demokratik süreçlere katılım becerilerinin geliştirilmesi için yeni yöntemler ortaya koymaktır. Buna bağlı olarak çalışmanın temel araştırma sorusu ise Avrupa Konseyi'nin hazırladığı “Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu” çerçevesinde verilecek bir eğitimin Türkiye koşullarında üniversite öğrencilerinin katılımcılık becerisinin geliştirilmesinde etkili olup, olmayacağıdır. Hipotezimiz bu kılavuz çerçevesinde hazırlanan eğitimler yoluyla özellikle gençlerde demokratik farkındalık ve katılımcılık becerilerinin geliştirilebileceği yönündedir. On altı ayrı insan hakları meselesi çerçevesinde yapılandırılan kılavuzda, gençlerin insan hakları konusunda gerekli bilgi, beceri ve tutumlarının geliştirilebilmesi adına kırk dokuz etkinliğe yer verilmiştir. Araştırmamız, bu kırk dokuz etkinlikten doğrudan katılımcılık ile ilgili olanların seçilip Akdeniz Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi öğrencilerine uygulanmasını ve bu uygulamadan alınan sonuçların değerlendirilmesini, böylece de eğitimlerin katılımcılığın gelişimine katkısının ölçülmesini amaçlamaktadır.

Araştırmada yöntem olarak nitel araştırma tekniklerinden eylem araştırması tekniği benimsenmiştir. Eylem araştırmasında araştırmacılar ile katılımcılar bilgiyi birlikte ürettikleri için, eğitim uygulaması esnasında yetişkinlerin ihtiyaç, istek ve önerilerine yönelik olarak kılavuzun şekillendirilmesine imkân vermektedir. Araştırma Akdeniz Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada uygulanmak üzere Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu'ndan yurttaşlık kavramı ve katılımcılık becerisi ile doğrudan ilgili olan beş etkinlik seçilmiştir. Etkinliklerin, öğrencilerin katılımcılık becerileri üzerindeki etkilerini ölçmek adına eğitim uygulaması öncesinde ve sonrasında yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler neticesinde ulaşılan veri seti ışığında, katılımcıların demokratik katılım seviyelerine etki eden; siyasal bilgi, siyasal ilgi, politik öz-yeterlilik, vatandaşlık görevi duygusu, tutum ve değerler, demokratik katılım gösterme isteği faktörleri çerçevesinde olumlu yönde bir değişimin yakalandığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın önemi öğrencilerin katılım becerilerinin geliştirilmesi adına yeni yöntemler sunmayı hedeflemesidir. Çünkü demokrasilerin sağlıklı ve etkin şekilde işleyebilmesinin yolu hak ve sorumluluklarının bilincinde, gerekli bilgi, beceri ve tutumlara sahip vatandaşların yetiştirilmesinden geçmektedir. Vatandaşların katılım becerilerinin geliştirilmesinin gerekliliği hususuna; Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Kalkınma Planı'nda, Kopenhag kriterlerinde, Avrupa Konseyi'nin tavsiye kararlarında da dikkat çekilmektedir.

Tez sonucunda, elde edilen verilerin ışığında ilgili kılavuzun, yetişkinlerin; katılım, sorumluluk ve dayanışma bilinçlerini geliştirmeye, onlara girişimcilik, tartışma ve uzlaşma becerilerini kazandırmaya, seçimlerde kullandıkları oyların önemini kavramalarını sağlamaya yönelik bir yetişkin modülü olarak formüle edilerek kullanılabileceğini öneriyoruz.

Anahtar Kelimeler: Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu, demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi, yurttaşlık, katılım, eylem araştırması.

SUMMARY

DEMOCRATIC CITIZENSHIP AND HUMAN RIGHTS EDUCATION: A CASE OF ACTION RESEARCH

The purpose of this research is to reveal new methods to improve the adults' skills of participation in democratic processes as active citizens. Correspondingly, the main research question of the study is whether an education to be given within the framework of the "A Manual on Human Rights Education with Young People" which prepared by the Council of Europe, can be used to improve the participation skills of university students in Turkey's condition. In this respect, our hypothesis is that democratic awareness and participation skills can be developed, especially among young people, through the trainings prepared within the framework of this manual. The manual, which was structured around sixteen different human rights issues, include forty-nine activities in order to develop the necessary knowledge, skills and attitudes of young people on human rights. In this regard, our research aims to select the activities which are directly related to participation within forty-nine activities, to apply the selected activities to the students studying at the department of Political Science and Public Administration at Akdeniz University, then to evaluate the results obtained from this application, and thus, it aims to measure whether the applied trainings improve the awareness of participation on the students.

In this study, the "action research" method, which is one of the qualitative research technique, was adopted as a method. By means of researchers and participants produce information together, action research method allows to shape the manual according to the needs, wishes and suggestions of adults during the project. The research was carried out on students studying in the department of Political Science and Public Administration at Akdeniz University. Five activities, which are directly related to the concept of citizenship and participation skills, are selected from the "A Manual on Human Rights Education with Young People" to be implemented in the research. In order to measure the effects of the activities about the participation skills of the students, semi-structured interviews were conducted before and after the training. In accordance with the data set obtained as a result of these interviews, the factors which affecting the democratic participation levels of the participants like; political knowledge, political interest, political self-efficacy, sense of civic duty, attitudes

and values, willingness to participate in democracy etc., it has been determined that there is a positive change in these factors.

The importance of this research is that it aims to present new methods for the development of students' participation skills. Because the only way for democracies to function in a healthy and effective way is to train the persons as citizens who are aware of their rights and responsibilities and have the necessary knowledge, skills and attitudes. In this regard, the necessity of improving the participation skills of citizens is also included in the 11th Development Plan of the Republic of Turkey, the Copenhagen Criteria and the Recommendations of the Council of Europe. As a result of the thesis and in the light of the data obtained from the relevant manual; we can suggest that this manual can be used as an adult module in order to develop adults' awareness of participation, responsibility and solidarity, to provide them with entrepreneurship, discussion and reconciliation skills, and to enable them to comprehend the importance of their votes in elections.

Keywords: A Manual on Human Rights Education with Young People, democratic citizenship and human rights education, citizenship, participation, action research.

TEŞEKKÜR

Akademik yaşamımın tamamına tanıklık eden, engin bilgileri ve yol gösterici önerileriyle akademik gelişimimi her zaman destekleyen, bu çalışmanın hazırlanmasında ve sonuçlandırılmasında, çok değerli emeğini ve kıymetli zamanını, bilgisini ve sabrını benden esirgemeyen ve her daim yol gösterici olan, her zaman saygı ve sevgiyle hatırlayacağım, sevgili danışmanım Doç. Dr. Ceren Kalfa Ataay'a en derin saygılarım ve sevgilerimle teşekkürü bir borç bilirim.

Tez konusunun şekillenmesi sırasında ve sonrasında desteği, yol gösterici önerileri ve sabrıyla yoluma ışık tutan ve proje döngüsü ve yönetimi ile ilgili bilimsel birikimimi geliştirmeme olanak sağlayan sevgili hocam Prof. Dr. Sibel Mehter Aykın'a en derin saygılarım ve sevgilerimle teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimi hazırlarken engin bilgilerini ve katkılarını benden esirgemeyen değerli hocalarım Doç. Dr. Janset Özen Aytemur, Arş. Gör. Serhat Kaya, Dr. Öğr. Üyesi Serkan Doru'ya en derin saygılarım ve sevgilerimle teşekkürü bir borç bilirim.

Tez yazım süreci boyunca sürekli yanımda olan ve desteğini benden esirgemeyen, beni sürekli motive eden dostum Atahan Taşkın'a teşekkür ederim.

Bu araştırmanın asıl kahramanları olan, araştırmanın onlarsız söz konusu olamayacağı, proje katılımcılarının her birine en derin saygılarım ve sevgilerimle teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak; hayallerime ve amaçlarıma saygı duyan, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca benden hem maddi hem de manevi desteklerini esirgemeyen, yorulduğum anlarda beni ayağa tekrar tekrar kaldıran ve her zaman bana inanan anneme ve babama en derin saygılarım ve sevgilerimle teşekkür ederim. Bu tezi ağabeyim Musa Irmakoğlu'na atfederim.

GİRİŞ

Bugün demokrasi en popüler siyasal sistem olmasına rağmen, küresel düzeyde uygulanmasında pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Özellikle demokratik açıdan gelişmiş olduğu kabul edilen Avrupa ülkelerinde bile seçmen ilgisizliği, siyasal katılım oranlarının düşüşü, heterojen nüfus yapısı, katılımcılık ya da şeffaflık gibi demokratik değerlerin kamusal alanda kabul görmeyişi ve refah devleti politikalarının istismar edilmesi gibi problemler demokrasilerin etkinliğini düşürmektedir. Bu durum bize kurumsal ve yasal mekanizmalar ya da prosedürel düzenlemelerin, demokrasinin sağlıklı ve etkili işlemesi için yeterli olmadıklarını göstermektedir. Bu açıdan demokratik bir siyasal toplumun etkili ve sağlıklı bir şekilde işletilebilmesinde, kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü ya da dokunulmaz insan hakları gibi vazgeçilmez ilkelerin tek başlarına yeterli olmadıkları, demokrasilerin ancak demokratik değerleri içselleştirmiş vatandaş topluluğunun varlığı ile sağlıklı ve etkin bir şekilde yaşayabilecekleri görülmektedir. Dolayısıyla demokratik toplumun birlik ve istikrar içerisinde yaşatılmasında; siyasal kurumların adil, düzenli ve etkili bir biçimde işlemesi kadar, vatandaşlarının sahip oldukları demokratik bilgi, beceri ve tutumlar da etkilidir (Kisby ve Sloam, 2009: 313; Tok, 2005: 236). Demokratik toplumlarda bu bilgi, beceri ve tutumların ise ancak katılımcılık becerisi/davranışı ile vücut bulacağı öngörülmektedir (Doğanay vd., 2007: 216).

İlgili literatürde demokratik değerleri kendi yaşamına entegre edip, doğruları ve yanlışları eleştirel düşünme ve sorgulama süreçleri sonucunda kabul eden ve siyasal süreçlere katılım gösteren bireylerin demokrasinin değerlerine sahip çıkmada daha başarılı olacakları belirtilmektedir (Veldhuis, 1997). Buna bağlı olarak eğitim alanında gerçekleşen son gelişmeler ile beraber demokrasinin gerektirdiği nitelik ve donanımlara sahip bireylerin yetiştirilmesi tüm eğitim sistemlerinin görevi olarak kabul edilmiş; eleştirel düşünme ve sorgulama becerileri gelişmiş, insan hakları ve demokrasi hususunda yeterli ölçüde bilgiye sahip bireylerin yetiştirilmesi demokratik eğitimin temel amacı olarak belirlenmiştir (Doğanay vd., 2007: 216; Kondu ve Sakar, 2013: 50). Demokratik eğitimin bu temel amacının gerçekleşmesi de ancak bireylerin, demokratik vatandaşlık eğitimi ve insan hakları eğitiminden geçmeleri ile mümkün olabilecektir (Akbaş, 2008: 20; Kondu ve Sakar, 2013: 51).

Demokratik vatandaşlık eğitimi ve insan hakları eğitimi sonucunda bireylerin edilgen kimliklerinden sıyrılarak; etkin, özgür, sorumlu ve katılımcı yurttaşlar haline gelecekleri ve bunun sonucunda *sivil toplum ile demokrasinin katılımcı boyutunun gelişip güçleneceği*

öngörülmektedir (Kisby ve Sloam, 2009: 313; Kondu ve Sakar, 2013: 51). Kisby ve Sloam (2009: 313) da vatandaşların -özellikle de genç yurttaşların- geleneksel katılım biçimlerine yönelik ilgisizliklerinin son yıllarda akademisyenler ve politikacılar için merkezi bir tema haline geldiğini ve gençlerin yaşadıkları ülkenin demokratik yaşamına aktif bir şekilde katılmalarının yolunun demokratik vatandaşlık eğitiminden geçtiğini belirtmişlerdir. Demokratik vatandaşlık eğitimi bir yönüyle de bireylerin birbirlerine ve içerisinde yaşadıkları toplumun değerlerine, hukuk kurallarına ve kurum ve kuruluşlarına karşı uyumlarını güçlendirmektedir (Uğurlu, 2011: 156).

Tüm bu nedenlerden dolayı demokratik becerilerin kazandırılmasına yönelik demokratik vatandaşlık eğitimi ve insan hakları eğitiminin küresel ölçekte önem kazandığı görülmektedir. Buna bağlı olarak da birçok gelişmiş ülke, özellikle gençlerin; insan hak ve özgürlüklerine saygılı, vatandaşlık için gerekli bilgi, beceri ve tutumlara sahip; aktif, sorumlu ve etkin vatandaşlar olarak yetişmeleri için yoğun çaba sarf etmektedir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012: 39; Beacco vd., 2016a: 16-18). Aynı şekilde UNESCO, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi vb. birçok uluslararası kurum, kuruluş ve örgüt de “vatandaşlık eğitimi” ve “insan hakları eğitimi” alanlarında aktif şekilde çalışmalar yürütmekte ve vatandaşlık eğitiminin önemine dikkat çekmektedir (Ereş, 2015: 120; Kondu ve Sakar, 2013: 50; Veldhuis, 1997: 8).

Benzer şekilde Türkiye Cumhuriyeti’nde de demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi alanında çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şu şekildedir; Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi (2011-2015), Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi (2004-2019). Ancak ilgili literatür incelendiğinde demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ile ilgili çalışmaların ilk ve orta öğretim kademelerinde yoğunlaştığı, yetişkinlere yönelik demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ile ilgili çalışmaların sınırlı kaldığı ve bu çalışmaların da eğitim disiplininin alanına sıkıştırıldığı görülmektedir. Oysaki demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi yaşam boyu öğrenmeye dayalı dinamik bir süreçtir ve demokrasilerin sağlıklı ve etkin şekilde yaşatılabilmesi adına yetişkinlerin de insan hak ve özgürlüklerine duyarlı, demokratik katılım gösteren aktif ve etkin yurttaşlar olacak şekilde eğitilmeleri gerekmektedir.

Buna yönelik olarak bu çalışmanın amacı da yetişkinlerin aktif yurttaşlar olarak demokratik süreçlere katılım becerilerinin geliştirilmesi için yeni yöntemler ortaya koymak olarak belirlenmiştir. Buna bağlı olarak çalışmanın temel araştırma sorusu ise Avrupa Konseyi’nin hazırladığı Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu (Brander vd., 2008) çerçevesinde verilecek bir eğitimin Türkiye koşullarında üniversite öğrencilerinin katılımçılık

becerisinin geliştirilmesinde etkili olup olmayacağıdır. Hipotezimiz bu kılavuz çerçevesinde hazırlanan eğitimler yoluyla özellikle gençlerde demokratik farkındalık ve katılımcılık becerilerinin geliştirilebileceği yönündedir. Çalışmada uygulanmak üzere, adı geçen kılavuzda yer alan 49 etkinlikten doğrudan katılımcılık ve yurttaşlık ile ilgili olan beş etkinlik seçilmiştir. Bu etkinliklerin, araştırmanın örneklem grubunu oluşturan Akdeniz Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi öğrencilerine uygulanmasına ve bu uygulamadan alınan sonuçların değerlendirilerek, eğitimlerin katılımcılığın gelişimine katkısının ölçülmesine karar verilmiştir.

Çalışmada yöntem olarak ise, nitel araştırma tekniklerinden eylem araştırması tekniği benimsenmiştir. Eylem araştırması, araştırmacının doğrudan eylemde bulunabileceği, mevcut durumu iyileştirebileceği veya değiştirebileceği her alanda kullanılabilecek bir yöntem olmasıyla (Beyhan, 2013: 71; İnan, 2011: 482) ve uygulamayı gerçekleştiren bireylerin, araştırma sürecine doğrudan katılımına imkân vermesi açısından (Tezcan vd., 2016: 139) elinizdeki araştırmanın amacına en uygun yöntemdir. Ayrıca eylem araştırmasında araştırmacılar ile katılımcılar bilgiyi birlikte ürettikleri için, yöntem, eğitim uygulaması esnasında yetişkinlerin ihtiyaç, istek ve önerilerine yönelik olarak kılavuzun şekillendirilmesine imkân verecektir. Eğitim uygulamasının etkililiğini ölçmek için ise, eğitim uygulaması öncesinde ve sonrasında katılımcılar ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilecektir. Eğitim uygulaması öncesinde gerçekleştirilecek yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler, eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilecek yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgular ile karşılaştırılıp, yorumlanacak ve eğitim uygulamasının ardından öğrencilerin demokratik katılım becerilerinin ne düzeyde geliştiği tespit edilerek, yorumlanacaktır.

Tezin özgünlüğü ise bu noktalardan gelmektedir. Siyasete katılımın sadece oy verme davranışı ile sınırlı kaldığı, dolayısıyla demokratik katılımın düşük düzeylerde kaldığı Türkiye Cumhuriyeti'nde (Canbaz vd., 2019: 2550; Doğanay vd., 2007; Gökçe vd., 2017: 317-318), demokrasimizin sağlıklı ve etkin şekilde yaşatılabilmesi adına gençlerimizin de katılım becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi alanında yapılan bu çalışmanın, demokratik vatandaşlık ve insan hakları bağlamında yetişkinlerin aktif yurttaşlar olarak demokratik süreçlere katılım becerilerinin geliştirilmesi için yeni yöntemler ortaya koyarak ilgili literatürdeki bu boşluğu dolduracağı öngörülmektedir. Dolayısıyla tez, üniversite öğrencilerini hedef almasıyla, yetişkinlerin demokratik katılımlarını geliştirmek için yeni yöntemler ortaya koymayı amaçlamasıyla ve demokratik katılım, vatandaşlık ve

insan hakları konularının doğrudan ilgili olduğu siyaset bilimi alanında gerçekleştirilmesi ile özgün bir değere sahiptir.

Ayrıca araştırmanın hazırlığı için gerçekleştirilen literatür taramasında Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu'nda yer alan etkinliklerin, bireylerin; demokratik bilgi, beceri ve tutumları üzerindeki etkilerini ölçmek üzere herhangi bir değerlendirme çalışmasının gerçekleştirilmediği görülmüştür. Bu açıdan tez çalışmasının; kılavuzda doğrudan katılım becerisi ile ilgili olan etkinlikleri ülke şartlarına ve gençlerin ihtiyaç ve isteklerine göre uyarlayıp, gençler üzerinde uygulayarak, etkilerini ölçmesiyle ilgili literatüre önemli bir katkıda bulunulacağı düşünülmektedir. Ayrıca geleneksel/didaktik bir eğitim tarzının aksine, kılavuza paralel olarak “yaşantısal öğrenme”, “iş birliğine dayalı öğrenme” ve “katılım yoluyla öğrenme” yaklaşımlarını benimseyen bu çalışmanın, adı geçen yaklaşımların demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitiminde uygulanması açısından önemli bir örnek teşkil edeceği düşünülmektedir.

Bireylerin demokratik vatandaşlık ve insan hakları konularında eğitilmeleri ve bu konulardaki bilgi, beceri, tutum ve değerlerinin geliştirilmesi çoğulculuk ve farklılıklara saygı temelinde inşa edilen kapsayıcı bir demokrasi için hayati bir öneme sahiptir. Bulguların olumlu olması durumunda, bu çalışmanın AB'ye aday ülke olan Türkiye Cumhuriyeti'nde bahsi geçen eğitimin, yüksek öğretim ve sivil toplum gibi paydaşları da kapsayacak şekilde geliştirilmesi ve bu konuda çalışmalar yapılması ve orta ve uzun vadede demokrasi, insan hakları, farklılıklara saygı, eşitlik ve adalet gibi değerleri özümsemiş aktif ve sorumlu vatandaşların yetiştirilmesinde tetikleyici bir temel teşkil edilebilecektir. Tüm bunlarla birlikte bu çalışma, kullandığı yöntem ile de özgün bir değere sahiptir. Bu çalışma öncesinde gerçekleştirilen literatür taramasında siyaset bilimi, kamu yönetimi alanlarında eylem araştırması yöntemini kullanan herhangi bir tez çalışmasına rastlanmadığını belirtmek gereklidir. Bu açıdan bu çalışma, okul ve sınıf ortamlarında yenilikçi öğrenim ve öğretim tekniklerinin uygulanıp, sonuçlarının görülmesi açısından etkili bir yöntem olan eylem araştırmasına iyi bir örnek teşkil edecek ve siyaset bilimi, kamu yönetimi gibi alanlarda bu tür araştırmalar için eylem araştırması yönteminin meşruiyetini güçlendirecektir.

Toparlamak gerekirse; Türkiye Cumhuriyeti'nde yetişkinlerin demokratik katılım becerilerinin geliştirilmesi adına kullanılabilecek bir demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programına ihtiyaç duyulması sebebiyle, tezin bu alanda gerçekleştirilecek araştırma, program, yöntem geliştirme gibi faaliyetler açısından özgün sonuçlar sunabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ele alınmıştır. İlgili bölümde konuya ilişkin genel tanımlar yapılarak, demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitiminde bireylere kazandırılması hedeflenen yetkinlikler ortaya konulmuştur. Ardından, demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin hedefleri ve boyutları üzerinde durulmuş ve hem Türkiye Cumhuriyeti’nde hem de dünyada demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimine yönelik gerçekleştirilen proje ve eğitimler incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, siyasal katılım olgusu incelenmiştir. İlgili bölümde konuya ilişkin genel tanımların yapılmasının ardından, ilgili literatürdeki siyasal katılım düzeyi sınıflandırmalarına yer verilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti’nde gençlerin mevcut siyasal katılım düzeyleri ortaya konulmuştur. Bölüm, eğitim uygulaması öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilen görüşmelerde, katılımcıların; demokratik katılım becerilerini ve seviyelerini ölçmek adına kullanılacak parametrelerin ele alınması ile sonuçlandırılmıştır. Bu parametreler “Katılımı Etkileyen Faktörler” alt başlığı altında verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, eylem araştırması yöntemi ele alınmış, eylem araştırmasının süreçlerine değinildikten sonra, araştırmanın; evren ve örnekleme, veri toplama ve analiz süreçleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca ilgili bölümde, eğitim uygulamasının; öğrencilerin katılımcılık becerileri üzerindeki etkilerini ölçmek adına eğitim uygulaması öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler sunulmuş ve yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRATİK VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

1.1. Yurttaşlık ve Demokratik Yurttaşlık Eğitimi

Yurttaşlık ve yurttaşlık eğitimi kavramları artık sadece siyaset biliminin değil eğitim bilimleri ve politikası alanında çalışanların da kullandığı merkezi kavramlardan biri haline gelmiştir. Yurttaşlık eğitiminin gençlerin siyasal ve toplumsal katılıma hazırlanmasında önemli bir işlevi vardır. Demokratik sistemlerin en önemli ögesi, politik süreçlere katılan aktif yurttaşların varlığıdır.

Son yirmi otuz yılda yurttaşlık kavramı ve uygulaması özellikle gelişmekte olan ülkelerde önemli bir değişime uğramıştır (Dalton, 2000: 913). Yurttaşlık kavramı, ulusal devletin ötesinde bölgesel ve hatta küresel gelişmelerin ulus devlet üzerinde yarattığı baskıların (örneğin Avrupa vatandaşlığı) etkisiyle giderek dönüşmüş ve yeni anlamlar kazanmıştır. Öte yandan liberal demokrasilerin gelişmesi yurttaşlığın siyasi düzeyden sosyal ve kültürel düzeye yayılarak derinleşmesini sağlamıştır. Kavramın bu gelişiminin sonucu olarak yurttaşlık, ahlaki gelişimle bağlantılı bir kavram haline gelmiştir (Veugelers, 2011). Demokratik yurttaşlık eğitimi tartışmadan önce yurttaşlık kavramında gerçekleşen bu son gelişmeleri klasik yaklaşımlar açısından değerlendirerek başlamak yararlı olacaktır.

Yurttaşlık, kısaca siyasal bir topluluğa üye olmakla sahip olunan haklar ve yükümlülükler toplamı olarak tanımlanabilir. Antik Yunan kent devletinden Fransız devrimine uzanan gelişimi içinde yurttaşlık bireye haklar, katılım temelinde sorumluluklar ve hukuki bir kimlik temelinde aidiyet kazandıran bir kavram olarak şekillenmiştir. Bu açıdan yurttaşlık literatürde, üç ana unsur veya boyut etrafında tanımlanmaktadır. Birincisi, Marshall'ın tanımındaki medeni, siyasi ve sosyal haklar ile tanımlanan yasal statü olarak yurttaşlıktır. İkincisi, vatandaşları özellikle bir toplumun siyasi kurumlarına aktif olarak katılan siyasi ajanlar olarak görür. Üçüncüsü, vatandaşlığa ayrı bir kimlik kaynağı sağlayan siyasi bir topluluğa üyelik olarak atıfta bulunur (Cohen, 1999; Kymlicka ve Norman, 2000). Üç boyut arasındaki ilişkiler karmaşıktır: Bir vatandaşın sahip olduğu haklar, vatandaşlığın aidiyet duygusunu güçlendirirken aynı zamanda yurttaşın sahip olduğu siyasi faaliyetler alanının kapsamını da tanımlamaktadır (Rawls, 1972: 544). Her açıdan bu kavram bireyi devlete bağlayan ve konumlayan bir içeriği de vurgulamaktadır. Özellikle ikinci boyutta yurttaşlık, bireyin siyasal hayatta aktif olmasını gerektiren bir pratikler bütünü olarak kabul

edilebilir. Bu bakış açısıyla yurttaşlık, içinde bulunulan sosyal birime aidiyetin ötesinde onu şekillendirme ve karar verme gücüne de vurgu yapmaktadır.

Modern vatandaşlık kuramda, genellikle birbiriyle çatışan iki temel yaklaşım içinden değerlendirilmektedir. Bu iki yaklaşım varyasyonları bulunmakla beraber liberal ve cumhuriyetçi olarak adlandırılmaktadır (Işın ve Turner, 2002: 93)

Liberal yurttaşlık anlayışı, bireyin özerkliğine ve haklarına vurgu yapar. Liberal birey anlayışı çerçevesinde şekillenen bu yurttaşlık anlayışı, bireyi topluma öncel, doğal haklarla donatılmış ve temelde ekonomik çıkarları çerçevesinde hareket eden özneler olarak tasarlar. Yurttaş askerlik, vergi ödeme, yasalara uyma gibi yükümlülükleri olsa da temel anlamda politik değil ekonomik alanda etkinlik gösteren aktörler olarak kabul edilir. Buradaki odak açıkça ilk boyuttur: vatandaşlık öncelikle siyasi bir makamdan ziyade yasal haklara sahip olma temelinde anlaşılır. 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıkan liberal Toplum Sözleşmesi kuramına bağlı olarak ortaya çıkan bu görüşe göre devletin varlığı bireylerin can ve mal güvenliğini sağlamak ve haklarını korumak işlevleri ile gerekçelendirilir. Ancak bu yaklaşım, sosyal hakların bu çerçevenin dışında tutulması ve bireyci bir yaklaşım ortaya koyması nedeniyle eleştirilmektedir.

Sivil-cumhuriyetçi yurttaşlık başka bir deyişle klasik yurttaşlık anlayışı ise, insanın politik doğasını vurgular ve yurttaşlığı aktif karar alma ile katılıma dayalı bir süreç olarak görür (Engin, 2002: 95). Bireyi içinde yer aldığı siyasal birimle ilgili kararların alınmasında ve uygulanmasında aktif hale getirmeye çalışan Antik Yunan¹ kaynaklı bu yaklaşım, haklar yanında yurttaş erdemi ve sorumluluklarına da vurgu yapar. Rousseaucu Toplum Sözleşmesi anlayışı ile bağlantılı olan cumhuriyetçi anlayış, devletin varlığını ortak yaşamı düzenlemeye yönelik kararların alınması işlevi ile gerekçelendirir. Ancak, modern devletlerin ölçeği ve heterojen yapısı, cumhuriyetçi yurttaşlık için gerekli görülen nitelikler olan “ahlaki birlik” ve yurttaş erdeminin uygulanması için müsait değildir (Walzer, 1980: 214). Cumhuriyetçi modelin eleştiri aldığı temel nokta bu olsa da katılımcı ve müzakereci demokrasi gibi modern demokrasi anlayışları yurttaşın sorumluluğunu ön plana çıkaran çözümler sunmaktadır. Açıktır ki bu model vatandaşlığın ikinci boyutunu, yani siyasi faillik boyutunu vurgular. Yurttaş her şeyden önce toplumun temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorumluluk alan aktördür.

¹ Antik Yunan yurttaşlık anlayışının özü katılım iken, yurttaşlara sahip olmakla bilinen diğer büyük medeniyet olan Roma İmparatorluğu’nun yurttaşlık anlayışının özü devlet tarafından sağlanan haklara sahip olmaktır. Roma’daki yurttaşlık anlayışı da siyasal kararların alınmasında yurttaşı dışlamasa da imparatorluğun geniş coğrafi ve sosyal yapısı katılımın önünde önemli bir engel teşkil etmekteydi (Heater, 2004: 2). Bu iki uygarlığın yurttaşlık anlayışları arasındaki fark, temel olarak cumhuriyetçi ve liberal yurttaşlık anlayışları arasındaki farkı temsil etmektedir.

Liberal ve cumhuriyetçi yaklaşımlar arasındaki fark basit bir tartışma değildir. Bu yaklaşımların her ikisi de genel yaklaşımları ortaya koyarlar ve farklı alt görüşler barındırırlar. Kymlicka'ya göre ikisi arasındaki temel fark katılıma yaptıkları vurgu düzeyidir. Cumhuriyetçiler aktif katılım konusunda ısrarcı iken, liberaller katılmayı tercih etmeyebilecek yurttaşların her zaman var olacağını ve onları bu yurttaşlık erdemine sahip olmadıkları için değersiz hissettirecek bir sistemin demokrasi olarak kabul edilemeyeceğini iddia ederler. Liberal yaklaşım popülaritesini hiç kaybetmezken cumhuriyetçilik, son dönemde muhafazakarların, milliyetçilerin ve cemaatçilerin haklara yapılan aşırı vurgunun topluma karşı sorumlulukların ihmal edilmesine sebep olduğu yönündeki ısrarları sonucunda yeniden canlanmıştır. Cumhuriyetçi konum vatanseverlik ve homojenlik vurgusunu ön plana çıkarır. Örneğin Robert Putnam'ın (1993) İtalya'da yerel yönetim üzerine çalışması, iyi bir demokratik yapının belirleyicisi olarak yurttaş erdemine olan ilginin artmasında etkili olmuştur. Putnam'a (1993: 87) göre, sivil bir yapının olmazsa olmazı aktif yurttaşlıktır. Walzer'a göre (1980: 64) ise, kamunun sorunlarına aktif ilgi ve bunların çözümünde sorumluluk alma yurttaşlığın en önemli erdemidir. Cumhuriyetçiliğin alternatif görüşleri, Rousseau'nun etkisi ile ortaya çıkan Pateman, Macpherson ve Barber'ın katılımcı demokrasi modelleri içinde gelişmiştir (Mccowan, 2009: 6). Bu modellerin temel özelliği yurttaşların temsilci seçmekle kalmadığı, mümkün olduğunca karar alma süreçlerine kişisel olarak katıldığı bir demokrasi tasavvurudur.

Modern demokrasi kuramcılarının Mouffe'a göre bugün liberal demokrasilerin içinde bulunduğu krizin sebebi, yurttaşların ekonomik öznelerle bir anlamda siyasal ürünlerin tüketicisine indirgenmesi ile ilişkili siyasetin araçsallaştırılması sürecidir (Mouffe, 1993: 111). Liberallere karşı olarak cumhuriyetçiler, insanın toplumsallığına vurgu yaparlar. Aristo ve Hegel çizgisine dayalı bu cumhuriyetçilik (civic republicanism), fayda yerine kamu yararı ile adalet kavramlarını ön plana koymaktadır. Özellikle radikal demokratik çoğulcu kuramda yurttaş toplumsal bir benlik olarak ele alınmakta ve siyaset etik normatif bir çerçevede ele alınmaktadır. Bu noktada cumhuriyetçi yaklaşıma yaklaşan radikal demokrasi yaklaşımı liberalizmin yurttaş anlayışına ciddi bir eleştiri sunmaktadır. Radikal demokrasi kuramcılarının Mouffe'a göre yurttaşlığa dayalı erdem ve ortak değerler ile normların gelişiminde aktif katılımı yok sayan liberalizm için yurttaşlık sadece bir hukuki statüdür. Mouffe'a göre bu anlamda liberalizm, yurttaş bireye feda etmiştir (Demir, 2009: 116-117)

İşte yurttaşlık eğitimi de bu noktada devreye girmektedir. Özellikle demokratik yurttaşlık eğitimi, bulundukları toplumun iyileştirilmesi için katılım gösteren aktif yurttaşlar yaratmayı hedefler. Aristoteles'e göre, eğitim bir insan topluluğunu, siyasal bir birlik haline

getirmenin ve ona sahip çıkan sorumlu insanlar aracılığıyla aidiyet geliştirmenin aracıdır” (Heater, 2004: 2).

En geniş tanımıyla “yurttaşlık eğitimi”, toplulukların üyeleri olarak bireylerin inançlarını, taahhütlerini, yeteneklerini ve eylemlerini etkileyen süreçler toplamıdır. Farklı ülkelerde farklı isimlerle adlandırılmaktadır; örneğin, İngiltere’de "yurttaşlık eğitimi" (citizenship education), ABD’de "yurttaşlık bilgisi" (civics veya civic education) ve kıta Avrupa’sında ise "demokratik vatandaşlık eğitimi" (Citizenship education for democracy) adını almaktadır. Demokratik yurttaşlık eğitimi; politika, hükümet, hukuk sistemi, felsefe (Kisby ve Sloam, 2009: 316), ideoloji, sosyoloji, pedagojik yaklaşım ve amaçları içeren dolayısıyla birbirinden oldukça farklı ve geniş alanları kapsayan bir disiplin olarak da tanımlanmaktadır (Ereş, 2015: 123). Daha sınırlı bir tanımlama ise yurttaşlığı, belirli bir vatanın parçası olma ve o vatanın; anayasa, kanun, örf ve âdet, ortak değer vb. toplumsal değer ve siyasal düzenlemelerine uyma davranışı olarak ele alırken (Banks, 2014: 1; Uğurlu, 2011: 154), yurttaşlık eğitimi de bireylerin bu sürece katılım göstermeleri adına gerçekleştirilen hazırlayıcı eğitim olarak görmektedir. Kısaca yurttaşlık eğitimi, gençlerin toplumsal sorumluluk ve rollerine tam olarak hazırlanmaları adına gerçekleştirilen etkinlikler süreci olarak değerlendirilmektedir (Devies, 2000: 5).

Pateman ve Barber gibi katılımcı demokrasi düşünürlerinin yaklaşımına yakın olacak şekilde, O’Shea (2003), demokratik yurttaşlık eğitimi, bireylerin aktif bir şekilde katılımı ve yaşadıkları toplumlardaki karar verme sürecinde sorumluluk üstlenmelerini sağlamayı amaçlayan uygulama ve faaliyetler bütünü olarak tanımlamaktadır. Örgün ve yaygın öğretim ve öğrenim ortamlarında demokratik değer, ilke ve prosedürlere bağlı bilgi, beceri ve tutumların kazanılması, uygulanması ve de dağıtılması hususunda hayat boyu öğrenme olanaklarının sağlanması üzerine odaklanan demokratik yurttaşlık eğitimi, tabandan yukarıya doğru geliştirilen bir öğrenme sürecidir (O’Shea, 2003).

Avrupa Konseyi’nin tanımına göre ise demokratik yurttaşlık eğitimi (Avrupa Konseyi; 2010: 5-6);

Demokrasi ve hukukun üstünlüğünü yaygınlaştırmak ve korumak amacıyla; öğrencileri bilgi, beceri ve anlayışla donatmak ve tavır ve davranışlarını geliştirmek suretiyle, onları toplumda demokratik haklarını ve sorumluluklarını kullanıp savunacak şekilde yetkinleştirmeyi, öğrencilerin çeşitliliğe değer vermelerini ve demokratik yaşamda aktif bir rol oynamalarını sağlamayı amaçlayan, eğitim, öğretim, farkındalık artırıcı girişimler, bilgiler, uygulamalar ve faaliyetlerdir.

İnsan hakları eğitimi ise “...kültürler arası öğrenme, katılım ve azınlıkların güçlendirilmesi gibi hedefleri olan çeşitli programlarla bağlantı içinde işleyen, insan onurunda

ve eşitliğin geliştirilmesine odaklanan eğitsel programlar ve etkinliklerdir” (Brander vd., 2008: 17).

Bu çalışmada ele aldığımız kılavuza temel teşkil eden ve Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan *Avrupa Konseyi Demokratik Yurttaşlık Eğitimi ve İnsan Hakları Eğitimi Şartı* başlıklı tavsiye kararında demokratik yurttaşlık eğitimi ile insan hakları eğitimi arasında yakından bir ilişkinin olduğuna ve bu iki eğitim alanının karşılıklı olarak birbirlerini desteklediklerine dikkat çekilmiştir. İki terimin de örtüştüğü alanların bulunduğu dikkat çekilen yazıda, yurttaşlık için önemli olan ifade özgürlüğü, oy verme hakkı ve toplanma özgürlüğü gibi hakların klasik insan hakları oldukları ve bu hakların hem demokratik yurttaşlık eğitiminin hem de insan hakları eğitiminin alanında yer aldıkları belirtilmiştir. İki terim arasındaki farkların ise, amaç ve uygulamalarından ziyade odaklandıkları alan ve kapsamlarından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Bahsedilen tavsiye kararına göre demokratik yurttaşlık eğitimi, vatandaşın siyasal, toplumsal, yasal, kültürel ve ekonomik alanlar ile ilgili demokratik hak ve sorumlulukları ve aktif katılımı üzerine odaklanırken, insan hakları eğitimi, bireylerin yaşamlarının tüm yönleri ile ilgilidir ve daha geniş kapsamlı hak ve özgürlükler ile ilgilenmektedir. Bu nedenle demokratik yurttaşlık eğitiminin genç yurttaşların toplumdaki rolüne odaklandığı, insan hakları eğitiminin de insan hakları çerçevesinden bireye ve onun kimliğine, bireyin istek ve ihtiyaçlarına ve onun özgürlük ve sorumluluklarına baktığı görülmektedir (Gollob vd., 2010: 8).

Bu açıdan Demokratik Yurttaşlık Eğitimi ve İnsan Hakları Eğitimi genellikle birlikte ele alınmaktadır. Çünkü vatandaş yaşadığı topluma karşı sorumlu olmakla birlikte, en başta bir insan olarak bazı haklara da sahiptir. Bu yüzden vatandaşın haklarını bilmesi, bunların değerine varması ve ayrıca başkalarının hak ve özgürlüklerine de saygı duyması gerekmektedir. Öncelikle bir insan ve sonrasında bir vatandaş olarak sahip olduğu hakların bilincinde olmayan bir vatandaşın bunları kullanmasını ve korumasını beklemek mümkün değildir. Zaten literatür incelendiğinde de insan hakları eğitimi ile yurttaşlık eğitiminin birlikte ele alındığı² ve bu iki alana ilişkin ortak proje ve materyallerin her ikisini de kapsayacak şekilde geliştirilip³ üretildiği⁴ fark edilmektedir.

² Türkiye Cumhuriyeti’nde temel eğitimde “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi” aktif olarak yürütülmeye devam etmektedir (<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=328>).

³ Avrupa Konseyi 1997-2010 yılları arasında “Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” adlı projeyi yürütmüş, proje dahilinde birçok farkındalık kampanyaları yapılmış ve eğitim materyalleri üretilmiştir (Gollob vd., 2010: 51-52). Yine Türkiye Cumhuriyeti’nde de 2011-2015 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği ile iş birliği içerisinde “Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi” gerçekleştirmiştir (<https://www.coe.int/tr/web/ankara/eu-coe-joint-project-on-democratic-citizenship-and-human-rights-education>).

O halde demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi toplumdaki tüm bireylere, okul boyutunda düşünüldüğünde öğrencilere, insan hak ve özgürlükleri ile ilgili olarak bu haklara saygı gösterilmesi, hakların korunması ve bu haklardan yararlanabilmeleri adına, etkili bir yurttaşlık kültürü oluşturmak amacı ile uygun içerik, yöntem ve materyaller aracılığıyla verilen eğitimidir (Kepenekçi, 1999).

Demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi hayat boyu sürecek bir öğrenme sürecidir. Bu alanda gerçekleştirilecek etkili bir öğrenim; öğrenciler, ebeveynler, eğitimciler, politika oluşturucular, eğitim yetkilileri ve kurumları, sivil toplum örgütleri, medya, kamu görevlileri, gençlik kuruluşları ve halk da dahil olmak üzere oldukça geniş kapsamlı bir paydaş yelpazesini içermektedir (Avrupa Konseyi, 2010: 9). Demokratik, etkin ve aktif vatandaşlığın doğuştan gelmediğine, sonradan sosyalleşme süreci içerisinde yaratılıp, yeniden üretildiğine dikkat çeken Veldhuis da (1997: 9), demokratik yurttaşlık eğitiminde profesyonel kurumların ve politik eğitimcilerin görevinin vatandaşlara demokrasiyi öğretmek olduğunu belirtmiştir. Eğitim sadece okul ortamında gerçekleşmez. Bu çerçevede aile, okul, akran grupları ve kitle iletişim araçları gibi farklı ortam ve toplulukların da bireylerin demokratik bilinçlerinin gelişmesinde etkili olduklarını ifade etmiştir.

Demokratik yurttaşlık eğitimi literatürü içinde de liberal ve cumhuriyetçi yaklaşımların yansımalarını görmek mümkündür. Liberal yaklaşım haklara ve bunların kullanılmasına yönelik bir eğitimi ön plana çıkarırken cumhuriyetçi yaklaşım daha çok sorumlulukları vurgulayan bir eğitimi tercih eder. Haklar vurgusu yapanlar daha çok İnsan Hakları Eğitimi çerçevesini kullanırken cumhuriyetçiler daha çok Yurttaşlık Eğitimi adlandırmasını kullanırlar. Bu tartışma bizi yurttaşlık eğitiminin yurttaş kazandırması istenen özelliklerin neler olması gerektiği ile ilgili tartışmaya ulaştırır.

1.2. Demokratik Katılım ve İnsan Hakları Eğitimi'nin Hedefleri

Avrupa Konseyi, 2014-2017 yılları arasında dört aşamada yürütmüş olduğu *Demokrasi Kültürü İçin Temel Yetkinlikler Çerçevesi* adlı projede bireylerin; demokrasi kültürüne aktif şekilde katılımını mümkün kılan -aşağıda tablo halinde verilen- bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kavramsal bir modelini önermiştir. Bu modelin amacı, *Demokrasi Kültürü İçin Yetkinlikler: Kültürel Çeşitlilik Taşıyan Demokratik Toplumlarda Eşit Bireyler Olarak Birlikte Yaşam* adlı raporda, belirtilmiştir. Modelin amacı, yurttaşların, çoğulcu

⁴ Avrupa Konseyi “Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” adı altında her iki terime ilişkin öğrenim ve öğretim ortamlarında kullanılabilecek ortak materyaller geliştirmektedir ([https://www.coe.int/en/web/edc/hre-pack#%2210618479%22:\[\]{}](https://www.coe.int/en/web/edc/hre-pack#%2210618479%22:[]{})).

demokratik toplumun eşit üyeleri ve aktif ve katılımcı bireyler olarak başkalarıyla barış içinde yaşayabilmeleri için gereken yetkinlikleri tarif etmektir. Modelin en önemli özelliği ise, sıfırdan tasarlanmış bir model olmak yerine literatürdeki demokratik yetkinlik çalışmalarının sistematik bir analizine dayanmasıdır (Barrett vd., 2016: 15). Avrupa Konseyi'nin gerçekleştirmiş olduğu *Demokratik Yurttaşlık Eğitimi* adlı projede de yurttaşlık, bireylerin aktif, etkin, sorumlu ve yaratıcı bir biçimde hareket etme yeteneği olarak görülmüştür. Bu çerçevede her bireyin meslek veya yaşına bakılmaksızın demokratik yurttaşlık eğitimi için gerekli olan bu temel yetkinlikleri elde etmeleri gerektiğine vurgu yapılmıştır (Gollob vd., 2010: 21-22). Modelde yer alan yetkinlikler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Barrett vd., 2016: 11);

Tablo 1.1. Demokrasi Kültürü İçin Temel Yetkinlikler Çerçevesi

Değerler	Tutumlar
• İnsan onuruna ve insan haklarına değer vermek • Kültürel çeşitliliğe değer vermek • Demokrasi, adalet, hakkaniyet, eşitlik ve hukukun üstünlüğüne değer vermek	• Kültürel farklılığa ve diğer inanç, dünya görüşlerine ve adetlere açık olmak • Saygı • Toplum bilinci • Sorumluluk • Öz-yeterlik • Belirsizliklerden yılmama
Beceriler	Bilgi ve Eleştirel Anlayış
• Özerk öğrenme becerileri • Analitik ve eleştirel düşünme becerileri • Dinleme ve gözlemleme becerileri • Empati • Esneklik ve uyum sağlama yeteneği • Dil, iletişim ve çok dillilik becerileri • İş birliği becerileri • Çatışma çözme becerileri	• Kişinin kendisine ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış • Dil ve iletişime ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış • Dünyaya ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış: siyaset, hukuk, insan hakları, kültür, kültürler, dinler, tarih, medya, ekonomiler, çevre, sürdürülebilirlik

Kaynak Barrett vd., 2016: 11

Modelde yer alan yetkinliklerin tanımları şu şekildedir (Barrett vd., 2016: 33-55);

1. Değerler

- *İnsan Onuruna ve İnsan Haklarına Değer Vermek:* Bu değer her bir bireyin temelde bir insan olmakla eşit değer, onur ve saygı görme hakkına ve diğer tüm insanlarla aynı insan hak ve temel özgürlüklerine sahip olduğuna ve buna yönelik olarak muamele görmesi gerektiğine dair genel kanıya dayanmaktadır.
- *Demokrasi, Adalet, Hakkaniyet, Eşitlik ve Hukukun Üstünlüğüne Değer Vermek:* Bu değerler seti her bir toplumun işleyiş ve yönetimlerinin; eşitlik, adalet, hakkaniyet,

hukukun üstünlüğü gibi birtakım değerlerin korunduğu ve gözetildiği, demokratik süreçler üzerinden yürütülmesi gerektiğine dair genel kanıya dayanmaktadır.

- *Kültürel Çeşitliliğe Değer Vermek:* Bu değerler seti; kültürel çeşitlilik ve değerlerin ve farklı dünya görüşü, bakış açısı ve iyi dünya anlayışlarının ve uygulamalardaki farklılık ve çoğulculuğun, olumlu bir yaklaşım ile ele alınıp, değer verilmesi ve takdir ile karşılanıp ve baş tacı edilmesine dair genel kanıya dayanmaktadır.

2. Tutumlar

- *Kültürel farklılığa ve diğer inançlara, dünya görüşlerine ve adetlere açık olmak:* Açıklık, insanın kendisinininkilerden farklı toplumsal ve kültürel değerlere sahip kişilere ya da kendisinininkilerden iyi hayat anlayışı, dünya görüşü veya uygulamalara karşı takınmış olduğu tutumdur. Bu tutum diğer kişilere, dünya görüşü ve iyi hayat anlayışlarına karşı duyarlı olmayı ve onlar ile ilişkiye girmeye istekli olmayı içermektedir.
- *Saygı:* Saygı tabiatı icabı değeri, yararlılığı, kutsallığı dolayısı ile birisine, bir şeye olumlu bir gözle bakmaya, özen göstermeye sebep olan bir sevgi duygusudur. Bireyin kendisinininkilerden farklı kültürel değerlere, farklı fikir, inanç veya dünya görüşlerine sahip olarak algıladığı bireylere saygı duyması etkin bir demokrasi kültürü ve kültürler arası diyalog için önem arz etmektedir.
- *Toplum Bilinci:* Toplum bilinci bireyin mensubu olduğu topluluğa ya da sosyal gruba yönelik bir tutumdur. Bu tutum o topluluğa veya sosyal guruba ait olma duygusunu, o topluluğun diğer mensuplarının farkında olmayı, kişinin yapmış olduğu davranışlarının bu insanlar üzerindeki etkilerinin farkında olmasını, grubun diğer üyeleri ile dayanışmayı ve topluluğun bir üyesi olarak sorumluluklarını yerine getirme yükümlülüğünü hissetmeyi içermektedir.
- *Sorumluluk:* Bu tutum, bireyin kendi davranışlarına yönelik olarak takındığı bir tavidir. Kişinin davranışları hakkında düşünmesini, ahlaki ve etik değerler açısından uygun bir biçimde davranma niyetini, bu davranışları bir görevmişçesine yerine getirmesini ve davranışlarının sonuçlarının sorumluluğunu almaya hazır olmasını içermektedir.
- *Öz-yeterlilik:* Bireyin kendisine yönelik bir tutumdur. Bireyin kişisel hedeflerine ulaşması için gerçekleştirmesi gereken eylemleri yerine getirme yeteneğine ilişkin olumlu inancını içermektedir. Öz-yeterlilik, kişinin günlük hayatında karşılaşmış olduğu sorunları anlayabileceğine, görevlerini tamamlamak için uygun yöntem ve materyalleri seçebileceğine ve karşılaştığı engelleri aşabileceğine, çevresinde ve

dünyada bir fark yaratabileceğine yönelik kendine duymuş olduğu güveni içermektedir.

- *Belirsizliklerden yılmama:* Bu tutum; kesinlik taşımayan/birbirleri ile çelişen ve farklı yorumlara açık durumları, olumlu bir bakış açısı ile yapıcı bir biçimde ele alıp, değerlendirmeyi içermektedir.

3. Beceriler

- *Özerk öğrenme becerileri:* Bu yetkinlikler, kişinin kendi öğrenme işlevlerini kendi ihtiyaç ve isteklerine göre, kendisinin yönetmesi, düzenlemesi ve değerlendirmesi için gerekli olan becerilerdir.
- *Analitik ve Eleştirel Düşünme Becerileri:* Bu yetkinlikler, kişilerin metinler, yorumlar, savlar, meseleler vb. her türlü malzemeyi sistematik ve mantıklı bir biçimde ele alıp, eleştirel bir gözle değerlendirip, analiz etmek ve haklarında doğru bir yargıya varmak için kazanmaları gereken becerilerdir.
- *Dinleme ve Gözlemleme Becerileri:* Bu yetkinlikler, bireylerin ne söylendiğini ve nasıl söylendiğini anlamak ve başkalarının sözel olmayan davranışlarını (gülümseme, sarılma, alkışlama) fark edip, anlamlandırmak için kazanmaları gereken becerilerdir.
- *Empati:* Empati; kişinin bir başkasının fikir, düşünce, inanç ve duygularını, içinde bulunduğu durum ya da davranışlarındaki motivasyonu, anlamak, içselleştirmek ve dünyayı onun gözünden görmek için kazanması gereken beceridir.
- *Esneklik ve uyum sağlama yeteneği:* Bu yetkinlik, kişilerin karşılaştıkları yeni durum ve bağlamlara yönelik olarak etkin ve uygun davranışlar takınabilmeleri için ihtiyaç duydukları becerilerdir.
- *Dil, İletişim ve Çok Dillilik Becerileri:* Bu yetkinlikler, bireylerin kendisi ile aynı ya da farklı dilde konuşan bireylerle etkin, sağlıklı ve uygun bir şekilde iletişim kurmaları ve farklı dilleri konuşan bireyler arasında aracılık yapabilmeleri için ihtiyaç duydukları becerilerdir.
- *İş birliği Becerileri:* Bu beceriler kişilerin, başkalarıyla birlikte faaliyet, görev ya da girişimlere başarılı bir biçimde katılmaları ve gruplarının hedeflerine ulaşmasını sağlamak için iş birliği içinde çalışmaları için ihtiyaç duydukları becerilerdir.
- *Çatışma Çözme Becerileri:* Bu beceriler, anlaşamayan tarafları tüm taraflar için kabul edilebilir en uygun çözümlere yönlendirmek yoluyla anlaşmazlıkları barışçıl bir yolla ele almak, yönetmek ve çözüme kavuşturmak için gerekli olan becerilerdir.

4. Bilgi ve Eleştirel Anlayış

- *Kişinin kendisine ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış:* Bu yetkinlikler, kişilerin kendi düşünceleri, duyguları, inanç sistemleri, kültürel doku ve aidiyetleri, motivasyonları ve dünya görüşlerine dair bilgi ve de eleştirel anlayışlarını içerir.
- *Dünyaya İlişkin Bilgi ve Eleştirel Anlayış:* Bu yetkinlikler; siyaset, kültür, insan hakları, din, tarih, hukuk, ekonomi, medya, çevre ve sürdürülebilirlik gibi çeşitli aşanlardaki oldukça geniş ve kompleks bir bilgi birikimini ve de eleştirel anlayışı içerir.
- *Dil ve İletişime İlişkin Bilgi ve Eleştirel Anlayış:* Bu yetkinlikler, bireyin konuştuğu dil veya dillerdeki, sosyal açıdan kabul görmüş hem sözel hem de sözel olmayan iletişimsel yöntemlerinin, diğerleri üzerindeki etkilerine dair bilgi ve eleştirel anlayışını içermektedir.

Avrupa Birliği'nin de yurttaşlık eğitime ilişkin belirlediği ve bireylere kazandırılması gerektiğini belirttiği bilgi, beceri ve tutumlar üç başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar altında öğrencilerde geliştirilmesi beklenen davranışlar şu şekilde sıralanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2005: 10-12).

1. Politik okuryazarlık;
 - Sosyal, politik ve yurttaşlıkla ilgili kuruluşlar hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlar.
 - Yaşadıkları ortamın sorunlarına uyum sağlamayı öğrenirler.
 - Kültürel ve tarihi mirasın tanınmasını sağlar.
 - Kültür ve dil çeşitliliğinin tanınmasını sağlar.
2. Eleştirel düşünme, belli davranış ve değerleri geliştirme;
 - Toplumsal yaşama uyum için gerekli becerileri kazandırır.
 - Kendisine ve karşısındakilere saygıyı öğretir.
 - Sosyal ve ahlaksal sorumlulukları öğretir.
 - Dayanışma ruhunu güçlendirir.
 - Dinlemeyi ve çatışmaları barışçıl yollardan çözmeyi öğretir.
 - Irkçılığa karşı etkili stratejiler geliştirmeyi öğretir.
3. Aktif katılımçılık;
 - Okulda demokrasi deneyimi sunar.
 - Verilen sözlerin tutulmasının önemini öğretir.
 - Başkalarıyla ortak girişimde bulunma cesaretini geliştirir.

İlker Dere de (2019: 102-104) bilinçli vatandaşlığın demokratik katılımın en önemli unsurlarından bir tanesi olduğuna vurgu yaptığı *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi* adlı çalışmanın “Demokratik Katılım” adlı bölümünde, vatandaşların demokratik katılım gösterebilmeleri için kazanmaları gerektiği bir dizi yetkinlikten söz etmiştir. Bu yetkinlikleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Dere, 2019: 202-104);

- *Okuryazarlık:* Burada okuryazarlıktan kasıt vatandaşların okuma ve yazmayı bilmeleri değildir. Okuryazarlık; vatandaşların edindikleri bilgileri anlamlandırıp, değerlendirerek, etkili bir biçimde kullanmaları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, vatandaşların okuma ve yazma becerisinin gündelik hayatta kullanılmasını ifade eden “fonksiyonel okuryazarlığın bir adım daha ilerisine geçerek, çalıştıkları alan ile ilgili olarak yaşadıkları ülkede ve dünyada gerçekleşen olayları takip eden ve bunlardan yararlanan “bilimsel okuryazarlar” olmaları gerekir.
- *Aktif Dinleme:* Demokratik ve bilinçli vatandaşların, karşısındaki bireyleri dinlerken düşünce üretip, bu düşünceleri sözel ve sözel olmayan yollar ile ifade edebilen aktif dinleyiciler olması gerekmektedir. Aktif dinleyicilerin çevresine karşı daha duyarlı olup, çevresinde gerçekleşen problemleri yakından tanıyacağı ve diğer insanlar ile daha sağlıklı iletişim kuracakları öngörülmektedir.
- *Eleştirel Okuma:* Eleştirel okumadan kasıt bir metni yüzeysel ve mekanik bir biçimde okumanın aksine derinlemesine okumaktır. Bu okuma biçim ile amaçlanan vatandaşların edindikleri bilgileri analiz etmelerinin, yorumlamalarının ve değerlendirmelerinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla, vatandaşların ülke içindeki farklı görüşlere sahip yayınları, ardından yabancı dildeki kaynakları takip etmeleri ve böylece farklı bakış açılarını keşfetmeleri gerekmektedir.
- *Eleştirel Düşünme:* Eleştirel düşünme becerisine sahip vatandaşların, bir konuya ilişkin olarak doğru veya yanlış şeklindeki tek yönlü değerlendirmelerden yapmaktan kaçınacakları ve olayların çok boyutluluğuna odaklanacakları kabul görmektedir. Aynı zamanda eleştirel düşünme becerisine sahip vatandaşların ortaya atmış oldukları görüşleri desteklemek için kanıt kullanacakları ve toplumsal uzlaşmaya varma, hoşgörü sahibi olma, vatandaş olarak hak ve sorumluluklarının bilincinde olma gibi bir dizi bilgi, beceri ve değerlere sahip olacakları ifade edilmektedir.
- *Sorunların Tartışılması:* Bilinçli ve katılımcı vatandaşların karşılaştığı sorunları görmezden gelmeyerek bu sorunları detaylı bir biçimde tartışmaları gerekmektedir. Katılımcı vatandaşlar karşılaştıkları sorunların nedenlerini ve sonuçlarını farklı

yönlerden ele almalı, ayrıntılı bir biçimde inceleyerek, bu sorunların çözüm yollarını aralarında tartışmalıdırlar.

Avrupa Konseyi'nin 2008 yılında yayınladığı *Kültürlerarası Diyalog İçin Beyaz Kitap* adlı çalışmada ise demokratik yurttaşlık eğitiminin, bireyleri; demokratik süreçlere etkili bir biçimde katılmaları adına ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve tutumları kazanmaları konusunda desteklemek açısından önemi vurgulanmıştır. Belgede, demokratik yurttaşlık eğitiminin; hoşgörölü, serbest, adil, açık ve de kapsayıcı bir toplumun, karşılıklı anlayış, sosyal uyum, kültürler arası diyalog ve dayanışma ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin temeli olduğuna vurgu yapılmıştır. Demokratik yurttaşlık eğitiminin mesleki eğitimden, aile ve ilgili topluluklar hakkındaki eğitime varıncaya kadar tüm temel, yaygın ve enformel etkinlikleri içerdiği belirtilen yayında, demokratik yurttaşlık eğitiminin, bireylerin; başkalarının hak ve özgürlüklerine saygılı, aktif ve sorumlu bir vatandaş olarak davranmalarını sağladığı ifade edilmiştir. Bahsedilen yayına göre demokratik yurttaşlık eğitimi; tarih, felsefe, yurttaşlık bilgisi, siyaset, insan hakları eğitimi içermeli ve çok disiplinli yaklaşımları da teşvik etmelidir (Avrupa Konseyi, 2008: 30-32).

Geleneksel yurttaşlık eğitimi ağırlıklı olarak milliyetçidir. Ulus devletler, tarihsel olarak okullar aracılığıyla kendi resmî ideolojilerini topluma aktarırlar ve yurttaşlık eğitimi de bu işleve en uygun ortamı sağlamaktadır. Bu kapsamda yurttaşlık eğitimi, iktidarın istediği değerleri içselleştiren ve devletin birlik ve istikrarına vurgu yapan bir içerik kazanmıştır. Öte yandan Green ve Mccowan gibi yazarlar, bu klasik eğitimin genellikle farklı kültürel ve politik unsurlardan ortak bir kimlik oluşturma amacını gerçekleştirmekte başarılı olduğunu iddia etmiştir (Green, 1990 ve Mccowan, 2009). Bu analiz, ulusla özdeşleşmenin siyasi ve ahlaki topluluk yaratmak açısından yararlı olduğu yönünde ikna edici bir argüman gibi görünse de klasik yurttaşlık söyleminin genellikle bunun yerine azınlık grupların bastırılması yönünde bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir (Mccowan, 2009). Ancak küreselleşme ve katılımcı demokrasi anlayışlarının yayılması sonrasında yurttaşlık kavramı ile birlikte yurttaşlık eğitime dair beklentiler de değişime uğramıştır.

Bu kapsamda Kymlicka, Heater ve Marshall gibi yazarlar, ulus devlet sınırlarının ötesinde geçerli olan hak ve sorumlulukların yanında küresel düzeyde tüm insanlarla eşit olmayı savunan bir “küresel yurttaşlık” anlayışı önermiştir (Mccowan, 2009: 13). Kimileri burada yurttaşlık teriminin kullanımına karşıdır, çünkü dünya tüm üstünde yaşayanlara aynı hak ve sorumlulukları tanıyan tek bir anayasal yapı gibi yönetilmemektedir. Bu yaklaşımda yurttaşlık yasal bir statüden çok ahlaki bir içeriğe sahiptir. Özellikle küreselleşme sürecinde yurttaşlığın aktif boyutuna ve demokratik karakterine daha fazla vurgu yapılmaktadır.

Yurttaşlığı ulus devletin ötesine taşıyan bu yaklaşım, yurttaşlığın gerekli bir bileşeni olarak eylemi (katılımı) esas alır. Böylece bir demokrasinin gelişmesine destek olan ve küresel farkındalığa sahip olan yurttaşların yetiştirilmesi amaçlanır (Barber, 1984: 26).

1.3. Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Olarak Gerçekleştirilen Ulusal ve Uluslararası Çalışmalar

Son yıllarda çok sayıda uluslararası örgüt ve araştırma merkezinin “yurttaşlık eğitimi” ve “insan hakları eğitimi” konusunu gündemlerine taşıdıkları gözlemlenmektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) yurttaşlık eğitimi fikrini küresel düzeyde teşvik etmek amacı ile hem aktif şekilde çalışmalar yürütmekte hem de üye devletlerin gerçekleştirdiği faaliyetleri desteklemektedir (Uğurlu, 2011: 154). UNESCO aynı zamanda her yaştan bireyin, insan hakları ihlalleri, yoksulluk, eşitsizlik vb. küresel sorunların farkına varmalarını ve daha huzurlu, hoşgörülü, güvenli ve sürdürülebilir toplumların aktif destekleyicileri olmalarını desteklemeyi temel amaçlarından biri olarak belirlemiştir⁵. UNESCO ayrıca, politikacıların, önde gelen uzmanların ve uygulayıcıların yurttaşlık eğitimi hususunda etkili stratejiler geliştirip, uygulamalar gerçekleştirmeleri adına diyalog kurmalarını sağlamak için Genel Merkezinde ve dünya çapında çeşitli çalışmalar yürütmektedir⁶.

Demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimine ilişkin çalışmalar yürüten bir diğer uluslararası kuruluş ise Avrupa Konseyi’dir. Konsey, 1990’lı yılların başlarında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin birliğe katılım süreci sonucunda önemli bir dönüşüm geçirmiş, on yıllık bir süreç içerisinde konseyin üye sayısı iki katından daha fazlasına çıkmıştır. Bu değişim ve dönüşüm süreciyle birlikte, Konsey Avrupa devletlerinin karşı karşıya kaldığı çevresel tehditler, oy kullanma oranlarında meydana gelen düşüşler, artan toplumsal çeşitliliğin yaratmış olduğu göç hareketleri vb. sorunların da etkisiyle demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimine ilişkin gerçekleştirilecek sistematik bir çalışmaya ihtiyaç duymuştur. Böylece Avrupa Konseyi, 1997 yılından itibaren *Demokratik Yurttaşlık Eğitimi Projesi*’ni aktif olarak sürdürmeye başlamıştır (Gollob vd., 2010: 21-22; Beacco vd., 2016b: 25).

⁵ Bu hususta örgütün yaptığı ve yapmakta olduğu çalışmaları şu şekilde sıralamak mümkündür; “İnsan Hakları Evrensel Beyanname”, “Incheon Bildirgesi, Uluslararası Anlayış, İş birliği ve Barış için Eğitim ile İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerle ilgili Eğitime İlişkin Tavsiye Kararı”, “Dünya İnsan Hakları Eğitimi Programı” (<https://en.unesco.org/themes/gced>).

⁶ Örneğin 2013 yılından itibaren her iki yılda bir vatandaşlık eğitimi politikası ve uygulamasıyla ilgili temel konuları ele alıp, tartışmak için “Küresel Vatandaşlık Eğitimi Forumu”nu düzenlemektedir. UNESCO küresel vatandaşlık eğitimi şemsiyesi altında “eğitim aracılığıyla şiddetli aşırılığın (ileri aşırıcılık/güçlü aşırıcılık) önlenmesi”, “Yahudi soykırımı ve diğer soykırımlarla ilgili eğitim” ve “eğitim aracılığıyla hukukun üstünlüğünü teşvik etmek” gibi birçok özel alanda faaliyet gerçekleştirmektedir(<https://en.unesco.org/themes/gced/action>).

Yurttaşlık ve insan hakları eğitimine yönelik çalışmalar sürdüren bir başka uluslararası kurum ise Avrupa Birliği'dir. Birlik üye devletlerin yurttaşlarında Avrupalılık bilincinin oluşturulması adına *yurttaşlık* eğitimini önemsemektedir. Toplumsal yapının sağlıklı bir biçimde kurulup, sürdürülmesi adına ortak bir çatı altında ortak bir değerler kümesi yaratmak önemlidir. Bu açıdan Birliğe üye olan her devletin vatandaşlarını eğitmesi gerektiği kabul görmektedir. Avrupa Birliği de yurttaşlık eylem planıyla bireyleri güçlü, etkin ve katılımcı vatandaşlar olarak yetiştirmeyi planlamaktadır. Birlik, 2006 yılının sonlarında başlattığı 7 yıllık yurttaşlık eylem programıyla Birlik üyesi ülkelerin vatandaşlarının ortak geleceğini inşa etmeyi amaçlamış ve bu amaçla birçok sivil toplum örgütü ve akademisyenin görüşlerine başvurmuştur. Program ile vatandaşların hak ve sorumluluklarına ilişkin farkındalıklarını artırmak ve vatandaşlara Avrupalılık bilincini aşlamak amaçlanmıştır (Uğurlu, 2011: 153). Ayrıca, Avrupa Birliği üye devletlerine yurttaşlık ve insan hakları eğitimi programlarını tüm eğitim kademelerine dahil etmeleri tavsiyesinde bulunmuştur (Lenarcic vd., 2009: 10).

Demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimine ilişkin gerçekleştirilen çalışmaların bir kısmının demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitiminin amaç, yöntem ve içeriğini belirlemeye, eğitim materyalleri hazırlamaya ve bireylerin demokrasi kültürüne etkin bir şekilde katılım gösterebilmeleri için gerekli bilgi, beceri, değer ve tutumlar için bir kavramsal çerçeve oluşturmaya, bir kısmının ise hedef gruplarını demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi konusunda eğitmeye, bilinçlendirmeye ve onlara gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırmaya odaklandıkları görülmektedir. Bu ikinci tip demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi programlarında ise geleneksel eğitim metotlarının dışına çıkılarak, bir kısmında simülasyon ve oyunlara, bir kısmında vaka ve durum çalışmalarına, bir kısmında kamu politikası analiz etme ve eylem planı oluşturma, bir kısmında ise lobi faaliyetlerinde bulunmaya yer verilmektedir.

Demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitiminin amaç, içerik ve kavramsal çerçevesine belirlemeye ve eğitim materyalleri oluşturmaya yönelik gerçekleştirilen çalışmalardan bir tanesi de Avrupa Konseyi tarafından 2014-2017 yılları arasında yürütülen *Demokrasi Kültürü İçin Temel Yetkinlikler* adlı projedir. Proje dört aşamada gerçekleştirilmiştir. Projenin ilk aşamasında bireylerin demokrasi kültürüne etkin bir şekilde katılım gösterebilmeleri için gerekli bilgi, beceri, değer ve tutumların kavramsal bir modeli oluşturulmuştur. Projenin ikinci aşamasında vatandaşların bu demokratik yetkinlikleri edinmeleri dahilinde neleri yapabileceklerinin ifade edilmesi ve açıklanması adına çeşitli tanımlayıcılar oluşturulmuştur. Projenin üçüncü aşamasında tanımlayıcılar belli beceri

bilinçlerini geliştirmeleri için İnsan Hakları ve Hizmet-Öğrenme El Kitabı adlı bir kılavuz hazırlanmıştır. Hizmet öğrenme, öğrencilerin içerisinde yaşadıkları toplumla ilgili sorunlar hakkında araştırma yapıp, derinlemesine düşünerek ve yine bu sorunları çözmeye yönelik olarak gerçekleştirilen herhangi bir sosyal sorumluluk projesine katılım göstererek yeni bilgiler öğrenmeleri ve becerilerini geliştirmeleri fikri üzerine kurulu bir yöntemdir¹⁰.

Kılavuz çerçevesinde hazırlanan ders planları çevre, yoksulluk, ayrımcılık, eğitim ve sağlık hakkı ve hukuk ve adalet olmak üzere insan hakları ile doğrudan veya dolaylı yoldan ilgili beş alana bölünmüş ve her bir alan ile ilgili olarak da üç veya dört tane hizmet-öğrenme projesi örneği hazırlanmıştır. Örneğin; çevre konu başlığı “İnsanlar İçin Fidan Dikme” ve “Kirliliğin Ortadan Kaldırılması” adlı iki temaya ayrılmış, ilk tema için “sebze ve meyveler yetiştirerek, yoksul insanlara bağışlamak” veya “bir çiftlikte veya doğayla ilgili çalışan herhangi bir sivil toplum örgütünde gönüllü çalışmak” projeleri önerilmiştir. İkinci tema için ise “yerel bir su havzasının kirlilik seviyesini insan hakları kriterlerine göre araştırma ve yerel yetkililere ve işletmelere bu konu hakkında rapor sunma” projesi önerilmiştir. Dolayısıyla, insan hakları eğitiminde yer alan konular, kılavuzda yer alan her bir hizmet-öğrenme projesi örneğine dahil edilmiştir. Böylece kılavuzda; örneğin, sığınma evinde gerçekleştirilen hizmet-öğrenme projesi, bir vatandaşın öncelikle bir insan olarak sahip olduğu barınma hakkı ile birleştirilerek, öğrencilerin yaşadıkları toplumlardaki evsizlik sorununu dünyanın diğer yerlerindeki barınma hakkı ihlalleri ile kıyaslayarak gözlemleyebilmelerine imkân verilmiştir. Aynı zamanda bu yaklaşımın, evsiz olmanın bireylerin sağlık, çalışma vb. haklara erişimlerini nasıl engellediğini öğrencilerin fark edip, öğrenmelerinde ve insan hakkı ihlallerini engellemek için mücadele etmelerinde ne kadar önemli olduğunu deneyimlemelerine de yardımcı olduğu görülmektedir¹¹.

Bireyleri demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi konusunda eğitmeye, bilinçlendirmeye ve onlara gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırmaya odaklanan çalışmalara ise, Rusya Federasyonu’nda İnsan Hakları ve Hukuk Kültürü Gençlik Merkezi adlı kurum tarafından yürütülen *İnsan Hakları İzleme ve Raporlama: Müfredat Dışı Eğitim için 11 Senaryo* adlı proje örnek olarak gösterilebilir. İnsan hakları ihlalleri konusunda farkındalık yaratmayı ve katılımcıların çevrelerinde karşılaştıkları insan hakları ihlallerini belirleme ve analiz etme becerilerini geliştirmeyi amaçlayan bu projede, katılımcılarla, 11 farklı ülkede yaşanan insan hakları ihlallerine ilişkin bilgiler sunan 11 senaryo paketi ele alınmaktadır. Farklı kültürel, sosyal, ekonomik ve politik gerçekliklere sahip olan bu 11 ülkenin her birinde farklı insan hakları ihlalleri yaşanmaktadır. Senaryo paketlerinin her biri

¹⁰ <http://www.hrea.org> (erişim tarihi: 15.07.2020)

¹¹ <http://www.hrea.org> (erişim tarihi: 15.07.2020)

bir ülke tanıtımını, o ülkedeki insan hakları ihlalleri vakalarını, etkinlikler sırasında öğrencilere verilecek rolleri, konuya ilişkin haber ve makaleleri ve diğer destekleyici belgeleri içermektedir (Lenarcic vd., 2009: 129-130).

Etkinliklerin uygulama safhasında öğrenciler, insan hakları savunucuları ve hükümet yetkilileri olmak üzere iki gruba bölünmekte, her bir gruptan ele aldıkları ülkenin insan haklarına ilişkin olarak bir durum raporu hazırlamaları istenmektedir. Katılımcılar durum raporlarını ülke paketlerinde yer alan gazete, televizyon ve internet paketleri, vatandaş şikayetleri ve tanık ifadeleri gibi bilgiler ışığında araştırmakta ve hazırlamaktadır. Katılımcıların ele aldıkları ülkenin insan haklarına ilişkin durumunu anlamalarının tek yolu farklı kaynaklardan gelen bilgileri özümsemeleri ve eleştirel bir göz ile analiz etmeleridir. Katılımcılara aynı zamanda ulusal ve uluslararası insan hakları kurumları ve araçları, bilgi kaynakları vb. konularda münazara etmek ve fikir alışverişinde bulunmak adına ek toplantılar yapma ve çalıştaylar düzenleme fırsatları da verilmektedir. Yaygın eğitim ortamlarında müfredat dışı eğitimlerde kullanılmak üzere hazırlanan bu simülasyon üç ila beş gün arasında sürmekte ve en iyi grup raporunun belirlenmesi üzerine gerçekleşen bir yarışma ile sonuçlandırılmaktadır (Lenarcic vd., 2009: 129-130).

Geleneksel eğitim metotlarının dışına çıkılarak, 11 senaryo paketi aracılığıyla katılımcılara farklı insan hakları ihlallerinin tanıtılması ve analiz ettirilerek bir durum raporu hazırlatılması programın güçlü yönleri olarak gözükmektedir. Bu açıdan projenin katılımcıların çevrelerinde karşılaştıkları insan hakları ihlallerini belirleme ve analiz etme becerilerini geliştirme açısından etkili gözükmektedir. Özellikle senaryo paketlerinin günlük örneklerden ve çok çeşitli siyasi, kültürel ve ekonomik bağlamlardan yararlanılarak hazırlanması, katılımcıların insan hakları ihlallerinin, farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki her ülkede karşılaşılan bir durum olduğunu fark etmeleri açısından etkili gözükmektedir. Tüm bu özellikleri ile program, farklı ulusal bağlamlarda kolaylıkla kullanılabilecek bir yapıya sahip görünmektedir. Programın resmi eğitim ortamlarında uygulanmaya dönük olmaması, yalnızca insan hakları ihlallerini tespit ettirip, buna yönelik bir durum raporu hazırlatma ile sınırlı kalması, daha farklı bir ifade ile programın lobi faaliyetlerinde bulunma, proje geliştirme vb. etkinlikleri içermemesi zayıf yönleri olarak gözükmektedir.

Gençlerin içinde yaşadıkları toplumda karşılaştıkları problemleri çözmeleri ve toplumsal hayata aktif bir biçimde katılım göstermeleri adına ihtiyaç duydukları temel beceri ve bilgileri kazanmaları adına gerçekleştirilen projelerden bir tanesi de *Gençlik Yasası! Program: Topluluk Sorunlarını Çözme Savunuculuğu* adlı projedir. Amerika Birleşik

Devletleri’nde Sokak Hukuku¹² adlı kurum tarafından başlatılan bu proje; Mısır Arap Cumhuriyeti, Ukrayna, Moldova Cumhuriyeti ve Birleşik Krallık’taki çeşitli kurumlar tarafından uygulanmıştır. Hem resmi hem de yaygın eğitim ortamlarında uygulanabilecek bir biçimde hazırlanan bu programın hedef grubu ise 12 yaş ve üzeri öğrenciler ile yetişkinlerdir. *The Youth Act! Kit* başlıklı eğitim kitinin uygulandığı projede, özetle toplumsal bir sorun ile ilgili araştırma yapmak, harekete geçmek ve nihayetinde konuya ilişkin kamu politikasını değiştirmek üzere lobi faaliyetlerinde bulunma süreçleri takip edilmektedir. Bahsi geçen eğitim kiti katılımcılara bu süreçte ihtiyaç duyacakları becerileri kazandırmayı hedeflemektedir¹³.

Buna yönelik olarak, program çerçevesinde gençler öncelikle lobicilik faaliyeti konusunda bilgilendirmektedirler. Ardından, katılımcılar seçtikleri bir kamu politikası sorunu ile ilgili derinlemesine bir araştırma yapmakta ve iş birlikleri kurmaktadır. Sonuç olarak ise, lobi faaliyetlerinde bulunarak karar vericiler ile iletişime geçmektedirler. Proje çerçevesinde katılımcılar politikacıları ziyaret etme, toplumsal problemler hakkında kamuoyunu bilgilendirme vb. faaliyetler gütmektedirler. Ayrıca mektup yazma, anket çalışması yapma, imza kampanyası başlatma, dikeğe verme vb. yöntemlere de başvurumaktadırlar. Dolayısıyla proje çerçevesinde katılımcılar, toplumsal sorunları belirlemek ve bu sorunların çözümüne ilişkin lobi faaliyetlerinde bulunmak adına yasa ve kamu politikalarını da analiz etmeyi öğrenmektedirler. Örneğin; katılımcılar program çerçevesinde Pennsylvania eyaleti yasama organı önünde lobi faaliyetlerinde bulundular ve “Pennsylvania’s Safer Roads” adlı programa destek vererek, ilgili kanun tasarısının eyalet meclisi tarafından onaylanmasını sağladılar¹⁴.

Program çerçevesinde yurttaşlık ve insan hakları temalarının yerel yönetim kurumları, medya ve yasa koyucuları ile ilişkilendirilmesi, katılımcılara lobi faaliyeti konusunda bir arka plan bilgisi sunulması, program sırasında katılımcıların mektup yazma, imza kampanyası başlatma vb. yeni katılım yöntemlerine başvurmaları da programın güçlü yönlerindendir. Böylece programın, katılımcıların, insan hakları ve yurttaşlık eğitimindeki soyut konuları pratikte görmelerine yardımcı olduğu söylenebilir. Bunun yanında programın Amerika

¹² Sokak hukuku, öğrenciler ve sıradan vatandaşlara yönelik küresel bir hukuk ve yurttaşlık eğitimi programıdır. 1972 yılında Georgetown Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından başlatılan program çerçevesinde, hukuk öğrencileri sıradan vatandaş ve öğrencileri; insan hak ve özgürlükleri, demokrasi olgusu ve demokrasinin temel prensipleri, ceza ve medeni hukuk, aile hukuku, sorun çözme terminolojisi vb. konularda eğitmektedirler. Program, bugün dünyanın dört bir tarafında uygulanmaya devam etmekte ve program çerçevesinde az gelişmiş ülkelerde yaşayan vatandaşlara; hukukun üstünlüğü, temel insan hakları, demokrasi olgusu konusunda eğitimler verilmektedir.

¹³ <https://www.streetlaw.org> (erişim tarihi: 20.07.2020)

¹⁴ <https://www.streetlaw.org> (erişim tarihi: 20.07.2020)

Birleşik Devletleri dışında birçok ülkede uygulanması, farklı ulusal bağlamlarda kolaylıkla kullanılabilecek bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Yine bu hususta gerçekleştirilen projelerden bir tanesi de Polonya Cumhuriyeti'nde Yurttaşlık Eğitim Merkezi adlı kurum tarafından yürütülen *Gençlerin Sivil Eylemi* adlı projedir. Hedef kitlesi ortaöğretim düzeyinde öğrenim gören ve yaşları 14 ve 20 arasında değişen öğrenciler, öğretmenler ve belediye çalışanları olan bu projenin amacı, gençlerin demokratik katılımın önemini farkına varmalarını sağlamak ve onların kamusal yaşama etkin ve aktif bir biçimde katılım göstermeleri için ihtiyaç duydukları becerilerini geliştirmektir. Buna yönelik olarak proje çerçevesinde didaktik bir eğitim yaklaşımının dışına çıkılarak altı aşamalı bir program katılımcılara uygulanmaktadır¹⁵. Programda uygulanan aşamalar yerel bir problemin tespiti, çözüm önerilerinin geliştirilip yetkililere sunulması, hayata geçirilmesi ve sonuçların izlenmesi şeklindedir¹⁶.

Örnek olarak proje çerçevesinde Polonya Cumhuriyeti'nin Lublin şehrinde öğrenim gören 9. Sınıf öğrencileri, yaşadıkları şehrin yürüyüş yollarını iyileştirmek ve okullarının çevresindeki tehlikeli yaya geçidi sorununu çözmek adına lobi faaliyetlerinde bulunarak yerel makamları ikna ettiler. Gençler sıradaki hedeflerini de şehir sokaklarındaki yetersiz aydınlatma sorununu çözmek olarak belirlediler¹⁷.

Proje çerçevesinde Yurttaşlık Eğitim Merkezi katılımcıların proje fikirlerine çeşitli destekler vererek, gençlerin yaşadıkları bölgede karşılaştıkları sorunları çözmeye yönelik olarak iş birliği kurup, projeler geliştirip, bunları hayata geçirmelerinde kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedir¹⁸. Bu açıdan proje katılımcıların demokratik katılım, eleştirel düşünme ve sorgulama, problem belirleme, analiz etme ve çözme yeteneklerinin geliştirilmesinde etkili gözükmektedir. Ayrıca katılımcıların hazırladıkları eylem planlarının projenin web sitesinde yayınlanması, katılımcılara Ulusal Proje Sergisi'ne katılma fırsatı tanınması, katılımcılara web sitesinde proje destek yarışmaları ve yerel projeler için mali destek programı hakkında bilgiler sunulması da projenin diğer güçlü yönlerindendir.

Bireylere demokratik bilgi, beceri ve tutumları kazandırmaya yönelik gerçekleştirilen çalışmalardan bir tanesi de İtalyan Cumhuriyeti'nde Istituto Comprensivo Socrate adlı kurum tarafından yürütülen “İnsan Haklarının Korunması: Bir Yıllık İnsan Hakları Eğitimi Kursu” adlı programdır. İtalyan Cumhuriyeti'nin Napoli şehrinde bir okul girişimi olarak başlayan proje daha sonraları Cosenza ve Benevento şehirlerinde de verilmeye başlanmıştır. Her yıl

¹⁵ <https://ceo.org.pl/> (erişim tarihi: 19.07.2020).

¹⁶ <https://ceo.org.pl/> (erişim tarihi: 19.07.2020).

¹⁷ <https://ceo.org.pl/> (erişim tarihi: 19.07.2020).

¹⁸ <https://ceo.org.pl/> (erişim tarihi: 19.07.2020).

yaklaşık 250 öğrencinin katıldığı kursun hedef kitlesi yaşları 11 ila 18 arasında değişen ortaöğretim öğrencileri, onların öğretmenleri ve ebeveynleridir. Son derece katılımcı ve bütünsel bir yaklaşıma sahip bu eğitim kursunda, katılımcıları insan hakları meseleleri ile tanıştırmak, bu meseleler hakkında katılımcıların farkındalık düzeylerini artırmak ve onları bu meseleleri çözmek adına harekete geçmeye teşvik etmek amaçlanmaktadır. Kurs bir yıllık eğitimin ardından öğrenciler tarafından ve onların liderliğinde düzenlenen ve sivil toplum örgütlerinin, yerel makam temsilcilerinin, gazetecilerin, hakimlerin, ulusal ve uluslararası uzmanların katıldığı bir konferansla sonlandırılmaktadır. Konferans tarihleri süresince öğrenciler, kendilerinin hazırladıkları seramik, heykel, resim vb. materyalleri satarak para toplamakta ve toplanan parayı seçtikleri sivil toplum örgütleri veya insan hakları kurumlarına bağışlamaktadır. Gençlerin içerisinde yaşadıkları toplumda var olan dini ve etnik ayrımcılık, cinsiyete dayalı eşitsizlik ve şiddet gibi bazı insan hakları ihlallerini ele alıp, bunları önlemek için eylem planları hazırlayabilecekleri gayri resmi bir eğitim ortamının yaratılmaya çalışıldığı bu kursta, eğitimler demokratik ve katılımcı bir ortamda gerçekleşmektedir (Lenarcic vd., 2009: 161-163).

Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan ve bizim çalışmamızın da ana kaynağı olan *Pusula: Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu* ve Uluslararası Af Örgütü tarafından hazırlanan *İlk Adımlar* adlı kaynaklardan yararlanılarak verilen insan hakları eğitime giriş kursu, öğrencilerin kendilerinin seçtiği bir konu hakkında yaptıkları proje çalışmaları ile devam etmektedir. Bu süreçte saha gezileri düzenlenerek öğrencilerin öğrenme süreçleri desteklenmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerden toplum bilincini artırmaya yönelik etkinlikler düzenlemeleri istenmektedir. Kursa katılım gösteren öğrencilerin yapmış oldukları etkinliklere “Çocuk İşçiliğine Karşı Yürüyüşü” ve “Uluslararası İşkence Mağdurlarına Destek Günü” örnek olarak gösterilebilir. Kursun bazı mezunları lise ve sivil toplum örgütlerinde deneyimlerini paylaşmakta ve eğitmen olarak çalışmaya devam etmektedir (Lenarcic vd., 2009: 161-163).

Demokratik vatandaşlık ve insan haklarına ilişkin uluslararası alanda gerçekleştirilen bu çalışmalar birbirlerinden tamamen kopuk veya ilgisiz değildir. Bahsi geçen tüm projeler kullandıkları eğitim yaklaşımları ve ele aldıkları konular açısından birbirlerine benzemekte bazı açılardan ise birbirlerinden farklılaşmaktadır. Kuşkusuz bu farklılıkların bir bölümü projelerin uygulandığı ülke ve toplumların sahip oldukları temel özelliklerden kaynaklanmaktadır. Bahsi geçen “İnsan Hakları ve Hizmet Öğrenme El Kitabı”, “Gençlik Yasası! Program: Topluluk Sorunlarını Çözme Savunuculuğu”, “Gençlerin Sivil Eylemi”, “İnsan Haklarının Korunması: Bir Yıllık İnsan Hakları Eğitimi Kursu” adlı projeler,

kullandıkları eğitim yaklaşımı yönünden benzerlik göstermektedir. Her dört projede de öğrenciler çevrelerinde karşılaştıkları bir problemi tespit etmekte, bu problem hakkında bir eylem planı geliştirmekte ve bu eylem programını ya uygulamakta ya da uygulanması için ilgili kurumlara lobi faaliyeti yapmaktadırlar. Dolayısıyla bu projelerin her birinde öğrencilere saha çalışmaları yaptırılmaktadır. Bunun yanında bu projeler çeşitli yönlerden ise farklılık göstermektedirler. “İnsan Haklarının Korunması: Bir Yıllık İnsan Hakları Eğitimi Kursu” adlı proje, diğer projelerden farklı olarak insan hakları konusunda katılımcıların eğitildiği bir kurs programı başlatılmaktadır. “Gençlik Yasası! Program: Topluluk Sorunlarını Çözme Savunuculuğu” adlı projede ise katılımcılar diğer projelerden farklı olarak lobicilik faaliyeti konusunda eğitilmekte, proje çerçevesinde katılımcılara lobicilik faaliyetleri uygulatılmaktadır. “İnsan Hakları ve Hizmet Öğrenme El Kitabı” adlı proje de ise diğer projelerden farklı olarak öğrenciler, Hizmet Öğrenme El Kitabı adlı kılavuzdan seçtikleri bir projeyi uygulamaktalar, dolayısıyla kendileri proje hazırlamamaktadırlar. “İnsan Hakları İzleme ve Raporlama: Müfredat Dışı Eğitim İçin 11 Senaryo” adlı proje ise diğer dört projeden kullanmış olduğu eğitim yaklaşımı sebebiyle farklılaşmaktadır. Projede öğrenciler; 11 farklı ülkede yaşanan insan hakları ihlaline ilişkin bilgiler sunan, kurgusal bir biçimde hazırlanmış, 11 senaryo paketi üzerinde çalışarak, ele aldıkları ülkede yaşanan insana hakları ihlallerine ilişkin durum raporu hazırlamaktadır. Dolayısıyla proje çerçevesinde herhangi bir saha uygulaması yapmamaktadırlar.

Tüm bu farklılıklarına rağmen projeler geleneksel/didaktik eğitim yaklaşımları dışına çıkmaları, katılıma ve etkileşime dayalı etkinlikler içermeleri açısından benzerlik göstermekte ve başarılı sonuçlara ulaşmaları açısından da katılımcı, iş birliğine dayalı eğitim metotlarının demokratik vatandaşlık eğitimi alanındaki meşruiyetini güçlendirmektedirler. Dolayısıyla projelerin incelenmesinden çıkan sonuç, demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitiminde etkileşime, iş birliğine ve özellikle de katılıma dayalı eğitim programlarının uygulanması ve öğrencilerin yaparak ve yaşayarak öğrenmeye teşvik edilmesi gerektiğidir. Öğrenciler vatandaşlık yetkinliklerini ancak bu yetkinlikleri uygulayarak, deneyimleyerek ve yaşayarak kazanabileceklerdir. Bu açıdan elinizde tuttuğunuz bu çalışmada, bu projelerden feyz alınarak, katılımcı ve etkileşime dayalı, didaktik bir eğitim tarzından kaçınan bir eğitim müfredatı benimsenmiş ve katılım becerisi, öğrencilere bu yetkinliği uygulatarak ve yaşatarak kazandırılmaya çalışılmıştır.

Demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitime yönelik olarak gerçekleştirilen projelere yönelik olarak tüm bu verdiğimiz bilgiler ve UNESCO, Avrupa Konseyi (Gollob vd., 2010: 21-22) ve AB’nin (Avrupa Komisyonu, 2005: 10-12) bu hususta yürütmüş olduğu

Çalışmalardan da görülebileceği gibi katılımcı yurttaşlar yetiştirmek yurttaşlık ve insan hakları eğitiminin temel amaçlarından bir tanesidir. Çünkü egemenliğin halka ait olduğu, temel hak ve özgürlüklerin yasalarla güvence altına alındığı, toplumsal çelişkilerin katılımcı bir yönetsel mekanizma ile zlmeye çalışıldığı demokrasilerin hayata geçirilip, yaşatılabilmesi için belirli ilkeler ve alt ilkelere ihtiyaç duyulmaktadır ve bu ilkelerin ve alt ilkelerin tümünün özünde “katılım” olgusu yer almaktadır (şahin ve Sevkali, 2004: 56). Bu çalışmanın amacı da yetişkinlerin aktif yurttaşlar olarak demokratik süreçlere katılım becerilerinin geliştirilmesi için yeni yöntemler ortaya koymaktır. Bu bağlamda şimdi demokratik katılım konusuna eğileceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL KATILIM

2.1. Siyasal Katılım ve Düzeyleri

Katılımcı demokratik sistemlerin, hukuksallıklarını koruyabilmelerinin yolu, iktidarın siyasete ilişkin tüm iş, işlem ve eylemlerini toplumla paylaşılmasından geçmektedir. Dolayısıyla siyasal iktidarların meşruiyet kazanabilmeleri ve meşru bir düzende politika üretebilmeleri yurttaşların siyasal katılımlarına bağlıdır (Dalton, 2006: 35; Lipset, 1964: 38-40; Van Deth, 2016: 3). Benzer bir biçimde Lipset de (1964: 38-40) katılım olgusunun modern demokrasilerde iktidarların meşruiyetinin kaynağı haline geldiğine vurgu yapmış, dolayısıyla katılım olgusunu iktidarların meşruiyetini gösteren bir ölçüt olarak ele almıştır. Yazar bir siyasal otoritenin meşruiyetinin toplumu ayrıştıran konuları hangi yollar aracılığı ile çözdüğüyle alakalı olduğuna vurgu yaparak, katılımcı araçlarla toplumsal sorunlara çözüm üreten siyasal iktidarların diğerlerine göre daha meşru olduklarını belirtmiştir. Yazar ayrıca meşruluk dolayısıyla katılım ve siyasal sistemin etkinliğinin demokratik istikrar için hayatı bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır.

Tüm bu açıdan katılım olgusu siyasal iktidarın hukuksal alt yapısını oluşturmakta ve siyasal iktidara meşruiyet kazandırmaktadır. Dolayısıyla vatandaşlar demokratik süreçlere katılım göstermedikçe demokrasiler meşruiyetini kaybetmekte ve zayıflamaktadır. Bu açıdan katılım olgusu demokrasilerin ne kadar sağlıklı ve etkin bir biçimde işlediklerini gösteren bir ölçüt olarak karşımıza çıkmakta, katılım olgusunun geniş kitlelere yayıldığı ülkelerde, diğerlerine göre demokrasi olgusu daha sağlıklı ve etkin bir biçimde sürdürülebilmektedir (Dalton, 2006: 35; Van Deth, 2016: 3).

Siyasal katılım kavramını açıklamadan önce katılım kavramına değinmek yararlı olacaktır. Katılım kavramı gündelik dilde sıklıkla kullanılmasına rağmen farklı anlamlar taşıyabilen dolayısıyla da içeriği itibariyle oldukça muğlak bir kavramdır. Katılımın içeriği ve sınırları neye, nerede, ne zaman, nasıl katılım gösterileceği sorularına verilecek cevaplara göre değişebilmektedir. Herhangi bir kurumun ya da firmanın yönetsel manada karar alma süreçlerine etki etmek için girilen çabalar, sendika, sivil toplum örgütleri ve derneklere görev alma, herhangi bir durumu protesto etmek için grev vb. yöntemlere başvurma, yerel düzeyde karar alma süreçlerine nüfuz etme vb. birçok konu katılım olgusunun içerisinde yer almaktadır (Çukurçayır, 2000: 29).

Katılım dar anlamda bireylerin, yönetim veya karar alma süreçleri içerisinde yer almak ya da bu kararların oluşumunu etkilemek adına giriştikleri çabalar olarak tanımlanabilir.

Geniş anlamda ise sendika, dernek ve diğer sivil toplum örgütlerinde görev alma, herhangi bir siyasal kararı, sosyal ve kültürel olayı protesto etme, merkezi ve yerel düzeyde siyasal kararlarını etkileme vb. birçok konu katılım olgusunun içerisinde yer almaktadır. Demokrasi ailede başlamakta, okulda geliştirilmekte ve iş yaşamında sürdürülmektedir. Bu çerçeveden yaklaşıldığında katılım, aileden devlet yönetimine kadar oldukça geniş bir alanda karar verme süreçlerinde yer almayı ifade etmektedir ve dolayısıyla yaşamın tüm süreç ve dönemlerine yayılmıştır. Katılımın vazgeçilmez unsuru ise karşılıklı hoşgörü ve saygı içinde, şiddet ve baskı yöntemlerine başvurmada, insan hakları ve demokratik değerlere uygun olarak sivil topluma ve politik hayata katılacak aktif vatandaşlardır (Dere, 2019: 101).

Vatandaşların siyasal kararları etkilemek adına giriştikleri çabalara ise siyasal katılım denmektedir (Van Deth, 2016: 1). Siyasal katılım, oldukça net bir biçimde, vatandaşların ya da yönetilenlerin adına ne dersek diyelim yönetimde söz sahibi olmalarıdır (Doğanay vd., 2007: 2015). Dolayısıyla halkın egemenlik hakları gereğince kendisini yönetenleri seçmesi, karar verme süreçlerinde söz sahibi olabilmesi ve alınan kararları etkileyebilmesi adına sergilediği tüm çabalar bir siyasal katılım biçimini ifade etmektedir. Siyasal katılım biçimleri kişiden kişiye, toplumdan topluma ve yönetimden yönetime de farklılık göstermektedir (Eriş ve Akıncı, 2019: 36).

Siyasal katılım yurttaşların, siyasal sistem içerisinde doğrudan ya da dolaylı olarak yönetenlerin kararlarını etkilemek adına gerçekleştirdikleri eylemler bütünüdür. Daha farklı bir ifade ile siyasal katılma, bir toplumun üyesi ile o toplumda var olan siyasal otorite arasındaki bağıdır (Duran, 2005). Dolayısıyla siyasal katılımı dar anlamda ele alan yazarların tanımlarında sadece katılıma konu olan *siyasal eylemleri* esas aldıkları görülmektedir. Örneğin Kalaycıoğlu (1983: 10), siyasal katılmayı “kişinin otonom karar ve tercihlerinin siyasal otorite üzerinden oluşan bir ilişki” şeklinde tanımlayarak yalnızca siyasal eylemleri, siyasal katılım olarak değerlendirmiştir. Daha farklı bir ifade ile Kalaycıoğlu; bireylerin siyasal hayatta yer alma veya rol üstlenme eğilimlerini, bireylerin değer ve tutumlarını siyasal katılım olgusu içine dahil etmemiştir. Ayrıca Kalaycıoğlu, bireylerin özgür iradeleri dışında bir başkasının yönlendirmesi veya zorlaması ile yaptıkları siyasal davranışların, bir siyasal katılım biçimi olarak adlandırılmayacaklarını belirtmiştir.

Milbrath ve Goel (1977: 2-3) ve Verba ve Nie de (1972: 2-3) siyasal katılımı, yurttaşların karar alma süreçlerini etkilemek veya desteklemek adına giriştikleri eylemler olarak sınırlı bir kapsamda ele almışlar ve siyasal katılımdan söz edebilmek için mutlaka bir eylemin varlığının gerektiğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla tutum ve tavırları bir siyasal katılım biçiminden ziyade, siyasal katılımın kaynağı olarak görmüşlerdir. Bu açıdan sivil itaatsizlik,

haber programlarını takip etme vb. davranışların siyasal katılım biçimlerinden ziyade siyasal katılıma kaynaklık eden eylemler olduğunu vurgulamışlardır.

Benzer bir biçimde Huntington ve Nelson da (1976: 4) siyasal katılımı “hükümetin karar almasını etkilemek üzere yurttaşlar tarafından hazırlanan etkinlikler” olarak tanımlayarak; siyasal katılmanın siyasal eylemden ibaret olduğunu belirtmişler ve siyasal ilgi, tutum ve eğilimleri birer siyasal katılma biçimi olarak ele almamışlardır. Daha farklı bir ifade ile yazarlara göre siyasal ilgi, tutum ve eğilimler bir siyasal katılım biçimi değildir, bunlar siyasal katılımın hazırlayıcı unsurlarıdır.

Benzer biçimde Van Deth de (2016: 4) tartışma programları, gazeteler, sosyal medya vb. araçlar aracılığı ile gündemi takip etme vb. davranışlara siyasal katılım tanımında yer vermemiş, çalışmasında yalnızca eylemlerin siyasal katılım olgusu içerisine dahil edilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca Kalaycıoğlu’na benzer biçimde yazar, bir eylemin bir siyasal katılım biçimi olabilmesi için bir başkasının yönlendirmesi veya zorlaması aracılığı ile değil gönüllü olarak gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Geniş anlamda ise siyasal katılım, bürokrasi ve siyasal karar verme sürecinin her düzeyine katılmaktır. Vatandaşın kendi isteğiyle almış olduğu kararlar ile yaptığı seçimlerin siyasal otorite üzerinde etkisinden oluşan bir ilişkidir (Duran, 2005). Katılımı geniş anlamda tanımlayan yazarlara Conge (1988: 246), Çukurçayır (2000: 28-30), Kapani (2015: 143-144), Turan (1986: 69) örnek olarak gösterilebilir.

Örneğin Kapani (2015: 143-144) siyasal katılmanın, vatandaşların siyasal sistem karşısındaki durum, tutum ve davranışlarını belirten bir kavram olduğunu belirtmiş ve siyasal ilgiyi de bir siyasal katılım biçimi olarak siyasal katılım tanımına dahil etmiştir. Turan da (1986: 69) siyasal katılıma ilişkin getirilen tanımların daha kapsayıcı bir hale gelebilmesi için siyasal ilgi, bilgi ve tutumları da kapsamaları gerektiğine dikkat çekmiştir. Siyasal katılma olgusunun içerisine bireylerin politik süreçleri etkilemek amacıyla girdikleri tüm davranış ve tutumları dahil eden Çukurçayır da (2000: 28-30) siyasal katılmayı geniş bir kapsamda ele almıştır.

Conge de (1988: 46) katılımı bireylerin veya toplulukların hükümetin politikalarını kasten ya da kasıt olmaksızın destekleyen ya da karşı çıkan, değiştiren ya da koruyan eylemleri ya da eylemsizlikleri olarak tanımlayarak, bireylerin; tutum ve davranışlarını, kasıtlı olsun veya olmaksızın siyasal iktidara yönelik tüm eylemlerini bir siyasal katılım biçimi olarak ifade etmiştir. Baykal da (1970: 27-28) benzer biçimde siyasal katılım olgusunun siyasal gelişmelerin takip edilmesini ve bireylerin bu gelişmeler karşısındaki tutum ve tavırlarını içeren bir kavram olduğunu belirterek siyasal katılımı geniş anlamda ele almıştır.

Dolayısıyla siyasal katılımı geniş anlamda ele alan bu yazarlar çalışmalarında hemen hemen tüm siyasal davranışları bir siyasal katılım biçimi olarak kabul etmişlerdir (Van Deth, 2016: 2).

Bu bağlamda siyasal katılımı sadece seçimlerde oy vermekle sınırlamak hatalı olacaktır. Oy kullanmak siyasal katılımın en çok bilinen ve tercih edilen yolu olsa da seçimlere katılmak siyasal katılım davranışlarından yalnızca bir tanesidir (Dalton, 2006: 35; Doğanay vd., 2007: 215). Siyasal katılım, basit bir meraktan kamusal/siyasal meselelere yönelik yoğun bir eyleme kadar uzatan geniş bir *ilgi, bilgi, tutum ve faaliyet alanını* kapsamaktadır (Akıncı, 2014b: 38; Barrett ve Smith, 2014: 5; Çukurçayır, 2000: 30; Gökçe vd., 2017: 294; Kapani, 2015: 131).

Demokratik bir toplumda yurttaşlar, siyasal alandaki eylemlere katılım gösterip, siyasal mekanizmaları etkilemektedirler. Çağdaş bir demokrasinin en önemli göstergelerinden biri olan siyasal katılım aynı zamanda devlet ile halkın bütünleşmesini sağlayarak, devleti güçlendirmektedir. Siyasal katılım aracılığıyla bireyler, siyasal mekanizmanın işleyişini denetlerlerken, kamusal hizmetlerin türü ve yöntemine dair isteklerini de iktidara iletmektedirler (Dere, 2019: 101). Vatandaşların bu amaçlarını gerçekleştirmek adına başvurabilecekleri yollar gittikçe genişlemekte ve çeşitlenmektedir. Örneğin 1950 ve 1960'larda temel katılım biçimleri oy kullanma, herhangi bir partiye üye olma veya seçim kampanyasına katılmak iken 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarındaki hızlı sosyal ve politik gelişmeler ile birlikte -özellikle de 1960 öğrenci hareketlerinin etkisiyle- grev, protesto gibi yöntemler de siyasal katılım repertuarına girmiştir. 1980'ler ile birlikte ise sosyal devlet anlayışının zayıflaması ve neo-liberalizmin batı dünyasında hakim olmasıyla siyasal katılımın sınırları sivil toplum örgütlerine, derneklere üye olma, gönüllü faaliyetlerde bulunma gibi katılım biçimlerini de içerecek bir biçimde genişlemiştir (Dalton, 2006: 38; Van Deth, 2016: 4-5).

Günümüzde vatandaşların siyasal ve toplumsal süreçleri etkilemek adına başvurabilecekleri siyasal katılım yollarına; seçme ve seçilme hakkını kullanma, imza kampanyası, kamu hizmetine katılma, kamu bürokrasisine fikir ve itiraz ya da istek belirtme, dilekçe hakkı, halk oylamaları, yuvarlak masa toplantıları, grev yapma, boykot ve yürüyüş yapma vb. örnek olarak göstermek mümkündür (Doğanay vd., 2007: 215; Eriş ve Akıncı, 2019: 44-45; Van Deth, 2016: 3). Vatandaşların devlet görevlileri ile iletişime geçmek adına giriştikleri mektup yazma, e-posta gönderme vb. çabalar da bir siyasal katılım biçimidir (Dalton, 2006: 38). Vatandaşların, bir hizmetin sürekliliğini/devamlılığını sağlamak, kalitesini korumak ve artırmak veya kendi ekonomik haklarını korumak adına giriştikleri çabalar da bir

katılım biçimini ifade etmektedir. Bu tür katılım yollarına ise; bağışlar, vergi sorumluluğu, hasta hakları, bilinçli tüketicilik vb. eylemler örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca vatandaşlar, bir kamu hizmetini hedeflerine ulaştırmak ya da sivil bir oluşumun sosyal faaliyetlerini desteklemek ve tanıtmak adına da katılım gösterebilirler. İhtiyaç sahiplerine yardım etme, kamu yararına hizmet etme veya toplumsal bir problemi çözmek adına gönüllü olarak çeşitli organizasyonlarda yer alma gibi faaliyetlere bulunmak bu tür katılım yollarına örnektir (Barrett ve Smith, 2014: 6; Dere, 2019: 114).

Öte yandan bireyler, çeşitli değişkenlerin etkisiyle siyasete ve toplumsal süreçlere farklı düzeylerde katılım göstermektedirler. Siyasal sistem, siyasal kültür ve örgütsel yapı, birey ve bireyin davranışları gibi birçok değişken siyasal katılımı ve düzeylerini belirleyen unsurlardır (Baykal, 1970: 50; Huntington ve Nelson, 1976: 3; Milbrath, 1965; Verba ve Nie, 1972: 74). Literatürde siyasal katılım düzeyleri Robert Dahl, Lester W. Milbrath, Münci Kapani, Verba ve Nie gibi birçok önemli isim tarafından sınıflandırılmıştır.

Siyasal katılım yollarını zorluk derecesi kıstasına göre sınıflandıran Milbrath, zor olandan kolay olana doğru; “yapılması en kolay eylemler/seyirci etkinlikleri (spectator activities)”, “geçiş etkinlikleri (transitional activities)” ve “yapılması en zor etkinlikler/oyuncu etkinlikleri (gladiatorial activities)” olmak üzere üç tür siyasal katılım düzeyi belirlemiştir. Hiyerarşinin en alt basamağında yer alan seyirci etkinlikleri; oylamaya katılma, siyasi tartışmalara girme, herhangi bir kişinin belirli bir yönde oy vermeye ikna etmek ve bir partinin rozetini taşımak etkinliklerini içermektedir. Hiyerarşide orta düzeyde bulunan geçiş etkinliklerinde ise siyasal liderlerle ilişki kurma, bir partiye ya da adaya parasal yardımda bulunma, miting veya siyasal toplantılara katılma gibi etkinlikler yer almaktadır. Oyuncu etkinlikleri ise seçim kampanyasına katkıda bulunma, siyasal bir partinin aktif üyesi olma, yönetim, strateji vb. konular ile ilgili önemli bir parti toplantısına katılım gösterme ve resmi bir görev için aday olma gibi siyasal davranışları içermektedir (Milbrath, 1965: 18).

Kapani de (2015: 143-145) Milbrath’a benzer biçimde siyasal katılımı “siyasal olayları izleme”, “siyasal olaylara yönelik tutum ve tavırları ifade etme”, “siyasal olayların öznesi olma” olmak üzere üç basamaklı hiyerarşik bir yapı olarak ele almıştır. Hiyerarşinin en alt basamağında bulunan siyasal olayları izleme etkinlikleri, siyasal olaylara herhangi bir şekilde müdahil olma girişiminin olmadığı; siyasal olayları kitle iletişim araçları aracılığıyla takip etme, dinleyici olarak mitinglere katılma vb. faaliyetleri içermektedir. Hiyerarşinin orta basamağında ise siyasal olaylara yönelik tutum ve tavırları ifade edildiği; gazetede yazı yazmak, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarında konuşma yapmak, mitinglerde konuşmacı olarak yer almak vb. eylemler yet almaktadır. Hiyerarşinin en üst basamağı ise

siyasal olayların öznesi olanlar oluşturmaktadır. Bu aşamada yer alan eylemler siyasal olaylara yönelik tutum ve davranışların ifade edilme derece iyice arttığı, siyasal eylem ve olay yaratmaya yönünde ilerleyen etkinliklerdir. Bu etkinliklere; siyasal bir partinin aktif üyesi olmak, bir siyasi partinin yönetiminde bulunmak, seçim kampanyalarında görev yapmak vb. eylemler örnek olarak gösterilebilir.

Amerikalı siyaset bilimci Dahl ise siyasal katılma düzeylerini Milbarth'tan daha farklı bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Dahl, siyasal katılım düzeylerini; ilgi, önemseme, bilgi ve eylem kategorileri altında ele alarak, sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmada Dahl ilgi ile siyasal olayları izleme/merak etme derecesini, önemseme ile siyasal olaylara verilen önem düzeyini, bilgi ile siyasal meselelere yönelik sahip olunan bilgi düzeyini ve eylem ile siyasal kararları etkilemek adına çaba sarf edilmesini ifade etmeye çalışmıştır. Dahl, siyasal katılım açısından toplumu da siyasal olmayan tabaka, siyasal tabaka, iktidar/güç peşinde koşanlar ve iktidar sahipleri olmak üzere dört kategoriye ayırmıştır. Siyasal tabaka ile siyasal olmayan tabakanın toplumun geniş bir kesimini temsil ettiğini belirten Dahl, iktidar peşinde koşanlar ile iktidar sahiplerinin ise tüm toplumlarda küçük, azınlık bir grubu temsil ettiklerini belirtmektedir (Dahl'dan akt. Akıncı, 2014: 42).

Verba ve Nie (1972: 74) ise siyasal katılım düzeylerini altı aşamada sınıflandırmışlardır. Bu katılım düzeyleri şu şekildedir;

- Siyasal katılım davranışında bulunmayanlar: Bu kişiler siyaset ile hiç ilgilenmemekte hatta en basit katılım yöntemi olan oy verme davranışında bile bulunmamaktadırlar.
- Yalnızca oy verme davranışında bulunanlar: Toplumun çoğunluğunu oluşturan bu grupta yer alan bireyler, yalnızca oy kullanarak siyasal katılım göstermektedirler.
- Kişisel çıkarları için katılım gösteren yurttaşlar: Yurttaşların bir kısmı oy verme davranışının yanında kişisel çıkarlarını ya da karşılaştıkları problemleri çözmek adına bazı siyasal organlar ve onların temsilcileri ile iletişime geçmektedirler.
- Toplumsal düzeyde katılımcılar: Bazı yurttaşlar karşılaştıkları toplumsal, sosyal ve çevresel problemlere çözüm üretmek adına örgütlenerek siyasal karar alma süreçlerine etki etmeye çalışırlar.
- Kampanyacılar/Kampanya katılımcıları: Bazı yurttaşlar siyasal parti ve adayların seçim kampanyalarında aktif rol üstlenirler.

- Siyasal partilerde aktif roller üstlenen katılımcılar: Bazı katılımcılar, seçim dönemleri dışında da siyasi partilerin çeşitli organlarında görev üstlenerek, siyasal partilere üye olarak aktif şekilde siyasal katılım davranışında bulunurlar.

Siyasal katılım literatüründeki bu sınıflandırmalar incelendiğinde yazarların belirttiği siyasal katılım düzeylerinin birbirinden tamamen kopuk veya ilgisiz olmadıkları görülmektedir. Sınıflandırmalarda yer alan katılım düzeyleri ülke ve toplumların sahip oldukları özellikler nedeniyle çeşitli farklılıklar gösterebilir de bazı noktalarda birleşmektedirler. Örneğin sınıflandırmalar içerdikleri katılım biçimleri açısından benzerlik gösterirken, her biri de zorluk derecesi kıstasına göre kurgulanmıştır. Örneğin siyasi bir partinin üyesi olma, seçim kampanyalarında görev yapmak, resmi bir görev için aday olma vb. katılım yöntemleri her birinde ortaktır ve yazarlar sınıflandırmalarında bu katılım biçimlerini en zor olarak ifade edilebilecek katılım yolları arasında ele almaktadır.

Yurttaşların demokratik süreçlere katılım göstermeleri, demokrasilerin sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi ve geliştirilebilmelerinin temel dayanağı olsa da yurttaşlar demokratik süreçlere karşı kayıtsız kalmakta ve katılım göstermemektedirler. Örneğin ABD ve diğer birçok ülkede halkın seçimlere katılım oranları kademeli bir biçimde düşmekte, yurttaşlar siyasal katılım biçimlerinin dışında toplumsal katılım biçimlerine başvurmaktan da kaçınmaktadırlar. Yurttaşlar demokratik süreçlere aktif katılım yerine, seyirci konumunda bulunmayı yeğlemektedirler (Dalton, 2006: 35). Benzer biçimde son yıllarda yapılan çalışmalar Türkiye’de vatandaşların siyasal katılım seviyelerinin düşme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Örneğin 1999, 2003 ve 2008 yıllarında gerçekleştirilen *Türk Gençliği ve Katılım* adlı araştırmada, genç vatandaşların oy verme seviyeleri; 1999 yılında %62, 2003’te %53 ve 2008’de %48 olarak ölçülmüştür. Bu oranlar gençler arasında oy verme oranlarının gittikçe azaldığının bir göstergesidir. Yine aynı araştırmanın verileri incelendiğinde, gençlerin; siyasal partilerin gençlik kollarına üye olma oranlarının 1999-2008 yılları arasında değişmeyerek yüzde 10 civarında kaldığı görülmektedir. Genç vatandaşların siyasi partilere gençlik kolları dışında katılma oranları ise %4-6 seviyesindedir. Gençlerin seçim kampanyalarında aktif roller üstlenme oranları ise %5 civarında olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2003: 71-96). Türkiye’de yurttaşlığın tarihsel gelişimi değerlendirildiğinde siyasal yaşama katılımın temelde oy verme davranışı kısaca seçme ve seçilme hakkı ile ilişkilendirildiği ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de seçimlerde oy kullanma oranları nispeten yüksek olmakla beraber, sivil toplum kuruluşlarına üye olma ve gösteri ile grevlere katılım oranları oldukça düşüktür. Yeğen (2004: 53-54) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada da

siyasi parti üyelik oranlarının yüksek olduğu ancak sendika üyeliğinin giderek düştüğü tespit edilmiştir. Öte yandan protesto ve grevlere katılım, dilekçe hakkını kullanma, sivil toplum kuruluşlarına üyelik noktalarında katılımın oldukça düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gökçe, Özdemirci ve Ceylan (2017: 317-318) öğrencilerin toplumsal ve siyasi yaşama katılım hususunda pasif bir tutum içerisinde olduklarını, yarından fazlasının gündemi takip etmek, sivil oluşumlara katılmak, fikirlerini ifade etmek ve isteklerini kamusal alana dile getirmek hususlarında bilinçsiz olduklarını tespit etmişlerdir. Canbaz, Eyidiker ve Poyraz (2019: 2550) ise çalışmalarında, gençlerin gerek sivil toplum kuruluşları üyeliği gerekse de siyasi parti üyeliğine uzak durduklarını iddia etmişlerdir. Gençler yaşadıkları ülkenin siyasi gelişmeleri ve hükümet politikaları hakkında bilgi sahibi olduklarını beyan etmelerine rağmen aktif siyasetten hatta seçimlerde “müşahitlik” görevini yerine getirmekten bile çekinmektedirler. Doğanay vd. (2007) de, öğrencilerin siyasal katılımcılık seviyelerinin oldukça düşük olduğunu ve oy kullanma ile güncel siyaset ile ilgili haberleri takip etmek dışında siyasal etkinlikte bulunmadıklarını saptamıştır. Bu çalışma çarpıcı bir şekilde, öğrencilerin “internet sitesindeki güncel siyaset anketlerinde görüş belirtme”, “beğenilmeyen/beğenilen bir uygulama için devlet yetkililerine eleştiri/takdir mektubu yazma” vb. modern siyasal katılım yollarını da çok seyrek ya da hiç kullanmadıkları sonucuna ulaşmıştır.

Yetişkinlerin ve özellikle de gençlerin siyasal katılımlarında gözlemlenen düşüş, yüksek öğretim kurumlarının yurttaşlık eğitime daha fazla odaklanmaları gerektiğinin göstergesidir. Demokrasinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için vatandaşların siyasal katılımları teşvik edilmelidir. Dolayısıyla eğitim ve siyasal katılım arasında doğrudan bir bağın kurulması gereklidir. Gençlerin siyasal katılımlarını teşvik etmek amacıyla yükseköğretim kurumlarında uygulanacak kapsamlı ve etkin bir yurttaşlık eğitimi programına ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır. Dolayısıyla gençlerin demokratik topluma nasıl hazırlanacağı ve bunun için nasıl bir eğitim müfredatına başvurulacağı, günümüzde kolej ve üniversitelerin öncelikli sorunları haline gelmiştir (Dalton ve Crosby, 2008: 1-2). Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri’nde gençleri aktif ve sorumlu yurttaşlar olarak demokratik hayata hazırlamak kolej ve üniversitelerin temel misyonu haline gelmiştir. Ancak Amerikan Kolejleri ve Üniversiteleri Birliği tarafından hazırlanan raporlar Amerikan üniversitelerinin müfredat ve programlarının lisans öğrencilerinin siyasal katılım becerilerini geliştirmede yetersiz kaldıklarını göstermektedir. Bu sebeple ABD’deki birçok üniversite ve sivil toplum kuruluşu gençlerin siyasal katılımını güçlendirmek adına yurttaşlık eğitime ilişkin yeni müfredatlar üretmekte ve projeler gerçekleştirmektedir (Hatcher, 2011: 81).

Örneğin ABD’de 1986 yılında kurulan Amerikan Gençlik Servisi, “Hizmet Oyu” adlı kampanyasıyla 5-25 yaşları arasındaki bireyleri siyasal adaylar ve politika uygulayıcılarıyla bir araya getirip, yurttaşlık ve siyasal katılım hususlarında eğitmektedir. Bu eğitimlerin sonucunda bu yaş aralığındaki bireylerden siyasal katılım hususunda bilgilenererek, siyasal süreçlere daha fazla ve etkin şekilde dahil olmaları beklenmektedir¹⁹.

2.2. Demokratik Katılımı Etkileyen Faktörler

Demokratik katılımı etkileyen çeşitli vatandaşlık faktörler bulunmaktadır. Bu sebeple bireylerin siyasete ve toplumsal süreçlere katılımları farklı yoğunluklardadır. Bazı bireyler siyasete ve toplumsal sorunlara karşı hiç ilgi duymazlarken, bazıları da siyasal faaliyetlere ve toplumsal süreçlere büyük bir zaman ayırmakta ve emek göstermektedir. Araştırmalar demokratik katılımı etkileyen faktörleri; eğitim, siyasal bilgi, etkinlik ve yetkinlik duygusu, yurttaşlık duygusu, girişkenlik, politik öz-yeterlilik olarak sıralamaktadır (Atabey ve Hasta, 2018: 486; Doğanay vd., 2007: 216; Duran, 2005; Lopes vd., 2009: 1).

2.2.1. Eğitim ve Siyasal Bilgi

Siyasal katılımın en önemli yordayıcılarından bir tanesi eğitimidir. Eğitim, kişilerin; siyasal olaylar hakkında bilgi edinmelerini, edindikleri bilgileri yorumlamalarını ve bu bilgiler ile toplumsal hayatta karşılaştıkları problemler karşısında bağlantı kurmalarına yardımcı olmaktadır. Bu durum hesaba katıldığında eğitimin vatandaşların katılım eğilimlerini artırması doğaldır (Kışlalı, 1994: 187).

Baykal (1970: 61-62) eğitimin, bireylerin gerek oy verme gerekse de oy vermenin ötesinde daha zor olarak ifade edilebilecek diğer katılım yollarına başvurmalarında çoğaltan etkisi yaptığını belirtmiştir. Baykal’a benzer bir biçimde eğitimin, vatandaşların demokratik yaşama katılmalarını artıran güçlü bir değişken olduğuna ve katılımın ön koşulunu hazırladığına vurgu yapan Çukurçayır da (2000: 69-70) siyasal katılımı eğitimin en önemli sosyal değişken olduğunu belirtmektedir. Çukurçayır (2000: 69-70) bireyin kendiliğinden bir siyasal davranışta bulunabilmesinin, onun gündelik yaşantısını nasıl bir şekilde biçimlendirdiğine bağlı olarak değiştiğini vurgulamış ve görev duygusu, sosyal çevresiyle ilişkileri, aldığı eğitimin kendisine kattığı bilinçli davranışlar vb. değişkenlerin, bireyi, siyasal davranışta bulunmaya motive ettiğini belirtmiştir. Eğitimli bir vatandaşın; konuşan, kendi zihinsel yeterliliklerine güvenerek düşünen ve dışsal etkilerden de önemli bir ölçüde bağımsız olan insan olduğunu vurgulayan Çukurçayır, bu niteliklerin siyasal davranabilme için temel

¹⁹ <https://ysa.org/vote> (erişim tarihi: 24.07.2020)

koşullar olduğunu belirtmiştir. Tüm bunların dışında eğitim düzeyinin bireylerin siyasal tercihlerini daha bilinçli bir biçimde yapmalarında önemli bir rol oynadığını belirten Çukurçayır, eğitimin siyasal kavram ve içeriklerin kavranmasına, yorumlanmasına ve de iletilmesine yardımcı olduğuna dikkat çekmiştir.

Lipset (1964: 53-57) ise katılımcı bir demokrasi kültürü ile yurttaşların politik hayatta aktif bir biçimde yer alma isteklerinin, yurttaşların öğrenim seviyelerinin artması ile paralel bir gelişme gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca eğitilmiş; ülkelerinde var olan muhalif partilere hoşgörü ile yaklaşma, farklı inanç ve özgürlüklere saygı duyma ve çok partili sistemi savunma olasılıklarının daha yüksek olduğunu savunan Lipset, demokratik sistemin sağlıklı ve etkin bir biçimde işlemesi için eğitim seviyesinin zorunlu bir şart olduğuna vurgu yapmıştır.

Tüm bu açılardan eğitim, siyasal katılımı teşvik eden en önemli sosyo-ekonomik faktörlerden bir tanesidir. Bireylerin siyasal davranışlarına yönelik olarak gerçekleştirilen ampirik araştırmalar, bireylerin eğitim düzeyleri ile siyasal katılım oranları arasında doğrusal bir ilişki olduğunu, eğitilmiş bireylerin nispeten daha az eğitilmiş olanlara göre siyasete daha fazla katıldıklarını göstermektedir. Çünkü eğitim, bireylerin bilişsel ve algısal zekalarını geliştirmekte, bireylerin siyasal alana yönelik kavrama kapasitelerini artırmakta, onları siyasal gelişmelere ilgi duymaya yönlendirmektedir (Hillygus, 2005: 25; Kisby ve Sloam, 2009: 315). Sloam (2014: 681) da Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Almanya'daki gençlerin toplumsal ve siyasal katılım düzeylerini karşılaştırdığı çalışmasında düşük eğitim düzeyi ve sosyal hareketliliğin, gençlerin siyasal ve toplumsal katılım düzeylerini büyük ölçüde azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

Ancak eğitim seviyesi, bireylerin demokratik ve toplumsal katılımları açısından tek başına yeterli değildir. Bilgili kişilerin demokrasiye çok fazla inanmaması da muhtemeldir. Bu açıdan verilen eğitimin niteliğine ve içeriğine de odaklanılması da gereklidir. Eğitim programlarının, genç yurttaşlara siyasal bilgileri kazandırmayı da kapsamaması gerekmektedir. Benzer bir biçimde Çukurçayır da (2000: 70) eğitimin, bireylerin siyasal bilgiler, kavramlar ve olaylarla ilgili bilgi edinmelerini, bu bilgilerini yorumlamalarını ve bu bilgiler ile kendi toplumsal durum ve sorunları arasında bağlantı kurmalarını sağladığı ölçüde bireylerin siyasal katılma eğilimlerini artıracaklarını belirtmiştir. Tüm bu açılardan siyasal bilgi de siyasal katılımın en önemli yordayıcılarından bir tanesi olarak kabul görmektedir (Dudley ve Gitelson, 2003; Zaller, 1992; Brady vd., 1995).

Bu yorumu destekleyecek bir biçimde bireylere siyasal bilgiler kazandırmayı hedefleyen eğitim programlarının hem yurttaşların politik bilgisini hem de katılımını

artırdığına ilişkin bulgular bulunmaktadır. Bu hususta Soel (Soel'den akt. Doğanay vd., 2007: 217) siyasal bilgi ile katılımın birbirlerini karşılıklı olarak etkilediklerine, birindeki artışın diğerine de yansıdığına dikkat çekmektedir. Siyasal katılım bireylerin hem siyaset ve demokratik süreçler hakkındaki bilgilerini artırmakta hem de onları kamuoyunu ilgilendiren konulara karşı duyarlı olmaya teşvik etmektedir (Doğanay vd., 2007: 217).

Buna yönelik olarak Hillygus, (2005: 39) *Eksik Halka: Yükseköğretim ve Siyasal Sorumluluk Arasındaki İlişkiyi Yeniden Keşfetmek* adlı çalışmasında yükseköğretim ile siyasal katılım arasındaki doğrusal ilişkiyi açıklamaya çalışan birbirine rakip üç hipotezi test etmiştir. Bu hipotezleri; yurttaşlık eğitimi hipotezi, sosyal ağ hipotezi ve siyasi meritokrasi hipotezi olarak sıralamak mümkündür (Hillygus, 2005: 26).

Yurttaşlık eğitimi hipotezine göre, eğitim -özellikle de yurttaşlık eğitimi- hem bireylerin demokratik süreçlere katılım göstermeleri için gerekli becerileri kazanmalarına hem de demokratik ilke ve değerleri anlayıp, bu değerleri içselleştirmelerine yardım etmektedir. Bu hipoteze göre birey demokratik toplum ve politik süreçler hakkında ne kadar eğitimliyse siyasal süreçlere de o kadar fazla katılım gösterecektir. Özellikle yükseköğretim, genç yurttaşların siyasi süreç hakkında somut bilgiler kazanmalarına yardımcı olurken, onların; demokratik katılım ile demokrasinin korunması ve geliştirilmesi arasındaki ilişkiyi anlamalarına da yardım edecektir. Ayrıca bireylere, demokratik süreçlere katılmaları için gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandıracaktır. Ancak örneğin bir biyoloji dersinden öğrencilerin politik becerilerini geliştirmesini beklemek mümkün değildir. Bu yüzden bu hipoteze göre öğrencilerin siyasal alanda aktif ve etkin bir biçimde katılımlarını geliştirecek olan yurttaşlık eğitimidir. Dolayısıyla da bir eğitim müfredatı ne kadar yurttaşlık eğitimi konularını içerirse o denli de bireylerin demokratik katılım becerilerini geliştirebilecektir. Bu bağlamda bu hipoteze göre en çok siyasal bilgiye sahip öğrenciler, siyasal faaliyetlere katılma olasılığı en yüksek olan öğrencilerdir (Hillygus, 2005: 24-28).

Sosyal ağ hipotezi ise, eğitim ile siyasal katılım arasındaki ilişkiyi, yurttaşlık eğitimi hipotezinden daha farklı olarak yorumlamaktadır. Bu hipoteze göre eğitim özellikle de yükseköğrenim, bireylerin, siyasal ve sosyal alanlarda çeşitli ilişki ağları kurmalarına yardımcı olarak onların demokratik katılım seviyelerini geliştirmektedir. Daha farklı bir ifade ile eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin, siyasal ve sosyal alanlarda iş ve arkadaşlık ilişkileri kurma ve bu ilişki ağlarının merkezinde yer alma olasılıkları oldukça yüksektir. Daha düşük eğitim seviyelerine sahip bireylerin ise siyasal ve sosyal alanlardaki ilişki ağlarının çevresinde kalmaları daha muhtemeldir. Bu durum eğitim seviyeleri yüksek olan bireylerin siyasal katılım seviyelerinin daha yüksek olmasının sebebidir. Çünkü bürokrat ve politikacılar gibi

karar vericilere yakınlık ve onlarla kurulacak iletişim, sosyal ilişkileri kuvvetli olan bireyler için daha kolay ve daha az maliyetlidir. Tüm bunların yanında sosyal ağ hipotezine göre saygın bir mesleğe sahip olan bir bireyin diğerlerine göre siyasal süreçlere katılma olasılığı daha yüksektir. Zira o kişilerin siyasi kişiler ve bürokratlarla bağlantı kurma ihtimalleri daha yüksektir (Hillygus, 2005; 28-29).

Siyasal meritokrasi hipotezi ise eğitim ve siyasal katılım arasında doğrusal bir ilişkinin bulunduğunu yadsımamakla birlikte, zekanın hem eğitimin hem de siyasal katılımın temel yordayıcısı olduğunu belirtmekte ve eğitime nazaran bilişsel beceriyi bireyleri siyasal katılıma iten daha önemli bir faktör olarak görmektedir. Bu hipoteze göre zorunlu eğitim süresinde bilişsel becerileri daha yüksek olan bireyler, diğerlerinden ayrılmakta ve eğitim hayatlarına lisans ve lisansüstü seviyelerinde devam etmektedir. Dolayısıyla bu hipoteze göre, eğitim, bilişsel becerileri yüksek olan bireyler ile nispeten daha düşük olan bireyleri birbirinden ayıran bir süzgeç görevi görmektedir. Bu yüzden de eğitim, bireylerin siyasal süreçlere daha fazla katılım göstermelerine yardımcı oluyor gibi gözükmektedir. Ancak zekâ ile kişinin eğitim seviyesi arasında doğrusal bir ilişki bulunduğundan, zekâ, siyasal katılımın daha önemli bir belirleyicisidir. Bu hipoteze göre hangi sosyo-ekonomik sınıftan olursa olsun bilişsel yetenekleri daha yüksek olan bireylerin, diğerlerine kıyasla siyasal olayları analiz etme becerileri ve siyasete ilgi duyma ve siyasal süreçlere katılma olasılıkları daha yüksektir (Hillygus, 2005: 29-35).

Hillygus, Ulusal Eğitim İstatistikleri Merkezi, *Bakalorya ve Ötesi* adlı çalışmasını kullanarak yapmış olduğu analizler sonucunda eğitim ile siyasal katılım arasındaki güçlü bağı en etkili şekilde yurttaşlık eğitimi hipotezinin açıkladığı sonucuna ulaşmıştır. Yaptığı analizler sonucunda diğer iki hipotez ile bireylerin siyasal katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlamamıştır.

Rosenstone ve Hansen (1993) de yurttaşlık eğitiminin, vatandaşlara; siyasal süreçleri anlamaları, siyasal kampanyaları takip etmeleri ve seçim dönemlerinde adayları araştırıp, değerlendirmeleri için ihtiyaç duydukları becerileri kazandırdığını ve ayrıca onlara siyasal sürece katılımın önemini kavratıldığını iddia etmişlerdir. Dolayısıyla da yazarlar etkili bir yurttaşlık eğitiminden geçen vatandaşların demokratik süreçlere daha fazla katılım göstereceklerini ifade etmişlerdir. Dominik Cumhuriyeti ve Güney Afrika'daki yurttaşlık eğitimi programlarının siyasal katılım becerisi üzerindeki etkilerini inceleyen Finkel (2005: 356-358) çalışmasında; yerel problemleri çözmek için örgütlenme, yerel yöneticilerle görüşme yapma, belediye meclisi toplantılarına katılma ve yerel politik pozisyonlara aday olma olarak adlandırılabilir siyasal katılım etkinliklerini incelemiştir. Çalışmasının

sonucunda ise Güney Afrika ve Dominik Cumhuriyeti gibi gelişmekte olan demokrasilerde yurttaşlık eğitiminin bireylerin yerel politik katılım becerilerinin gelişimini anlamlı bir biçimde etkilediğini ortaya koymuştur. Yüksek öğretim programlarını da işin içine katan Dixon da (Dixon'dan akt. Doğanay vd., 2007: 217) aynı şekilde üniversite düzeyinde uygulamalı siyasal bilimler aracılığı ile gençlerin siyasal bilgi ve ilgilerinin artırılabilceğini savunmakta ve böylece gençlerin siyasal sorunları tartışma eğilimi göstereceklerini ve siyasal katılım oranlarının da yükseleceğini belirtmektedir.

Tüm bu çalışmalardan da görülebileceği gibi siyasal bilgi dolayısıyla da eğitim siyasal katılımın en önemli destekleyicilerinden bir tanesidir. Ancak üniversitelerde eğitim programlarının, genel bir yurttaşlık felsefesi oluşturacak disiplinler arası program ve derslerden yoksun olduğu, dolayısıyla gençlerin yalnızca kendi uzmanlık alanlarında dersler aldıkları ve demokratik sistemin işleyişi, demokratik katılım yolları, yerel sorunlar ve küresel problemler vb. konularda yeterince bilgi kazanamadıkları görülmektedir. Bu açıdan yükseköğretimde demokratik yurttaşlık eğitimi ile ilintili kuramsal ve uygulamalı derslerin işlenmesi de gerekmektedir.

2.2.2. Örgütlülük

Bireylerin siyasal katılımını etkileyen faktörlerden bir tanesi de grup ve örgüt üyeliğidir. Duran (2005) örgütlenmeyi siyasal kaynaklardan yeterli ölçüde pay alamayan kişilerin bir araya gelerek, büyük bir sayıya ulaşmaları ile oluşan ve bahsi geçen siyasal kaynak yetersizliğini giderecek düzenlemelerin yapılması için çaba gösteren toplumsal gruplar olarak tanımlamaktadır. Yazar, örgütlere katılım gösteren bireylerin burada gerçekleştirdikleri faaliyetler sırasında kazandıkları tecrübelerin, onların, siyasallaşmalarını hızlandırdığını ve bununla birlikte bireyleri siyasal karar alma mekanizmaları içerisinde aktif roller üstlenmeye motive ettiğini ifade etmiştir. Bu açıdan Duran'a göre örgütlenme, bireylerin siyasal ve toplumsal alanda roller üstlenerek, demokratik süreçlere katılım göstermelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Benzer bir durumu Çukurçayır (2000: 73-74) da ifade etmiş ve bireyin örgüt üyeliği sırasında elde ettiği kazanımlar ve deneyimlerin, onu, siyasallaştırdığına ve karar alma mekanizmalarında görev almaya motive ettiğine vurgu yapmıştır. Bunun yanında Çukurçayır, hükümet dışı organizasyonların yaygınlaşmasının, örgütsel iletişimi de artırdığı ve bu oluşumlar içerisinde görev alan bireylerin siyasal yaşam içinde de etkin olmaya çalıştığını ifade etmiştir.

Siyasal katılımı etkileyen unsurlardan bir tanesinin de sivil toplum kuruluşlarına üyelik olduğunu vurgulayan Lisset de (1964: 179-186) -Almanya'da 1953 yılında gerçekleştirdiği

çalışmanın sonuçları doğrultusunda- sivil toplum örgütleri, spor ve okuma kulüpleri gibi organizasyonlara üye olan bireylerin, olmayanlara göre politika ile daha fazla ilgilendiklerini, güncel gelişmeleri radyo ve gazete gibi araçlar aracılığı ile daha fazla takip ettiklerini ve ayrıca oy verme sıklıklarının da daha yüksek olduğunu vurgulamıştır.

Yücekök de (1987: 27) sanayi toplumlarında yoğun iş bölümü sonucunda toplumun atomize bir hal aldığı ve bunun etkisiyle üst yapı örgütlerinin sayısında bir artışın gözlemlendiğini belirtmiştir. Yücekök'e göre insanlar sendikaya üye, parti bültenlerine abone olmakta, arı ile örgüt içerisinde siyasal tartışmalara girmektedir. Böylece örgütlerin toplumsal kaynaşmayı sağladığına vurgu yapan Yücekök, bu durumun da siyasal katılımı artırdığını belirtmiştir.

Bireylerin, kendi siyasal görüşleri doğrultusunda toplumsal ve siyasal örgütlere katılım gösterdiklerini ifade eden Yaşaroğlu ve Çakan (2018: 23) da bu açıdan bireylerin politikaya olan ilgilerini sendika, dernek vb. toplumsal ve siyasal örgütlenmelere katılım yolu ile yansıtabildiklerine dikkat çekmiştir. Yazarlar, yasal düzenlemelerin de politik katılım üzerinde dolaylı yoldan etkili olduğunu belirtmektedir. Yazarlara göre siyasal katılım hususunda düzenlemelerin yapıldığı, demokrasinin geliştiği ve özgürlüklerin arttığı toplumlarda bireylerin politikaya katılımlarının da artış görülecektir. Dilber (2013: 2-3) de siyasal katılımın grup ve örgüt üyeliği aracılığıyla gelişebilmesi için bireylerin içerisinde yaşadıkları ortamda demokrasinin en temel unsurlarından biri olan örgütlenme özgürlüğünün olması gerektiğini belirtmiştir. Yazara göre siyasal katılımın gelişmesi için bireylerin; dernekler, sendikalar, siyasi partiler vb. örgütlere katılım göstermelerinin teşvik edilmesi gerekmektedir.

Yazarların bu yorumlarını destekleyecek bir biçimde İğçi (2008: 81-82) gerçekleştirdiği alan çalışmasının sonucunda, bireylerin sivil toplum kuruluşu üyesi olmadan önceki ve üye olduktan sonraki siyasal katılma düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir değişim yakalamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre sivil topluma üye olduktan sonra katılımcıların, siyasal katılma düzeyleri; oy vermekten siyasal olaylarla ilgilenmeye, siyasal olaylarla ilgilenmekten de siyasal olayların içine doğrudan aktif bir biçimde katılma yönüne doğru yükselmiştir.

2.2.3. Yurttaşlık Görevi Duygusu

Demokratik katılım eğitimi ile doğru orantılı bir biçimde artan ya da azalan değişkenlerden bir tanesi de yurttaşlık görevi duygusudur. Baykal (1970: 98), yurttaşlık görevi duygusunu, bireyin; siyasal veya toplumsal yaşamda bir etki yaratıp, yaratamayacağını

düşünmeksizin, siyasal ve toplumsal süreçlere katılmanın bir yurttaşlık sorumluluğu olduğuna inanması ve sorumluluk duygusu ile hareket etmesi olarak tanımlamaktadır. Yurttaşlık duygusuna ilişkin benzer bir yorumda bulunan Çukurçayır da (2000: 62) yurttaşlık görevi duygusunu, bireyin etkili olup olmayacağına bakmaksızın siyasal sürece katılım göstermesi olarak ifade etmektedir. Vatandaşların siyasal katılım eğilimleri ile yurttaşlık görevi duygusu arasında olumlu bir ilişkinin varlığına dikkat çeken Baykal'a (1970: 100) göre de yurttaşlık sorumluluğuna sahip olan bireyler siyasal ve demokratik süreçlere daha fazla katılım göstermektedirler. Bununla birlikte Baykal, eğitim seviyesi, sosyal statü gibi sosyo-ekonomik değişkenlerin bireyde yurttaşlık görevi duygusunun gelişiminde etkili olduğunu ifade etmektedir.

İlgili literatürde bu yorumları destekleyecek biçimde yurttaşlık duygusunun bireylerin politik katılımını artırdığına ilişkin bulgular bulunmaktadır (bkz. Dilber, 2013; Akıncı, 2014b).

Dilber (2013: 7-8) çalışmasında, vatandaş katılımına etki eden; yurttaşlık duygusu, siyasal girişkenlik, siyasal etkinlik gibi olumlu ve yabancılaşma, anomi vb. olumsuz psikolojik faktörlerin, seçmenleri, hangi siyasal katılım davranışları gütmeye yönlendirdiğine ilişkin Karaman İli merkez mahallelerinde bir alan araştırması yürütmüştür. Gerçekleştirdiği anket çalışmada Dilber (2013: 18) yurttaşlık duygusu, siyasal girişkenlik vb. olumlu psikolojik faktörlerin, 61 yaş ve üzeri yaşa sahip seçmenleri; *oy kullanmaya ve başkalarını bir siyasal partiye oy verme konusunda ikna etmeye motive ettiği* sonucuna ulaşmıştır. Bu faktörler, 46-60 yaş grubu seçmenlerin ise; *siyasi parti çalışmalarına katılım göstermeye ve karar verme davranışına yönelmeye* başlamalarını sağlamıştır. Ayrıca Dilber çalışmasında bahsi geçen olumlu psikolojik faktörlerin, özellikle eğitimsiz seçmenlerin; *başkalarını bir siyasal partiye oy verme konusunda ikna etme ve karar verme* davranışlarında etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Literatürde konuya ilişkin gerçekleştirilen çalışmalardan bir tanesi de Özdemir'e (2019) aittir. Yazar bireylerin siyasal katılım seviyelerini ve tercihlerini etkileyen etmenlerin neler olduğuna, bu etmenlerin gerçekten etkili olup, olmadıklarına ve var ise bu etkinin ne yönde gerçekleştiğine dair gerçekleştirdiği anket çalışmasında, yurttaşlık görevi duygusunun, seçmenlerin siyasal katılımları ve özellikle de siyasal tercihleri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özdemir, 2019: 265). Anket sonuçlarına göre katılımcıların %77'lik kısmı yurttaşlık görevi duygusunun tercihlerinde önemli ölçüde etkili olduğunu belirtmişlerdir (Özdemir, 2019: 278).

Sonuç olarak yurttaşlık görevi duygusu, bireyleri; etkili olup olmayacaklarına bakmaksızın, toplumsal ve siyasal yaşamın sağlıklı ve etkin bir biçimde yaşatılabilmesi adına sorumluluk bilinci ile demokrasiye katılım göstermeleri adına motive eden faktörlerden bir tanesidir.

2.2.4. Siyasal İlgi

Kalaycıoğlu (1983: 41-42) siyasal ilgiyi, siyasal gelişmeleri ve siyasal sistemin işleyişini sürekli ve düzenli bir biçimde takip etme eğilimi olarak tanımlamaktadır. Kalaycıoğlu'na göre siyasal ilgi düzeyi yüksek olan kişiler siyasal gelişmeleri diğerlerine göre daha kolay algılamakta ve yorumlamaktadır. Bu durum onları siyasal ve demokratik süreçlere katılma yönünde motive etmektedir. Daha farklı bir ifade ile Kalaycıoğlu'na göre bireyin siyasal ilgisi derinleştikçe onu siyasal süreçlere katılmaya iten güdüler de yoğunlaşmaktadır. Benzer şekilde Topbaş (2009: 183) ve Çukurçayır (2000: 57-58) da siyasal ilginin, siyasal olayları algılamada kolaylaştırıcı bir etken olduğunu ve bireyleri siyasal süreçlere katılmaya motive ettiğini belirtmiştir. Aynı şekilde Ikeda vd., (2008: 79) da siyasal ilgi ve bilgi düzeyinin siyasal etkinlik duygusunu güçlendirdiğine ve siyasal katılım üzerinde olumlu bir etkiye yol açtığına vurgu yapmışlardır.

Vatandaşların siyasal ilgi seviyelerine doğru orantılı bir biçimde siyasal etkinliklerin de arttığını belirten Çukurçayır (2000: 57-58) ve Kalaycıoğlu (1983: 41-42), siyasal ilginin bireyi daha karmaşık ya da zor nasıl nitelendirirsek nitelendirelim diğer katılım yollarına da yönlendirdiğini ifade etmektedir. Örneğin yazarlara göre siyasal katılımın en çok bilinen ve tercih edilen yolu olan oy verme davranışı için yoğun bir siyasal ilgiye ihtiyaç duyulmazken, demokrasiyi ve demokrasinin getirdiği bürokratik yapıyı anlamak ve işleyişine müdahale etme fikri, yoğun bir siyasal ilgiyi gerektirmektedir. Dolayısıyla siyasal ilgi düzeyi düşük olan bireyler yalnızca oy kullanma davranışında bulunurlarken, siyasal ilgi düzeyi yüksek olan bireyler örneğin toplumsal bir sorunun çözümü için yetkililer ile iletişime geçebilmektedir. Neticede bireyin siyasal ilgisi derinleştikçe siyasal katılımı da o oranda artmaktadır.

2.2.5. Siyasal Etkinlik Duygusu

Siyasal katılımı etkileyen psikolojik faktörler arasından en önemli olanı siyasal etkinlik/etkinlik duygusu olarak ifade edilmektedir (Çukurçayır, 2000: 58; Dursun, 2002: 245; Milbrath ve Goel; 1977: 57; Kalaycıoğlu, 1983: 39). Bu duygu, bireyin, içerisinde yaşadığı toplum ve çevreyi kontrol edebilme hususunda kendisinin güçlü olduğunun bilincinde ve idrakinde olmasını ve bireyin, içerisinde yaşadığı siyasal sisteme, onun parçalarına etki ederek sistemi kendi yararı doğrultusunda çalıştırabileceğine ilişkin inancını

ifade etmektedir (Kalaycıoğlu, 1983: 39). Benzer biçimde Milbrath ve Goel (1977: 57) göre de siyasal etkinlik duygusu, bireyin siyasal karar alma mekanizmalarına etkide bulunabileceğine yönelik inancını temsil etmektedir. Yazarlara göre bu duygu bireylerin siyasal hayata ne ölçüde katılacakları ve bu katılımı hangi düzeyde gerçekleştireceklerini belirleyen en önemli unsurdur.

Turan (1986: 87) etkinlik duygusunu iki gruba ayırarak, bu duygunun idari etkinlik ve siyasal etkinlik duygusu olmak üzere ortaya çıktığını belirtmektedir. Yazara göre kendisini siyasal açıdan etkin olarak gören birey, siyasal sistemin karar ve eylemlerini etkileyebileceğine inanmaktadır ve bu da siyasal etkinlik duygusudur. Turan'a göre idari etkinlik duygusu ise bireyin devlet daireleri ve bürokratik kurumlarda haklarını arayabileceğine ilişkin inanca sahip olanların duygusudur. Bu açıdan Turan'a göre bu duyguya sahip olan bireyler diğerlerine göre toplumsal faaliyetlere daha çok katılım gösterme eğilimindedirler.

Dahl ise etkinlik duygusu ve siyasal katılım arasındaki ilişkinin tek yönlü bir ilişki olmadığına dikkat çekmiş ve yalnızca etkinlik duygusunun siyasal katılmayı değil, bu duyguya bağlı kalmaksızın gerçekleştirilen siyasal katılım eylemlerinin de benzer şekilde bireyin etkinlik duygusunu geliştireceğini ifade etmiştir (Dahl'dan akt. Atabey ve Hasta, 2018: 491). Benzer şekilde Çukurçayır (2000: 58) ve Hasırcı (2008: 42) göre de siyasal etkinlik duygusunun siyasal katılım ile ilişkisi pozitif yöndedir ve bu duygu bireylerin siyasal katılım seviyelerini artırdığı gibi siyasal katılımı da beslemektedir.

Literatürde konuya ilişkin getirilen bir başka yorum da İkedâ ve diğerlerine (2008) aittir. Yazarlara göre kendini siyasal açıdan etkin gören kişi, siyasal karar alma mekanizmalarını da etkileyebileceği inancı içerisinde. Dolayısıyla çevrelerini etkileyip, denetleyebileceğine inanan kimse siyasal katılıma daha fazla eğilim gösterecektir. Bunun dışında yazarlar toplumsal süreçlere katılım gösteren bireylerin siyasal etkinlik algılarının da yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Tüm bunların yanında Kalaycıoğlu (1983: 40) siyasal etkinlik duygusunun siyasal katılımın yanında daha öncesinde saydığımız siyasal ilgi ve bilgi faktörlerini de teşvik ettiğine dikkat çekmektedir. Siyasal olayları düzenli ve sürekli bir biçimde takip etmenin bireyin bu konulardaki bilgi birikimini de artıracağını ifade eden Kalaycıoğlu, siyasal etkinlik duygusunun hem siyasal bilgi faktörünü hem de siyasal ilgi faktörünü belirlemede kritik bir rol oynadığını belirtmektedir. Yurttaşlık duygusu faktörü başlığında ayrıntılı bir biçimde değindiğimiz gibi Dilber de (2013: 7-8) çalışması sonucunda elde ettiği bulgularla, yazarların bu yorumlarını desteklemektedir.

2.2.6. Sosyal Girişkenlik

Siyasal katılmayı etkileyen bir başka faktör ise sosyal girişkenliktir. Milbrath (1965: 101) sosyal girişkenliği, toplumsal ilişkiler ve hareketlerde bir rahatlık/serbestlik hissine ve bu hareketler için gereken özelliklere/becerilere sahip olmak olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda Milbrath'a göre sosyal girişkenlik becerisini taşıyan bireylerin siyasal faaliyetlerde bulunma olasılığı diğerlerine göre daha yüksektir. Baykal (1970: 102) ve da Turan (1986: 87) sosyal ilişkileri yüksek olan bireylerin, içe dönük yapıya sahip olan bireylere göre siyasal davranışlarında farklılığın olmasının doğal olduğunu belirtmiş ve Milbrath'a benzer şekilde yüksek sosyal girişkenlik becerisinin siyasal katılım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde kolaylaştırıcı bir etken olduğunu ifade etmiştir. Baykal'a (1970: 102) göre sosyal girişkenlik seviyesi yüksek olan bireylerin diğer demokratik katılım yollarına yoğun bir biçimde başvurmaları da muhtemeldir.

Lipset de (1964: 187-189) bireylerin siyasal katılım seviyeleri üzerinde, çevrenin büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Yazara göre çevremizden bizlere gelen ve bizi siyasal katılım göstermeye motive eden mesajlar siyasal katılım seviyemizi artırmaktadır. Daha farklı bir ifade ile yazara göre çevremizle girdiğimiz siyasi tartışmalar, çevremizin bizi siyasal katılıma iten motive edici mesajları siyasal katılım seviyemizi yükseltmektedir.

2.2.7. Değerler

Siyasal katılımı etkileyen faktörlerden bir tanesi de sahip olduğumuz değerlerdir. Rokeach'a (1973) göre değer, bireylerin yaşamlarına rehberlik eden ve toplumsal tutum ve davranışların da belirleyicisi olan standartlardır. Her bireyin bir değer sistemine sahip olduğunu vurgulayan Rokeach, değerlerin diğer birçok sosyal bilim alanını etkilediği gibi politik düşünceyi ve katılımı da etkilediğini ve dolayısıyla bireylerin siyasal davranışlarına da etki ettiğini belirtmiştir. Rokeach'a göre bireylerin sahip oldukları değerler, politikaya karşı olan inançlarında etkili olmakta, belirli bir politik ideolojiyi tercih etmelerine kılavuzluk etmektedir. Bu açıdan Rokeach, bireylerin sahip oldukları değerler sisteminin onların hangi politik eğilimde bulunacaklarına, politikaya ne ölçüde katılım göstereceklerine etki ettiğini düşünmektedir. Tüm bunların yanında Rokeach, bireylerin; sahip olduğu değerler sistemini, diğer politik görüşteki kişileri etkilemede ve onları ikna etmede kullandıklarını ifade etmiştir.

Yalın'a (2007: 156) göre de değerler, bireylerin, karşılaşmış oldukları yeni durumları anlamak ve yorumlamak için kullandıkları bir dayanak noktasıdır. Bu açıdan yazara göre değerler, bireylere, karşılaşmış oldukları yeni durumlara karşılık vermek adına aldıkları kararlarda güvenli bir dayanak noktası olmaktadır. İnsanların davranışlarını kendi değerlerine

uygun olmadıkları için değiştirdiklerini belirten Yalın, değerlerin; yabancı politikası, silah kontrolü, ırksal bütünleşme vb. politikaların çeşitli biçimleri için tutum oluşturmada bir temel niteliğinde olduğunu savunmaktadır. Çünkü yazara göre değerler, politik inançların özüne düşünce ve tutumlardan daha yakındır. Bu açıdan Yalın'a göre değerler, araştırmacılara, bireylerin neden politik süreçlere katılım gösterdiklerinin veya göstermediklerinin anlaşılmasında kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır.

Araştırmacıların bu yorumlarını destekleyecek biçimde ilgili literatürde değerlerin, bireylerin demokratik katılımlarını geliştirdiğine ilişkin çeşitli bulgular bulunmaktadır (bkz. Inglehart, 1977). Örneğin Inglehart'ın (1977) materyalizm ve post materyalizm ve değişen değerler üzerine gerçekleştirdiği çalışması değerlerin siyasal katılım üzerindeki etkilerini ortaya koymak adına oldukça önemlidir. Inglehart, post materyalist değerlere sahip bireylerin maddi kaygılardan çok kendilerini ifade etmeye yöneldiklerini, elit kesime meydan okuyan siyasal katılım biçimlerine başvurdıklarını ve böylece politik süreçlere daha aktif katılım gösterdiklerini ifade etmektedir. Bahsi geçen post materyalist değerlere Inglehart şu örnekleri vermektedir: fikirlerin paradan daha önemli olduğu bir topluma doğru ilerlemek, kentleri ve kırsal alanları daha da güzel yapmaya çalışmak, konuşma özgürlüğünün korunması vb.

2.2.8. Tutumlar

Tutumların da bireylerin siyasal katılımı becerileri ve seviyeleri üzerinde önemli bir etken olduğunu söylemek mümkündür. Geçmiş bölümlerde ayrıntılı olarak değindiğimiz Avrupa Konseyi'nin *Demokrasi Kültürü İçin Temel Yetkinlikler Çerçevesi* adlı çalışmasında, bireylerin; demokrasi kültürüne aktif şekilde katılımını mümkün kılan temel yetkinlikler arasında tutumların da ele alındığı görülmektedir (Barrett vd., 2016: 11). Bu açıdan adı geçen yayın da bu yorumumuzu desteklemektedir.

Bireylerin siyasal bilgileri ile siyasal sisteme adapte olup, politik katılım göstermeleri arasında açık bir bağ bulunduğunu belirtmek gereklidir. Yurttaşlık eğitimi bu bağın etkin ve doğru bir biçimde kurulabilmesi adına önemli bir araç olarak görülmektedir. Daha öncesinde de bahsettiğimiz gibi yurttaşlık eğitimi bireyleri siyasal olaylar ve konular hakkında bilgilendirmek adına geniş bir etkiye de sahiptir. Ancak bireylerin siyasal bilgilerini geliştirmeye odaklanan ve bununla yetinen eğitim programlarının demokratik ve katılımcı vatandaş yetiştirmede etkisiz kaldığı belirtilmektedir. Finkel ve Ernst (2005) 1998 yılında Güney Afrika'da yürütmüş olduğu çalışmalarında, yaşları 15-23 arasında değişen 600 öğrenci üzerinde bir uygulama gerçekleştirmişlerdir. Yapılan uygulamada, yurttaşlık eğitiminin bireylerin yurttaşlık becerileri, değerleri, tutumları, yurttaşlık görevlerini algılayışları, siyasal

katılımları, siyasal konulardaki hoşgörülerini üzerindeki etkilerini ölçmüşlerdir. Elde ettikleri sonuçlar doğrultusunda, yurttaşlık eğitiminin, bireylerin siyasal bilgilerini geliştirme konusunda yeterli başarıda olduğu ancak değer ve tutum kazandırma konusunda beklenen başarıyı göstermediğini belirtmişlerdir. Buradan hareketle yazarlar yurttaşlık eğitiminin bireylere tutum, değer ve beceri kazandırmaya da odaklanması gerektiğini savunmuşlar ve ancak bunun gerçekleşmesi halinde vatandaşların politik katılımının istenilen düzeye geleceğini belirtmişlerdir.

2.2.9. Politik Öz-Yeterlik

Bireylerin demokrasiye olan katılımları üzerinde etkili olan faktörlerden bir tanesi de politik öz-yeterlik algısıdır. Öz-yeterlik, ilk kez sosyal öğrenme kuramcılarından bir tanesi olan Albert Bandura tarafından kavramsallaştırılmıştır. Bandura, öz-yeterlik kavramını “bireyin herhangi bir eylemi gerçekleştirmek adına gerekli davranışları başarı ile yapabileceğine yönelik yeterli becerilere sahip olduğuna yönelik inancı” olarak tanımlamaktadır. Diğer bir deyişle Bandura’ya göre, öz-yeterlik, bireylerin herhangi bir alanda bazı etkileri oluşturabilme kapasitelerine olan inançlarını ifade etmektedir (Akın vd., 2014: 502). Politik öz-yeterlik ise öz-yeterliğin boyutlarından bir tanesidir. Campbell, Gurin ve Miller (Campbell’den akt; Akın vd., 2014: 502) ilk olarak kendilerinin kavramsallaştırdıkları, politik öz-yeterlik kavramını; “bireyin yurttaşlık görevlerini gerçekleştirmesine olanak sağlayarak politik süreçler üzerinde etkili olmasını mümkün kılan, kendisinde var olduğuna veya olacağına inandığı politik yeteneklere ilişkin inançları” şeklinde tanımladıkları görülmektedir. Benzer bir şekilde Kansu (2019: 3) ise politik öz-yeterliği, vatandaşların, siyasal alanda eyleme geçmelerini ve gerçekleştirdikleri eylemi sürdürmelerini sağlayan kişisel becerilerine dair inançları olarak tanımlamıştır.

Konuya ilişkin getirilen tanımlardan bir tanesi de Anderson’a aittir. Anderson göre politik öz-yeterlik içsel ve dışsal olmak üzere iki boyuta ayrılmaktadır. Anderson dışsal politik yeterliği, vatandaşların, kamu görevlileri ve kamu kurumlarına ilişkin görüşleri olarak tanımlamaktadır. Yazara göre dışsal politik yeterlik ise, bireylerin, demokratik süreçlere etkin katılımı ve demokratik süreçleri anlama yeteneklerine ilişkin bireylerin içsel değerlendirmeleridir. Yazara göre içsel politik yeterlilik boyutu algılanan yeterlik ve algılanan etkililik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi, bireylerin temel politik konuları algılayıp, algılayamadıklarına ilişkin kaygılarını ifade etmektedir. İkincisi ise vatandaşların politik kararların nasıl alındığına ilişkin hissettiklerini ifade etmektedir. İçsel politik öz-yeterlik düzeyi yüksek olan bireylerin algılanan politik öz-yeterliğinin de yüksek olacağını

belirten Anderson, bu açıdan içsel politik öz-yeterliği yüksek olan bireylerin politikaya daha fazla ilgi gösterdiklerini ve politik katılım seviyelerinin de daha yüksek olduğunu ifade etmiştir (Anderson'dan akt. Kansu ve Tarhan, 2018: 13).

Becker'e (Becker'den akt. Akın vd., 2014: 502) göre de politik öz-yeterlik düzeyi yüksek olan vatandaşlar, politik süreçlere daha fazla katılım göstermektedir. Dolayısıyla Becker'e göre politik öz-yeterlik düzeyi yüksek olan vatandaşların diğerlerine göre içerisinde yaşadıkları toplumu etkileyen politikaları sürdürme ve gerekli sosyal değişiklikleri yaratma olanakları daha yüksektir. Politik öz-yeterliği, kişinin, politik süreçlere etkin katılım gösterme becerisine güvenmesi olarak ifade eden Pingre (2008) de politik öz-yeterliği yüksek olan bireylerin, toplumsal protesto ve gösterilere katılma, oy verme, imza toplama vb. katılım yollarına tereddüt etmeden katılım gösterirlerken, demokratik katılım düzeyleri düşük olan bireylerin ise yabancılaşma, anomi ve ilgisizlik gibi duygu durumları içerisine girdiklerinden söz etmektedir

Benzer şekilde Akın vd. (2014: 503) ve Kansu ve Tarhan'a (2018: 13) göre de politik öz-yeterlik düzeyi yüksek olan vatandaşların politik süreçlere daha fazla katılım göstermektedir. Demokrasi ve insan haklarının gelişmesinin, ancak bireylerin siyasal katılım becerilerinin gelişmesi ile mümkün olabileceğini savunan yazarlar, politik katılımın da ancak bireylerin politik öz-yeterlik düzeylerinin yükselmesi ile olabileceğini belirtmişlerdir. Bu açıdan yazarların politik öz-yeterliği politik katılımın önemli bir yordayıcısı olarak gördüklerini belirtmek gereklidir.

Bozbayındır ve Alev'in (2019: 72-73) araştırması da yazarların bu yorumunu desteklemektedir. Araştırmacılar çalışmalarının sonucunda öğretmenlerin öz-yeterlik algıları ile politik beceri düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Araştırmacılara göre öz-yeterlik, politik beceri ve tüm alt boyutlarının önemli bir yordayıcısıdır.

Sonuç olarak vatandaşların demokratik süreçlere katılım düzeylerini etkileyen birçok faktör vardır ve bireyler, bu faktörlerin kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz etkileri tarafından kuşatılmış bulunmaktadır. Bu faktörler birbirleri ile sıkı bir ilişki içerisinde gözükmekte ve aralarında çok yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin eğitim ve siyasal bilgi faktörü; siyasal kavram ve içeriklerin kavranmasına, yorumlanmasına ve de iletilmesine yardımcı olmaktadır. Bireylerin; bilişsel ve algısal zekalarını geliştirmekte, siyasal alana yönelik kavrama kapasitelerini artırmakta ve onları siyasal gelişmelere ilgi duymaya yönlendirmektedir. Dolayısıyla siyasal ilgi faktörünü de etkilemektedir. Aynı şekilde siyasal ilgi faktörü de bireyleri siyasal süreçleri takip etmeye motive etmekte ve dolayısıyla bireylerin

siyasal bilgi düzeylerini geliştirmektedir. Daha farklı bir ifade ile birindeki artış diğerine de etki etmektedir. Aynı şekilde herhangi bir toplumsal veya siyasal örgüte üye olan bireyler burada gerçekleştirdikleri faaliyetler sırasında edindikleri bilgi, deneyim ve tecrübeler vasıtasıyla siyasal konularda bilgilenmekte ve siyasal olana daha fazla ilgi göstermektedir.

Örgütlü bireyler, siyasal ve toplumsal alanda roller üstlenmekte, siyasal ve toplumsal olayların içerisinde yer almakta, arkadaşları ile örgüt içerisinde siyasal tartışmalara girmektedir. Dolayısıyla bireylerin sosyal ilişkileri gelişmekte, aynı zamanda, yurttaşlık görevlerini gerçekleştirebilecek politik yeteneklere sahip olduklarına ilişkin inançları da gelişmektedir. Daha farklı bir ifade ile örgütlülük faktörü siyasal ilginin yanında, vatandaşların politik öz yeterliliklerini ve sosyal girişkenliklerini de etkilemektedir.

Siyasal etkinlik duygusu ise siyasal ilgi ve siyasal bilginin önemli yordayıcılarından bir tanesi olarak gözükmektedir. Bireyin, içerisinde yaşadığı siyasal sisteme, onun parçalarına etki ederek sistemi kendi yararı doğrultusunda çalıştırabileceğine ilişkin inancını ifade eden siyasal etkinlik duygusuna sahip olan bireyin, siyasal süreçlere daha fazla ilgi göstermesi ve bu konuda bilgisini de geliştirmesi muhtemeldir.

Sahip olduğumuz tutum ve değerler de siyasal katılım düzeylerimiz üzerinde oldukça değerlidir ve tutumlarımız ve değerlerimiz de diğer faktörlerle çok yönlü bir ilişki içerindedir. Örneğin sorumluluk, toplum bilinci vb. tutumlara sahip bir vatandaşın yurttaşlık görevi duygusunun gelişmiş olması muhtemeldir. Aynı şekilde belirsizlikten yılmayan bir vatandaş hakları için mücadele gösterecektir. Dolayısıyla siyasal etkinlik duygusu da gelişecektir. Benzer bir biçimde demokrasi, adalet, eşitlik vb. kavramlara değer veren bir vatandaş bu konulara ilgi gösterecek ve bu konulardaki bilgilerini de geliştirecektir.

Buraya kadar verdiğimiz tüm bu bilgilerden de görülebileceği gibi demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi, bireylere; demokratik bir toplumun birlik ve istikrar içinde sağlıklı bir biçimde yaşatılabilmesi adına gerekli bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmayı hedefleyen, günümüzde üzerinde çokça konuşulan ve tartışılan konulardan bir tanesidir. UNESCO, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi vb. ulusal ve uluslararası örgüt, kurum ve kuruluşların bu alanda yürütmüş olduğu çalışmalar ve burada kısa bir özetine yer verilen ilgili literatür de bu görüşümü desteklemektedir. Ülkelerin; demokrasilerini koruyup, yaşatabilmeleri adına vatandaşlarını pasifize eden ve eleştirmeksizin ve de sorgulamaksızın siyasal iktidara uymaya yönelten geleneksel manada bir yurttaşlık eğitimi programından kaçınmaları, bilakis; farklılıklara saygı duymayı ve çoğulculuğu benimseten, bireylerin toplumsal ve siyasal süreçlere katılımlarını teşvik eden, yerel ihtiyaçlarına ve kültürel özelliklerine uygun demokratik yurttaşlık eğitimi programlarını geliştirmeleri gerekmektedir.

Temel amacı demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi bağlamında yetişkinlerin aktif yurttaşlar olarak demokratik süreçlere katılım becerilerinin geliştirilmesi için yeni yöntemler ortaya koymak olan bu çalışma da böyle bir görüşten hareket etmektedir.

Katılımcı yurttaşlar yetiştirmek yurttaşlık ve insan hakları eğitiminin temel amaçlarından bir tanesidir. Demokratik katılım, demokrasinin ve vatandaşlığın belki de ilk ve en temel unsurlarından bir tanesidir. Bir başka deyişle, katılım, demokrasinin belirleyici unsurlarından bir tanesidir ve vatandaşlığın da en önemli göstergelerinden biridir. Literatür özetinde yer verdiğimiz çeşitli çalışmalardan da görülebileceği gibi hem Türkiye Cumhuriyeti'nde hem de gelişmiş olduğu kabul edilen batılı ülkelerde gençlerin demokratik katılım becerileri yeterli -olması gereken- seviyede değildir. Özellikle gençler geniş anlamda -örneğin sendika, dernek vb. sivil toplum örgütlerinde yer alma, siyasal kampanyalara katılma, sosyal ve kültürel bir olayı protesto etme- sosyal ve siyasal süreçlere katılmada güçlükler çekmektedir. Bu açıdan gençlerin demokratik katılım becerilerinin geliştirilmesi adına etkin programlar geliştirmelidir. Böyle bir program; bireyleri demokratik katılım için gerekli -örneğin okuryazarlık, aktif dinleme, eleştirel düşünme vb.- yetkinlikler ile donatma fikrini içermeli ve iş birliği, katılım ve yaşantı yoluyla öğrenme metotlarını benimsemelidir. Dolayısıyla böyle bir eğitimin gençlere, demokrasiyi yaşatacak; oyunlar, vaka çalışmaları, psikodramalar, yaratıcı drama vb. yöntemler kullanması gerekmektedir. Çünkü demokrasi yaşanılarak öğretilen ve öğrenilen bir şeydir.

İlgili literatür taraması Türkiye Cumhuriyeti'nde demokratik yurttaşlık ve insan haklarına ilişkin gerçekleştirilen çalışmaların ilk ve ortaöğretim kademelerine yoğunlaştığını²⁰ ve yetişkinlere yönelik gerçekleştirilen demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitime ilişkin çalışmaların sınırlı sayıda kaldığını ve bu çalışmalarda da spesifik olarak demokratik katılım becerisi üzerine odaklanılmadığını göstermektedir²¹. Oysaki bu hususta yurtdışında gerçekleştirilen çalışmalarda yetişkinlerin de hedef grup olarak ele alındığı görülmektedir. Bu açıdan bu çalışmanın hedef grubunun yetişkinler olması ile özgün bir değere sahip olduğu ve bu alandaki temel boşluğu dolduracağı öngörülmektedir.

²⁰ Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı'nın Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi ve Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Projesi ile ilk ve orta öğretim kademelerinde okuyan öğrencileri hedef aldığı görülmektedir.

²¹ Bkz: Gündoğdu, G. (2019). *Yaratıcı Drama Yöntemi ile Dijital Vatandaşlık Eğitimi: Anadolu Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi. Yıldırım, Ü. (2015). *İnsan Hakları Eğitiminde Materyal Geliştirme Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Niyazioğlu, A. (2007). *Polisin İnsan Hakları Eğitimi ve Bir Model Önerisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi. Şahin, S. (2012). *İnsan Haklarının Etik Temelleri ve Uluslararası Düzenlemeler Çerçevesinde Yetişkinlere Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM, BULGULAR VE YORUM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

3.1.1. Eylem Araştırması

Bu araştırmada yöntem olarak nitel araştırma tekniklerinden eylem araştırması yöntemi benimsenmiştir. İlgili literatürde eylem araştırmasına yönelik farklı tanımlara rastlansa da bu tanımların *uygulamayı geliştirme ve eğitsel uygulamaların nasıl iyileştirebileceğini anlama* noktasında birleştikleri görülmektedir (Aksoy, 2003: 477). Eylem araştırmaları bir okulda çalışan yönetici, öğretmen veya öğrenme-öğretme ortamlarındaki diğer kişiler tarafından, öğrenme-öğretme veya belli bir okulun işleyişi gibi konular hakkında var olan problemlerin belirlenmesi, bu sorunlar hakkında bilgi toplaması ve uygulamanın iyileştirilmesi amacı ile gerçekleştirilen, iş birliğine dayalı çalışmalardır (Mills, 2007: 20).

Eylem araştırması, hemen hemen tüm alanlara ortaya çıkan problemlere çözüm üretmek amacı ile kullanılabilecek bir yöntemdir. Bu yüzden bu araştırma türü birçok nedenle uygulanabilir (Beyhan, 2013: 71). Örneğin İnan (2011: 482) eylem araştırmasının amacının; ekonomi, politika ve psikoloji gibi sosyal yaşamın birçok alanında bireyler ve toplumlar düzeyinde daha özgürlükçü, eşitlikçi ve sürdürülebilir ilişkilerin kurulmasına yardım etmek olduğunu belirtmiştir. Beyhan (2013: 71) ise katılımcıların iyileştirilmesi ve geliştirilmesi gereken bir durum ile ilgili yaptıkları derinlemesine kritik ve pratik tecrübeler dayanan eylem araştırmasının hem araştırmalara hem de eyleme dair rehber olacak bir kuram geliştirmeyi amaçladığını ifade etmiştir.

Bu araştırma türünün eğitim alanındaki öncelikli amacı ise bu alanda karşılaşılan sorunları sistematik olarak anlamak ve bu problemleri iyileştirmektir (Kuzu, 2009: 425). Bu bağlamda Büyükoztürk vd. (2018: 275) eylem araştırmasının, okul ve sınıf ortamında karşılaşılan problemlere somut, akılcı ve kalıcı çözümler üretmek ve bu ortamlarında yenilikçi öğrenim ve öğretim tekniklerinin uygulayıp, sonuçlarını görmek açısından etkili bir yöntem olduğunu belirtmişlerdir. Tüm bu bilgilerden hareketle, eleştirel kuramdan temelini alan bu araştırma yönteminin hangi alanda kullanılırsa kullanılsın öncelikli amacının, yalnızca araştırılan örneklem gurubunun sahip oldukları anlamları ve davranışları anlamak ve çözümlmek değil, aynı zamanda değiştirmek olduğunu belirtmek gereklidir (Uzuner, 2005: 2). Tüm bu açılardan ana hedefi *yetişkinlerin aktif yurttaşlar olarak demokratik süreçlere katılım becerilerinin geliştirilmesi için yeni yöntemler ortaya koymak* olan bu çalışmanın, eylem araştırması yönteminin amaçları ile paralellik içerisinde olduğu görülmektedir.

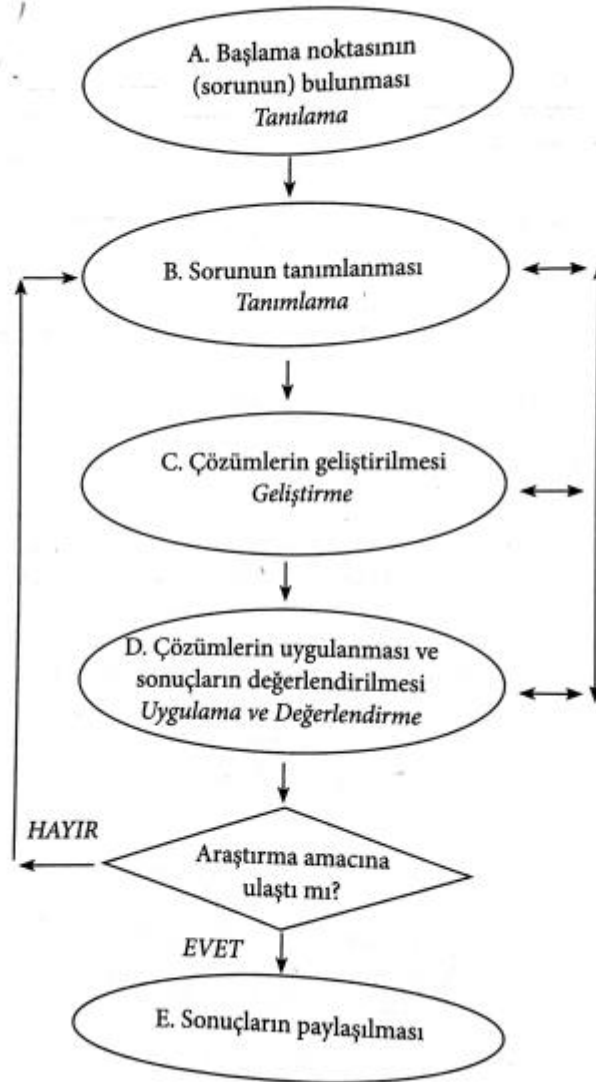
Bu araştırma türü, geliştirilmek ya da incelenmek istenen süreç, durum veya olgu ile doğrudan ilgili olan araştırmacılar için uygun olan bir yöntemdir. Bu bağlamda Büyüköztürk vd. (2018: 275) eylem araştırmasının; lisansüstü öğrencilerin veya herhangi bir uzmanlık alanında çalışan bireylerin, çalıştıkları alanın uygunluğuna göre mesleki yaşamlarında karşılaştıkları problemleri çözmeleri veya yaptıkları işin niteliğini geliştirmeleri adına kullanabilecekleri bir yöntem olduğunu ifade etmişlerdir. Buna bağlı olarak Aksoy (2003: 481) bu araştırma yönteminin; araştırmacının doğrudan eylemde bulunabileceği, mevcut durumu iyileştirebileceği veya değiştirebileceği her alanda kullanılabilecek bir yöntem olduğunu ifade etmiştir. Bu açılarından bir yüksek lisans tez çalışması olan ve araştırmacının doğrudan etkide bulunabileceği Akdeniz Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi öğrencileri üzerinde gerçekleştireceği bu araştırmanın, eylem araştırmasının özellikleri ile paralellik içerisinde olduğunu belirtmek gereklidir.

Bu çalışmada yöntem olarak eylem araştırması yönteminin seçilmesinin sebeplerinden bir tanesi de yöntemin, uygulamayı gerçekleştiren bireylerin, araştırma sürecine doğrudan katılımına imkân vermesidir. Böylece yöntem katılımcılara ilk elden öğrenme fırsatını sunmakta ve bireyleri öğrendiklerini gönüllü bir şekilde uygulamaya teşvik etmektedir (Tezcan vd., 2016: 139). Bu açıdan yöntemin, katılımcıların eğitim uygulaması sonucunda kazanacakları becerileri gündelik yaşamlarına taşımada onlara yardımcı olacağı düşünülmektedir. Diğer bir sebep ise yöntemin, uygulayıcıların araştırmaya doğrudan katılımını sağlayarak, ulaşılan çözümleri uygulamaya aktarmada karşılaşılabilecek olası sorunları -örneğin direnç- bertaraf etmesidir (Tezcan vd., 2016: 139). Yöntemin bu özelliği ile araştırmada elde edilen bulguların uygulamaya daha rahat bir şekilde aktarılmasında etkili olacağı düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde eylem araştırmasının, döngüsel yapıdaki uygulama süreciyle ilgili çok sayıda farklı yaklaşımın ortaya atıldığı fark edilecektir (bkz. Beyhan, 2013: 75; Büyüköztürk vd., 2018: 278; Kuzu, 2009: 487; Tezcan vd., 2016: 136; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 336; Johnson, 2019: 19). Eylem araştırmasının uygulama sürecine yönelik farklı yorumlar bulunsa da bu yöntemin gerekli kılmış olduğu genel çerçeve benzeşiktir. Buna göre eylem araştırması; eylemi planlama, eylemde bulunma, veri toplama, çözümleme ve yansıtma aşamalarını kapsayan döngüsel bir süreçtir. Bu araştırma yönteminde temel amaç var olan bir sorunu sistematik olarak anlamak ve daha iyi bir noktaya taşımak olduğundan, araştırma süreci esnek bir yapıda yürütülmektedir. Dolayısıyla eylem araştırmasının aşamaları doğrusal bir yapıda değildir. Gerek duyulduğu taktide bu aşamalar değiştirilebilecek, tekrarlanabilecek

ve hatta bazı aşamalar çıkartılabilecektir (Büyüköztürk vd., 2018: 343; İnan, 2011: 484; Kuzu, 2009: 487; Mills, 2007: 18-19; Johnson, 2019: 19).

Buna bağlı olarak bu çalışmada Büyüköztürk vd. (2018: 278) eylem araştırması basamaklarının -eğer gerekirse araştırmanın niteliğine, kısıtlılığine ve ihtiyaçlarına uygun biçimde uyarlanarak- takip edilmesine karar verilmiştir. Büyüköztürk vd. (2018: 278) eylem araştırmasının basamaklarını şu şekilde belirlemişlerdir.

Şekil 3. 1. Eylem Araştırmasının Aşamaları

Kaynak: Büyüköztürk vd., 2018: 278

3.1.1.1. Eylem Araştırması Süreci

3.1.1.1.1. Tanılama

Akdeniz Üniversite'si Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi olan araştırmacı, hem bu çalışma öncesinde bölümünün öğrencileri ile

yapmış olduğu görüşmelerde hem de sınıf arkadaşları ile gerçekleştirdiği sohbetlerde, bölümündeki öğrencilerin; güncel siyasi olaylara ilgi göstermediklerini belirtmeleri, çoğunluğunun herhangi bir sivil toplum örgütüne üye olmamaları, karşılaştıkları problemleri çözebileceklerine ilişkin kendilerinde var olduğuna inandıkları yeteneklere ilişkin inançlarının zayıf olması sebepleriyle demokratik katılım düzeylerinin ve becerilerinin düşük olduğunu gözlemlemiştir. Konuya ilişkin gerçekleştirdiği literatür taramasında da Türkiye Cumhuriyeti'nde genç yurttaşların siyasal katılımlarının oy verme davranışı ile sınırlı kaldığı dolayısıyla gençlerin demokratik süreçlere aktif ve etkin yurttaşlar olarak katılım göstermediklerinin bilgisine ulaşmıştır (Canbaz vd., 2019: 2550; Doğanay vd., 2007; Gökçe vd., 2017: 317-318). Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nde konuya ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar ilk ve orta öğretim kademelerinde yoğunlaşmakta²², yetişkinlere yönelik demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi ile ilgili çalışmalar sınırlı kalmakta ve bu çalışmalar da eğitim disiplininin alanına sıkıştırılmaktadır²³. Buradan hareketle gençlerin demokratik katılım becerilerinin düşük olması ve buna yönelik hali hazırda üniversite, sivil toplum örgütleri gibi paydaşların uygulayabileceği bir eğitim programının bulunmaması bu araştırmanın başlangıç noktası olarak belirlenmiş ve tanılama noktası olarak kabul edilerek araştırmaya başlanmıştır.

3.1.1.1.2. Tanımlama

Bu araştırma için yapılan tanımlama durumu sonrasında mevcut problem için başta tez danışmanı olmak üzere farklı uzmanların görüşleri alınmış ve problem durumunu tanımlamak için literatür taraması genişletilmiştir. Demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi alanında gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar taranmış ve yetişkinlerin aktif yurttaşlar olarak demokratik katılım becerilerinin geliştirilmesi amacı ile gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası projeler ve eğitim programları incelenerek bu çalışmada kullanılabilecek eğitim uygulamalarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Ulaşılan kaynaklar hem benimsedikleri eğitsel yaklaşım hem de içerdikleri etkinlikler yönünden incelenmiş ve bu çalışma da Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan *Pusula: Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu*'nun kullanılmasına karar verilmiştir. Buna yönelik olarak elinizde bulunan tezin temel araştırma sorusu daha öncesinde

²² Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı'nın Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi ve Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Projesi ile ilk ve orta öğretim kademelerinde okuyan öğrencileri hedef aldığı görülmektedir.

²³ Bkz: Gündoğdu, G. (2019). *Yaratıcı Drama Yöntemi ile Dijital Vatandaşlık Eğitimi: Anadolu Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi. Yıldırım, Ü. (2015). *İnsan Hakları Eğitiminde Materyal Geliştirme Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Niyazioğlu, A. (2007). *Polisin İnsan Hakları Eğitimi ve Bir Model Önerisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi. Şahin, S. (2012). *İnsan Haklarının Etik Temelleri ve Uluslararası Düzenlemeler Çerçevesinde Yetişkinlere Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi.

de belirttiğimiz gibi “Avrupa Konseyi’nin hazırladığı *Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu* çerçevesinde verilecek eğitimlerin Türkiye koşullarında üniversite öğrencilerinin katılımıcılık becerisinin geliştirilmesinde etkili olup olmadığı” olarak formüle edilmiştir.

3.1.1.1.3. Geliştirme

Eylem araştırması yöntemlerinden bir tanesi olan geliştirme aşaması içerdiği yapıyı daha net ortaya koyması açısından eylem ve ders planlarının geliştirilmesi ve katılımcılara ulaşılması olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır.

Katılımcılara Ulaşılması

Bu araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde, olguların ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olmasından dolayı amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın örneklem grubunun, araştırmada ele alından problem ile doğrudan ilgili olan Akdeniz Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde öğrenim gören öğrencilerden oluşturulması uygun bulunmuştur. Çalışmanın örneklem grubu hem eğitim uygulamasının sağlıklı bir biçimde uygulanabilmesi hem de nitel içerik çözümlemesi yönteminin kullanılmasına elveriş vermesi sebebi ile 15 öğrenci ile sınırlı tutulmuştur. Buna yönelik olarak araştırmaya katılım göstermek isteyen gönüllü katılımcılara ulaşmak için bölüm hocaları ve bölümün araştırma görevlileri ile iletişime geçilmiş ve onların aracılığıyla sınıf WhatsApp gruplarına projeyi tanıtan “proje bilgilendirme formu” gönderilmiştir. Projeye katılım davetimize 16 öğrenci olumlu dönüş yapmış ancak zaman uyuşmazlığı ve sağlık problemleri sebepleri ile üç katılımcı projeye katılım gösterememişlerdir. Dolayısıyla araştırmanın örneklemini Akdeniz Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında öğrenim gören ve yaşları 20 ile 31 arasında değişen 13 öğrenciden oluşturulmuştur. 13 katılımcının 7’si erkek 6’sı ise kadındır. Proje çerçevesinde 13 katılımcıyla eğitim uygulaması öncesinde ve sonrasında olmak üzere iki yarı-yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiş ve 5 etkinlik katılımcılar ile birlikte yürütülmüştür. Katılımcılara eğitim uygulaması öncesinde gerçekleştirilen görüşmelerde proje hakkında genel bilgiler verilmiş ve ses ve görüntü kayıtlarının alındığına ilişkin sözlü onayları alınmıştır. İlk eğitim uygulaması sırasında ise katılımcılara aydınlatılmış onam formu dağıtılmış, form açıklanmış ve onayladıklarına dair imzaları alınmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri aşağıda tablo halinde ayrıntılı bir biçimde verilmiştir;

Tablo 3. 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	YAŞ	CİNSİYET	EĞİTİM DURUMU	UYRUK	ETKİNLİKTEN HABERDAR OLMA YOLU
Katılımcı	25	Kadın	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi	Türkiye Cumhuriyeti	Bölüm WhatsApp Grupları
Katılımcı	26	Erkek	Hukuk Fakültesi Mezunu/Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi 2. Sınıf Öğrencisi	Türkiye Cumhuriyeti	Bölüm WhatsApp Grupları
Katılımcı	20	Erkek	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi 2. Sınıf Öğrencisi	Türkiye Cumhuriyeti	Bölüm WhatsApp Grupları
Katılımcı	24	Erkek	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi	Türkiye Cumhuriyeti	Bölüm WhatsApp Grupları
Katılımcı	20	Erkek	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi 2. Sınıf Öğrencisi	Türkiye Cumhuriyeti	Bölüm WhatsApp Grupları
Katılımcı	21	Erkek	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi 4. Sınıf Öğrencisi	Türkiye Cumhuriyeti	Bölüm WhatsApp Grupları
Katılımcı	25	Kadın	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi	Türkiye Cumhuriyeti	Bölüm WhatsApp Grupları
Katılımcı	20	Kadın	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi 3. Sınıf Öğrencisi	Türkiye Cumhuriyeti	Bölüm WhatsApp Grupları
Katılımcı	23	Kadın	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi 3. Sınıf Öğrencisi	Türkiye Cumhuriyeti	Bölüm WhatsApp Grupları
Katılımcı	25	Kadın	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi	Türkiye Cumhuriyeti	Bölüm WhatsApp Grupları
Katılımcı	20	Erkek	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi 2. Sınıf Öğrencisi	Afganistan İslam Cumhuriyeti	Bölüm WhatsApp Grupları
Katılımcı	23	Erkek	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi	Türkiye Cumhuriyeti	Bölüm WhatsApp Grupları
Katılımcı	31	Kadın	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Programı Öğrencisi	Türkiye Cumhuriyeti	Bölüm WhatsApp Grupları

3.1.1.1.3.1. Ders Planlarının Geliştirilmesi

Araştırma kapsamında katılımcıların demokratik katılım becerilerini geliştirmek üzere Pusula: Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu'nda yer alan on altı ayrı insan hakları meselesi çerçevesinde hazırlanmış 49 etkinlikten doğrudan katılımcılık ve yurttaşlık ile ilgili olan 5 etkinlik seçilmiştir. Araştırma kapsamında, her bir etkinlik için ders planları oluşturulmuş ve tez danışmanına sunulmuştur. Tez danışmanının görüşleri alınarak planlara son hali verilmiş ve bu çalışma kapsamında beş etkinlik uygulanmıştır. 18/01/2021 tarihinde “Seçim Propagandası” adlı etkinlik ile başlatılan eğitim uygulaması sürecinde; 22/01/2021 tarihinde “Bağlantı Kurmak”, 25/01/2021 tarihinde “Sendika Toplantısı”, 29/01/2021 tarihinde “İki Şehrin Hikayesi” adlı etkinlikler uygulanmıştır. 01/02/2021 tarihinde “Oy Kullanmak ya da Kullanmamak” adlı etkinliğin uygulanması ile de eğitim uygulaması sonlandırılmıştır.

3.1.1.1.3.2. Eylem Planının Geliştirilmesi

Araştırmada eğitim uygulaması öncesi ve sonrasında her bir katılımcıyla -Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu'ndan yararlanılarak hazırlanan eğitimlerin katılımcıların demokratik katılım düzeyleri üzerindeki etkilerini ölçmek adına- yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Eğitim uygulaması öncesindeki yarı-yapılandırılmış görüşmeler 25/11/2020-05/12/2021 tarihleri arasında, eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler ise 26/03/2021-30/03/2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Covid 19 Pandemisi sebebiyle Microsoft Teams Programı üzerinden gerçekleştirilen her iki görüşmede, her bir katılımcıyla yaklaşık iki saat görüşülmüş ve katılımcılara EK 6 ve EK 7’de verilen sorular yöneltilmiştir. Ayrıca kimi zaman konuşmanın akışına bağlı olarak soru metninden çıkılmış ve katılımcılara farklı sorular da yöneltilmiştir. Görüşmelerde katılımcıların ses ve görüntüleri Microsoft Teams Programı üzerinden kaydedilmiş ve ardından bu kayıtlar araştırmacının kendisi tarafından metne dönüştürülmüştür. Araştırmada uygulanan yarı-yapılandırılmış görüşmeler için hazırlanan eylem planı aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 3. 2. Araştırmada Gerçekleştirilen Yarı-Yapılandırılmış Görüşmeler İçin Geliştirilen Eylem Planı

25/11/2020-05/12/2021 Tarihleri Arasında Mevcut Durum Analizi İçin Katılımcılarla Yarı-Yapılandırılmış Görüşmeler Gerçekleştirilmiştir

Görüşülen Toplam Kişi Sayısı	Görüşülen Ortam
13	Microsoft Teams Programı

26/03/2021-30/03/2021 Tarihleri Arasında Eylem Sürecinin Ardından Katılımcıların Demokratik Katılım Becerilerinde Yaşanan Gelişimi Ölçmek Adına Yarı-Yapılandırılmış Görüşmeler Gerçekleştirilmiştir

Görüşülen Toplam Kişi Sayısı	Görüşülen Ortam
13	Microsoft Teams Programı

Araştırma kapsamında Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu'nda yer alan 49 etkinlikten doğrudan katılım becerisi ile ilgili olan 5 etkinlik seçilmiş ve 13 katılımcıya uygulanmıştır. 18/01/2021 tarihinde “Seçim Propagandası” adlı etkinlik ile başlatılan eğitim uygulaması sürecinde; 22/01/2021 tarihinde “Bağlantı Kurmak”, 25/01/2021 tarihinde “Sendika Toplantısı”, 29/01/2021 tarihinde “İki Şehrin Hikayesi” adlı etkinlikler uygulanmıştır. 01/02/2021 tarihinde “Oy Kullanmak ya da Kullanmamak” adlı etkinliğin uygulanması ile de eğitim uygulaması sonlandırılmıştır. Etkinliklere ilişkin ayrıntılı bilgiye; tezin ekler bölümünde bulunan EK 1, EK 2, EK 3, EK 4 ve EK 5’te ve eylem araştırmasının uygulama ve değerlendirme aşamasının anlatıldığı “uygulama ve değerlendirme” başlıklı bölümde yer verilmiştir.

Tablo 3. 3. Araştırmada Uygulanan Eğitimler İçin Geliştirilen Eylem Planı

Tarih	Etkinlik	Etkinlik Süresi	Konular	Etkinlikte Ele Alınan Haklar
18/01/2021	Seçim Propagandası	90 dakika	Demokrasi, Yurttaşlık, Genel İnsan Hakları	Demokratik Süreçlere Katılım Hakkı, Fikir ve İfade Özgürlüğü
22/01/2021	Bağlantı Kurmak	90 dakika	Demokrasi, Yurttaşlık, Genel İnsan Hakları	Oy Kullanma Hakkı, Ülke Yönetimine Katılım Hakkı, Bilgi ve İfade Özgürlüğü, Topluma Karşı Ödevler
25/01/2021	Sendika Toplantısı	120 Dakika	Yurttaşlık, Demokrasi, Sosyal Haklar	Toplu Pazarlık Hakkı, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü, Sendika Kurma ve Sendikaya Üye Olma Hakkı, Grev Hakkı, Lokavt Hakkı
29/01/2021	İki Şehrin Hikayesi	90 Dakika	Yurttaşlık, Sosyal Haklar, Çevre	Mülkiyet Hakkı, Sağlıklı Çevre Hakkı
01/02/2021	Oy Kullanmak ya da Kullanmamak	270 Dakika	Demokrasi, Yurttaşlık, Genel İnsan Hakları	Ülke Yönetimine Katılma Hakkı, Demokratik Seçimlere Katılma Hakkı, İfade Özgürlüğü

3.1.1.1.4. Uygulama ve Değerlendirme

Eylem araştırmasının uygulama aşamasında araştırmacı tarafından “Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu’ndan seçilen etkinlikler uygulanmıştır. Ayrıca araştırmacı her etkinliğin bilgilendirme ve değerlendirme kısmında o gün etkinlikte ele alınan konulara ilişkin bilgilendirici bazı sunumlar yapmıştır. Değerlendirme kısmında ise eğitim uygulaması öncesinde katılımcıların mevcut siyasal katılım düzeylerini ölçmek adına gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Sonrasında ise eğitim uygulamasının ardından katılımcıların demokratik katılım becerilerinde yaşanan gelişimi ölçmek adına gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgular, eğitim uygulaması öncesinde katılımcılarla gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verilerle karşılaştırılarak, yorumlanmış ve sunulmuştur.

Daha öncesinde de bahsettiğimiz gibi araştırmada toplam beş etkinlik uygulanmıştır. Bu etkinliklerden birincisi olan “Seçim Propagandası” adlı etkinlikte demokratik toplumun tartışmalı unsurlarını irdelemek, katılımcılar arasındaki iş birliğini teşvik etmek ve onlara dinleme, tartışma ve ikna etme becerilerini kullanarak, bu becerilerini geliştirmek amaçlanmıştır²⁴. Buna yönelik olarak adı geçen etkinliğin gerçekleştirildiği salonun duvarlarının iki ucuna üzerinde “katılıyorum” ve “katılmıyorum” ifadeleri bulunan iki kâğıt asılmıştır. Ardından katılımcılara bir ifade yüksek sesle okunmuş²⁵ ve onlardan, okunan ifadeye “ne oranda” katıldıklarına ya da katılmadıklarına göre oda içerisinde kendilerine bir yer bulmaları istenmiştir. Eğer katılımcılar okunan ifadeye tamamen katılıyorsa ya da katılmıyorsa iki uçtan birinde durmuşlar; aksi takdirde ise ifadeye katıldıkları ölçüde iki nokta arasında kendilerine bir yer belirleyip, o noktada durmuşlardır. Ardından odanın en uç noktasında bulunan iki katılımcı odanın ortasındaki sandalyelere oturmaya davet edilmiş, diğer katılımcılardan en fazla hemfikir oldukları kişinin arkasında durmaları istenmiştir. Kararsızlar ise merkezde bir konuma yerleştirilmişlerdir. Sandalyelere oturan katılımcılara ifadeye neden katılıp, katılmadıklarını anlatmaları adına birer dakikalık süreler verilmiştir. Bu aşamanın ardından kararsızlar da dahil olmak üzere diğer katılımcılardan, hangi konuşmacının ortaya attığı görüşlere daha çok katılıyorsa o konuşmacının arkasına geçmeleri istenmiştir. Böylece iki grup oluşturulmuştur. Ardından gruplara ifade ile ilgili görüşlerini savunmaya hazırlamak adına onar dakikalık süre verilmiştir. Ayrıca konuşmacılardan argümanlarının sunumu için farklı birer konuşmacı seçmeleri istenmiştir. Bu aşamanın ardından gruplar

²⁴ İlgili etkinlik hakkında ayrıntılı bilgi edinmek ve etkinlikte izlenen süreçleri öğrenmek için EK 1’e bakınız.

²⁵ Katılımcılara okunan ifadeler şu şekildedir; “demokrasilerde güç yalnızca politikacıların elindedir”, “seçimlerde oy kullanmak ahlaki bir yükümlülüktür”, “bir yurttaş olarak içerisinde yaşadığım toplumda etki yaratabilirim”, “hükümetin çalışmalarını gün gün takip etmek yurttaşların görevidir”.

çağrılmış ve iki yeni konuşmacı sandalyelere oturtulmuştur. İki konuşmacıya argümanlarını sunmak adına üçer dakikalık süre verilmiştir. Süre sona erdiğinde destekleyicilere, eğer karşı tarafın argümanlarını daha ikna edici buldularsa, yer değiştirip, karşı gruba geçme imkanı tanınmıştır. Bu aşamanın ardından gruplara, argümanları üzerinde iki ayrı grup olarak konuşmak ve üçüncü bir konuşmacı seçmek adına beş dakika süre verilmiştir. Bu sürenin ardından süreç tekrarlanmış ve yine destekleyicilere karşı tarafın argümanlarını daha ikna edici buldularsa karşı gruba geçme imkanı sağlanmıştır. Tüm bu süreç içerisinde katılımcıların bazıları karşı grubun argümanlarını daha ikna edici bularak o gruba geçmişler, demokratik toplumun tartışmalı unsurları hakkında fikir alışverişinde bulunarak, savundukları sav hakkında argümanlar geliştirmişlerdir. Örneğin “seçimlerde oy kullanmak ahlaki bir yükümlülüktür” ifadesine katılmayan iki katılımcı, sürecin sonunda karşı grubun argümanlarını daha ikna edici bulmuşlar ve karşı gruba geçmişlerdir. Etkinliğin bilgilendirme ve değerlendirme kısmında ise demokratik katılım kavramı tartışmaya açılarak katılımcılar ilgili konuda bilgilendirilmişlerdir. Ayrıca “*Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak demokratik katılım gösterebilmek için hangi haklara sahipsiniz?*” sorusu tartışmaya açılarak hak ve özgürlükler üzerine genel bir değerlendirme yapılmış ve katılımcılara hangi kanallar üzerinden hak ve özgürlükleri konusunda sağlıklı ve güvenilir bilgiler edinebileceklerine dair bir sunum yapılmıştır. Tüm bu süreç sonunda katılımcılar oy kullanma davranışını gösterme ve hükümet politikalarını gün gün takip etme sorumluluğunu gösterme ile demokrasinin sağlıklı ve etkili bir biçimde işlemesi arasındaki bağı görmüşler ve bir vatandaş olarak bu tip sorumluluklara sahip olduklarını gözlemlemişlerdir. Ayrıca katılımcılar savundukları görüşlere yönelik argümanlar geliştirerek ve demokratik bir biçimde görüşlerini tartışarak; dinleme, tartışma ve ikna becerilerini kullanma ve geliştirme fırsatı bulmuşlardır.

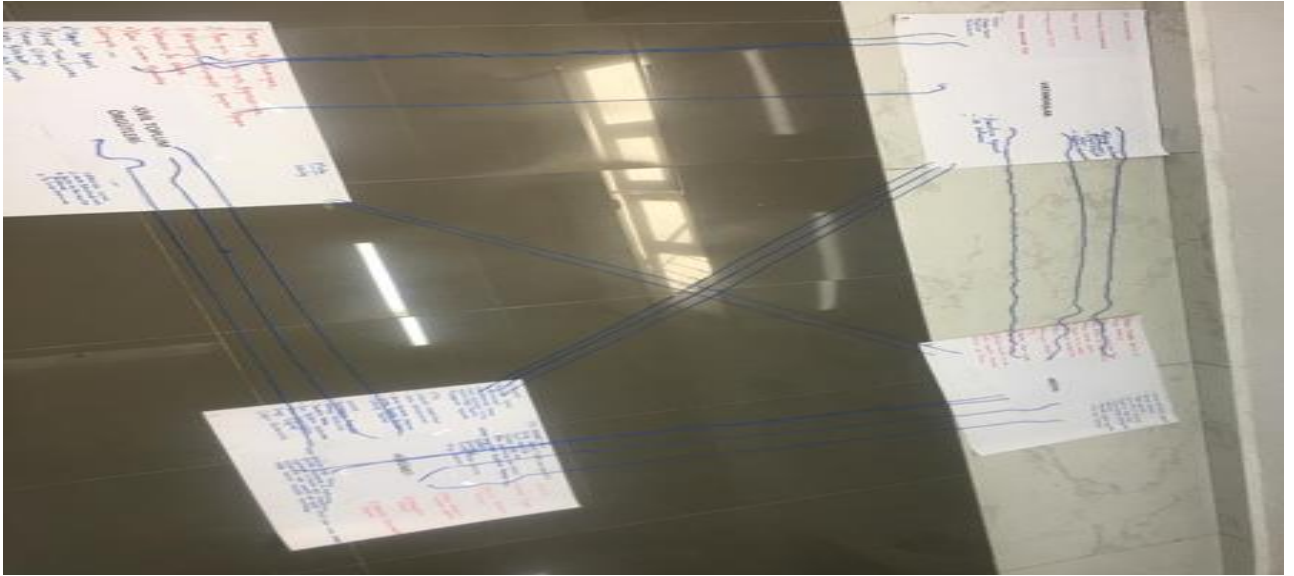
Görsel 3. 1. Etkinlik Uygulamaları

Tez çalışmasında uygulanan ikinci etkinlik olan “Bağlantı Kurmak” adlı etkinlikte ise katılımcıların; hak ve sorumluluk kavramları ve demokratik toplumun dört temel aktörü arasındaki ilişkiyi anlamalarını sağlamak ve iş birliği becerileri ile yurttaş sorumluluğu bilinçlerini geliştirmek amaçlanmıştır. Oy kullanma hakkı, ülke yönetimine katılım ve ülkeye hizmet etme hakkı gibi bir dizi hakkın ele alındığı etkinlikte, katılımcılar, demokratik toplumun dört aktörünü temsil etmek üzere eşit sayıdan oluşan dört gruba ayrılmışlardır. Her bir gruba büyük boy kâğıt ve markörler dağıtılmış ve gruplardan kendi aktörlerinin demokratik bir toplum içinde oynamış oldukları rollere dair bir beyin fırtınası yapmaları istenmiştir. Bu aşamada katılımcılar kendi aktörlerinin temel işlevlerini belirlemişler ve en önemli gördükleri beş işlevi büyük bot kağıtlara yazmışlardır. Örneğin medya aktörünü temsil eden grup kendi aktörlerinin işlevlerini şu şekilde sıralamıştır;

- Kitleleri harekete geçirme
- Kamuoyunun isteklerini yansıtma
- Kamuoyunu bilgilendirerek toplum adına iktidar ve diğer kamusal aktörler üzerinde gözetim ve denetim kurmak
- Politika oluşum sürecine etki etmek
- Kişiler, kurumlar ve yönetim organları arasında iletişim ağı kurmak

Ardından katılımcılar bir araya toplanmış ve onlardan ulaştıkları sonuçları birbirleri ile paylaşmaları ve bu sonuçlar hakkında hep birlikte bir beyin fırtınası yapmaları istenmiştir. Ardından katılımcılardan tekrardan gruplarına dönmeleri ve bu sefer diğer aktörlerden “kendi işlevlerini yerine getirebilmek için ne beklediklerine dair” bir beyin fırtınası yapmaları istenmiştir. Katılımcılar bu talepleri belirlemişler ve aralarında en önemli gördükleri altı talebi seçmişlerdir. Bu sürecin ardından pazarlık turlarına geçilmiştir. Bu aşamada gruplar kendi aktörlerinin taleplerini diğer gruplara kabul ettirmeye çalışmışlardır. İlk turda yurttaşlar ve sivil toplum örgütleri ile medya ve hükümet, ikinci turda yurttaşlar ve medya ile sivil toplum örgütleri ve hükümet, üçüncü turda yurttaşlar ve hükümet ile medya ve sivil toplum örgütleri pazarlık yapmıştır. Örneğin bu aşamanın ardından medya aktörünü temsil eden grup şu gibi işlevleri yerine getirmeyi kabul etmiştir;

- Sivil toplum örgütleri ile iş birliği geliştirmek ve sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini halka yansıtmak
- Doğru ve güvenilir habercilik yapmak
- Çıkar karşılığı propaganda yapmamak
- Kamuoyu oluşturmak
- Halkın istek ve görüşlerini iktidara yansıtmak

Görsel 3. 3. Etkinliğe İlişkin Öğrenci Çalışmaları

Üçüncü etkinlik olan “Sendika Toplantısı” adlı etkinlikte ise katılımcıların sendikaların üstlendikleri rolleri anlamaları, fikir birliğine dayalı karar verme becerilerini ve demokratik katılım, dayanışma ve sorumluluk bilinçlerini geliştirmeleri amaçlanmıştır²⁷. İlgili etkinlikte katılımcıların toplu sözleşme yöntemi aracılığıyla çalışanların ücret ve çalışma koşulları üzerinde bir anlaşmaya varmaları hedeflenmiştir. Buna yönelik olarak adı geçen simülasyon çalışmasında işverenler ile işçilerin ücret talebi konusunda çıkmaza girdikleri bir sanal durum yaratılmıştır. Toplu sözleşme hakkı, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkı gibi bir dizi hakkın ele alındığı ilgili etkinlikte katılımcılar; işçi, işveren ve sendika temsilcilerini temsil etmek üzere 2:1 oranında olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. Küçük grup şirket temsilcilerini büyük grup ise işçi ve sendika temsilcilerini temsil etmiştir. Ardından katılımcılara etkinlikte kullanılan “durum” ve “küçük işçi-işveren terimleri sözlüğü” başlıklı bilgi materyalleri dağıtılmış ve katılımcılara bu materyalleri incelemeleri için 10 dakikalık bir süre verilmiştir. Ardından katılımcılara simülasyonun nasıl gerçekleştirileceği konusunda bilgi verilmiş ve gruplara toplu sözleşme sürecine hazırlanmaları adına yarım saatlik bir süre verilmiştir. Bu sürede işverenlerden iki temsilci ve toplantıyı yönetecek bir katılımcıyı seçmeleri, işçi/sendika temsilcilerinden ise dört temsilci seçmeleri istenmiştir. Ayrıca her iki gruptan;

- Toplantıda sunmak üzere yeni bir öneri geliştirmeleri,
- Temsilcilerin müzakere yetkisini ne olacağına karar vermeleri,
- Kendileri için kabul edilebilir olan en alt sınırı belirlemeleri istenmiştir.

²⁷ İlgili etkinlik hakkında ayrıntılı bilgi edinmek ve etkinlikte izlenen süreçleri öğrenmek için EK 3’e bakınız

Gruplar hazırlıklarını tamamladıklarında, temsilciler salonun ortasında bulunan beş sandalyeye oturmaya davet edilmiş ve oturum başkanından toplantıyı başlatması istenmiştir. Toplantı yaklaşık iki saat civarı sürmüş, temsilciler kısa molalar vererek temsil ettikleri gruplarla görüşmüş ve bu süreçte hem karşı grubun tekliflerini hem de bu teklifler karşısında nasıl bir yol izleyeceklerini grup arkadaşlarıyla tartışmışlardır. Ayrıca toplantı sırasında işçi ve sendika temsilcilerinden oluşan gruba görüşmelerin çıkmaza girmesi dahilinde grev yapma işverenleri temsil eden gruba ise lokavt yapma şansı tanınmıştır. Katılımcılar grev ve lokavt haklarına başvurmamışlar, toplantıyı ortak bir noktada uzlaşarak sonlandırmışlardır. Süreç sonunda her iki tarafta azami ölçünün üstünde isteklerini almışlardır. Etkinliğin bilgilendirme ve değerlendirme bölümünde ise katılımcılarla; sendikal hak ve özgürlükler, sendikaların demokratik toplumda üslendiği görev ve oynadıkları roller, sendikaya katılma hakkının önemi vb. konular tartışılmıştır. Etkinlik sonunda katılımcılar toplu sözleşme sürecini deneyimlemiş ve öğrenmişler, sendikaya katılım, grev, lokavt, toplu sözleşme haklarının benimsenmiş bir insan hakkı olduğunu öğrenmişler ve bu haklara sahip olmanın sonuçları öğrenmişlerdir.

Görsel 3. 4. Etkinlik Uygulamaları

Dördüncü etkinlik olan “İki Şehrin Hikayesi” adlı etkinlikte ise katılımcıların topluma karşı olan sorumluluk bilinçlerini ve dayanışma ve hoşgörü değerlerini geliştirmek, vergi verme ile sosyal refah arasındaki bağlantıları daha iyi kavramalarını sağlamak amaçlanmıştır. Katılımcıların içerisinde yaşamak isteyecekleri şehre ve topluma karar verecekleri ve

yaşamak istedikleri güzellikleri belirleyebilecekleri bir karton oyunu olan bu etkinlikte; sosyal güvenlik, mülkiyet ve sağlıklı çevre gibi bir dizi hak ele alınmıştır.²⁸ Öncelikle katılımcılara bunun bir karton oyunu olduğu anlatılmış, oyunun nasıl oynanacağı ve kuralları aktarılmıştır. Bahsi geçen karton oyununda “eşitlik diyarı” ve “bencillik diyarı” olmak üzere iki şehir bulunmaktadır. Eşitlik diyarında vergiler vergide adalet ve şeffaflık ilkesine bağlı bir biçimde alınırken, bencillik diyarında durum bunun tersi yönündedir. Buna yönelik olarak katılımcılar oyunun başında eşit sayıdan oluşacak iki gruba bölünmüşlerdir. A grubunda olanlar eşitlik diyarının güzergahını B grubunda olanlar bencillik diyarının güzergahını takip etmişlerdir. Ayrıca iki gruptan aralarında vergi toplamaktan ve şehrin mali kaynaklarını yönetmekten sorumlu olacak “bankacı” olarak adlandırılan birer kişi seçmeleri istenmiştir. Bunun yanında her iki grubu temsilen bir “oyun bankacısı” seçilmiştir. Böylece oyun başlatılmıştır. Katılımcılara oyun sırasında belirli aralıklarda “şehir konseyi” toplantıları düzenlemek ve eğer isterlerse yaşadıkları şehrin politikalarında değişiklik yapma ve yaşadıkları şehri değiştirme fırsatı tanınmıştır. Eşitlik diyarında yaşayan katılımcılar, vergide adalet ilkesinin yarattığı gelir bolluğunun etkisiyle, şehir konseyi toplantılarında örneğin şehirlerine okul, park, devlet hastanesi, plaj gibi alanlar yaptırmışlar, yetimhane kurarak yetim çocukların sokakta dilencilik yapmaları sorununa çözmüşler, geri dönüşüm sistemi kurarak çevre kirliliği sorununu bertaraf etmişler, sosyal sigorta sistemi kurmuşlardır. Bencillik diyarında yaşayan katılımcılar ise şehirlerindeki gelir adaletsizliği sorunu sebebiyle şehir toplantılarında bunların pek azını gerçekleştirebilmişlerdir. Oyun sonunda bencillik diyarındaki vatandaşlar eşitlik diyarına geçmişlerdir. Etkinliğin bilgilendirme ve değerlendirme kısmında ise katılımcılarla vergide adaletin önemi, vergi sorumluluğunu yerine getirmenin yaratmış olduğu sonuçlar, vatandaş sorumlulukları, yerel yönetimlerin demokrasiye olan katkısı vb. konularda tartışmalar yürütülmüştür. Tüm bu süreç sonucunda katılımcılar vergide adaletin önemini, vergi sorumluluğunu yerine getirmenin demokratik toplumda yarattığı sonuçları gözlemlemişler, yurttaşlık görevi duyguları gelişmiştir. Ayrıca katılımcılar şehir konseyi toplantılarının nasıl gerçekleştirdiğini deneyimlemişler, yerel yönetim kuruluşlarının demokrasi için olan önemini farkına varmışlardır. Sosyal refahın toplum içindeki önemini anlamışlardır.

²⁸ İlgili etkinlik hakkında ayrıntılı bilgi edinmek ve etkinlikte izlenen süreçleri öğrenmek için EK 4’e bakınız

Görsel 3. 5. Etkinlik Uygulamaları

Araştırma çerçevesinde uygulanan son etkinlik olan “Oy Kullanmak ya da Kullanmamak” adlı etkinlikte ise katılımcıların seçimlerde kullanmış oldukları oyların önemini kavramaları ve değerine varmaları, bilgiye erişim ve eriştikleri bilgiyi analiz etme becerilerini geliştirmeleri ve demokratik toplumda her bir vatandaşın kişisel katkısının bilincine varmaları amaçlanmıştır.²⁹ Ülke yönetimine katılma, demokratik seçimlere katılma ve ifade özgürlüğü gibi bir dizi hakkın ele alındığı etkinlik, iki aşamada gerçekleştirilmiştir. 1. Oturumda oyunculara, bu etkinlikte, insanların oy kullanma ya da kullanmama nedenlerini anlamak üzere bir anket çalışması gerçekleştirecekleri anlatılmıştır. Ardından katılımcılara bir sonraki genel veya yerel seçimlerde oy kullanma niyetinde olup olmadıkları sorulmuştur. 8 katılımcı oy kullanma niyetinde olduklarını, 2 katılımcı ise bu niyette olmadıklarını belirtmişlerdir. 3 katılımcı ise kararsız olduklarını belirtmiştir. Buna yönelik olarak oy kullanmaya niyetli olanlar ve olmayanlar olmak üzere iki grup oluşturulmuştur. Gruplar arasındaki sayıyı dengelemek adına kararsız olan üç kişi oy kullanma niyetinde olmayanlar grubuna dahil edilmiştir. Her gruptan neden oy kullanmak isteyip, istemediklerine dair nedenleri sıralamaları istenmiş ve onlara 15 dakikalık bir süre verilmiştir. Bu aşamanın ardından gruplar bir araya toplanmış, A ve B gruplarından birer kişiden listede yazan sebepleri aktarmaları istenmiştir. Ardından anket forumları katılımcılara dağıtılmış ve anketi

²⁹ İlgili etkinlik hakkında ayrıntılı bilgi edinmek ve etkinlikte izlenen süreçleri öğrenmek için EK 5’e bakınız

3.1.1.1.5. Sonuçların Paylaşılması

Araştırma kapsamında eğitim uygulamasının katılımcıların demokratik katılım becerileri ve düzeyleri üzerinde ne kadar etkili olduğuna dair sonuçlar bu tezde paylaşılmıştır.

3.1.2. Verilerin Toplanması

Eylem araştırmasında verilerin toplanması ve verilerin analizi sürecinde çeşitli teknik ve yöntemlerden yararlanılabilmektedir. İlgili literatürde eylem araştırması daha çok nitel bir araştırma yöntemi olarak kabul edilse de verilerin toplanmasında hem nitel hem de nicel veriler birlikte kullanılabilmektedir (Aksoy, 2003: 484; Beyhan, 2013: 65). Bu araştırmada ise bütünüyle nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmasına karar verilmiştir. Araştırma öğrencilerin katılımcılık becerilerini ölçmek adına gerçekleştirilecek bir yarı-yapılandırılmış görüşme ile başlatılmıştır. Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile öğrencilerin katılımcılık becerisinin ne düzeyde geliştiği tespit edilerek, karşılaştırılmıştır.

3.1.4. Verilerin Analiz Süreci

Nicel araştırmacılar, değişkenleri ölçüm sürecinin bir parçası olarak kavramlaştırmakta ve kavramları rafine bir hale getirmektedirler. Buna karşın nitel araştırmacılar ise yeni kavramlar oluşturmakta veya verilere dayalı olan kavramları rafine bir hale getirmektedirler. Nitel araştırmada kavram oluşturma, veri analizinin içkin bir parçasıdır ve veri toplama sırasında başlatılmalıdır. Dolayısıyla kavramlaştırma, bir nitel araştırmacının, verileri düzenlemesi ve onlardan anlam çıkarması için önemli bir araçtır. Araştırmacı, yeni kavramlar geliştirmekte, kavramsal tanımlar formüle etmekte ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri incelemektedir. Nihayetinde ise kavramları, bir dizi halinde birbirine bağlamakta ve bunları kuramsal açıklamaların örgüsüne dahil etmektedir. Dolayısıyla nitel araştırma verilerinin analizi bir dizi işlemle gerçekleştirilmektedir (Neuman, 2013: 662-663). Buna bağlı olarak bu araştırmada büyük çoğunluğu metin temelli olan veri seti, içerik analizi metodunun aşamaları takip edilerek analiz edilmiştir. Bu yöntem elde edilen verilerin daha ayrıntılı incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını sağlaması sebebi ile seçilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 89). Dolayısıyla çalışmada bütünüyle nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışma; görüşme metinleri aracılığıyla kodlara ulaşılması, birbirleri ile ilişkili kodların bir araya getirilerek kategorilere varılması, ardından, her kategoriye açıklayacak ortak bir temaya ulaşarak bu tema, kategori ve kodların yorumlanarak, analiz edilmesi süreçleri üzerine kuruludur. Ancak çalışmada, kodların dile getirilişinde fark ettiğimiz nicel artışların da gözlemlerimizi desteklemek amacıyla

kullanılmasına karar verilmiştir. Çalışmada hiçbir şekilde bu nicel artışlar üzerinden Akdeniz Üniversitesi Kamu Yönetimi öğrencilerine dair bir genelleme ya da bir sonuç çıkarımı yapılmayacaktır. Nicel artışlar yalnızca projede görüşülen 13 katılımcı için geçerlidir. Verilen analizi edilmesi sürecinde şu adımlar takip edilmiştir.;

3.1.4.1.Verilerin Kodlanması

Bu aşamada elde edilen veriler, derinlemesine ve yorumlayıcı bir biçimde okunarak incelenecek, anlamlı bölümlere ayrılacak ve her bölümün kavramsal olarak ne ifade ettiği bulunacaktır. Kendi içerisinde anlamlı bir bütün oluşturan bu bölümler, kodlanacak ve sınıflandırılacaktır.

“Daha önce belirlenmiş kavramlara göre yapılan kodlama”, “verilerden çıkarılan kavramlara göre yapılan kodlama” ve “genel bir çerçeve içinde yapılan kodlama” olmak üzere üç tür kodlama biçimi bulunmaktadır. İlk tür kodlama biçiminde kategori ve kodların metinler okunmadan önce bütünü ile formüle edilmesi söz konusudur ve bu nispeten nicelci bir tutumdur. İkinci tür kodlama biçiminde ise birinci türün aksine kodlar, toplanan verilerin tümevarımcı bir analize tabi tutulması sonucu araştırmacı tarafından ortaya çıkarılmaktadır. Bu araştırmada ise birinci ve ikinci tür kodlama biçimlerinin birleşiminden oluşan “genel bir çerçeve içinde yapılan kodlama” biçimi kullanılmıştır. Bu kodlama biçiminde verilerin analizinden önce genel bir kavramsal yapı oluşturulmakta ve bu kavramsal yapı dikkate alınarak kodlama yapılmaktadır. Ancak araştırma süreci içerisinde ve verilerin analizi sırasında ortaya çıkan yeni kodlarda listeye dahil edilmektedir. Buna bağlı olarak çalışmanın ikinci bölümünde “Katılımı Etkileyen Faktörler” başlıklı bölümde yer alan değişkenler birer kategori/tema olarak kullanılmışlardır.

3.1.4.2.Kategori Bulunması

Verilerin toplanması, kodlanması ve sınıflandırılmasının ardından ilk aşamada ortaya çıkan kodlardan yararlanılarak verileri genel düzeyde açıklayabilen kategoriler elde edilmiştir. Kategorilerin oluşturulmasında kodlar arasında belirlenen ortak yönlerden yararlanılmıştır.

3.1.4.3.Verilerin Kodlara ve Temalara Göre Düzenlenmesi ve Tanımlanması

Tematik kodlar oluşturulduktan sonra bu aşamada verilerin ortaya çıkan kodlara ve kategorilere göre düzenlenmesi yapılmıştır. Bu aşamada elde edilen verilerin düzenlenmesi, belirli olgulara göre verilerin tanımlanması ve yorumlanmasına yardımcı olmuştur.

3.1.4.4.Bulguların Yorumlanması

Bu aşamada ayrıntılı bir biçimde tanımlanıp, sunulan bulguların yorumlanması yapılmış ve sonuca varılmıştır.

3.2. Bulgular ve Yorum

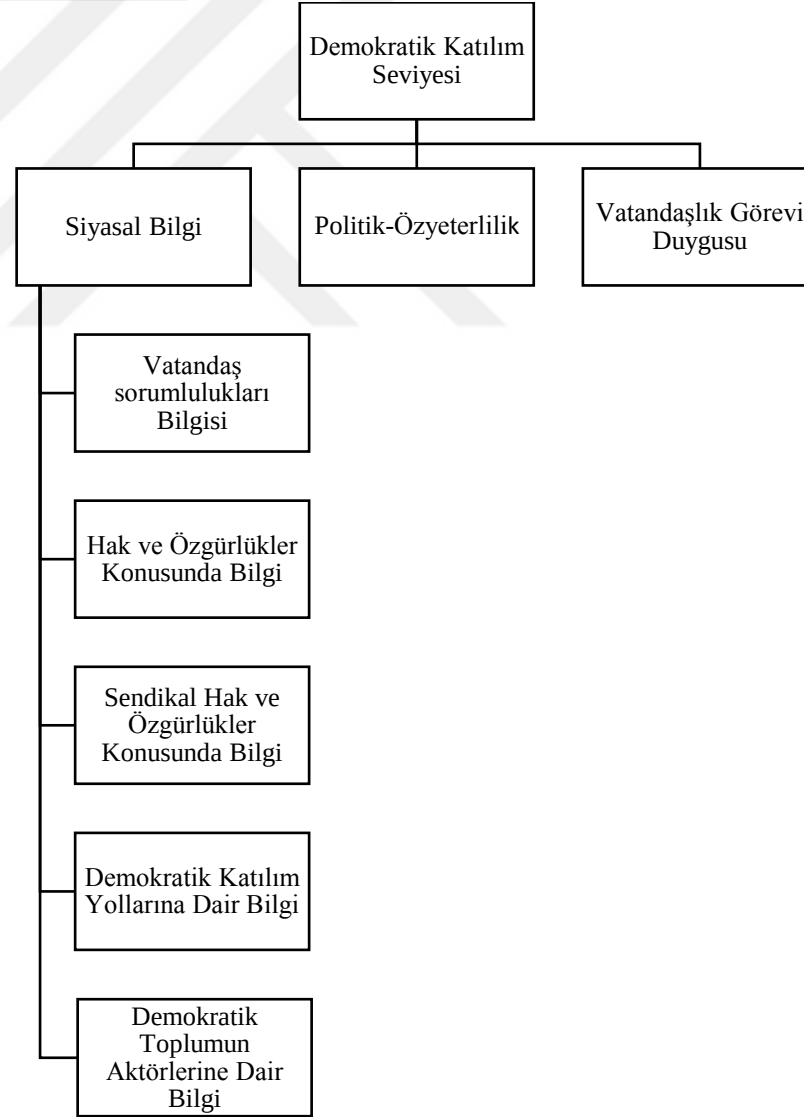
Bu çalışmada yetişkinlerin aktif yurttaşlar olarak demokratik süreçlere katılım becerilerinin geliştirilmesine yönelik yeni yöntemler ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında uygulanmak üzere *Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu*'ndan yurttaşlık kavramı ve katılımcılık becerisi ile doğrudan ilgili olan beş etkinlik seçilmiş ve uygulanmıştır. Katılımcıların demokratik katılım becerilerini ölçmek adına gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile başlatılan bu çalışma, katılımcıların; eğitim uygulamasının ardından katılımcılık becerilerinin ne düzeyde değiştiğini tespit etmek üzere gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile sonlandırılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde eğitim uygulaması öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler aracılığı ile elde edilen bulgular sunulacaktır.

3.2.1. Mevcut Durum

Bu başlık altında, eğitim uygulamasından önce katılımcıların demokratik katılım becerilerine ilişkin mevcut durumlarını belirlemeye yönelik gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgular sunulacaktır³⁰. Görüşmelerde katılımcıların demokratik katılım becerileri ve seviyeleri ölçmek adına, çalışmanın ikinci bölümünde “Katılımı Etkileyen Faktörler” başlığı altında değinilen değişkenlerden yararlanılmıştır. Bu değişkenler çerçevesinde hazırlanan sorular katılımcılara Microsoft Teams Programı üzerinden gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında sorulmuş, görüşmelerden ortaya çıkan veri seti hem kuramsal hem de anlam açısından incelenmiş ve araştırmacının kendisi tarafından kodlanmıştır. Hazırlanan kod listesi “*Demokratik Katılım Düzeyi*” başlıklı ana tema altında demokratik katılımı etkileyen faktörlerden “*Siyasal Bilgi*” “*Politik Öz-Yeterlilik*” ve “*Yurttaşlık Görevi Duygusu*” kategorilerinde toplam 32 kod olarak sunulmuştur. Ayrıca “*Siyasal Bilgi*” kategorisi içerdiği yapıyı daha net ortaya koyabilmesi adına kendi içerisinde alt kategorilere ayrılmıştır. Tema ve kategorilerin tablolaştırılmış hali aşağıdaki şekildedir:

³⁰ Eğitimler öncesinde katılımcıların siyasal katılım düzeylerini ve becerilerini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerin soruları EK 6'dadır.

Tablo 3. 4. Tema ve Kategorilerin Toblolaştırılmış Hali

3.2.1.1. Siyasal Bilgi

Çalışmanın “Katılımı Etkileyen Faktörler” başlıklı bölümünde de değindiğimiz gibi siyasal bilgi demokrasinin en önemli yordayıcılarından bir tanesidir. Daha farklı bir ifade ile demokratik katılımın ön koşullarından biridir (Çukurçayır, 2000: 70; Kalaycıoğlu, 1983: 26-30; Kışlalı, 1994: 187). Yurttaşlar, demokratik toplum ve siyasal süreçler hakkında somut bilgiler öğrendikçe, demokratik katılım ile demokrasinin korunması ve geliştirilmesi arasındaki ilişkileri daha net olarak kavramakta, kamuoyunu ilgilendiren konular karşında daha ilgili hareket etmektedirler. Politik bilgisi gelişen yurttaş, demokratik süreçlere katılım göstermek için gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazanmakta, politik öz-yeterliliği artmaktadır. Tüm bu açılardan birey demokratik toplum ve politik süreçler hakkında ne kadar eğitimliyse siyasal süreçlere de o kadar fazla katılım göstermektedir (Rosenstone ve Hansen, 1993; Hillygus, 2005: 26). Buradan hareketle yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında katılımcılara demokratik katılım seviyelerini ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bulgular “*Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi*”, “*Demokratik Katılım Yollarına Dair Bilgi*”, “*Sendikal Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi*”, “*Vatandaş Sorumlulukları Bilgisi*”, “*Demokratik Katılım Yollarına Dair Bilgi*” ve “*Demokratik Topluma Dair Bilgi*” olmak üzere beş alt kategoriye ayrılmıştır. Ayrıca “*Demokratik Topluma Dair Bilgi*” alt kategorisi ise kendi içinde “*Demokratik Toplumun Aktörlerine Dair Bilgi*”, “*Sendikalara Dair Bilgi*” ve “*Sivil Topluma Dair Bilgi*” olmak üzere üç alt kategoriye ayrılmıştır.

3.2.1.1.1. Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi

Yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında katılımcıların “*öncelikle bir insan ve daha sonrasında bir vatandaş olarak hangi hak ve özgürlüklere sahipsiniz?*” sorusuna vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak hak ve özgürlükler konusunda bilgi kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.3’de sunulmuştur.

Tablo 3. 5. Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod

Yaşam Hakkı

Seçme ve Seçilme Hakkı

Diğer Hak ve Özgürlükler
Aklıma Gelmiyor

Eğitim Hakkı

İfade Özgürlüğü

Mülkiyet Hakkı

Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların hak ve özgürlükleri konusunda bilgi seviyelerini ölçmeyi amaçlayan soruya vermiş olduğu yanıtlardan en çok öne çıkanı yaşam hakkıdır. Diğerleri ise sırasıyla seçme ve seçilme hakkı, eğitim hakkı, ifade özgürlüğü ve mülkiyet hakkıdır. Bu kodlara referans olabilecek görüşlerden bazıları şu şekildedir;

K1 “Öncelikle temel hakkımız olan yaşama hakkına sahibiz”.

K5 “Öncelikle en basit olarak yaşama hakkına sahibim”.

K1 “Siyasal haklarımıza baktığımızda seçme seçilme bunların en başında gelmekte”.

K4 “Seçme ve seçilme hakkına sahibim”.

K4 “İfade özgürlüğüne sahibim”.

K6 “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduğum için olan haklarım oy verme, eğitim haklarım var”.

K11 “Özgürlük, oy kullanma hakkı -demokratik bir toplumun çok önemli bir unsuru- bunlar önemli unsurlardır”.

K12 “İnsan olarak en temelde yaşama hakkına sahibiz. Bunun dışında liberalizmin bize sunduğu mülkiyet hakkı, seyahat hakkına sahibiz”.

K8 “Kendi düşüncelerimi özgürce ifade etme hakkına sahibim. Yaşam hakkına sahibim”.

K9 “Kesinlikle birey yaşama hakkına sahiptir. Vatandaş olarak oy verme hakkına sahiptir. Benim için en önemlisi yaşama hakkıdır”.

K8 “Aslında şimdiye kadarki en kolay soru bu ama şimdi böyle sorunca da hiçbiri de gelmedi açıkçası”

Bu grup kodlardan en dikkat çekici olanı ise “diğer hak ve özgürlükler aklıma gelmiyor” kodu olmuştur. Katılımcılar; yaşam hakkı, ifade özgürlüğü vb. temel haklara değindikten sonra ve kendilerine “diğer haklarınız aklınıza geliyor mu?” “Sosyo-ekonomik, kentsel haklarınızdan bahsedebilir misiniz?” vb. sorular yöneltildikten sonra bu koda referans olabilecek bazı yanıtlar vermişlerdir. Bu koda referans olabilecek yanıtlar şu şekildedir.

K11 “Diğer haklar aklıma gelmedi. Bunlar önemli şeylerdir.”

K8 “Birçok haklarımız var ancak aklıma gelmiyor”.

K7 “Nedense şu an haklarım aklıma gelmedi”.

K2 “Aslında şimdiye kadarki en kolay soru bu ama şimdi böyle sorunca da hiçbiri de gelmedi açıkçası”

K2 Zaten birinci kuşaktan ve dördüncü kuşağa haklar var. Hepsini ekleyebiliriz. Ama şu anda direk say değince aklıma sadece temel haklar geldi. Onun dışında diğer haklar aklıma gelmedi.

Öncelikle bir insan sonrasında ise bir vatandaş olarak sahip olduğu hakların bilincinde olmayan bir vatandaştan bu haklarını kullanarak demokratik süreçlere katılım göstermesini ve haklarını korumak için mücadele etmesini beklemek mümkün değildir. Bu kodlar katılımcıların hak ve özgürlükleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını, daha farklı bir ifade ile hak ve özgürlükler konusundaki bilgilerinin temel haklar ile sınırlı olduğunu

göstermektedir. Özellikle sosyo-ekonomik haklardan yalnızca eğitim hakkına değinmeleri, araştırmacı tarafından kendilerine yönlendirilen “*sosyo-ekonomik haklardan bahsedebilir misiniz?*” “*Üçüncü kuşak haklarınız nelerdir?*” vb. sorular karşısında “*diğer hak ve özgürlüklerim aklıma gelmiyor*” koduna referans olacak cevaplar vermeleri bu tespitin önemli bir göstergesidir. Bu çerçeveden yaklaşıldığında katılımcıların hak ve özgürlükler konusunda bilgilerinin zayıf olduğunu ve bu durumun onların demokratik katılım gösterme becerileri üzerinde olumsuz bir etki yarattığını söylemek mümkündür.

3.2.1.1.2. Demokratik Katılım Yollarına Dair Bilgi

Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara, demokratik katılım yollarına dair bilgi seviyelerini ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

- İleriki yaşamınızda bir işçi, memur veya çalışan olarak devlet veya işveren aktörleri ile çıkarlarınız çatışırsa hangi yöntemlere başvurursunuz?
- Çevrenizde yoksulluk, insan hakları ihlalleri, ırkçılık, toplumsal cinsiyet eşitsizliği vb. konularda yaşanan problemlere karşı toplumsal bilinç geliştirmek ve bu sorunlara çözüm üretmek için hangi toplumsal aktörlerden yararlanırsınız ve hangi araç ve yöntemleri kullanırsınız?
- İçerisinde yaşadığınız şehir ile ilgili olarak çevre kirliliği, toplu taşıma, altyapı vb. konularda bir problemle karşılaşmanız halinde, bu problemi çözmek adına nasıl bir yol izlersiniz?
- Bir yurttaş olarak belirli politika ve yasalardan hoşnut olmadığınız takdirde, bu endişenizi etkili bir biçimde dile getirmek adına nasıl bir yol izleyeceğinizden söz edebilir misiniz?

Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak demokratik katılım yollarına dair bilgi kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.4’de sunulmuştur.

Tablo 3. 6. Demokratik Katılım Yollarına Dair Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod

Sosyal Medya Üzerinden
Gündem Oluşturma

Dava Açma Hakkını Kullanma

Toplu Gösteri ve Yürüyüşlere
Katılma

Sivil Toplum Örgütlerine Üye
Olma

Belediyelerin İhbar ve Şikâyet
Hatları ile İletişime Geçme

Dilekçe Hakkını Kullanma

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere katılımcıların demokratik katılım yollarına dair bilgi seviyelerini ölçmeyi amaçlayan sorulara vermiş olduğu yanıtlardan en çok öne çıkanı “sosyal medya üzerinden gündem oluşturma” kodu olmuştur. Bu koda referans olabilecek yanıtlardan bazıları şu şekildedir;

K9 “Benim en çok karşılaştığım ve rahatsız olduğum durum cinsiyet eşitsizliği, kadına yönelik şiddet, çocuk istismarıdır. Bunlar için genellikle twitter üzerinde has-tag’ler açıp sesimizi duyurmaya çalışıyoruz”

K4 “En etkilisi şu an internet gibi gözüküyor. İnternet üzerinden bir platform oluşturup ya da onun benzeri bir şey onu araç olarak kullanabilirim”.

K7 “Sosyal medyadan örgütlenme yöntemine başvurabilirim”.

K8 “Şu anki süreçte kamuoyunu sosyal medya üzerinden oluşturduğumuz için sosyal medyayı kullanabilirdim”.

K10 “Twitter’ı kullanırdım. İnsanlar sosyal medyada fikirlerini ifade edebiliyor”.

K11 “Medya bu konuları dile getirmenin en etkili aracı. Hükümeti ve insanları etkilemenin en iyi yolu medya”.

Diğer öne çıkan kod ise “dava açma hakkını kullanma” olmuştur. Bu koda referans verilebilecek yanıtlar şu şekildedir;

K13 “Önceliğim adalet mahkemeler olur”.

K10 “Hukuksal yollarla çözmeye çalışırdım”.

K9 “Ben kesinlikle ilk başta bunun hangi amaçla yapıldığını düşünürüm ve kesinlikle mahkemeye başvururum”.

K8 “Bana anayasa da verilen hakları kullanırdım. Dava açma hakkımı kullanırdım”.

Diğer kodlar ise dörder katılımcının ifade ettiği “toplu gösteri ve yürüyüşlere katılma”, “sivil toplum örgütlerine üye olma”, “belediyeler ile ihbar ve şikâyet hatları üzerinden iletişime geçme” ve üç katılımcının ifade ettiği “dilekçe hakkını kullanma” kodlarıdır. Bu kodlara referans verebilecek yanıtlar şu şekildedir;

K8 “Bunlar belediyeye bağlı şeyler. Belediye’ye gidip oralara başvuracağız. Çevre kirliliği mesela belediyeye bağlı bir şey. Oraya başvuracağız”.

K6 “Direk belediyenin şikâyet kutusuna yazabilirim”.

K6 “İşçilerin, çalışanların en büyük gücü çoğunluk olmalarından gelir. Bu çoğunluk da işçilerin grev yapabilmelerini gösterir. Mitingler, toplantılar, gösteriler düzenlemelerini gerektirir”.

K8 “Tabi ki öncelikle bunun için kendi haklarımızı bilmemiz lazım. Çıkarlarımız çatışorsa grev gibi araçlarla sesimi duyurmaya çalışırdım”.

K3 “Bu problemlere karşı ilk önce kent derneklerinin kurulması gerektiğini düşünürüm. Yani çeşitli sivil toplum örgütleriyle iletişim halinde olmam gerek”.

K7 “Sivil toplum kuruluşlarından yararlanırım. Eğitim yoluna başvururum”.

K1 “...bunlarla ilgili fikirlerini dilekçelerinde belli ederek ya da belediyelerin konseylerine başvurarak...”

K2 “Valla ben o tip bir çatışma durumunda direk bilgisayarımda olan dilekçelerden birinin adını kendimle değiştirir, gönderirdim”

Tıpkı hak ve özgürlükleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan bir vatandaşın bu haklarını kullanarak demokratik süreçlere katılım göstermesi beklenemeyeceği gibi demokratik katılım yollarını yeterli ölçüde bilmeyen bir vatandaşın bu yol ve yöntemlere de başvurmasını beklemek mümkün gözükmemektedir. Görüşmeler neticesinde ortaya çıkan kodlar ise katılımcıların demokratik katılım yollarına dair bilgi düzeylerinin -geriye kalan kodlardan katılımcıların yalnızca dörtte üçlük bir kısmının bahsettiği hatırlandığında- sosyal medyadan gündem oluşturma ve dava açma hakkını kullanma ile sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu açıdan katılımcılardan neredeyse hiçbirinin; seçim kampanyasına katkıda bulunma, siyasal bir partinin aktif üyesi olma, bir siyasi partinin veya sendikanın yönetiminde bulunma, sendika, sivil toplum, parti toplantısına katılım gösterme ve resmi bir görev için aday olma vb. görece zor siyasal katılım etkinliklerinden bahsetmemeleri de dikkat çekicidir. Bu çerçeveden yaklaşıldığında katılımcıların demokratik katılım yollarına dair bilgi düzeylerinin, aktif ve etkin vatandaşlar olarak demokratik süreçlere katılım göstermeye yetecek ölçüde olmadığını belirtmek gereklidir.

3.2.1.1.3. Vatandaş Sorumlulukları Bilgisi

Yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında katılımcıların “*hak ve sorumluluk kavramları arasındaki ilişkiden söz edebilir misiniz? Bir vatandaş içerisinde yaşadığı topluma karşı bazı sorumluluklara sahip midir? Eğer öyleyse bir vatandaşın temel sorumlulukları nelerdir?*” sorusuna vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak vatandaş sorumlulukları bilgisi kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.5’te sunulmuştur.

Tablo 3. 7. Vatandaş Sorumlulukları Bilgisi Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod
Oy Kullanma
Vergi Verme
Askere Gitme
İnsan Hak ve Özgürlüklerini Korumak

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere katılımcıların, vatandaş sorumluluklarına dair bilgi seviyelerini ölçmeyi amaçlayan soruya vermiş olduğu yanıtlardan en çok öne çıkanı “oy kullanma” olmuştur. Diğerleri ise sırasıyla “vergi verme”, “*insan hak ve özgürlüklerine saygı duyma*” ve “askere gitme” kodlarıdır. Bu kodlara referans olabilecek yanıtlar şu şekildedir;

K3 “Bu sorumluluklar nedir oy kullanmak hem hak hem de sorumluluktur”.

K4 “Vatandaşlar bazı sorumluluklara sahiptir. Oy vermek, mülkiyet haklarına saygı duymak, başkalarının haklarına saygı duymak, askere gitmek”.

K8 “Bize küçüklükten beri öğretilen bazı sorumluluklarımız var. Erkek vatandaşlar için askerlik, vergi verme sorumluluklarımız var”.

K13 “Sorumluluklar oy vermek olabilir. Vergi vermek olabilir belki”.

K10 “Erkeklerin askere gitme sorumluluğu vardır mesela. Vergi vermek de bir sorumluluktur”.

K2 “...mesela başkasının yaşam hakkına müdahale etmemekte bana kalırsa bir sorumluluk veya başkasının hakkına herhangi bir tacizde tecavüzde bulunmamak vatandaşın sorumluluğudur”.

K8 “Toplumda özgürlüklerimizi yaşarken diğer insanların özgürlüğünü kısıtlamadan bazı sorumluluklarımızı yerine getirmeliyiz”.

Çalışmanın “Katılımı Etkileyen Faktörler” bölümünde değindiğimiz gibi yurttaşlık görevi duygusu, bireyleri; etkili olup olmayacaklarına bakmaksızın, toplumsal ve siyasal yaşamın sağlıklı ve etkin bir biçimde yaşatılabilmesi adına sorumluluk bilinci ile demokrasiye katılım göstermeleri adına motive eden faktörlerden bir tanesidir (Baykal, 1970: 98; Çukurçayır, 2000: 62). Vatandaşların; hükümeti denetlemek, hak ve özgürlüklerin korunması ve iyileştirilmesi için mücadele etmek, yasal süreçleri takip etmek, siyasal ilgi göstermek, çevreyi korumak vb. eylemleri gerçekleştirmek adına demokratik katılım gösterebilmeleri ise ancak vatandaş olarak bu tip sorumluluklara sahip olduklarının bilgi ve bilincinde olmaları ile gerçekleşebilecektir. Çünkü çevreyi korumanın bir vatandaş sorumluluğu olduğunu bilmeyen bir vatandaştan, çevreci örgütlere katılım göstererek demokratik katılım göstermesini beklemek mümkün değildir. Aynı şekilde demokratik katılım göstermenin bir vatandaş sorumluluğu olduğunu bilmeyen bir yurttaşın da demokratik katılım göstermeye ilişkin yurttaşlık görevi duygusuna sahip olmasını beklemek mümkün değildir. Görüşmeler neticesinde ortaya çıkan vatandaş sorumlulukları bilgisi kategorisine ilişkin kodlar ise katılımcıların bir vatandaş olarak topluma karşı sorumlulukları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını, vatandaş sorumluluklarına dair bilgilerinin; oy verme, askere gitme, vergi verme, insan hak ve özgürlüklerine saygı duyma gibi ilkokuldan beri öğretilen sorumluluklarla sınırlı kaldığını göstermektedir. En dikkat çekici olanı ise katılımcıların demokratik katılımı bir sorumluluk olarak ifade etmeyişişleridir. Bu durum katılımcıların demokratik katılımı bir sorumluluk olarak görmediklerinin ve içselleştirmediklerinin bir ifadesidir.

3.2.1.1.4. Sendikal Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi

Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara, sendikal hak ve özgürlüklere dair bilgi seviyelerini ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

- Sendikal hak ve özgürlükler hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Sendikaların temel işlevleri nelerdir? İşçilerin işverenler ve devlet karşısındaki çıkarlarını korumak adına kullanabilecekleri yöntemler nelerdir?
- İleriki yaşamınızda bir işçi, memur veya çalışan olarak devlet veya işveren aktörleri ile çıkarlarınız çatışırsa hangi yöntemlere başvurursunuz?

Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak sendikal hak ve özgürlükler konusunda bilgi kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.6’da sunulmuştur.

Tablo 3. 8. Sendikal Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod
Sendikaya Üye Olma Hakkı
Grev Hakkı

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi katılımcıların sendikal hak ve özgürlüklere dair bilgi seviyesini ölçmeye çalışan sorulara vermiş oldukları yanıtlar sonucunda; “grev hakkı”, “sendikaya üye olma hakkı” kodları ortaya çıkarılmıştır. Bu kodlara referans olabilecek yanıtlar şu şekildedir;

K12 “Sendikalar hakkında işçilerin haklarını koruyan farklı mekanizmalar var mı diye sorarsan işçilerin grev hakkı, toplanma hakları vardır. Gösteri yapabilirler”.

K10 “Hukuk yollarına başvurabilir işçiler. Grev yapabilirler. Protesto yapabilirler”.

K1 “İşçilerin grev hakları vardır. Sendikalaşma hakları vardır”.

K7 “Grev hakkı diyebiliriz. Sendikalaşma diyebiliriz. Hukuki yollar diyebiliriz”.

K4 “Çalışanların çıkarlarını korumak adına devletle işçi arasında bir anlaşmaya varmaktır amacı sendikaların. İşçiler sendika ya da derneğe üye olabilirler”.

Daha öncesinde de belirttiğimiz gibi hak ve özgürlüklerinin bilincinde olmayan bir vatandaşlardan, hak ve özgürlüklerini korumalarını ve bu haklarını kullanarak demokratik süreçlere katılım göstermelerini beklemek mümkün değildir. Bu açıdan yaklaşıldığında sendikal hak ve özgürlüklerini bilmeyen bir işçi, memur veya çalışandan sendikaya üye olma, grev, toplu sözleşme veya lokavt haklarını kullanmalarını beklemek mümkün gözükmemektedir. Aynı şekilde çalışmanın örneklem grubunu oluşturan Akdeniz Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi öğrencilerinin de meslek hayatlarında hak ve özgürlüklerini

korumak ve çalışma koşullarını iyileştirmek adına mücadele edebilmeleri için sendikal hak ve özgürlüklerinin farkında ve bilincinde olmaları gerekmektedir. Görüşmeler sırasında ortaya çıkan sendikal hak ve özgürlükler konusunda bilgi kategorisine ilişkin kodlar ise katılımcıların lokavt ve toplu sözleşme hakları bilmediklerini, grev hakkını ise katılımcıların yalnızca yarısının bildiğini göstermektedir.

3.2.1.1.5. Demokratik Toplumun Aktörlerine Dair Bilgi

Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara, demokratik toplumun aktörlerine dair bilgi seviyelerini ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

- Demokratik toplumun temel aktörleri kimlerdir? Demokrasinin farklı aktörleri arasındaki karmaşık ilişkiden ve her bir aktörün temel işlevlerinden söz edebilir misiniz?
- Demokratik bir toplumun birlik ve istikrar içerisinde sağlıklı bir biçimde yaşayabilmesi ve içerisinde yaşadığımız şehir ve çevrenin daha yaşanabilir bir hale getirilebilmesi hangi unsurların bir araya gelmesi ile mümkün olabilecektir?
- Sendikaların temel işlevleri nelerdir?

Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak demokratik toplumun aktörlerine dair bilgi kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.7’de sunulmuştur.

Tablo 3. 9. Demokratik Toplumun Aktörlerine Dair Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod
Hükümet
Hak ve Özgürlükleri Korumak
Vatandaş
Sivil Toplum
Karar Alma Süreçlerine Nüfuz Etmek ve Bu Süreçleri Etkilemek Vatandaşların İstek, Arzu ve İhtiyaçlarını karşılamak

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi katılımcılar demokratik toplumun aktörleri olarak sırasıyla “*hükümet*”, “*sivil toplum örgütleri*” ve “*vatandaşları*” görmektedirler. Bu kodlara referans oluşturabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “Öncelikle bireylerdir. Daha sonrasında eğer seçme ve seçilme hakkını ileri sürerse hükümetler yani siyasi partiler ya da yerel yönetimlerdeki belediye başkanları gibi siyasi kimliği olan kişilerdir”.

K6 “Uluslararası şirketler olabilir. Geniş kapsamlı şirketler olabilir. Sivil toplum kuruluşları olabilir. Partiler olabilir. Şu an aklıma bunlar geliyor”.

K7 “Seçmenler, seçilenler, halk, sivil toplum örgütleri, siyasi partiler, baskı grupları aklıma geliyor.”

K10 “Halk toplumu oluşturuyor zaten bir bütün. Devlet bir aktör olabilir”.

K12 “Demokratik toplumun temel aktörleri vatandaşlardır. Vatandaşların yanında siyasi partiler ve iktidar da demokratik toplumun temel aktörleridir”.

“*Hak ve özgürlükleri korumak*” kodu ise katılımcıların sendikaların temel işlevini işçilerin hak ve özgürlüklerini korumak olarak gördüklerini göstermektedir. Bu koda referans oluşturabilecek görüşler ise şu şekildedir;

K12 “İşçi ve işverenler arasındaki bir kontrol mekanizması diyebiliriz. İşçilerin haklarını koruyan bir organdır sendikalar”.

K11 “Çalışanların, işçilerin haklarını korumak için”.

K7 “Sendikaların temel işlevlerini tam bilmiyorum. Sanırım işverenlerin karşısında işçilerin haklarını savunmak görevleri”.

K4 “En önemli araçlardır vatandaşlar ve devler arasında bağ kuran. Ya da vatandaşların haklarını korumak için”.

“*Karar alma süreçlerine nüfuz etmek ve bu süreçleri etkilemek*” kodu ise katılımcıların sivil toplumun temel işlevini hükümet ve yasama organına nüfuz etme olarak gördüklerini göstermektedir. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “Sivil toplum kuruluşu ve devlet ilişkisi bazında ele alırsak bazen bazı kararlar alınırken etkin olabilecek yetkiye sahip olabiliyorlar sivil toplum örgütleri. Hükümetin aldığı kararları değiştirebilecek güce sahip olabiliyorlar”.

K2 “Vatandaşlarda sivil toplum aracılığıyla, sivil topluma katılarak hükümete ve hükümetin işleyişine etki edebiliyorlar. Sivil toplumun işlevi de budur”.

Daha öncesinde de bahsettiğimiz gibi eğitim, demokratik katılımın önemli yordayıcılarından bir tanesi olsa da verilen eğitimin niteliği ve içeriği de katılımcıların demokratik katılım seviyeleri üzerinde etkilidir. Eğitim programlarının, genç yurttaşlara siyasal bilgileri kazandırmayı da kapsamı, bireyleri; siyasal bilgiler, kavramlar ve olaylarla ilgili bilgilendirmeleri de gerekmektedir (Çukurçayır, 2000: 70; Dudley ve Gitelson, 2003; Verba vd., 1995; Zaller, 1992). Bu açıdan yaklaşıldığında vatandaşlar, demokratik toplum ve politik süreçler hakkında ne kadar eğitilmişlerse siyasal süreçlere de o kadar fazla katılım göstereceklerdir (Hillygus, 2005: 24-28). Demokratik toplumun aktörlerine dair bilgi kategorisine ilişkin kodlar ise katılımcıların demokratik toplumun aktörleri olarak hükümet, sivil toplum örgütleri ve vatandaşları gördüklerini göstermektedir. Katılımcıların demokratik toplumun aktörlerinden medyaya değinmemeleri ve yalnızca yedi tanesinin vatandaş ve sivil toplum örgütlerinden bahsetmesi dikkat çekicidir. Bu durum katılımcıların demokratik

toplumun aktörleri ve işleyişine ilişkin yeterli ilgiye sahip olmadıklarının bir göstergesidir. “Demokrasinin farklı aktörleri arasındaki karmaşık ilişkiden ve her bir aktörün temel işlevlerinden söz edebilir misiniz?” sorusu karşısında katılımcıların aktörler arasında bağ kuramayışları ve sendikalar ve sivil toplum örgütlerinin işlevlerini sırasıyla “hak ve özgürlüklerini korumak” ve “karar alma süreçlerine nüfuz etmek ve bu süreçleri etkilemek” gibi dar ve tek bir tanım ile vermeleri de görüşümüzün bir göstergesidir.

3.2.1.2. Politik Öz-Yeterlilik

Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara, politik öz-yeterliliklerine ilişkin tutumlarını ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

- Yaşadığınız toplumda bir etki yaratabileceğinizi düşünüyor musunuz?
- Sizce demokrasilerde güç yalnızca politikacıların mı elindedir?
- Yurttaşlar kendi adlarına alınan kararlar üzerinde gerçek bir otoriteye sahipler midir? Eğer öyleyse vatandaşların yasama süreçleri üzerinde etki sahibi olabilmek adına başvurabilecekleri yöntemler nelerdir?

Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak Politik-Öz Yeterlilik kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.8’de sunulmuştur.

Tablo 3. 10. Politik-Öz Yeterlilik Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod

Vatandaşlar Demokrasilerde
Etkin Güç Değillerdir
Toplumsal ve Siyasal Bir Etki
Yaratamam
Demokrasilerde Güç
Politikacıların Elindedir
Toplumsal Bir Etki
Yaratabilirim
Yalnızca seçim dönemlerinde
güç halkın elindedir

Yukarıda da görüldüğü gibi katılımcıların altı tanesi “toplumsal ve siyasal bir etki yaratamam” koduna referans olacak yanıtlar vermişlerdir. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K2 “Ara ara böyle bir düşünce oluyor ama onun dışında maalesef hani o tarz bir etki yaratabilecek bir karakter ülke için olduğunu düşünmüyorum”.

K3 “Yaşadığım toplumda bir etki yaratabileceğimi düşünüyor muyum? Umuyorum desem daha doğru olur sanırım. Öyle umuyorum, umut ediyorum gelecek için.

K6 “Protesto yolunu tercih edebilirim eğer benim gibi düşünenler varsa. Tek başıma bir şey yapabileceğimi düşünmüyorum”.

K9 “Kendi sesimizi duyurmanın günümüz koşullarında devlet yapısı sebebi ile çok zor. Bence sesimizi duyurmak bizim bir özgürlüğümüz ve hakkımız. Ama kullanamıyoruz”.

K7 “Tek başıma hiçbir şeyi etkileyemeyeceğim için hiçbir şey yapmam. Şu an bunu fark ettim soruyla birlikte”.

Yukarıda da görüldüğü gibi katılımcıların üç tanesi ise “toplumsal ve siyasal bir etki yaratabilirim” koduna referans olacak yanıtlar vermişlerdir. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K4 “Etkileyebilirim. Etkileyebilme potansiyelimiz var. Sokakta karşılaştığım bir olaya müdahale ederek toplumsal bir olayı düzeltebilirim. Bu ülkeye yayıldığında, aktarıldığında ben toplumsal bir etki yaratmış oluyorum”.

K5 “Kesinlikle öyle düşünüyorum. Çünkü her birey aslında kendi dünyasını yaşar. O dünyayı güzelleştirmek veya berbat hale getirmek kendi elindedir”.

K10 “Düşünüyorum. İnsan bir şeyleri değiştirmek istiyorsa kendinden başlamalı. İlk önce kendinden başlarsan değişime ilk önce çevreni sonra toplumu değiştirebilirsin”.

Ancak dikkat çeken nokta toplumsal ve siyasal bir etki yaratabilirim koduna referans niteliğinde yanıtlar veren katılımcıların, iki tanesinin “vatandaşlar demokrasilerde etkin güç değildir” bir tanesinin ise “seçim dönemlerinde güç yalnızca vatandaşların elindedir” kodlarına referans verecek görüşler belirtmesidir. Örneğin;

K4 “Temsili demokrasi krizinden bahsediyoruz. Temsilciler artık bizim fikirlerimizi değil kendi fikirlerini dayatıyorlar. O yüzden vatandaşlar değildir. Vatandaşlar karar alma güçlerini temsilcilere bırakıyorlar”.

K10 “Bence değildir. Bunu çok net söyleyebilirim. Başvurabilecekleri yöntem seçme ve seçilme hakkı. Senin kimi seçeceğine sen bile karar veremiyorsun ki. Adaylara bile yönetim karar veriyor. Sen onları seçiyorsun”.

K5 “Kısa dönemde evet. Uzun dönemde hayır... Beş yıl içindeki güç sahibi olan hükümet halkın desteklediği bir şeyleri yapmaz ise halk asıl gücünü kullanarak diğer seçimde aksi bir yönde oy kullanır. Yani bahsedilen zamana göre değişiyor gücün kaynağı”.

Diğer dikkat çekici kod ise dokuz katılımcının görüşleri üzerinden kodlanan “vatandaşlar demokrasilerde etkin güç değildir” kodudur. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K2 “Vatandaşların tam yetki sahibi olduklarını ben hiçbir şekilde düşünmüyorum. Hatta doğru düzgün bir yetki sahibi olduğumuzu bile düşünmüyorum”.

K3 “...ama şunun da sorgulanması gerekiyor sanırım yurttaşlar kendi adlarına alınan kararlarda ne kadar yetki sahibidir? Ben çok fazla etki sahibi olabildiklerini düşünmüyorum”.

K4 “Ben çok az bir yasa gördüm geri dönen. Protesto ettikten sonra geri dönen çok az yasa gördüm. Otorite yurttaşların elinde değil yasa çıkarmak konusunda”.

K7 “Hayır otorite sahibi olduklarını düşünmüyorum. Çok az bir etkileri var çünkü. Temsilcileri seçtikten sonra minimum düzeyde etki yaratabiliyoruz ki. Hangi politikayı hangi yasayı etkileyebiliyoruz ki”.

“*Vatandaşlar demokrasilerde etkin güç değildir*” kodu ile örtüşür biçimde beş katılımcının görüşlerinden “*demokrasilerde güç politikacıların elindedir*” koduna ulaşılmıştır. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K12 “Şu an ki durumda öyle bana kalırsa. Sadece onların elinde tabi değil. Aslında halkın elinde ama yine halkı da etkileyen politikacılar. O yüzden politikacıların elinde olmuş oluyor”.

K2 “...Yani güç karşılıklı bir denge halinde ama yine de bir yüzde sekseni politikacıların elinde. Bana kalırsa belki de daha fazlası bile”.

K7 “Evet. Bugün bu şekilde. Politikacıların elinde güç”.

K8 “Mevcut durumda bence politikacıların elindedir”

Daha öncesinde de bahsettiğimiz gibi siyasal katılımın doğru orantılı bir biçimde arttığı veya azaldığı değişkenlerden bir tanesi de bireylerin, demokratik süreçlere etkin katılım becerilerine ve demokratik süreçleri anlama yeteneklerine ilişkin kendilerinde var olduğuna inandıkları politik yeteneklere ilişkin inançlarını ifade eden politik öz-yeterlilik (Akın vd., 2014: 502; Kansu, 2019: 3). Dolayısıyla politik öz-yeterliliğine ilişkin güven duygusu duyan vatandaşların, diğerlerine göre yaşadıkları toplumu etkileyen politikaları sürdürme ve gerekli sosyal değişiklikleri yaratma olanakları diğerlerine göre daha yüksektir. Bu açıdan politik öz yeterliliği yüksek vatandaşların, demokratik katılım yollarına başvurma olasılıkları, düşük olanlara göre daha yüksektir (Pingre, 2008). Politik-öz yeterlilik kategorisine ilişkin “*toplumsal ve siyasal bir etki yaratamam*” ve “*yalnızca seçim dönemlerinde güç halkın elindedir*” kodları bizlere katılımcıların politik öz-yeterliliklerine ilişkin güven duygularının zayıf olduğunu, bu durumun onların demokratik katılım düzeyleri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

“Katılımı Etkileyen Faktörler” başlıklı bölümde de bahsettiğimiz gibi politik öz-yeterliliği içsel politik öz-yeterlilik ve dışsal politik öz-yeterlilik olmak üzere ikiye ayıran Anderson, içsel politik öz yeterliliği ise algılanan yeterlik ve algılanan etkililik olmak üzere iki grupta ele almaktadır. Algılanan etkililik kavramı vatandaşların politik kararların nasıl alındığına ilişkin hissettiklerini ifade etmektedir. Anderson’a göre politik kararların kendilerinin talep ve isteklerinden bağımsız bir biçimde alındığını hisseden bireyler demokratik süreçlere güvenmemekte ve daha az katılım göstermektedir (Anderson’dan akt. Kansu ve Tarhan, 2018: 13). Anderson’un bu yorumu ile bağlantılı biçimde “*demokrasilerde güç politikacıların elindedir*” ve “*vatandaşlar yasama süreçlerinde etkin güç değillerdir*” kodları katılımcıların demokrasiye karşı inanç ve güvenlerinin zayıf olduğunu ve politik kararların kendilerinden bağımsız bir biçimde alındığı, yasama süreçleri üzerinde bir etki

bırakamayacakları hissiyatını yaşadıklarını ifade etmektedir. Bu durum katılımcıların demokratik süreçlere katılım göstermelerinde önlerine çıkan problemlerden bir tanesi olarak görülmektedir.

3.2.1.3. Yurttaşlık Görevi Duygusu

Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara, yurttaşlık görevi duygularını ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

- Bir vatandaş ne olduğuna bakmaksızın ülkesinde yürürlükte olan yasaları desteklemeli midir?
- İnsanlar neden farklı görüşlere sahiptir? Demokratik bir toplumda bu konuda ne yapmak gerekir?
- Çevrenizde yoksulluk, insan hakları ihlalleri, ırkçılık, toplumsal cinsiyet eşitsizliği vb. konularda yaşanan problemlere karşı toplumsal bilinç geliştirmek ve bu sorunlara çözüm üretmek için hangi toplumsal aktörlerden yararlanırsınız ve hangi araç ve yöntemleri kullanırsınız?

Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak Yurttaşlık Görevi Duygusu kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.9’da sunulmuştur.

Tablo 3. 11. Yurttaşlık Görevi Duygusu Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod
Demokratik Süreçlere Katılım
Gösterme Sorumluluğunu
Üstlenmeme
Rahatsız Olduğum Politikalar
Karşısında Tepki Göstermem
Karşılaştığım Toplumsal
Problemleri Umursamam

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere katılımcıların yurttaşlık görevi duygularını ölçmeye yönelik sorulan sorulara vermiş oldukları yanıtlardan en çok öne çıkanı “*demokratik süreçlere katılım sorumluluğunu üstlenmeme*” kodu olmuştur. Bu koda referans oluşturabilecek görüşler şu şekildedir;

K13 “Protesto, yürüyüşlerde çok aktif değildim. Yani yürüyüş aktivitem oldu. Sivil toplum örgütünde çalışırken de meclisteki toplantılara katılma gibi bir aktivitem olmuştur. O kadar onun haricinde olmadı”.

K12 “Çok fazla katılım göstermiyorum. Çok aktif bir rol üstlenmedim katıldıklarım da. Bir şeye katılacak olsam çok aktif olacağımı düşünmüyorum”.

K7 “Öncü olarak bir şey yapmadım. Katılım konusunda pek aktif değilim”.

K4 “Sadece yürüyüşe katıldım. Sadece yürüdüm ve ayrıldım. Çok etkin değilim katılım konusunda”.

Yukarıdaki tabloda da görülebileceği gibi dört katılımcı “*rahatsız olduğum politikalar karşısında tepki göstermem*” koduna referans olabilecek görüşler belirtmişlerdir. Bu görüşler şu şekildedir;

K2 “Hoşuma gitmeyen bir yasa varsa bununla ilgili olarak bir dünya zaten devlete, anayasa mahkemesine vs. başvurulabilir. Benim bireysel olarak yapacağım şey ile değişmeyeceğini fark ettiğim zaman maalesef ki sadece tepki göstermek için stories atmak ile yetiniyorum. Bu konu ile ilgili”.

K7 “Genel olarak birçok politikadan rahatsız olmamıza rağmen öyle bir şeyde de bulunmuyoruz ki. Hatta şu an gerçekten ne cevap verebileceğimi bilemedim. Tek başıma hiçbir şeyi etkileyemeyeceğim için hiçbir şey yapmam. Şu an bunu fark ettim soruyla birlikte.

K9 “Benim çok sevdiğim şeylerden biri hoşnut olmadığım yasaları dile getirmek ama hep sustuğum konulardan”.

K10 “İrkçilik örneği üzerinden gidersek böyle bir yasa tasarısının meclise sunulduğunu düşünelim. Böyle bir yasa tasarısı geçemez tabi anayasaya aykırı bir durum. Öncelikle anayasayı incelerdim. Açıkçası bizim yaşutlarımızdaki insanların katılım konusunda pasif kaldıklarını düşünüyorum. En azından bu konularda pasif kalıyorum ben”.

Çalışmanın “Katılımı Etkileyen Faktörler” bölümünde de değindiğimiz gibi demokratik katılım eğilimi ile doğru orantılı bir biçimde artan veya azalan değişkenlerden bir tanesi de yurttaşlık görevi duygusudur. Bireyin, toplumsal ve siyasal anlamda bir etki yaratıp, yaratamayacağını düşünmeksizin demokratik katılım göstermenin bir vatandaş sorumluluğu olduğuna inanması şeklinde tanımlanabilecek yurttaşlık görevi duygusu bireyleri oy kullanmanın dışında daha zor olarak ifade edilebilecek demokratik katılım yollarına başvurmaya motive eden faktörlerden bir tanesidir (Baykal, 1970: 98; Çukurçayır, 2000: 62). “Demokratik süreçlere katılım gösterme sorumluluğunu üstlenmeme” kodu ise katılımcıların demokratik katılımı bir sorumluluk olarak içselleştirmediklerini dolayısıyla demokratik ve sosyal süreçlere katılım göstermediklerini ifade etmektedir. “*Rahatsız olduğum politikalar karşısında tepki göstermem*” ve “*karşılaştığım toplumsal problemleri umursamam*” kodları da bu görüşü destekler niteliktedir. Ayrıca bu iki koda referans olan görüşlerde katılımcıların, örneğin; “*benim bireysel olarak yapacağım şey ile değişmeyeceğini fark ettiğim zaman maalesef ki sadece tepki göstermek için stories atmak ile yetiniyorum (K2)*”, “*Tek başıma hiçbir şeyi etkileyemeyeceğim için hiçbir şey yapmam (K7)*” gibi söylemlerde bulunmaları dikkat çekicidir. Bu görüşler katılımcıların toplumsal ve siyasal yaşamda bir etki yaratamayacaklarını düşünerek demokratik katılım göstermediklerini ifade etmektedir. Oysaki biraz önce de ifade ettiğimiz gibi yurttaşlık görevi duygusu gelişmiş bir vatandaştan demokratik süreçlere toplumsal ve siyasal anlamda bir etki yaratıp, yaratamayacağına bakmaksızın katılım göstermesi beklenmektedir. Tüm bu açılardan katılımcıların yurttaşlık görevi duygularının zayıf olduğunu belirtmek gereklidir.

3.2.1.4. Mevcut Duruma İlişkin Genel Değerlendirme

Çalışmanın bu bölümünde, eğitim uygulamasından önce katılımcıların demokratik katılım becerilerine ilişkin mevcut durumlarını belirlemeye yönelik gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgulara ilişkin genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Siyasal bilgi kategorisinin alt kategorilerinden olan hak ve özgürlükler konusundaki bilgi kategorisi katılımcıların hak ve özgürlükleri konusunda bilgi düzeylerinin temel hak ve özgürlükler ile sınırlı kaldığı, katılımcıların ikinci ve üçüncü kuşak hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Sahip olduğu hak ve özgürlüklerin bilincinde olmayan bir vatandaşın bu hak ve özgürlüklerini korumak ve kullanmak adına demokratik katılım göstermesinin mümkün gözükmediği hatırlandığında, bu durum katılımcıların demokratik katılım göstermelerinin önündeki engellerden bir tanesi olduğunu görülmektedir. Benzer bir bağlantı sendikal hak ve özgürlükler konusunda bilgi kategorisi için de geçerlidir. Katılımcıların geleceğin çalışanları olarak hak ve özgürlüklerini korumak ve çalışma koşullarını iyileştirmek adına mücadele edebilmeleri için sendikal hak ve özgürlüklerinin farkında ve bilincinde olmaları gerekmektedir. İlgili kategori ise ileriki yaşamında bir işçi, çalışan veya memur olacak katılımcıların sendikal hak ve özgürlükleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Aynı durum demokratik katılım yollarına dair bilgi kategorisi için de geçerlidir. Kategoriden ortaya çıkan sonuç katılımcıların demokratik katılım yollarına dair bilgi düzeylerinin zayıf olduğunu göstermekte ve bu durum katılımcıların demokratik katılım seviyelerini olumsuz etkilemektedir.

Daha öncesinde de bahsettiğimiz gibi vatandaşların; hükümeti denetlemek, hak ve özgürlükleri korumak ve iyileştirilmesi için mücadele etmek, siyasal ilgi göstermek ve en önemlisi demokratik katılım yöntemlerine başvurmak gibi sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için öncelikle bir vatandaş olarak bu tip sorumluluklarının var olduğunu bilmesi gerekmektedir. Vatandaş sorumlulukları bilgisi kategorisi ise katılımcıların bir vatandaş olarak sorumlulukları konusunda bilgi düzeylerinin oy verme, askere gitme, vergi verme, insan hak ve özgürlüklerine saygı duyma sorumlulukları ile sınırlı olduğunu, demokratik katılımın bir sorumluluk olduğunu bilmediklerini göstermektedir. Ortaya çıkan bu sonuç ise katılımcıların demokratik katılımı bir sorumluluk olarak görmediklerinin ve içselleştirmediklerinin bir ifadesidir.

Daha öncesinde de belirttiğimiz gibi politik süreçler ve demokratik toplum hakkında bilgili olan vatandaşların bu süreçlere katılım göstermeleri daha muhtemeldir. Demokratik topluma dair bilgi kategorisi ise katılımcıların katılımcıların demokratik toplumun aktörleri ve

işleyişine ilişkin yeterli ilgiye sahip olmadıkları ifade etmektedir. Katılımcıların sendikalar ve sivil toplum örgütlerinin işlevlerini sırasıyla “hak ve özgürlüklerini korumak” ve “karar alma süreçlerine nüfuz etmek ve bu süreçleri etkilemek” gibi dar ve tek bir tanım ile vermeleri de görüşümüzün bir göstergesidir.

Demokratik süreçlere etkin katılım becerilerine ve demokratik süreçleri anlama yeteneklerine ilişkin kendilerinde var olduğuna inandıkları politik yeteneklere ilişkin inançları yüksek olan bireyler demokratik süreçlere daha fazla katılım eğilimdedir. Politik öz-yeterlilik kategorisi ise katılımcıların politik öz-yeterliliklerine ilişkin güven duygularının zayıf olduğunu, bu durumun onların demokratik katılım düzeyleri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Benzer bir durum yurttaşlık görevi duygusu kategorisi içinde geçerlidir. İlgili kategori katılımcıların demokratik katılımı bir sorumluluk olarak içselleştirmediklerini ifade etmektedir. Ayrıca ilgili kategori katılımcıların toplumsal ve siyasal yaşamda bir etki yaratamayacaklarını düşünerek demokratik katılım yollarına başvurmadıklarını da göstermektedir. Oysaki yurttaşlık görevi duygusuna sahip olan bir vatandaşın, demokratik katılımı toplumsal ve siyasal anlamda bir etki yaratıp, yaratamayacağını düşünmeksizin içselleştirmesi beklenmektedir.

Sonuç olarak Siyasal Bilgi kategorisi ve alt kategorileri katılımcıların demokratik katılım göstermek adına yeterli siyasal bilgiye sahip olmadıklarını ifade ederken, politik öz-yeterlilik kategorisi ise katılımcıların Demokratik süreçlere etkin katılım becerilerine ve demokratik süreçleri anlama yeteneklerine ilişkin politik öz yeterliliklerinin zayıf olduğunu göstermiştir. Yurttaşlık görevi duygusu kategorisi ise katılımcıların demokratik katılımı bir sorumluluk olarak içselleştirmediklerinin bir ifadesidir. Dolayısıyla bu unsurların katılımcıların demokratik katılım göstermelerinin önündeki engeller olduklarını ve bu değişkenlerde yakalanacak bir gelişimin onların demokratik katılım becerileri ve düzeyleri üzerinde olumlu yönde bir etki yaratacağını belirtmek gereklidir.

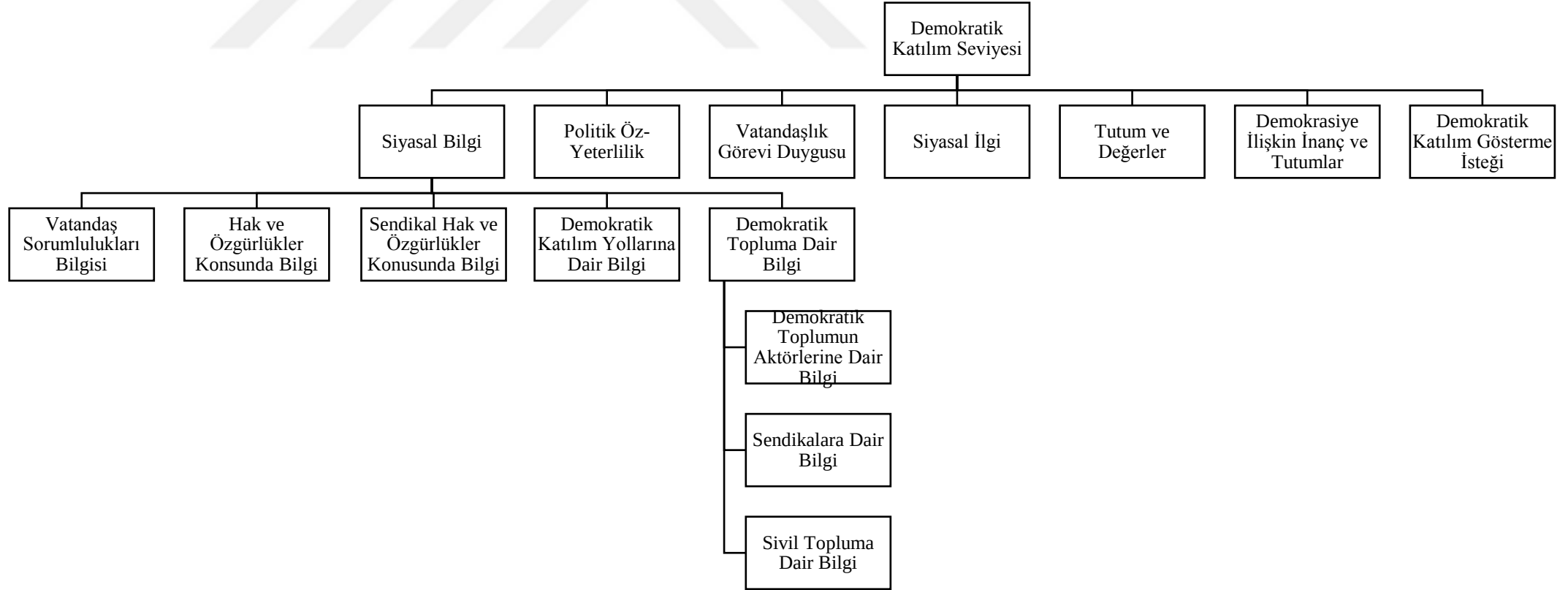
3.2.2. Eylem Sürecinin Ardından Katılımcıların Demokratik Katılım Seviyelerine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında, araştırma kapsamında gerçekleştirilen eğitim uygulamalarının ardından katılımcıların demokratik katılım becerilerinin ne düzeyde geliştiğini tespit etmek üzere gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler sunulacaktır³¹. Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde

³¹ Araştırmada gerçekleştirilen eğitim uygulamalarının ardından katılımcıların demokratik katılım becerilerinin ne düzeyde geliştiğini tespit etmek üzere gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde sorulan sorular için EK 7'ye bakınız.

katılımcıların demokratik katılım becerileri ve seviyelerinde bir değişimin yakalanıp, yakalanmadığını eğer yakalandıysa katılımı etkileyen hangi faktörler üzerinde değişimin yakalandığını ölçmek adına, “Katılımı Etkileyen Faktörler” başlığı altında değinilen değişkenlerden yararlanılmıştır. Bu değişkenler çerçevesinde hazırlanan sorular katılımcılara eğitim uygulamasının ardından Microsoft Teams Programı üzerinden gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında sorulmuş, görüşmelerden ortaya çıkan veri seti hem kuramsal hem de anlam açısından incelenmiş ve araştırmacının kendisi tarafından kodlanmıştır. Hazırlanan kod listesi “*Demokratik Katılım Düzeyi*” başlıklı ana tema altında demokratik Katılımı Etkileyen Faktörlerden “*Siyasal Bilgi*” “*Politik Öz-Yeterlilik*”, “*Yurttaşlık Görevi Duygusu*”, “*Siyasal İlgi*”, “*Tutum ve Değerler*”, *Demokratik Katılım İsteği*” ve “*Demokrasiye ilişkin İnanç ve Tutumlar*” başlıklı toplam yedi kategoride 70 kod olarak sunulmuştur. Ayrıca “*Siyasal Bilgi*” kategorisi içerdiği yapıyı daha net ortaya koyabilmesi adına kendi içerisinde alt kategorilere ayrılmıştır. Tema ve kategorilerin tablolaştırılmış hali aşağıdaki şekildedir;

Tablo 3. 12. İkinci Görüşmeler Sonrası Tema ve Kategorilerin Tablolatırılmış Hali

3.2.2.1.Siyasal Bilgi

Daha öncesinde de bahsettiğimiz gibi eğitim ve siyasal bilgi demokrasinin en önemli yordayıcılarından bir tanesi olarak kabul görmekte, demokratik toplum ve siyasal süreçler hakkında bilgili kişilerin diğerlerine göre daha zor olarak tabir edilebilecek demokratik katılım yollarına başvurma olasılıklarının daha yüksek olduğu kabul edilmektedir. Çünkü politik süreçler ve demokratik toplum hakkında bilgili kişiler, demokrasinin korunması ve geliştirilmesi ile demokratik katılım arasındaki ilişki daha net bir biçimde kavrayacaklar ve siyasal süreçlere de daha fazla katılım göstereceklerdir (Çukurçayır, 2000: 70; Kalaycıoğlu, 1983: 26-30; Kışlalı, 1994: 187; Rosenstone ve Hansen, 1993; Hillygus, 2005: 26).

Eğitim uygulaması öncesinde gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerin çözümlendiği mevcut durum başlığı altında da değinildiği gibi ilk görüşme sırasında katılımcıların demokratik topluma ve politik süreçlere ilişkin bilgi düzeylerini ölçmek için çeşitli sorular yönlendirilmiş ve yapılan analizler sonucunda katılımcıların demokratik toplum ve politik süreçlere ilişkin bilgi düzeylerinin zayıf olduğu ve bu durumun onların demokratik katılım beceri ve seviyelerini olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Buradan hareketle eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde, eğitim uygulamasının ardından katılımcıların siyasal bilgi düzeylerinde bir değişimin yakalanıp, yakalanmadığını anlamak adına katılımcılara çeşitli sorular yönlendirilmiştir. Bulgular “*Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi*”, “*Demokratik Katılım Yollarına Dair Bilgi*”, “*Sendikal Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi*”, “*Vatandaş Sorumlulukları Bilgisi*”, “*Demokratik Katılım Yollarına Dair Bilgi*” ve “*Demokratik Topluma Dair Bilgi*” olmak üzere beş alt kategori altında sunulmuştur. Ayrıca “*Demokratik Topluma Dair Bilgi*” alt kategorisi ise içerdiği yapıyı daha net ortaya koyabilmesi adına “*Demokratik Toplumun Aktörlerine Dair Bilgi*”, “*Sendikalara Dair Bilgi*” ve “*Sivil Topluma Dair Bilgi*” olmak üzere üç alt kategoriye ayrılmıştır.

3.2.2.1.1. Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi

Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında katılımcılara, hak ve özgürlükleri konusundaki bilgi düzeylerinde yaşanan değişimleri ölçmek adına aşağıdaki soru yöneltilmiştir;

- Öncelikle bir insan sonrasında bir vatandaş olarak sahip olduğunuz hak ve özgürlükleri düşünüp, bu hak ve özgürlüklerinizden bahsedebilir misiniz? Sizce hangi haklarınız korunmalı ve geleceğe taşınmalıdır. Gelecekte sahip olduğunuz haklara neler eklenmelidir?

Katılımcıların bu soruya vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak hak ve özgürlükler konusunda bilgi kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.11’de sunulmuştur.

Tablo 3. 13. Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod

Yaşam Hakkı

Seçme ve Seçilme Hakkı

Dilekçe Hakkı

Sağlık Hakkı

Eğitim Hakkı

Toplu Gösteri ve Yürüyüş
Düzenleme Hakkı

İfade Özgürlüğü

Sağlıklı Çevre Hakkı

Siber Güvenlik Hakkı

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere katılımcıların eğitim uygulamasının ardından hak ve özgürlükleri konusunda bilgi seviyelerini ölçmeyi amaçlayan soruya vermiş olduğu yanıtlardan en çok öne çıkanları ilk görüşmede de olduğu gibi “*yaşam hakkı*” ile “*seçme ve seçilme hakkı*” olmuştur. Bu kodlara referans olabilecek yanıtlar şu şekildedir;

K1 “Yani öncelikle yaşama hakkımız var.”

K11 “Yaşam hakkına sahibim”.

K5 “Seçme ve seçilme hakkı burada kullanılabilir”.

K10 “Aklıma gelen ilk şey tabi ki seçme ve seçilme hakkını kullanmaktır”.

Diğer önce çıkan kodlar ise yedişer katılımcının bahsettiği “*dilekçe hakkı*”, “*sağlık hakkı*”, “*eğitim hakkı*” ve “*toplu gösteri ve yürüyüşlere katılma hakkı*” olmuştur. Katılımcıların ilk görüşme sırasında bahsetmedikleri toplu gösteri ve yürüyüş düzenleme hakkı, dilekçe hakkı ve sağlık hakkından eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında bahsetmeleri ise dikkat çekicidir. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “Dilekçe hakkına sahibim”.

K7 “Dilekçe hakkını kullanabilirler”.

K8 “Eğitim hakkı, sağlık hakkımız var”.

K5 “Yaşam hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı”.

K1 “Protesto hakkımız var. Toplu gösteri yapma hakkımız var”.

K4 “Toplanma hakkı var”.

Hak ve özgürlükler konusunda bilgi kategorisine ilişkin diğer kodlar ise sırasıyla beş katılımcının ifade ettiği “*ifade özgürlüğü*” ile üçer katılımcının değindiği “*sağlıklı çevre hakkı*” ve “*siber güvenlik hakkı*” olmuştur. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K2 “*İfade özgürlüğü hakkına sahibim*”.

K4 “*Birinci kuşak haklar; yaşama, mülkiyet hakları ve ifade özgürlüğü*”.

K4 “*Eğitim hakkı, sağlık hakkı, sağlıklı çevre hakkı...*”

K2 “*Sağlıklı çevre hakkı da var*”.

K5 “*Ama günümüzde tamamen sosyal medya ya da elektronik aletler üzerinden iletişim sürdürülüyor. Siber konusunda insanlara yeni haklar getirilebilir*”.

K7 “*Artık bu da teknolojiyle birlikte gelişen çok önemli bir konu. İnsanlar internet üzerinden birçok olumsuzluğa maruz kalabiliyor. Bu yüzden siber güvenliğin sağlanması gerekiyor*”.

Daha öncesinde de bahsettiğimiz gibi hak ve özgürlükler konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan katılımcıların bu haklarını kullanarak demokratik süreçlere katılım göstermesini beklemek mümkün gözükmemektedir. Hak ve özgürlüklerinin bilincinde olan bir kişinin bu bilince sahip olmayan bir kişiye göre hak ve özgürlüklerini korumak ve kullanmak adına demokratik süreçlere katılım göstermesi daha muhtemeldir. Eğitimlerin öncesinde katılımcılarla gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgular ise katılımcıların hak ve özgürlükleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını, bilgilerinin temel haklar ile sınırlı kaldığını göstermiştir. Buna bağlı olarak eğitim uygulaması sırasında “İki Şehrin Hikayesi” adlı etkinlikte sağlıklı çevre hakkı, “Sendika Toplantısı” adlı etkinlikte toplanma ve örgütlenme hakkı ele alınmış, ayrıca seçim propagandası adlı etkinliğin tartışma ve değerlendirme bölümünde “*Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak demokratik katılım gösterebilmek için hangi haklara sahipsiniz?*” sorusu tartışmaya açılarak hak ve özgürlükler üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır. Aynı etkinlikte katılımcılara hangi kanallar üzerinden hak ve özgürlükleri konusunda sağlıklı ve güvenilir bilgiler edinebileceklerine dair bir sunum yapılmıştır.

Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda ortaya çıkan hak ve özgürlükler konusundaki bilgi kategorisi ise katılımcıların; sendika toplantısı adlı etkinlikte toplanma ve örgütlenme özgürlüklerinin, iki şehrin hikayesi adlı etkinlikte ise sağlıklı çevre hakkının farkına vardıklarını göstermektedir. Seçim propagandası adlı etkinliğin tartışma bölümünde dilekçe hakkı üzerinde durulduğunu da belirtmek gereklidir. Bu açıdan katılımcıların ilk görüşme sırasında değinmedikleri dilekçe

hakkından söz etmeleri de dikkat çekicidir. Tüm bu açılardan katılımcıların, eğitim uygulamasının ardından; dilekçe hakkı, sağlıklı çevre hakkı, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü gibi hak ve özgürlüklerin farkına vardıklarını belirtmek mümkün gözükmemektedir.

3.2.2.1.2. Demokratik Katılım Yollarına Dair Bilgi

Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara, demokratik katılım yollarına dair bilgi düzeylerinde yaşanan değişimi ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

- Genç insanlar çevrelerinde karşılaştıkları problemleri nasıl durdurabilir veya bu problemlerle nasıl mücadele edebilir?
- Hükümet sizin düşünce ve isteklerinize çok aykırı icraatlar yaptığında ne yaparsınız?
- Sizce demokratik ve sosyal süreçlere katılım nedir ve ne işe yarar? Demokratik yaşama katılım sizin için ne ifade etmektedir?

Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak demokratik katılım yollarına dair bilgi kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.12’de sunulmuştur.

Tablo 3. 14. Demokratik Katılım Yollarına Dair Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod

Sosyal Medya Üzerinden
Gündem Oluşturma

Toplu Gösteri ve Yürüyüşlere
Katılma

Oy Kullanma

Sivil Toplum Örgütlerine Üye
Olma

Dava Açma Hakkını Kullanma

İmza Kampanyası Başlatma

Siyasi Partiye Üye Olma

Dilekçe Hakkını Kullanma

Kamuoyu Oluşturma

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere katılımcıların eğitim uygulamasının ardından demokratik katılım yollarına dair bilgi düzeylerini ölçmek adına sorulan sorulara vermiş oldukları yanıtlardan en çok önce çıkanları sırasıyla “sosyal medya üzerinden gündem

oluşturma” ve *“toplu gösteri ve yürüyüşlere katılma”* kodları olmuştur. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “İnsanlar bir araya gelerek seslerini sosyal medyadan duyurarak gündem yaratarak yasama organını etkileyebilirler”.

K3 “Bunun yanında artık günümüzde sosyal medya gibi bir etken var. Sosyal medyadan bir gündem oluşturabilir”.

K7 “Yani bu protestoya gider diye düşünüyorum ben genelde. Ben protesto derdim herhalde. İnsanları toplayıp protestoya giderdim”.

K10 “. Toplu gösteriler yapılabilir”.

Diğer önce çıkan kodlar ise sekizer katılımcının bahsettiği *“oy kullanma”* ve *“sivil toplum örgütlerine üye olma”* kodları ile sırasıyla altı katılımcının bahsettiği *“dava açma hakkını kullanma”* olmuştur. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “Şöyle bireylerin bir şekilde seslerini duyurabilmesi. Bunu oy kullanma ile sözlü olarak yazılı olarak geliştirebilirsin”.

K4 “En temel katılım yolu seçimlerde oy vermek”.

K5 Tek bir kişinin sesi düşük bir ses olduğu için kalabalıklar halinde bir şeyler yapabiliriz. Örneğin sivil topluma üye olma.

K3 “Onun haricinde yasal yollar üzerinden giderim. Dava açma hakkımı kullanırım.

K7 “Ama bu bir toplumu etkileyecekse mesela kadınları etkileyecek bir durumsa burada itiraz hakkını sonuna kadar anayasa mahkemesine başvurulabilir”.

Demokratik katılım yollarına dair bilgi kategorisine ilişkin diğer kodlar ise beşer katılımcının bahsettiği *“imza kampanyası başlatma”* ve *“siyasi partiye üye olma”* kodları ile dörder katılımcının bahsettiği *“dilekçe hakkını kullanma”* ile *“kamuoyu oluşturma”* kodlarıdır. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K7 “İmza kampanyaları da etkili olur. İmza kampanyası başlatılabilir”.

K8 “Onun dışında imza toplayabilirler”.

K3 “Bir insan nasıl demokratik katılım gösterilebilir. Bir siyasi partiye üye olabilir”.

K6 “Siyasal katılım dediğimizde ilk akla gelen şey oy kullanmaktır, partiye girmektir”.

K8 “Aynı düşünceye sahip kişilerle buluşarak kamuoyu oluşturabilirler”.

K3 “...aynı zamanda kendisi gibi gençlerle bir arada var olabilmesi gerekiyor. O alan üzerine birlikte hareket edebilmesi gerekiyor. Bir ağ oluşturmaları gerekiyor, kamuoyu kısacası”.

K7 “Dilekçe hakkını kullanabilirler”.

K9 “...dilekçe hakkıma başvururum”.

Daha öncesinde de belirttiğimiz gibi bir vatandaşın demokratik süreçlere katılım gösterebilmeleri için, bu süreçlere hangi kanal ve yollar aracılığı ile katılabileceklerinin bilgisine sahip olmaları gerekmektedir. Daha farklı bir ifade ile bir vatandaşın demokratik katılım gösterebilmesi ancak demokratik katılım yollarını yeterli ölçüde bilmesi ile gerçekleşebilecektir. Eğitimler öncesinde katılımcılarla gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış

görüşmelerden elde edilen bulgular ise katılımcıların demokratik katılım yollarına dair bilgi düzeylerinin zayıf olduğunu göstermiştir. Buna yönelik olarak eğitim uygulaması sırasında “Seçim Propagandası” adlı etkinliğin tartışma ve değerlendirme bölümünde “*Demokratik süreçlere katılım hakkı sizin için ne ifade etmektedir?*”, “*Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak demokratik katılım gösterebilmek için hangi haklara sahipsiniz?*” soruları tartışmaya açılarak demokratik katılım yollarının neler olduğuna değinilmiş ve bu yollara ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda ortaya çıkan demokratik katılım yollarına dair bilgi kategorisi ise katılımcıların ilk görüşme sırasında bahsetmedikleri; imza kampanyası başlatma, siyasi partiye üye olma, kamuoyu oluşturma gibi yeni demokratik katılım yöntemlerini öğrendiklerini göstermektedir. Ayrıca bu görüşmeler sırasında daha fazla katılımcının “*toplu gösteri ve yürüyüşlere katılma*” ve “*sivil toplum örgütlerine üye olma*” kodlarına referans olacak görüşler ortaya atmaları dikkat çekicidir. Oranlar şu şekildedir;

- Eğitim uygulaması öncesinde gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında dört katılımcı toplu-gösteri ve yürüyüşlere katılmadan bahsederken eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen görüşmelerde bu sayının dokuza,
- Eğitim uygulaması öncesinde gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında dört katılımcı sivil toplum örgütlerine katılmadan söz ederken eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen görüşmelerde bu sayının sekize çıktığı görülmektedir.

Ortaya çıkan tablo, katılımcıların, eğitimlerin ardından toplu gösteri ve yürüyüşlere katılma ile sivil toplum örgütlerine üye olmanın demokratik katılım yolu olduklarının farkına vardıklarının göstergesidir.

Tüm bu açılardan yaklaşıldığında eğitimler sonrasında katılımcıların imza kampanyası başlatma, siyasi partiye üye olma, kamuoyu oluşturma gibi yeni demokratik katılım yöntemlerini öğrendiklerini ve toplu gösteri ve yürüyüşlere katılma ile sivil toplum örgütlerine üye olmanın demokratik katılım yolları olduğunun farkına vardıkları görülmektedir.

3.2.2.1.3. Vatandaş Sorumlulukları Bilgisi

Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara, yurttaşlık sorumluluklarına ilişkin bilgi düzeylerinde yaşanan değişimi ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

- Sizce bir yurttaşın topluma ve devletine karşı olan ödevleri nelerdir? Eğitim uygulaması esnasında daha önce farkında olmadığınız vatandaş sorumlulukları öğrendiniz mi?
- Eğitim uygulaması sırasında öğrendiğiniz bilgi ve kazandığınız deneyimleri düşündüğünüzde bir vatandaş olarak topluma ve birlikte yaşadığınız diğer insanlara karşı olan sorumluluklarınız hakkında yeni birtakım şeyler öğrendiniz mi?

Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak vatandaş sorumlulukları bilgisi kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.13’de sunulmuştur.

Tablo 3. 15. Vatandaş Sorumlulukları Bilgisi Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod
Oy Kullanmak
Demokratik Katılım Gösterme
Hak ve Özgürlükleri Koruma
Çevreye Karşı Duyarlı Olmak
Siyasal İlgi Gösterme
Vergi Verme
Hükümeti Denetlemek
Farklı Fikir ve Görüşlere Saygı Duyuma
Kanunlara Uyma

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi katılımcıların yurttaşlık sorumluluklarına dair bilgi düzeylerini ölçmeye çalışan soruya ilişkin vermiş oldukları yanıtlardan en çok öne çıkanları “oy kullanmak” ve “demokratik katılım gösterme” kodları olmuştur. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “Topluma yurttaşın sorumluluğu bence oy kullanmak. En önemli sorumluluk bu. Oy kullanmamak bence bir tepki değildir. Oy kullanmak kesinlikle yapılması gereken bir şey”.

K9 “Oy vermek bence sorumluluktur mesela. Demokrasiden bahsediyorsak birkaç sorumluluğumuzun da farkına varmamız gerekiyor. Demokrasiden bahsediyorsak”.

K3 “Yani bir vatandaş sorumluluğu olması gerekiyor demokratik katılımın”.

K9 “Siyasal katılım benim ve toplumumun geleceği için çok önemlidir. Ben bunu sorumluluğum olarak görüyorum”.

Diğer öne çıkan kodlar ise yedişer katılımcının belirttiği “hak ve özgürlükleri koruma” ve “çevreye karşı duyarlı olma” kodları ile altışar katılımcının görüşlerinden elde edilen “vergi verme” ve “siyasal ilgi gösterme” kodları olmuştur. Bu kodlara referans olabilecek görüşler sırasıyla şu şekildedir;

K1 “İnsanların haklarını kullanması ve koruması gerektiği düşüncesindeyim. Bu bir sorumluluk”.

K12 “Her bireyin sağlıklı çevrede yaşamak için bir sorumluluğu var. Çevreyi temiz tutmak gibi”.

K7 “Evet. Vergi vermek bir ödevdir”.

K6 “Siyasetle ilgileniyorum. Bence ilgilenmek gereklidir. Kendimizin ve ülkemizin haklarını korumak için.”

Yurttaşlık sorumlulukları kategorisine ilişkin diğer kodlar ise beşer katılımcıların görüşlerinden elde edilen “hükümeti denetlemek” ve “farklı fikir ve görüşlere saygı duyma” kodları ile üç katılımcının görüşlerinden elde edilen “kanunlara uyma” kodudur. Bu kodlara referans olabilecek görüşler sırasıyla şu şekildedir;

K10 “Hükümeti denetlemek. Bir arada yaşamının maliyetlerine katlanmalı”.

K13 “Yani hak sahibi olmak aynı zamanda bir sorumluluk yükler bu sorumluluk da işte o kullandığınız hakların takipçisi olmak. Vergilerin nereye harcadığını takip etmek. Sendikal hakların takipçisi olmak”.

K4 “Öncelikle kendimiz dışındaki insanlara saygı gösterme sorumluluğumuz var. Saygı kavramı geniş bir kavram olduğu için bunu her şeye yedirebiliriz bence. Nasıl giyindiğine, nasıl politik tutum sergilediğine falan”.

K7 “Kurallara, anayasaya uymak bir ödevdir”.

Vatandaşların; hükümeti denetlemek, hak ve özgürlüklerin korunması ve iyileştirilmesi için mücadele etmek, yasal süreçleri takip etmek, siyasal ilgi göstermek, çevreyi korumak vb. eylemleri gerçekleştirmek adına demokratik katılım gösterebilmelerinin ancak vatandaş olarak bu tip sorumluluklara sahip olduklarının bilgi ve bilincinde olmaları ile gerçekleşebilecektir. Buna yönelik olarak daha öncesinde de bahsettiğimiz gibi araştırmada uygulanan “Bağlantı Kurmak” adlı etkinlikte yurttaşların hak ve sorumlulukları konusu ele alınmış, adı geçen etkinlikte katılımcıların hak ve sorumluluklar arasındaki ilişkiyi kavramaları ve yurttaş sorumluluğu bilinçlerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda ortaya çıkan yurttaşlık sorumlulukları bilgisi kategorisi, eğitim uygulamasının ardından katılımcıların; demokratik katılım gösterme, hükümeti denetleme, siyasal ilgi

gösterme, farklı fikir ve görüşlere saygı duyma, çevreye karşı duyarlı olma gibi bir takım yeni sorumluluklarının farkına vardıklarını göstermektedir. Ayrıca sekiz katılımcının demokratik katılım gösterme koduna referans veren görüşler ortaya atmaları -yarı-yapılandırılmış görüşmelerde demokratik katılımı bir sorumluluk olarak saymadıkları hatırlandığında- dikkat çekicidir. Bu durum katılımcıların eğitim uygulamasının ardından demokratik katılımı bir sorumluluk olarak görmeye başladıklarının ve içselleştirdiklerinin bir ifadesidir. Bu açıdan yaklaşıldığında eğitim uygulamasının katılımcıların yurttaşlık sorumluluklarına dair bilgi düzeylerinde olumlu bir etki yarattığını ve katılımcıların eğitim uygulamasının ardından demokratik katılımı bir sorumluluk olarak görmeye başladıklarını belirtmek mümkün gözükmemektedir.

3.2.2.1.4. Sendikal Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi

Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında katılımcılara, sendikal hak ve özgürlükler konusundaki bilgi düzeylerinde ne tür değişimlerin gerçekleştiğini ölçmek adına “*Sendikal hak ve özgürlükler konusundaki görüşleriniz nedir? Sizce sendikal haklar ne kadar önemlidir? Bu hakka sahip olmamanın sonuçları nedir?*” sorusu sorulmuş, vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak sendikal hak ve özgürlükler konusunda bilgi kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.14’de sunulmuştur.

Tablo 3. 16. Sendikal Hak ve Özgürlükler Konusunda Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod
Sendikaya Üye Olma Hakkı
Lokavt
Toplu Sözleşme
Grev Hakkı

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi katılımcıların sendikal hak ve özgürlükler konusundaki bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik sorulan soruya vermiş oldukları yanıtlar aracılığı ile ulaşılan kodlardan en çok öne çıkanları onar katılımcının değindiği “*sendikaya üye olma hakkı*” ile “*lokavt hakkı*” olmuştur. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K8 “*Sendikalar konusunda bilgim azdı. Lokavt ve toplu sözleşme kavramlarını öğrendim*”.

K9 “*Lokavt ve toplu sözleşme kavramlarını öğrendim*”.

K3 “*Bazı konularda, mesela sendika toplantısı aşamasında lokavt gibi bir kavramı öğrenmiş oldum*”.

K12 “Bir de şey sendikadan gideceğim. Çünkü sendika konusunda çok bilgisizdim. Lokavt, toplu sözleşme kavramlarını bilmiyordum onları öğrendim”.

Diğer öne çıkan kodlar ise sekizer katılımcının değindiği “*sendikaya üye olma hakkı*” ile “*grev*” hakkıdır. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K10 “İşçilerin grev yapabileceğini öğrendim”.

K9 “Grev hakkını öğrendim”.

K7 “Eğitimden sonra grevin detaylarını, hangi nedenlerle gerçekleştiklerini daha fazla öğrendim”.

K2 “Anayasa da kişilerin sendikaya üye olma hakları vardır”.

K9 “sendikaya üye olma hakkı, boykot hakkı vardır”.

K4 “Grev, Lokavt ve toplu sözleşmenin hangi nedenler sonucunda gerçekleştiğini öğrendim”.

Daha öncesinde de belirttiğimiz gibi hak ve özgürlüklerinin bilincinde olmayan bir vatandaşlardan, hak ve özgürlüklerini korumalarını ve bu haklarını kullanarak demokratik süreçlere katılım göstermelerini beklemek mümkün değildir. Bu açıdan yaklaşıldığında çalışmanın örneklem grubunu oluşturan Akdeniz Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi öğrencilerinin de meslek hayatlarında hak ve özgürlüklerini korumak ve çalışma koşullarını iyileştirmek adına mücadele edebilmeleri için sendikal hak ve özgürlüklerinin farkında ve bilincinde olmaları gerekmektedir. Bu açıdan çalışmanın eğitim uygulaması aşamasında “Sendika Toplantısı” adlı etkinlik düzenlenmiştir. Bu etkinlikte; işverenler, sendika temsilcileri ve çalışanlar arasında geçen ve çalışma koşulları ile ücretler üzerine görüşme yapılan bir toplantı simülasyonu düzenlenmiştir. Adı geçen etkinlikte toplu sözleşme, grev, lokavt, sendikaya üye olma gibi sendikal haklar ele alınmış ve katılımcıların; sendikaların üstlendiği rolleri anlamaları, sendikal hak ve özgürlükleri öğrenmeleri, katılım, sorumluluk ve dayanışma bilinçlerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda ortaya çıkan sendikal hak ve özgürlükler konusundaki bilgi kategorisi, eğitim uygulamasının ardından katılımcıların; sendikal haklardan lokavt ve toplu sözleşme kavramlarını öğrendiklerini göstermektedir. Katılımcıların neredeyse hepsinin “*Sendikalar konusunda bilgim azdı. Lokavt ve toplu sözleşme kavramlarını öğrendim (K8)*”, “*Lokavt ve toplu sözleşme kavramlarını öğrendim K (9)*”, “*Lokavt, toplu sözleşme kavramlarını bilmiyordum onları öğrendim K (12)*” gibi ifadelerde bulunmaları da bu tespitin önemli bir göstergesidir. Ayrıca eğitim uygulaması öncesinde gerçekleştirilen görüşmeler sırasında 6 eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen görüşmelerde ise sekiz katılımcının grev hakkından söz etmeleri de dikkat çekicidir. Grev hakkında referans olan görüşler incelendiğinde, bazı katılımcıların işçilerin grev hakkına hangi şartlar altında başvurabileceklerini öğrenerek, bu hakka dair bilgilerini geliştirdikleri görülmektedir. Katılımcıların “*İşçilerin grev yapabileceğini öğrendim (K10)*”, “*Grev hakkını öğrendim*

(K9)", " Eğitimden sonra grevin detaylarını, hangi nedenlerle gerçekleştiklerini daha fazla öğrendim (K7)" "Grev, lokavt ve toplu sözleşmenin hangi nedenler sonucunda gerçekleştiğini öğrendim (K4)" gibi ifadelerde bulunmaları bu tespitimizin bir göstergesidir.

Sonuç olarak eğitim uygulamasının ardından katılımcıların; sendikal haklardan lokavt ve toplu sözleşme kavramlarını öğrendikleri ve bazı katılımcıların işçilerin grev hakkına hangi şartlar altında başvurabileceklerini öğrenerek, bu hakka dair bilgilerini geliştirdikleri görülmektedir.

3.2.2.1.5. Demokratik Toplum Hakkında Bilgi

Çalışmanın "Katılımı Etkileyen Faktörler" başlıklı bölümünde sözünü ettiğimiz gibi eğitim demokratik katılımın en önemli yordayıcılarından bir tanesiyse de verilen eğitimin niteliği ve içeriği de önemlidir. Eğitimin demokratik katılımı teşvik edebilmesi için bireylere siyasal bilgiler de kazandırmayı amaçlaması gerekmektedir. Çünkü eğitimli bir kişinin demokratik süreçlere inanmaması da muhtemeldir. Kaldı ki bir kimya dersinden öğrencilerin demokratik katılım sorumluluklarını geliştirmesini beklemek de mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla eğitim programlarının, genç yurttaşlara siyasal bilgileri kazandırmayı da kapsamı, bireyleri; siyasal bilgiler, kavramlar ve olaylarla ilgili bilgilendirmeleri de gerekmektedir (Çukurçayır, 2000: 70; Dudley ve Gitelson, 2003; Verba vd., 1995; Zaller, 1992). Bu açıdan yaklaşıldığında vatandaşlar demokratik toplum ve politik süreçler hakkında ne kadar eğitimliyse siyasal süreçlere de o kadar fazla katılım göstereceklerini belirtmek gereklidir (Hillygus, 2005: 24-28). Buna yönelik olarak eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara demokratik topluma dair bilgi düzeylerinde bir değişimin yakalanıp, yakalanmadığını ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler ışığında demokratik topluma dair bilgi kategorisi içerdiği yapıyı daha net ortaya koyabilmesi adına kendi içerisinde "demokratik toplumun aktörlerine dair bilgi", "sendikalara dair bilgi", "sivil toplum örgütlerine dair bilgi" kategorilerine ayrılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde ilgili kategoriler daha önce yarı-yapılandırılmış görüşmeler neticesinde ulaşılan "demokratik topluma dair bilgi" kategorisi ile karşılaştırılarak yorumlanacaktır.

3.2.2.1.5.1. Demokratik Toplumun Aktörlerine Dair Bilgi

Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında katılımcılara, demokratik toplumun aktörlerine dair bilgi düzeylerindeki değişimi ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

- Eğitim uygulaması esnasında ne tür yeni deneyimler ve bilgiler edindiniz? Araştırma kapsamında uygulanan etkinlikler, size demokratik bir toplum hakkında daha önce bilmediğiniz yeni bilgiler öğretti mi? Öğrendiğiniz bilgilerden sizi en çok şaşırtanı hangisiydi?
- Demokratik toplumun aktörleri kimlerdir?

Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtlar demokratik toplumun aktörlerine dair bilgi kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.15’de sunulmuştur.

Tablo 3. 17. Demokratik Toplumun Aktörlerine Dair Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod

Medya

Vatandaşlar

Sivil Toplum Örgütleri

Hükümet

Eğitim uygulaması sırasında gerçekleştirilen “Bağlantı Kurmak” adlı etkinlikte demokratik toplumun dört temel aktörü ele alınmış ve adı geçen etkinlikte bu dört temel aktörün yerine getirmeleri gereken işlevler konusunda bir beyin fırtınası yapılarak, aktörler arasındaki ilişkilerin bir haritası çizilmiştir. Böylece katılımcıların demokrasinin farklı aktörleri arasındaki karmaşık ilişkilerinin bir tablosunu görmeleri ve deneyimlemeleri amaçlanmıştır. Yukarıdaki tablo, yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verilerle karşılaştırıldığında eğitim uygulamasının ardından katılımcıların, demokratik toplumun temel aktörlerinin kimler olduğunu öğrendiklerini göstermektedir. Eğitimler öncesinde gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde hiçbir katılımcının medya aktöründen bahsetmediği, hükümet aktöründen sekiz, vatandaş ve sivil toplum örgütlerinden yedi katılımcının bahsettiği hatırlandığında bu tespitimiz daha anlaşılabilir bir hale gelmektedir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere katılımcıların her biri demokratik toplumun aktörlerini öğrenmişlerdir. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K3 “Medya, sivil toplum kuruluşları, hükümet, vatandaşlar”.

K4 “Hükümet, vatandaşlar ve STK’lar aklıma geliyordu. Projeden sonra medyanın da demokratik aktör olduğunu öğrendim”.

K8 “Vatandaşlar, sivil toplum kuruluşları, hükümet ve medya”.

K9 “Hükümet, vatandaşlar, sivil toplum örgütleri, medya”.

3.2.2.1.5.2. Sendikalara Dair Bilgi

Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında katılımcılara, sendikalar konusundaki bilgi düzeylerinde yaşanan değişimi ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

- Eğitimler öncesinde sendikalar hakkında, sendikaların ne olduğu hakkında ve ne işle meşgul olduğu hakkında ne kadar bilgiye sahiptir? Eğitimlerin ardından bu konularda yeni bilgiler öğrendiniz mi?
- Sendikalar ve Sendikal hak ve özgürlükler konusundaki görüşleriniz nedir? Sizce sendikal haklar ne kadar önemlidir? Bu hakka sahip olmamanın sonuçları nedir?

Katılımcıların yukarıda belirtilen sorulara vermiş oldukları yanıtlardan kodlanarak sendikalara dair bilgi kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.16’da sunulmuştur;

Tablo 3. 18. Sendikalara Dair Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod

Çalışanların hak ve özgürlüklerini koruma
Proje öncesinde sendikalar konusunda yeterli bilgiye sahip değildim
Proje sonrasında sendikalar hakkında yeni bilgiler edindim
Toplu sözleşme sürecini öğrendim ve deneyimledim
Çalışma koşullarını iyileştirmek ve emek sömürsünün önüne geçmek
Sendikaların ve sendikal hak ve özgürlüklerin önemini ve değerini kavradım

Eğitim uygulaması sırasında gerçekleştirilen “Sendika Toplantısı” adlı etkinlikte katılımcıların; sendikaların üstlendiği rolleri kavramaları, fikir birliğine dayalı karar alma becerilerinin geliştirilmesi, katılım, sorumluluk ve dayanışma bilinçlerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Buna yönelik olarak etkinlikte; işçi, işveren ve sendika temsilcileri arasında gerçekleşen, çalışma koşulları ve ücretler üzerine pazarlık yapılan bir toplu sözleşme simülasyonu gerçekleştirilmiştir. Yukarıdaki tabloda katılımcıların sekizer tanesinin “*eğitimler öncesinde sendikalar hakkında, sendikaların ne olduğu hakkında ve ne işle meşgul olduğu hakkında ne kadar bilgiye sahiptir? Eğitimlerin ardından bu konularda yeni bilgiler öğrendiniz mi?*” sorusuna “*proje öncesinde sendikalar konusunda yeterli bilgiye sahip değildim*”, “*proje sonrasında sendikalar hakkında yeni bilgiler edindim*” kodlarına referans olacak görüşler bildirdikleri görülmektedir. Dolayısıyla ilgili kodlar katılımcıların eğitim

uygulamasında sendikalar konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarının farkına vardıklarını ve yeni bilgiler öğrendiklerini düşündüklerini göstermektedir. Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda ortaya çıkan sendikal hak ve özgürlükler konusundaki bilgi kategorisinin analiz edilmesi ile ulaşılan bulgular hatırlandığında bu tespitimiz daha anlaşılır bir hale gelmektedir. Hatırlanacağı üzere elde edilen bulgular eğitim uygulamasının ardından katılımcıların; sendikal haklardan lokavt ve toplu sözleşme kavramlarını öğrendiklerini göstermiştir. Aynı zamanda ilgili kodlar katılımcıların, işçilerin grev hakkına hangi şartlar altında başvurabileceklerini öğrenerek, bu hakka dair bilgilerini geliştirdiklerini ortaya koymuştur. “*Proje öncesinde sendikalar konusunda yeterli bilgiye sahip değildim*”, “*proje sonrasında sendikalar hakkında yeni bilgiler edindim*” kodlarına referans olan görüşler şu şekildedir;

K1 “Şunu söyleyebilirim sendika konusunda ben çok araştırıp inceleyen bir insan değildim. O konuda bir ayrıntılı bilgim oldu”.

K9 “Tabi ki. Sendikalar hakkında pek fikrim yoktu ama eğitim sırasında bire bir sendika olduk işveren olduk işçi olduk. Sendikaların rolünü öğrendik”.

K9 “Sendika kavramının ne olduğunu ben bilmiyordum. En çok öğrendiğim o. İşçi ve işveren konusunda bilgilendim, sendikaların görevi nedir bunu nasıl yapar hem öğrendim hem deneyimledim”.

K8 “Sendikalar konusunda çok bilgiye sahip değildim. Sendikal konuları araştırmaya başladım. Ayrıntılı olarak öğrenmeye çalışıyorum”.

Yukarıdaki tespitimizin göstergelerinden bir tanesi de “*toplu sözleşme sürecini öğrendim ve deneyimledim*” kodu olarak gözükmektedir. İlgili kod katılımcıların toplu sözleşme kavramı ile birlikte, etkinlik sırasında toplu sözleşmenin taraflarını ve nasıl yapıldığını öğrendiklerini göstermektedir. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K12 “Sendika işveren ve işçi arasında gerçekleşen toplu sözleşme sürecini bilmiyordum. O süreci öğrendim. Toplu sözleşme sürecini öğrendim. Taleplerin isteklerin belirtilmesinden sonra nasıl bir ortak noktaya varılabileceği konusunda çok tartıştık sendika simülasyonunda. O çok iyi oldu”.

K4 “Az önce dediğim gibi sendika sürecini hiç bilmiyordum. İşveren, işçi ve sendika temsilcileri arasındaki pazarlığın nasıl gerçekleştiğine dair bilgi edindim. O faydalı oldu benim açımdan. Grevin, lokavtın, toplu sözleşmelerin ne koşullar sonucunda gerçekleştiğini öğrendim”.

K7 “Sendika pazarlık sürecinin nasıl zor bir süreç olduğunu gördük. Bunlar çok ciddi tartışmalarımız. İşçi ve işveren haklarının korunmasının ne kadar zor ve önemli olduğunu gördük”.

K1 “Aynı zamanda sendika ve işçilerin toplu sözleşme sırasında ne kadar zorlandıklarını fark ettim. Bir şekilde ne olursa olsun işverenin dediği olacakmış gibi bir şey oluyor. İşveren sanki karlı çıkacak gibi oluyor”.

K3 “Ama projede öğrendim mesele bir de işin pratikteki boyutuydu. Yani mesela o sendika toplantısını bir nevi simüle etmek, bir de yani bu iş nasıl yürüyor tarafların ne gibi hakları var birbirlerine karşı nasıl kozları var yani bunları öğrenmem için çok büyük fırsat oldu”.

Yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen veriler ile kıyaslandığında “*çalışma koşullarını iyileştirmek ve emek sömürüsünün önüne geçmek*” ve “*çalışanların hak ve özgürlüklerini korumak*” kodları katılımcıların, sendikaların üstlendiği roller konusunda birtakım yeni bilgiler öğrendiklerini göstermektedir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler sırasında hiçbir katılımcının “*çalışma koşullarını iyileştirmek ve emek sömürüsünün önüne geçmek*” koduna referans verecek görüşler sunmadıkları ve yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında yedi eğitim uygulamasının ardından on katılımcının “*çalışanların hak ve özgürlüklerini korumak*” koduna referans veren görüşler ortaya attıkları hatırlandığında bu tespitimiz daha anlaşılır hale gelmektedir. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K8 “*Sendikalar konusunda bilgim azdı. Sendikaların ne işe yaradığını gördüm. Sendikaların işçilerin emeklerini koruyan ve çalışma koşullarını iyileştiren örgütler olduğunu öğrendim*”.

K10 “*İşçi emeğinin sömürülmesinin önünde duran araçlardır. Çalışma koşullarını iyileştirirler. Sendikalar olmalıdır. Önemlidirler bu konuda*”.

K4 “*İşçinin emeğinin sömürülmemesini sağlamakta. Daha iyi çalışma ortamı da sağlar*”.

K2 “*İşçilerin haklarını, özgürlüklerini koruyan mekanizmalardır. İşçinin hak aramasına yardım eden kuruluşlardır*”.

K9 “*İşçi için haklarını arayan, onların iyi yaşaması için mücadele eden kurumlardır. Sendikalar çok önemlidir bu konuda*”.

“*Sendikaların ve sendikal hak ve özgürlüklerin önemini ve değerini kavradım*” kodu ise katılımcıların eğitim uygulamasının ardından sendikaların demokratik toplum içinde oynadıkları rolün önemini anladıklarını ve sendikal hak ve özgürlüklerinin bilincine vararak bu hakların kendilerine ve çevrelerine karşı getirilerini kavradıklarını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K7 “*Sendika pazarlık sürecinin nasıl zor bir süreç olduğunu gördük. Bunlar çok ciddi tartışmalarmış. İşçi ve işveren haklarının korunmasının ne kadar zor ve önemli olduğunu gördük. Sendika konusunda daha bilinçliyim ve bu konularda daha meraklıyım*”.

K8 “*Daha sonrasında sendika toplantısı adlı etkinlikte işçi, işveren ve sendika arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu gördüm. Sendikaların ve sendikal hakların önemini kavradım*”.

K9 “*Bence yaptığımız oyunda en çok öğrendiğim şeylerden biri işçi ve işveren arasında çok güzel bir bağ olmaları. Sendikalar hem işçi hem de işveren arasında orta yolu sağlayabilecek bir kurum*”.

K11 “*Sendikaların ve STK’ların demokrasideki önemini fark ettim. STK ve sendikalarla ilgili güzel şeyler öğrendim*”.

Sonuç olarak sendikalara dair bilgi kategorisi, katılımcıların eğitim uygulamasının sırasında sendikalar konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarının farkına vardıklarını ve eğitim uygulamasının ardında bu konu hakkında yeni bilgiler öğrendiklerini göstermektedir. Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda

ortaya çıkan sendikal hak ve özgürlükler konusundaki bilgi kategorisinin, katılımcıların; sendikal haklardan lokavt ve toplu sözleşme kavramlarını öğrendiklerini göstermesi bu tespitimizi daha anlaşılır bir hale getirmektedir. Ayrıca yukarıda bahsi geçen kodlar, katılımcıların; toplu sözleşme kavramı ile birlikte, etkinlik sırasında toplu sözleşmenin taraflarını ve nasıl yapıldığını öğrendiklerini, sendikaların üstendiği rollerin farkına vardıklarını da göstermektedir. Bir vatandaşın demokratik toplum ve politik süreçler hakkında ne kadar bilgiliyse siyasal süreçlere katılım gösterme ihtimalinin o kadar fazla olduğu hatırlandığında, sendikalara dair bilgi kategorisine ilişkin tespitimiz, katılımcıların eğitim uygulamasının ardından demokratik katılım gösterme ihtimallerinin arttığını göstermektedir.

3.2.2.1.5.3. Sivil Topluma Dair Bilgi

Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında katılımcılara, sendikalara dair bilgi düzeylerinde ne tür değişimlerin gerçekleştiğini ölçmek adına “*sivil toplum örgütlerinin siyasal katılma anlamında topluma ne tür katkıları olabilmektedir?*” sorusu sorulmuş ve katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak sivil topluma dair bilgi kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.17’de sunulmuştur.

Tablo 3. 19. Sivil Topluma Dair Bilgi Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod

Vatandaşların görüş ve düşüncelerini siyasal iktidara ve geniş kitlelere duyurmalarına yardımcı olurlar
Halk ve hükümet arasındaki aracı kurumlardır
Seçim dönemleri dışında vatandaşların hükümet politikalarına etki edebilmelerine yardımcı olurlar

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi katılımcıların eğitim uygulamasının ardından sivil topluma dair bilgi düzeylerinde ne tür değişimler gerçekleştiğini ölçmek adına sorulan soruya vermiş oldukları yanıtlardan en çok öne çıkanları “*vatandaşların görüş ve düşüncelerini siyasal iktidara ve geniş kitlelere duyurmalarına yardımcı olurlar*” ve “*halk ve hükümet arasındaki aracı kurumlardır*” kodları olmuştur. Bu kodlar katılımcıların sivil toplumun demokratik katılım anlamında topluma sunmuş oldukları faydaları, vatandaşların istek ve arzularını geniş kitlelere ve devlet otoritesine duyurmalarına aracılık yapma ve olanak sağlama olarak gördüklerini göstermektedir. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K3 “Sivil toplum kuruluşları kendi tabanının seslerini yukarıya taşıyabilme kapasitesine sahip kuruluşlardır. İnsanların düşüncelerini çevrelerine duyurmalarına yardımcı olurlar”.

K5 “Az önce bahsettiğim gibi insanların fikirlerini dile getirmelerine yardımcı olan araçlardır. Azınlığı çoğunluk haline getirerek daha fazla seslerini çıkarmalarına yardımcı oluyor. İnsanları bir araya getirerek daha geniş bir kalabalıkla daha gür bir ses çıkarmaların sağlıyor. Fikirlerini iktidara yansıtmasını sağlıyor”.

K10 “O gün yaptığımız etkinlik geldi aklıma. O etkinlik olmasaydı belki de ben bu soruya şimdi cevap veremezdim. Sivil toplum kuruluşlarına en yüksek mertebeye ulaşamadığın zamanlarda ilgi alanına yönelik oluşan sivil toplum örgütlerine sorunlarını söyleyebilirsin. Onlar aracı kurumlar”.

K7 “Halk ve hükümet arasında aracı bir konumda sivil toplum örgütleri”.

Ayrıca iki katılımcının da sivil toplumun demokratik katılım anlamında topluma sunmuş oldukları faydaları, “seçim dönemleri dışında vatandaşların hükümet politikalarına etki edebilmelerine yardımcı olurlar” koduna referans verecek görüşler ile açıklamaları dikkat çekicidir. Bu kod bu katılımcıların sivil toplum örgütlerini seçim dönemleri dışında halkın siyasal süreçlere nüfuz etmesine olanak tanıyan kurumlar olarak gördüklerini ifade etmektedir. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K12 “Hem hükümet hem de vatandaş için bir araç. Seçim dönemleri dışında insanların katılım gösterebilmeleri için bir araç”.

Sonuç olarak bu kodlar, konuya ilişkin yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda ulaşılan kodlarla karşılaştırıldığında katılımcıların sivil topluma dair bilgi düzeylerinde olumlu bir değişim gözlemlenmektedir. Bu açıdan eğitim uygulamasının ardından, sivil toplum örgütlerinin demokratik katılım adına topluma sunmuş olduğu faydaların, katılımcılar için daha net ve görünür bir hale geldiğini belirtmek gereklidir. Eğitimler öncesinde gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde yalnızca iki katılımcının sivil toplum örgütlerinin işlevlerinden söz ettiği ve onların da bu işlevleri “karar alma süreçlerine nüfuz etmek ve bu süreçleri etkilemek” gibi dar ve tek bir tanım ile verdikleri hatırlandığında bu tespitimiz daha anlaşılır bir hale gelmektedir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, eğitim uygulaması öncesindeki görüşmelerin aksine eğitim uygulamasının ardından hemen hemen tüm katılımcılar sivil toplum örgütlerinin demokratik katılım anlamında topluma sunmuş oldukları faydalara yönelik yorum getirebilmişlerdir. Bir vatandaşın demokratik toplum ve politik süreçler hakkında ne kadar bilgiliyse siyasal süreçlere katılım gösterme ihtimalinin o kadar fazla olduğu hatırlandığında, bu tespitimiz, katılımcıların eğitim uygulaması sonrasında demokratik katılım gösterme ihtimallerinin arttığını göstermektedir.

3.2.2.2.Yurttaşlık Görevi Duygusu

Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara, yurttaşlık görevi duygularında yaşanan değişimi ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

- Sizce bir yurttaşın topluma ve devletine karşı olan ödevleri nelerdir? Eğitim uygulaması esnasında daha önce farkında olmadığınız vatandaş sorumlulukları öğrendiniz mi?
- Eğitim uygulaması sonrasında bir ihtiyaç veya eylem olarak siyasal katılıma ilişkin görüşünüzde bir değişim oldu mu?
- Eğitim uygulaması sırasında öğrendiğiniz bilgi ve kazandığınız deneyimleri düşündüğünüzde bir vatandaş olarak topluma ve birlikte yaşadığınız diğer insanlara karşı olan sorumluklarınız hakkında yeni birtakım şeyler öğrendiniz mi?

Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak yurttaşlık görevi duygusu kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.18’de sunulmuştur.

Tablo 3. 20. Yurttaşlık Görevi Duygusu Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod
Demokratik katılım gösterme sorumluluğunda olumlu gelişim
Demokrasiyi koruma ve yaşatma sorumluluğunda olumlu gelişim
Toplumsal problemler karşısında etkin rol üstlenme sorumluluğunda olumlu gelişim
Oy kullanma sorumluluğunda olumlu gelişim

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi katılımcıların yurttaşlık görevi duygularını ölçmek için sorulan sorulara karşı vermiş oldukları yanıtlar aracılığı ile ulaşılan kodlardan en çok öne çıkanı “*demokratik katılım gösterme sorumluluğunda olumlu gelişim*” kodu olmuştur. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “Daha demin dedim ya eskiden olsak toplanma ve protesto gibi yöntemlere karşıydım. Ama şimdi katılabileceğimi düşünüyorum. Özellikle İstanbul sözleşmesi ile ilgili çevremde bir protesto yapılıyorsa gidebilirdim. Bu sorumluluğu kattı diyebilirim”.

K1 “Sosyal medyada ben siyasi konuları pek paylaşmayan biriydim. Bu projeden sonra paylaşmam gerektiğini gördüm. Sosyal medyada siyasal katılım çerçevesinde etkin olmam gerektiğini fark ettim”.

K8 “Daha aktif olarak siyasal süreçleri takip etmeye, imza kampanyalarına katılmaya başladım”.

K4 “Bunun için ilk mülakatımızda işten çıkarılırsanız ne yaparsınız diye sormuştunuz, ben de bir şey yapmam değiştim. Ama bu projeden sonra biraz daha sendikaya ilişkin süreci öğrendiğim için bunu uygulamaya dökmeyi istiyorum can-ı gönülden”.

K9 “Ben önceden çok katılmıyayım, hani şey kafasındaydım çok fazla sesimi duyuramam. Bir şey olmaz diye düşünüyordum ama şu an sosyal medyada daha çok hani uğraşlarım feminizm üzerine oluyor. Bundan dolayı diyorum ki hani bir sivil örgütleri bir araştırayım. Hangi sivil toplum örgütleri var bir bakayım. Sivil toplum örgütlerine katılabilirim”.

K12 “Şimdi ilk olarak bu siyasal katılım ile demokratik katılım ile ilgili oldu. Demokratik Katılım becerimi ve isteğimi artırdı diye düşünüyorum”.

K11 “Siyasal katılım göstermeyi daha çok isterim”.

Diğer öne çıkan kod ise “*demokrasiyi koruma ve yaşatma sorumluluğunda olumlu gelişim*” kodudur. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “Demokrasiye daha çok önem vermemiz ve korumamız gerektiğini gördüm”.

K4 “Bunun dışında demokrasiyi geliştirme faaliyetlerinde bulunmak da gerekiyor ve bu da bir sorumluluk olarak algılanabilir”.

K7 “Eğer biz bir şeyleri yapmazsak demokrasi hala teoride kalmış olacak. Bizim birtakım eylemlerimizle demokratik süreçler gelişecek”.

İkişer katılımcının “*oy kullanma sorumluluğunda gelişim*” ve “*toplumsal problemler karşısında etkin rol üstlenme sorumluluğunda olumlu gelişim*” kodlarına referans olabilecek görüşler belirtmeleri de dikkat çekicidir. Bu kodlara referans olan görüşler şu şekildedir;

K6 “Ben siyasal katılımı bir sorumluluk olarak görüyorum. Bir oyun bile etki edebileceğini zaten projede anladık”.

K8 “Şöyle oy daha kullanmadım ama artık kullanmak istiyorum. Benim de bir etkim olsun istiyorum. Ben inanıyorum kişinin etkisine o yüzden istiyorum”.

K12 “Oldu aslında daha bilinçli olmaya başladım bu insan hakları ihlalleri, ırkçılık konularda. Ne yollarla bu konularda hak arayabileceğimi düşünüyorum artık. Ne yollarla arayabileceğimi biliyorum. Bunun dışında sonuna kadar da bir haksızlık görsem hakkımı ararım”.

K1 “Toplumsal ayrımcılık gören kısmı için mücadele etmeyi bir görev olarak görüyorum. Bu insanlar için susmamam gerektiğini düşünüyorum”.

Daha öncesinde de belirttiğimiz gibi vatandaşların demokratik katılım seviyelerini etkileyen değişkenlerden bir tanesi yurttaşlık görevi duygusu faktörüdür. Yurttaşlık görevi duygusuna sahip olan yurttaşlar, toplumsal ve politik süreçler üzerinde bir etki yaratıp, yaratamayacaklarına bakmaksızın demokratik katılımı bir vatandaş sorumluluğu olarak üstlenmekte ve oy kullanmanın dışında daha zor olarak ifade edilebilecek demokratik katılım yollarına yurttaşlık görevi duygusu zayıf olan kişilere kıyasla daha çok katılım göstermektedirler (Baykal, 1970: 98; Çukurçayır, 2000: 62). Eğitimler öncesinde gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler ise katılımcıların demokratik katılımı bir sorumluluk olarak içselleştirmediklerini, politik ve toplumsal süreçler üzerinde bir etki

yaratamam düşüncesi ile demokratik katılımı bulunduklarını göstermiştir. Buna bağlı olarak eğitim uygulamasında “Seçim Propagandası” adlı etkinlikte demokrasi ile ilişkili hak ve sorumluluklar ele alınmış, “Bağlantı Kurmak” adlı etkinlikte ise vatandaşların topluma karşı olan sorumlulukları konusu irdelenmiştir. Bu etkinliklerin yanında “Oy kullanmak, ya da kullanmamak?” adlı etkinlikte toplumsal katılım ve demokratik süreçlere katılma hakkı ele alınırken, iki şehrin hikayesi adlı etkinlikte ise katılımcıların dayanışma ve sorumluluk bilinçleri ile topluma karşı sorumluluk bilinçlerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

İlk görüşmeler sırasında katılımcıların demokratik katılımı bir sorumluluk olarak içselleştirmediklerini gösteren “*demokratik süreçlere katılım gösterme sorumluluğunu üstlenmeme*” kodu hatırlandığında ve eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ortaya çıkan “*demokratik katılım gösterme sorumluluğunda olumlu gelişim*” kodu ile karşılaştırıldığında eğitim uygulamasının ardından katılımcıların demokratik katılım göstermeyi bir sorumluluk olarak içselleştirdiklerini görülmektedir. Bu koda referans olan “*sosyal medyada ben siyasi konuları pek paylaşmayan biriydim. Bu projeden sonra paylaşmam gerektiğini gördüm. Sosyal medyada siyasal katılım çerçevesinde etkin olmam gerektiğini fark ettim (K1)*”, “*daha aktif olarak siyasal süreçleri takip etmeye, imza kampanyalarına katılmaya başladım (K8)*” vb. görüşler hatırlandığında bu tespitimiz daha anlaşılır hale gelmektedir. Bu tespitimizin önemli bir göstergesi de “*yurttaşlık sorumlulukları bilgisi*” kategorisine ilişkin değerlendirmelerimiz hatırlandığında fark edilmektedir. İlgili bölümde de değindiğimiz gibi, eğitim uygulamasından önce demokratik katılım göstermeyi bir sorumluluk olarak belirtmeyen katılımcılar, eğitim uygulamasının ardından demokratik katılımı bir sorumluluk olarak ifade etmişlerdir.

Ayrıca “*oy kullanma sorumluluğunda olumlu gelişim*” kodu da bu noktada dikkat çekici gözükmektedir. İlgili kod ve bu koda referans olan “*ben siyasal katılımı bir sorumluluk olarak görüyorum. Bir oyun bile etki edebileceğini zaten projede anladık (K6)*”, “*şöyle oy daha kullanmadım ama artık kullanmak istiyorum. Benim de bir etkim olsun istiyorum. Ben inanıyorum kişinin etkisine o yüzden istiyorum (K8)*” görüşleri iki katılımcının oy kullanma davranışlarında olumlu bir değişimin yakalandığını göstermektedir. Yine bağlantılı bir biçimde “*toplumsal problemler karşısında etkin rol üstlenme sorumluluğunda olumlu gelişim*” kodu ve bu koda referans olan “*Oldu aslında daha bilinçli olmaya başladım bu insan hakları ihlalleri, ırkçılık konularda. Ne yollarla bu konularda hak arayabileceğimi düşünüyorum artık. Ne yollarla arayabileceğimi biliyorum (K12)*” vb. görüşler de iki katılımcının toplumsal problemlere karşı mücadele etmeyi vatandaş sorumluluğu olarak içselleştirdiklerini göstermektedir.

Bir diğerk dikkat çekici kod ise “*demokrasiyi koruma ve yaşatma sorumluluğunda olumlu gelişim*” kodudur. Bu kod katılımcıların bir kısmının eğitim uygulamasının ardından demokrasiyi koruma ve yaşatmayı bir sorumluluk olarak içselleştirdiklerini ve bunları korumak adına demokratik katılım gösterme davranışında bulunma isteğinde olduklarını ifade etmektedir. Bu kodlara referans olan; “*bunun dışında demokrasiyi geliştirme faaliyetlerinde bulunmak da gerekiyor ve bu da bir sorumluluk olarak algılanabilir (K4)*”, “*eğer biz bir şeyleri yapmazsak demokrasi hala teoride kalmış olacak. Bizim birtakım eylemlerimizle demokratik süreçler gelişecek (K7)*” vb. görüşlerde bu tespitimizin bir göstergesidir.

Sonuç olarak yurttaşlık görevi duygusu kategorisi, eğitim uygulamasının ardından katılımcıların; demokratik katılım göstermeyi bir sorumluluk olarak içselleştirdiklerini, iki katılımcının oy kullanma davranışlarında olumlu bir değişimin yakalandığını, toplumsal problemlere karşı mücadele etmeyi ve demokrasiyi koruma ve yaşatmayı vatandaş sorumluluğu olarak içselleştirdiklerini göstermektedir. Yurttaşlık görevi duygusu ile siyasal katılımın doğru orantılı bir biçimde arttığı veya azaldığı hatırlandığında, bu tespitlerimiz, katılımcıların yurttaşlık görevi duygularının güçlendiğini dolayısıyla siyasal katılım düzeylerinin geliştiğini göstermektedir.

3.2.2.3. Politik Öz-Yeterlilik

Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara, politik öz-yeterliliklerine ilişkin tutumlarında yaşanan değişimi ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

- Toplumda karşılaştığınız herhangi bir sorunu düşünün, kendinizi bu sorunun çözümünde/bireysel olarak fark yaratmada ne kadar etkili görüyorsunuz?
- Yasama süreci üzerinde istediğiniz yönde bir etki bırakabileceğinizi düşünüyor musunuz? Eğitim uygulaması sonrasında bu konudaki görüşlerinizde bir değişim oldu mu?
- Çevrenizde karşılaştığınız yoksulluk, insan hakları ihlalleri, ırkçılık, toplumsal cinsiyet eşitsizliği vb. konularda size veya bir başkasına haksızlık yapıldığını görseniz hakkınızı ne ölçüde ararsınız? Eğitim uygulaması sonrasında bu konuda kendinizde bir değişim gözlemlediniz mi?
- Yöneticilerimizi istediğiniz yönde etkileyebileceğinize inanıyor musunuz?

Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak Politik-Öz Yeterlilik kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.19’da sunulmuştur.

Tablo 3. 21. Politik-Öz Yeterlilik Kategorisine İlişkin Kodlar**Kod**

Toplumda Karşılaştığım
Problemlerin Üstesinden
Gelirim

Hak Mücadelesinde Bulunurum

Demokratik Toplumda Değişim
Yaratabileceğime Karşı İncim
Yükseldi
Yasama Süreçleri Üstünde
İstediğim Yönde Bir Etki
Yaratabilirim

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi katılımcıların politik öz-yeterlilik seviyelerini ölçmek adına sorulan sorulara vermiş oldukları yanıtlar aracılığı ile ulaşılan kodlardan en çok öne çıkanı “*toplumda karşılaştığım problemlerin üstesinden gelirim*” kodu olmuştur. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “Şöyle ilk aklıma gelen kadın cinayetleridir. Sosyal medya ile bir etki sağlayabilirim. Ya da toplantı, gösteri düzenleyerek tepkimi dile getirebilirim. Bir etki yaratabileceğime inanıyorum”.

K4 “Bilgi düzeyime dayanarak bir sorunla karşılaştığımda o sorunu çözme kapasitesine sahip olduğumu düşünüyorum”.

K6 “Bilgi sahibi olduğum bir problemse çözebileceğime inanırım. Ve bir sorunu görürsem kimin yapabileceğini ayırt edersem onu yaparım”.

K9 “Ben çok hırslı ve inatçı biri olduğum için bir sorunun üstesinden gelebileceğimi düşünüyorum. Bir sorunun yüzde yüzünü yapamazsam bile bu sorunun yüzde seksenini yapabileceğimi düşünüyorum”.

Diğer öne çıkan kod ise “*hak mücadelesinde bulunurum*” kodu olmuştur. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “Ya hakkı aramak konusunda pek sıkıntı yaşayacağımı düşünmüyorum En azında o anki yaşanan sorunla ilgili tepkimi dile getirebilirim”.

K4 “Karşılaştığım bu olayın yayılmasını isterdim, orda kalmamasını sağlamaya çalışırdım. Bunun yayılmasıyla birlikte, maruz kaldığım insan ya da grubun fikirlerinin değişmesini sağlamaya çalışırdım”.

K11 “Tabi ki hakkımı ararım. Yasaya giderim”.

K13 “Ben genelde mahkeme süreçleri ama mahkeme süreçlerinden önce bunun beni rahatsız ettiğini açık ve net bir şekilde belirtmeyi tercih ederim. Sonrasında aynı davranış sürüyorsa yargı sürecine başvururum”.

Yedi katılımcı ise “*demokratik toplumda değişim yaratabileceğime karşı incim yükseldi*” ve “*yasama süreçleri üstünde istediğim yönde bir etki yaratabilirim*” kodlarına referans verecek görüşler belirtmişlerdir. Bu görüşler şu şekildedir;

K4 “Bir şeyleri değiştirebileceğime dair güvenim arttı”.

K7 “Yapmış olduğumuz etkinlikler bana daha farklı bir bakış açısı kazandırdı. “Bir şeyleri değiştirebilir misin?” diye soru gelmişti bana. Buna artık daha olumlu bakıyorum”.

K8 “Evet projeden sonra düşüncelerimi daha çok ifade etmeye başladım İlk görüşmemiz sırasında da hatırlıyorsan düşüncelerimi bu kadar ifade edemiyordum. Rahatsız olduğum konular hakkında insanlar ile bir araya gelip bir etki yaratabileceğimi artık düşünüyorum”.

K9 “Evet düşünüyorum. Tek başıma başlarım çevremi etkilerim. Yapabilirim diye düşünüyorum. Projeden sonra buna yönelik inancım gerçekten yükseldi”.

K11 “Değişim yaratabileceğime ilişkin kendime olan güvenim arttı proje sonunda. Bilgi edindim”.

K5 “Hatırlarsan ben yarın yokmuşçasına bir etki yaratabileceğimi savunmuştum. Takım arkadaşlarımla da olmak üzere diğer katılımcılarla da bunu tartışmıştık. Her insan etki yaratabilir ufak olsa da”.

Daha öncesinde de belirttiğimiz gibi politik öz-yeterlilik seviyeleri yüksek olan katılımcılar diğerlerine göre demokratik süreçlere daha fazla katılım göstermektedir. Çünkü politik öz-yeterlilikleri yüksek olan bireyler, demokratik süreçlere etkin katılım becerilerine ve demokratik süreçleri anlama yeteneklerine güvenmektedir (Akın vd., 2014: 502; Kansu, 2019: 3). Dolayısıyla yaşadıkları toplumu etkileyen politikaları sürdürme ve gerekli sosyal değişiklikleri yaratma konusunda daha aktif roller üstlenmektedirler (Pingre, 2008). Hatırlanacağı üzere eğitimler öncesinde gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde konuya ilişkin elde edilen bulgulara katılımcıların politik öz-yeterliliklerine ilişkin güven duygularının zayıf olduğu, bu durumun onların demokratik katılım düzeyleri üzerinde olumsuz yönde bir etki bıraktığı sonucunda ulaşılmıştır. Bunun yanında ilgili bulgular katılımcıların demokrasiye karşı inanç ve güvenlerinin zayıf olduğunu ve politik kararların kendilerinden bağımsız bir biçimde alındığı, yasama süreçleri üzerinde bir etki bırakamayacakları hissiyatını yaşadıklarını işaret etmiştir.

İlk görüşmeler sonucunda ortaya çıkan “toplumsal ve siyasal bir etki yaratamam”, “demokrasilerde güç politikacıların elindedir”, “vatandaşlar demokrasilerde etkin güç değillerdir” kodları, eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ortaya çıkan “toplumda karşılaştığım problemlerin üstesinden gelirim”, “yasama süreçleri üzerinde etki yaratabilirim” kodları ile karşılaştırıldığında, katılımcıların, politik öz-yeterlilik seviyelerinde olumlu bir gelişimin gözlemlendiğini belirtmek mümkün gözükmektedir. Ayrıca yedi katılımcının görüşlerinden elde edilen “demokratik toplumda değişim yaratabileceğime karşı inancım yükseldi” kodu da bu tespitimizin önemli bir göstergesidir. Bu koda referans olan; “Bir şeyleri değiştirebileceğime dair güvenim arttı (K4)”, “yapmış olduğumuz etkinlikler bana daha farklı bir bakış açısı kazandırdı. “Bir şeyleri değiştirebilir misin?” diye soru gelmişti bana. Buna artık daha olumlu bakıyorum (K7)” vb. ifadeler de katılımcıların politik öz-yeterliliklerine ilişkin güven duygularının arttığını göstermektedir.

Dikkat çekici bir husus ise ilk görüşmeler sırasında “İleriki yaşamınızda bir işçi, bir memur veya çalışan olarak işveren veya devlet aktörleri ile çıkarlarınız çatışırsa hangi yöntemlere başvurursunuz?” sorusuna “Hak mücadelesinde bulunmam. İstifa ederim” yanıtı veren K4’ün eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen görüşmeler sırasında “Bunun için ilk mülakatımızda işten çıkarılırsanız ne yaparsınız diye sormuştunuz, ben de bir şey yapmam değiştim. Ama bu projeden sonra biraz daha sendikaya ilişkin süreci öğrendiğim için bunu uygulamaya dökmeyi istiyorum can-ı gönülden” görüşünü belirtmesidir. Bu durum katılımcının sendikalar ve sendikal hak ve özgürlükler konusunda bilgi düzeyinin gelişmesi ile politik öz-yeterliliğine ilişkin güven duygusunun arttığını göstermektedir. Dolayısıyla katılımcının karşılaştığı problemlere çözüm üretebileceğine ilişkin kendinde var olduğuna inandığı yeteneklere ilişkin güven duygusunun arttığı gözlemlenmektedir.

Sonuç olarak politik-öz yeterlilik kategorisi, eğitim uygulamasının ardından katılımcıların karşılaştığı problemlere çözüm üretebileceğine ilişkin kendinde var olduğuna inandıkları politik öz yeteneklerine ilişkin güven duygularının arttığını göstermektedir. Politik-öz yeterliliğin vatandaşların demokratik katılımları ile doğru orantılı bir biçimde arttığı ve azaldığı hatırlandığında, bu tespitimiz, katılımcıların politik öz yeterliliklerinin arttığını ve dolayısıyla demokratik katılım becerilerinin geliştiğini göstermektedir.

3.2.2.4.Siyasal İlgi

Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara, siyasal ilgi düzeylerinde yaşanan değişimi ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

- Siyasal olgu ve olayları takip etme ihtiyacını hissediyor musunuz?
- Eğitim uygulaması sonrasında politika ya da hükümet ile ilgili gelişmeleri takip etme seviyenizde/sürenizde bir değişim gözlemlediniz mi?
- Eğitim uygulaması sonrasında güncel siyasi konularla ilgili bilgi sahibi olup, bilginizi başkalarıyla paylaşma sıklığınızda bir değişim oldu mu?
- Siyasetle neden ilgileniyorsunuz ya da neden ilgilenmiyorsunuz? Eğitim uygulaması sırasında öğrendiğiniz bilgi ve kazandığınız deneyimler ışığında siyasal ilginizde bir değişim oldu mu?

Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak siyasal ilgi kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.20’de sunulmuştur.

Tablo 3. 22. Siyasal İlgi Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod

Proje sırasında öğrendiğim bilgi
ve kazandığım deneyimleri
çevremle paylaştım
Siyasal olgu ve olayları takip
ediyorum
Siyasal ilgi düzeyinde olumlu
değişim
Proje etkinliklerde ele aldığımız
konuları araştırma yönünden
beni teşvik etti
Siyasal konuları tartışma
seviyesinde olumlu değişim

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi katılımcıların eğitim uygulamasının ardından siyasal ilgi düzeylerinde yakalanan değişimi ölçmek adına sorulan sorulara vermiş oldukları yanıtlar aracılığı ile ulaşılan kodlardan en çok öne çıkanı “*proje sırasında öğrendiğim bilgi ve kazandığım deneyimleri çevremle paylaştım*” kodu olmuştur. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K5 “Evet. Geri döndüğümde bahsettiğimiz ya da yaptığımız etkinliklerin aynısını yapıyordum. Burada çok yakın olduğum yıllardır yediğimiz içtiğimiz ayrı gitmeyen bir arkadaşım var. Yaptığımız etkinliklerin aynısını biz onunla yapardık”.

K6 “Ben projede neler yaptığımı evde otururken, kâğıt oynarken veya evde çay içerken yemek yerken anlattım arkadaşlarıma. Lokavtı özellikle unutamıyorum”.

K3 “Buldum evet. Yaşadığım tecrübeleri çok kişiye anlattım seve seve”.

Diğer öne çıkan kod ise “*siyasal olgu ve olayları takip ediyorum*” kodudur. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K5 “Kesinlikle hissediyorum. Siyasal olgular benim yarın nasıl bir hayat yaşayacağımı bana gösteriyor”.

K6 “Evet. Her gün haberlere bakıyorum. Twitter’a özellikle”.

K8 “Evet sürekli haber okumaya çalışıyorum gündemi takip etmeye çalışıyorum”.

Siyasal ilgi kategorisine ilişkin en dikkat çekici kodlar ise sekiz katılımcının görüşleri aracılığı ile ulaşılan “*siyasal ilgi düzeyinde olumlu değişim*” ile yedi katılımcının görüşlerinden ulaşılan “*proje etkinliklerde ele aldığımız konuları araştırma yönünden beni teşvik etti*” kodları olarak gözükmemektedir. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “Evet. Birçok olay denk geldi. O kadar olaylar yaşandı değişiklikler oldu ki hani ister istemez farkına varıyorsun. O yüzden tabi ki de proje etkili oldu”.

K8 “Yani şöyle daha çok tartışma yönelik şeyler yapmak istediğim için projeden sonra daha çok araştırma daha çok haberleri tartışma programlarını izlemeye başladım”.

K9 “Haberleri artık çok daha takip etmeye başladım. Çok arttı”.

K10 “Projeden sonra mı? oldu şundan ötürü oldu. Proje senin öğrenmene çok teşvik eden bir projeydi”.

K1 “Araştırma yönünden bana olumlu bir etki yarattı. Sendikaları araştırdım mesela”.

K7 “Daha çok araştırmaya yönelik hareket etmeye başladık. Bu açılardan gayet başarılıydı”.

K8 “Sendikalar konusunda çok bilgiye sahip değildim. Sendikal konuları araştırmaya başladım. Ayrıntılı olarak öğrenmeye çalışıyorum”.

K9 “Proje sırasında ve verdiğimiz aralarda konuşmalar esnasında yüksek lisans öğrencileri olarak bilgili inanlar olduğunuzu fark ettim. Benim çok hoşuma gitti. Dedim ki bundan sonra daha çok öğrenmem gerekiyor. Kitap okumam, gazete okumam gerekiyor”

K5 “Sendikalar konusundaki bilgim çok fazla yüzeyselmış. Oradaki muhabbetler sayesinde bana bir şeyler katıldı artı olarak da evime dönüş yaptığımda belli bir süre belli bir mesai harcayarak eksikimi tamamladım”.

Beş katılımcının ise “siyasal konuları tartışma seviyesinde olumlu değişim” koduna referans olacak görüşler belirttikleri görülmektedir. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K6 “Pek karışmayan bir yapım vardı. Çünkü ne desem anlamayacaklar. Ama projeden sonra daha konuşur hale geldim. Mesela yeni çalıştığım iş yerinde kadın hakları konusunda bir tartışma yaşandı. Ben baya sinirlendim. Adamı anlamaya çalıştım. Ama şu şöyle değil mi bu böyle değil mi, böyle olsa daha güzel olmaz mı diye sorular sorarak, anlatarak hem bilinçlendirdim hem de öfkemi dindirmiş oldum.

K9 “Evet mesela ben çok konuşmazdım böyle durumları. Politika ve siyasi konuları çok konuşmazdım. Ve ben şöyle söyleyeyim projede de hani sadece bir şeyler öğrenmek değil de ben konuşmayı da öğrendim biz projeyi yaparken. Konuşmayı öğrendim, rahatça fikirlerimi söylemeyi öğrendim”.

K3 “Oldu. Yani her şeyden önce şunu demem lazım, nasıl desem? Hatta teşekkür etmem lazım size. Yani insanlara bir şey aktarmanın yolunun, daha farklı yolların olabileceğini fark ettim”.

K5 “Kesinlikle oldu. Bizim çok başarılı bir şekilde oluşturulan oyunlardır, münazaralardır şeklindeki etkinlikler çok başarılı bir biçimde oluşturulmuştu”.

Çalışmanın “Katılımı Etkileyen Faktörler” başlıklı bölümünde de değindiğimiz gibi güncel siyasal gelişmeler ile birlikte siyasal olgu ve olayları düzenli bir biçimde takip etme eğilimi olarak ifade edilebilecek siyasal ilgi, bireylerin demokratik süreçlere katılım seviyeleri üzerinde etkili olan faktörlerden bir tanesidir. Bireylerin, siyasal ilgi düzeyleri arttıkça onları politik süreçlere katılıma iten güdüler de artmakta, siyasal ilgi bireyleri daha zor veya karmaşık olarak ifade edilebilecek diğer katılım yollarına da katılmaya motive etmektedir. Sözelimi siyasal katılımın en çok bilinen ve tercih edilen yolu olarak belirtilebilecek oy verme davranışı için yoğun bir siyasal ilgiye ihtiyaç duyulmazken, siyasal partiye üye olma, imza kampanyası başlatma gibi daha zor olarak kabul edilebilecek demokratik katılım yolları için yoğun bir siyasal ilgi gerekmektedir (Çukurçayır, 2000: 57-58; Kalaycıoğlu, 1983: 41-42; Topbaş, 2009: 183). Siyasal ilgi kategorisine ilişkin kodlardan bir tanesi olan “siyasal ilgi

düzeyinde olumlu değişim” kodu eğitim uygulamasının katılımcıların siyasal ilgi düzeylerinde olumlu bir değişim yarattığını göstermektedir. Katılımcıların bu koda referans olacak biçimde; “Haberleri artık çok daha takip etmeye başladım. Çok arttı (K9)”. “Yani şöyle daha çok tartışma yönelik şeyler yapmak istediğim için projeden sonra daha çok araştırma daha çok haberleri tartışma programlarını izlemeye başladım (K8)” vb. görüşler de bu tespitimizin göstergeleridir.

Yedi katılımcının görüşlerinden elde edilen *“proje etkinliklerde ele aldığımız konuları araştırma yönünden beni teşvik etti”* ve beş katılımcının görüşlerinden elde edilen *“siyasal konuları tartışma seviyesinde olumlu değişim”* kodları da yukarıdaki tespitimizle örtüşür şekildedir. Bu kodlar, eğitim uygulamasının, etkinliklerde ele alınan konular üzerine katılımcıların dikkatini çekmeyi başardığını ve onları etkinliklerde ele alınan konuları araştırma ve tartışma yönünden teşvik ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla eğitim uygulamasının, katılımcıların; politik ve toplumsal süreçler, demokratik toplum, yurttaşlık, hak ve sorumluluklar ve demokratik katılım gibi konular üzerine olan ilgi düzeylerini artırdığı görülmektedir. Ayrıca *“proje sırasında öğrendiğim bilgi ve kazandığım deneyimleri çevremle paylaştım”* kodu da çalışmada yer alan her bir katılımcının eğitim uygulaması sırasında ele alınan konuları çevrelerinde paylaştıklarını ve tartıştıklarını göstererek bu tespitimizi daha anlaşılabilir bir hale getirmektedir.

Sonuç olarak siyasal ilgi kategorisi, eğitim uygulamasının ardından katılımcıların; siyasal ilgi düzeylerinde olumlu bir değişimin yaşandığını, eğitim uygulamasının, etkinliklerde ele alınan konular üzerine katılımcıların dikkatini çekmeyi başardığını ve onları etkinliklerde ele alınan konuları araştırma ve tartışma yönünden teşvik ettiğini göstermektedir. Siyasal ilginin, bireylerin demokratik süreçlere katılım seviyeleri üzerinde etkili olan faktörlerden bir tanesi olduğu hatırlandığında, bu tespitimiz, katılımcıların siyasal ilgi düzeylerinin arttığını ve bunun da onları siyasal katılım yönünden motive ettiğini göstermektedir.

3.2.2.5. Demokratik Katılım Gösterme İsteği

Daha öncesinde de ifade ettiğimiz gibi eğitim uygulaması öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sırasında katılımcılara yöneltilen sorular “Katılımı Etkileyen Faktörler” esas alınarak formüle edilmiş ve görüşmeler neticesinde ortaya çıkan kodlar ise bu faktörler altında tasnif edilmiştir. Demokratik katılım gösterme isteği ise bu faktörlerden bir tanesi değildir. Bu açıdan ilgili kategoriye ilişkin kodlardan söz etmeden önce, bu kategoriye; eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ulaşılan, ancak diğer

kategorilerin altında tasnif edilmesi mümkün olmayan kodların birbirleri ile ilişkili olanlarının yan yana getirilmesi ile ulaşıldığını belirtmek gereklidir. Kategoriyeye ilişkin ilgili kodlar Tablo 3.21’de sunulduğu şekildedir;

Tablo 3. 23. Demokratik Katılım Gösterme İsteği Kategorisine İlişkin Kodlar

Kod
Sivil Toplum Örgütlerine Katılım İsteğinde Olumlu Değişim
Sosyal Medyada Fikir ve Düşünceleri İfade Etme İsteğinde Olumlu Değişim
Sendikaya Üye Olma İsteğinde Olumlu Değişim
Demokratik Katılımda Olumlu Değişim
Toplu Gösteri ve Yürüyüş Tarzı Etkinliklere Katılım İsteğinde Olumlu Değişim

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi demokratik katılım gösterme isteği kategorisine ilişkin kodlardan en çok öne çıkan iki tanesi, dörder katılımcının görüşlerinden elde edilen “sivil toplum örgütlerine katılım isteğinde olumlu gelişim” ile “sosyal medyada üzerinden fikir ve düşünceleri ifade etme isteğinde olumlu gelişim”dir. Bu kodlar eğitim uygulamasının, bazı katılımcıları, sivil toplum örgütlerine üye olma konusunda motive ettiğini ve eğitim uygulamasının ardından bazı katılımcıların sosyal medya üzerinden fikir ve görüşlerini daha fazla ifade etmeye başladıklarını ifade etmektedir. Bu kodlara referans olabilecek görüşler ise şu şekildedir;

K12 “Onun dışında bir de sivil toplumla ilgili görüşlerim değişti. Yani sivil topluma önceden zaman ayırmıyorum edemiyorum diye bakıyordum. Hatta bir en son mektup yazdık hatırlıyorsan. Onun uzun dönem hedefleri arasında sivil toplum örgütüne üye olmak yazdım ben. Bir yıl içi hedefe bunu koymuştum. Böyle”.

K4 “. En yakın ve uygun zamanda demokrasiye katılım araçlarını kullanmaya çalışacağım. Sivil toplum örgütüne katılmayı amaçlıyorum”.

K9 “Ben önceden çok katılmıyayım, sivil toplum örgütlerine katılmıyayım hani şey kafasındaydım, çok fazla sesimi duyuramam. Bir şey olmaz diye düşünüyordum ama şu an sosyal medyada daha çok hani uğraşlarım feminizm üzerine oluyor. Bundan dolayı diyorum ki hani bir sivil örgütleri bir araştırayım. Sivil toplum örgütlerine katılım isteğim arttı.”

K1 “Ki sosyal medyada ben siyasi konuları pek paylaşmayan biriydim. Bu projeden sonra paylaşmam gerektiğini gördüm. Sosyal medyada siyasal katılım çerçevesinde etkin olmam gerektiğini fark ettim. Daha fazla görüşlerimi paylaşıyorum artık”.

K8 “Haberleri elimden geldiğince takip ediyorum. Sosyal medya da fikirlerimi daha çok dile getiririm. Projeden sonra daha düzenli olarak bunları yapmaya başladım”.

Benzer bir biçimde “*sendikaya üye olma isteğinde olumlu değişim*” ve “*toplu gösteri ve yürüyüş tarzı etkinliklere katılım isteğinde olumlu değişim*” kodları da bazı katılımcıların bu çeşit demokratik katılım yöntemlerine başvurma isteklerinde olumlu bir değişimin olduğunu göstermektedir. Bu kodlara referans oluşturabilecek görüşler şu şekildedir;

K6 “Grev haberlerine bakıyorum artık. Daha güzel bakıyorum. Kim yapıyor neden yapıyor ona bakıyorum. Buralara katılım göstermek istiyorum”.

K6 “Sendikalara biraz daha ilgi duymaya başladım. Sendikalara, toplu sözleşme toplantılarına katılmayı çok isterim”.

K11 “Haklar konusunda bir şeyler yapabiliriz. İşçinin hakkı yense ya da başka biri olsa gider sendikaya başvururum. Bunları uygulamak isterim. Siyasal katılım göstermeyi daha çok isterim”.

Sonuç olarak demokratik katılım gösterme isteği kategorisi, eğitim uygulamasının ardından bazı katılımcıların; sivil toplum örgütlerine üye olma konusunda motive olduklarını ve sosyal medya üzerinden fikir ve görüşlerini daha fazla ifade etmeye başladıklarını göstermekte, sendikaya üye olma ve toplu gösteri ve yürüyüşlere katılma isteklerinde olumlu bir gelişimin olduğunu ifade etmektedir.

3.2.2.6. Tutum ve Değerler

Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara, tutum ve değerlerinde yaşanan değişimi ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorular şu şekildedir;

- Eğitim uygulaması öncesindeki ve sonrasındaki tutum ve değerlerinizi düşündüğünüzde kendinizde ne tür değişimler fark ettiniz?
- Eğitim uygulaması sırasında öğrendiğiniz bilgi ve kazandığınız deneyimleri düşündüğünüzde demokrasiye ilişkin tutum ve inançlarınızda ne tür değişimler gözlemlediniz?
- Eğitim uygulaması sonrasında öğrendiklerinizi gündelik yaşamınızda uygulama şansını buldunuz mu?

Katılımcıların bu sorulara vermiş oldukları yanıtlar kodlanarak tutum ve değerler kategorisi altında toplanmış ve Tablo 3.22’de sunulmuştur.

Tablo 3. 24. Tutum ve Değerler Kategorisine İlişkin Kodlar**Kod**

Siyasal Olgu ve Olaylara Farklı
Bakış Açıları ile Yaklaşma
Becerisinde Gelişim
Tartışma Becerisi ve Kültüründe
Olumlu Değişim
Vergi Vermenin Önemi ve
Yarattığı Sonuçları
Gözlemledim
Etkinlikler Sırasında
Demokratik Katılım Seviyemin
Düşük Olduğunu Gözlemledim
Toplu Gösteri ve Yürüyüşlere
Karşı Tutum ve Davranışlarda
Olumlu Değişim
Proje Sonrasında İstek ve
Görüşlerimi Daha Fazla İfade
Etmeye Başladım

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi tutum ve değerler kategorisine ilişkin kodlardan en çok öne çıkanı altı katılımcının görüşleri üzerinden kodlanan “*siyasal olgu ve olaylara farklı bakış açıları ile yaklaşma becerisinde gelişim*” kodu olmuştur. Çalışmanın uygulama safhasında “Sendika Toplantısı” adlı etkinlikte katılımcılar işçi, işveren ve devlet aktörlerini temsil etmek üzere gruplara ayrılmış ve aralarında bir toplu sözleşme simülasyonu gerçekleştirmişlerdir. “Bağlantı Kurmak” adlı etkinlikte ise katılımcılar sivil toplum örgütleri, vatandaşlar, hükümet ve medya aktörlerini temsil etmek üzere dört gruba ayrılmış ve ilgili etkinlikte kendi aktörlerinin demokratik bir toplumda üstlenmeleri gereken aktörler üzerinde bir beyin fırtınası yapmışlardır. Ardından kendi işlevlerini yerine getirebilmek için diğer aktörlerden ne istediklerine dair bir beyin fırtınası yapmışlar ve diğer aktörlere bu istekleri kabul ettirmek için aralarında pazarlık gerçekleştirmişlerdir. Benzer biçimde diğer etkinliklerde de katılımcılar farklı roller üstlenmişlerdir. Ayrıca etkinlikler sırasında ve her etkinliğin ardından gerçekleştirilen bilgilendirme ve değerlendirme bölümlerinde yaratılan tartışma ortamı sayesinde katılımcılar birbirlerinin fikir ve görüşlerini duyma ve farklı bakış açıları ile siyasal olgu ve olaylara bakma fırsatı bulmuşlardır. Tüm bunlara yönelik olarak “*Siyasal Olgu ve Olaylara Farklı Bakış Açıları ile Yaklaşma Becerisinde Gelişim*” kodu katılımcıların, siyasal olgu ve olayları kendinden olmayan kesimlerin gözünden görme fırsatını yakaladıklarını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Şüphesizdir ki kendini bir işçinin, sendika temsilcisinin, bir gazeteci ya da aktivistin yerine koyarak, toplumun bu kesimlerinin yaşadıkları problemleri deneyimlemek, kişiyi toplumun bu kesimlerinin hak ve özgürlüklerini korumak adına mücadele etmeye de teşvik edecektir. Dolayısıyla kişi demokratik katılım gösterecektir. Sonuç olarak ilgili kod çalışmada uygulanan etkinlikler

aracılığı ile katılımcıların, farklı toplumsal rollerin gözlerinden bakmayı ve yaşadıkları sorunları deneyimlediklerini göstermektedir. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “İkinci etkinliğimizdi galiba hükümetin, medyanın olduğu bir etkinlikti. Orada mesela insanların hükümete ön yargılı olduklarını fark ettim. Bu tabi ki yaşanan durumdan kaynaklı bir şey. Toplumdan kaynaklanan bir durum. Şunu fark ettim kendim vatandaş olduğum için vatandaş ne düşünür düşüncesi ile hükümeti daha bir böyle her şeyi kabul eden bir grup olarak ele aldık arkadaşlarla birlikte. Ama sonra düşününce ön yargılı olan bazı arkadaşlarımız vardı dediğim gibi hak verdim”.

K5 “Şöyle bir şey var bana kazandırdığı şeyler, farklı bir bakış açısı kazandırdı. Orada biz 15 kişiydik 15 farklı pencereden bakmaya başladım mevzuya. Demokratik toplum konusunda ise durmadan işlediğimiz şeyler bunlardı. Benim bu konudaki fikrim sadece bir pencereden bakıp görebildiklerimdi. Oranın sayesinde 15 farklı pencereye sahip oldum”.

K3 “Etkinlikler sırasında çok eğlenmişim. Özellikle sendika etkinliğinde. Pazarlık aşaması falan. Bir olay olduğunda tek açıdan bakıyorduk, ama bu simülasyondan sonra iki açıdan bakmayı öğrendik bence”.

K9 “Yani İlk şunu söyleyeyim, birçok oyun yaptık, birçok teori üzerinde konuştuk ya ben halk olarak da devlet olarak da ya da işçi ve işveren olarak da bu tür oyunlar oynadık ya, hepsine karşı bir empati kazandım. Hepsini anlamaya çalıştım benim için en büyük kazanç oydu”.

Daha öncesinde de bahsettiğimiz gibi vergi vermek bir vatandaş sorumluluğu olmakla birlikte, bir hizmetin sürekliliğini/devamlılığını sağlamak, kalitesini korumak ve artırmak adına vergi veren bir vatandaş aynı zamanda demokratik bir katılım da göstermektedir (Dere, 2019: 109). Buna yönelik olarak araştırmada uygulanan “İki Şehrin Hikayesi” adlı etkinlikte vergi verme davranışını gösterme hem bir sorumluluk hem de bir demokratik katılım biçimi olarak ele alınmış, ilgili etkinlikte katılımcıların vergi vermenin önemini ve yarattığı sonuçları gözlemlemeleri adına bir karton oyunu oynanmıştır. Bu açıdan “*vergi vermenin önemi ve yarattığı sonuçları gözlemledim*” kodu etkinlik aracılığıyla katılımcıların vergi vermenin sonuçlarını gözlemlediğini ifade etmesi açısından dikkat çekici gözükmektedir. Bu kod eğitim uygulamasının ardından katılımcıların daha iyi ve eşitlikçi bir toplum yaşamı ile vergi verme sorumluluğunu yerine getirme arasındaki bağları daha net bir biçimde kavradıklarını göstermektedir. Bu durumun katılımcıları vergi vererek demokratik katılım gösterme konusunda motive ettiğini belirtmek gereklidir. İlgili koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “İki şehrin hikayesi adlı etkinliğimizde demokratik olarak vergisi veren, toplumda destek olan toplumun daha refah düzeyinde ilerlediğini gördüm. Aynı paralarla başlayıp diğer şehrin battığını görürken demokratik sistemin güçlü olduğu ülkenin refah seviyesinin arttığını gördüm”.

K3 “İki şehrin hikayesinde öğrendiğim, ufkumu açtı diyebileceğim kavramlar ve yol ve yöntemler öğrendim. Örneğin vergi vermenin önemi yerel demokrasinin önemi”.

K8 “Projedeki simülasyon çalışmaları sayesinde daha kalıcı oldu öğrendiğim bilgiler. Vergi vermenin önemini kavradım. Vergiler sayesinde elde ettiğimiz kazanımları proje de gerçekleştirdiğimiz etkinlik sayesinde görebildim”.

K9 “İlk şunu söyleyeyim benim proje de en çok etkilendiğim şey İki Şehrin Hikayesi vardı ya monopoli tarzında bir oyun. Benim en çok etkilendiğim etkinlik oydu. İki şehirden bahsediyorduk ya ikiye bölmüştük ben ondan çok etkilendim. Bir şehrin daha da batık olması mı desem, bir şehrin daha da yaşanılabilir halde olması falan ben ondan çok etkilendim. Bana en çok şey katan o oldu. Vergi vermenin önemini gördüm bu etkinlikte”.

Dört katılımcının görüşleri aracılığı ile ulaşılan “etkinlikler sırasında demokratik katılım seviyemin düşük olduğunu gözlemledim” kodu ise, katılımcıların bir vatandaş olarak daha fazla demokratik katılım göstermeleri gerektiğinin farkına vardıklarını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Eğitim uygulaması ardından gerçekleştirilen görüşmeler sırasında yedi katılımcının görüşleri çerçevesinde ulaşılan “yurttaşlık görevi duygusu” kategorisine ilişkin “demokratik katılım gösterme sorumluluğunda olumlu gelişim” kodu hatırlandığında bu tespitimiz daha anlaşılır bir hale gelmektedir. Bu koda referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K7 “Siyasal katılımın önemini kavramış olduk. Bir şeylere sadece oy verme açısından bu bizim siyasal kültürümüze yerleşmiş bir şey. Sadece oy verme açısıyla bakıyoruz biz, ama bu yanlış. Oy verme haricinde de süreci etkileme şansımız var. Dilekçelerle, STK’larla, meclislerle, vb. Ben daha öncesinden çok göz ardı ettiğim şeylere proje sayesinde daha olumlu bakar oldum”.

K12 “Oldu tabi ya. Proje de etkili oldu orada edindiğim arkadaş çevremde etkili oldu. Normalde siyasal katılım benim için önemli ama çok aktif olduğum bir konu değil. Genelde pasif durmayı tercih ederdim. Bunu proje de bana fark ettirdi. Ama artık biraz daha gözüm açıldı diyebilirim. İstekliyim artık”.

K1 “Çoğumuz gerekli siyasal haklarımızı kullanmıyoruz. Bunda ne kadar etkiniz hangisinde etkin değiliz çok fark etmediğimizi düşünüyorum. Ama bu proje ile birlikte etkin olmadığımızı anladık diye düşünüyorum”.

Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sırasında iki katılımcı “toplu gösteri ve yürüyüşlere karşı tutum ve davranışlarda olumlu değişim” koduna referans olacak şekilde, eğitim uygulaması öncesinde grev, toplu gösteri ve protesto gibi demokratik katılım yöntemlerine pek sıcak bakmadıklarını belirtmişler ve eğitim uygulamasının ardından bu fikirlerinde olumlu bir değişim gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu kod, eğitim uygulamasından önce toplu gösteri ve yürüyüş, grev gibi yöntemleri demokratik yollar olarak görmeyen katılımcıların eğitim uygulamasının ardından bu katılım yöntemlerine ilişkin tutumlarında olumlu bir değişim olduğunu ve artık bu yollara katılım gösterme konusunda istekli olduklarını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu tespitimiz, ilgili koda referans olan görüşlerin verilmesi ile daha anlaşılır hale gelecektir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

K7 “Ben sendika simülasyonuna girmiştim. Ben grevleri çok saçma, yasal olmayan bir durum buluyordum. Pek bir bilgim yoktu açıkçası. Ama girdikten sonra aslında çok olması gereken bir şeymiş. Durum farklı bir noktaya gidince doğan bir hak olduğun öğrendim”.

K1 “Eskiden olsa ilk görüşmemizde şey muhabbeti olmuştu belki hatırlarsın toplanmaya çok karşı olduğumu, istemediğimi, yanaşmadığımı belirtmiştim. Etkinlikleri ve belki şu günlerde olan olayları da ele alırsak İstanbul sözleşmesi olsun Boğaziçi Üniversitesi olsun artık toplanmanın çok da büyük bir sıkıntı olmadığını düşünüyorum. Etkinliklerin ardından yoksa hani düşünmedim değil”.

Sonuç olarak tutum ve değerler kategorisi, eğitim uygulaması sırasında katılımcıların; siyasal olgu ve olayları kendinden olmayan kesimlerin gözünden görme fırsatını yakaladıklarını göstermektedir. Katılımcıların, bu kesimlerin yaşadıkları problemleri empati duygusu içinde gözlemlemesi, onları, toplumun bu kesimlerinin hak ve özgürlüklerini korumak adına mücadele etmeye de teşvik edecektir. Ayrıca ilgili kategori eğitim uygulamasının ardından katılımcıların daha iyi ve eşitlikçi bir toplum yaşamı ile vergi verme sorumluluğunu yerine getirme arasındaki bağları daha net bir biçimde kavradıklarını göstermektedir. Bu durumun katılımcıları, vergi vererek, demokratik katılım gösterme konusunda motive ettiğini belirtmek gereklidir. Bu kategoriye ilişkin yapılan bir diğer tespit de eğitim uygulamasından önce toplu gösteri ve yürüyüş, grev gibi yöntemleri demokratik yollar olarak görmeyen bazı katılımcıların eğitim uygulamasının ardından bu katılım yöntemlerine ilişkin tutumlarında olumlu bir değişim olduğu yönündedir. İlgili tespit, bahsi geçen katılımcıların artık bu yollar aracılığı ile demokratik katılım gösterme konusunda istekli olduklarını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

3.2.2.7. Demokraseye İlişkin Görüş ve Tutumlar

Daha öncesinde de ifade ettiğimiz gibi eğitim uygulaması öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sırasında katılımcılara yöneltilen sorular “Katılımı Etkileyen Faktörler” esas alınarak formüle edilmiş ve görüşmeler neticesinde ortaya çıkan kodlar ise bu faktörler altında tasnif edilmiştir. “*Demokraseye ilişkin görüş ve tutumlar*” ise bu faktörlerden bir tanesi değildir. Bu açıdan ilgili kategoriye ilişkin kodlardan söz etmeden önce, bu kategoriye; eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ulaşılan, ancak diğer kategorilerin altında tasnif edilmesi mümkün olmayan kodların birbirleri ile ilişkili olanların yan yana getirilmesi ile ulaşıldığını belirtmek gereklidir. Kategoriye ilişkin ilgili kodlar Tablo 3.23’de sunulduğu şekildedir;

Tablo 3. 25. Demokrasiye İlişkin Görüş ve Tutumlar Kategorisine İlişkin Kodlar**Kod**

Demokrasinin Öneminin
Farkına Vardım

Demokrasiye Karşı Güven
Duygusunda Olumlu Değişim

“Katılımı Etkileyen Faktörler” başlıklı bölümde de değindiğimiz gibi vatandaşların siyasal katılım düzeyleri ile doğru orantılı bir biçimde artıp, azalan faktörlerden bir tanesi politik-öz yeterliliklerdir. Politik öz-yeterlilik kuramcılarının bir tanesi olan Anderson, politik öz-yeterliliği içsel politik öz-yeterlilik ve dışsal politik öz-yeterlilik olmak üzere ikiye ayırmaktadır. İçsel politik öz yeterliliği ise algılanan yeterlik ve algılanan etkililik olmak üzere iki grupta ele almaktadır. Algılanan etkililik kavramı vatandaşların politik kararların nasıl alındığına ilişkin hissettiklerini ifade etmektedir. Anderson’a göre politik kararların kendilerinin talep ve isteklerinden bağımsız bir biçimde alındığını hisseden dolayısıyla demokrasiye olan güven duyguları zayıflamış bireyler demokratik süreçlere güvenmemekte ve daha az katılım göstermektedir (Anderson’dan akt. Kansu ve Tarhan, 2018: 13). Yukarıda da görüldüğü gibi demokrasiye ilişkin görüş ve tutumlar kategorisine ilişkin “*demokrasinin öneminin farkına vardım*” ve “*demokrasiye karşı güven duygusunda olumlu değişim*” olmak üzere iki kod bulunmaktadır. Üçer katılımcının görüşlerinden elde edilen bu kodlar, katılımcıların; etkinliklerin ardından demokrasiye karşı güven duygularında olumlu bir değişimin yaşandığını ve etkinlikler aracılığı ile demokrasi ile özgürlük, toplumsal huzur, refah ve mutluluk gibi kavramlar arasındaki bağı daha iyi kavradıklarını göstermektedir. Dolayısıyla etkinliklerin katılımcıların demokrasiye karşı olan güven duygularını geliştirdiğini bunun da onları siyasal katılım yönünde motive ettiğini belirtmek gereklidir. Bu kodlara referans olabilecek görüşler şu şekildedir;

K1 “...demokratik olmayan şehirden demokratik olan şehre geçen arkadaşlarda oldu. O yüzden şey düşüncesi oldu demek ki demokrasi hem kişi hem de toplum için önemli bir olgu. Bunu ciddi olarak öğrendim”.

K3 “İki şehrin hikayesinde öğrendiğim, ufku açtı diyebileceğim kavramlar ve yol ve yöntemler öğrendim. Örneğin vergi vermenin önemi yerel demokrasinin önemi”.

K7 “Normal hayatımızda demokrasiye bakış açımız daha farklı bir boyuta geldiğini, demokrasiye daha fazla inandığımızı düşünüyorum”.

K1 “Ben kendimi değişmiş hissettim. Proje sayesinde memleketimde demokrasinin gerçekten olmadığını öğrendim. Gayet İyi bir tartışma ortamı vardı. Demokrasiye karşı bakış açım değişti. Demokrasiye olan inancım arttı”.

3.2.2.2. Eylem Sürecinin Ardından Katılımcıların Demokratik Katılım Seviyelerine İlişkin Bulgulara Yönelik Genel Bir Değerlendirme

Çalışmanın bu bölümünde, eğitim uygulamasından ardından katılımcıların demokratik katılım becerilerine yakalanan değişimi belirlemeye yönelik gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgulara ilişkin genel bir değerlendirme yapılacaktır.

“Siyasal bilgi” kategorisinin alt kategorilerinden bir tanesi olan “hak ve özgürlükler konusundaki bilgi kategorisi” eğitim uygulamasının ardından, katılımcıların; sendika toplantısı adlı etkinlikte toplanma ve örgütlenme özgürlüklerinin, iki şehrin hikayesi adlı etkinlikte ise sağlıklı çevre hakkının farkına vardıklarını göstermektedir. Ayrıca katılımcıların, ilk görüşmeler sırasında değinmedikleri; toplu gösteri ve yürüyüş düzenleme hakkı, dilekçe hakkı ve sağlık hakkından eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sırasında bahsetmeleri ise dikkat çekicidir. “Seçim Propagandası” adlı etkinliğin tartışma ve değerlendirme bölümünde “*Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak demokratik katılım gösterebilmek için hangi haklara sahipsiniz?*” sorusu tartışmaya açılarak bahsi geçen hak ve özgürlükler ele alınmıştır. Tüm bu açılardan katılımcıların, eğitim uygulamasının ardından; dilekçe hakkı, sağlıklı çevre hakkı, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü gibi hak ve özgürlüklerin farkına vardıklarını belirtmek mümkün gözükmektedir. Sahip olduğu hak ve özgürlüklerin bilincinde olan bir vatandaşın bu hak ve özgürlüklerini korumak ve kullanmak adına demokratik katılım göstereceği hatırlandığında etkinliklerin katılımcıların hak ve özgürlükleri konusundaki bilgi düzeylerini geliştirdiğini belirtmek gereklidir.

Benzer bir bağlantı “*sendikal hak ve özgürlükler konusunda bilgi*” kategorisi için de geçerli gözükmektedir. Çalışmanın örneklem grubunu oluşturan Akdeniz Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi öğrencilerinin de meslek hayatlarında hak ve özgürlüklerini korumak ve çalışma koşullarını iyileştirmek adına mücadele edebilmeleri için sendikal hak ve özgürlüklerinin farkında ve bilincinde olmaları gerekmektedir. Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ulaşılan sendikal hak ve özgürlükler konusundaki bilgi kategorisi ise eğitimlerin ardından katılımcıların; sendikal haklardan lokavt ve toplu sözleşme kavramlarını öğrendiklerini göstermektedir. Ayrıca ilgili kategori yorumlanırken eğitim uygulaması öncesinde gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelere nazaran ikinci görüşmelerde daha fazla katılımcının grev hakkından söz ettikleri de fark edilmiştir. Ayrıca sendikal hak ve özgürlükler konusunda bilgi kategorisine ilişkin kodlar katılımcıların grev hakkına hangi şartlar altında başvurabileceklerini öğrenerek, bu hakka dair bilgilerini geliştirdiklerini göstermiştir.

Aynı durum “*demokratik katılım yollarına dair bilgi kategorisi*” için de geçerlidir. Daha öncesinde de belirttiğimiz gibi bir vatandaşın demokratik süreçlere katılım gösterebilmeleri için, bu süreçlere hangi kanal ve yollar aracılığı ile katılabileceklerinin bilgisine sahip olmaları gerekmektedir. Daha farklı bir ifade ile bir vatandaşın demokratik katılım gösterebilmesi ancak demokratik katılım yollarını yeterli ölçüde bilmesi ile gerçekleşebilecektir. İlgili kategori eğitim uygulamasının ardından katılımcıların yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında bahsetmedikleri; imza kampanyası başlatma, siyasi partiye üye olma, kamuoyu oluşturma gibi yeni demokratik katılım yöntemlerini öğrendiklerini göstermektedir. Ayrıca eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sırasında daha fazla katılımcının “*toplu gösteri ve yürüyüşlere katılma*” ve “*sivil toplum örgütlerine üye olma*” kodlarına referans olacak görüşler ortaya atmaları da dikkat çekicidir. Bu durum katılımcıların eğitim uygulamasının ardından toplu gösteri ve yürüyüşlere katılma ile sivil toplum örgütlerine üye olmanın bir demokratik katılım yolu olduğunun bilincine vardıklarını göstermiştir.

Daha öncesinde de bahsettiğimiz gibi vatandaşların; hükümeti denetlemek, hak ve özgürlükleri korumak ve iyileştirilmesi için mücadele etmek, siyasal ilgi göstermek ve en önemlisi demokratik katılım yöntemlerine başvurmak gibi sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için öncelikle bir vatandaş olarak bu tip sorumluluklarının var olduğunu bilmesi gerekmektedir. “*Vatandaş sorumluluklarına dair bilgi*” kategorisi ise eğitim uygulamasının ardından katılımcıların; demokratik katılım gösterme, hükümeti denetleme, siyasal ilgi gösterme, farklı fikir ve görüşlere saygı duyma, çevreye karşı duyarlı olma gibi bir takım yeni sorumluluklarının farkına vardıklarını göstermektedir. En dikkat çekici olanı ise - yarı-yapılandırılmış görüşmelerde demokratik katılımı bir sorumluluk olarak saymadıkları hatırlandığında- sekiz katılımcının “*demokratik katılım gösterme*” koduna referans veren görüşler ortaya atmalarıdır. Bu durum katılımcıların eğitim uygulamasının ardından demokratik katılımı bir sorumluluk olarak görmeye başladıklarının ve içselleştirdiklerinin bir ifadesidir.

Daha öncesinde de belirttiğimiz gibi politik süreçler ve demokratik toplum hakkında bilgili olan vatandaşların bu süreçlere katılım göstermeleri daha muhtemeldir. “*Demokratik topluma dair bilgi*” kategorisinin alt kategorilerinden bir tanesi olan “*demokratik toplumun aktörlerine dair bilgi*” kategorisi eğitim uygulamasının ardından katılımcıların, demokratik toplumun temel aktörlerinin kimler olduğunu öğrendiklerini göstermiştir. Yine aynı kategorinin alt kategorilerinden bir tanesi olan “*sivil topluma dair bilgi kategorisi*” ise katılımcıların sivil topluma dair bilgi düzeylerinde olumlu bir değişimin olduğunu ifade

etmektedir. İlgili kategori eğitim uygulamasının ardından, sivil toplum örgütlerinin demokratik katılım adına topluma sunmuş olduğu faydaların, katılımcılar için daha net ve görünür bir hale geldiğini göstermiştir. İlk görülmelerin aksine eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde hemen hemen tüm katılımcılar, sivil toplum örgütlerinin demokratik katılım anlamında topluma sunmuş oldukları faydalara yönelik yorum getirebilmişlerdir. “*Demokratik topluma dair bilgi*” kategorisinin alt kategorilerinden bir diğeri olan “*sendikalara dair bilgi*” kategorisi ise katılımcıların, eğitim uygulamasında sendikalar konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarının farkına vardıklarını ve yeni bilgiler öğrendiklerini düşündüklerini göstermektedir. Eğitim uygulamasının ardından katılımcılar toplu sözleşme kavramı ile birlikte, etkinlik sırasında toplu sözleşmenin taraflarını ve nasıl yapıldığını öğrenmişler, demokratik toplumda sendikaların üstlendiği rollerin farkına varmışlardır.

Daha öncesinde de belirttiğimiz gibi vatandaşların demokratik katılım seviyelerini etkileyen değişkenlerden bir tanesi yurttaşlık görevi duygusu faktörüdür. Yurttaşlık görevi duygusuna sahip olan yurttaşlar, toplumsal ve politik süreçler üzerinde bir etki yaratıp, yaratamayacaklarına bakmaksızın demokratik katılımı bir vatandaş sorumluluğu olarak üstlenmekte ve oy kullanmanın dışında daha zor olarak ifade edilebilecek demokratik katılım yollarına yurttaşlık görevi duygusu zayıf olan kişilere kıyasla daha çok katılım göstermektedirler. “*Yurttaşlık görevi duygusu kategorisi*” eğitimlerin ardından, katılımcıların; demokratik katılım göstermeyi bir sorumluluk olarak içselleştirdiklerini göstermiştir. Aynı zamanda ilgili kategori iki katılımcının oy verme davranışlarında olumlu bir değişim olduğunu ve farklı iki katılımcının ise toplumsal problemlere karşı mücadele etmeyi vatandaş sorumluluğu olarak içselleştirdiklerini göstermiştir. Ayrıca ilgili kategori eğitim uygulamasının ardından bazı katılımcıların demokrasiyi korumanın ve yaşatmanın bir vatandaş sorumluluğu olduğunu anladıklarını ve bunu içselleştirdiklerini göstermiştir.

Yurttaşlık görevi duygusu ile benzer biçimde politik öz-yeterlilik de demokratik katılımı etkileyen faktörlerden biridir. Politik öz-yeterlilikleri yüksek olan bireyler, demokratik süreçlere etkin katılım becerilerine ve demokratik süreçleri anlama yeteneklerine güvenmektedir. Dolayısıyla yaşadıkları toplumu etkileyen politikaları sürdürme ve gerekli sosyal değişiklikleri yaratma konusunda daha aktif roller üstlenmektedirler. “*Politik öz-yeterlilik*” kategorisi eğitimlerin ardından katılımcıların karşılaştığı problemlere çözüm üretebileceğine ilişkin kendilerinde var olduğuna inandıkları politik öz yeteneklerine ilişkin güven duygularının arttığını göstermiştir. Bizleri bu tespiti götüren kodlar şu şekildedir; “*demokratik toplumda değişim yaratabileceğime karşı inancım yükseldi*”, “*yasama süreçleri*

üstünde istediğim yönde bir etki yaratabilirim”, “toplumda karşılaştığım problemlerin üstesinden gelirim”.

Siyasal ilgi de tıpkı politik öz-yeterlilik, yurttaşlık görevi duygusu, siyasal bilgi vb. faktörler gibi bireylerin demokratik süreçlere katılım seviyeleri üzerinde etkili olan faktörlerden bir tanesidir. Bireylerin, siyasal ilgi düzeyleri arttıkça onları politik süreçlere katılıma iten güdüler de artmakta, siyasal ilgi bireyleri daha zor veya karmaşık olarak ifade edilebilecek diğer katılım yollarına da katılmaya motive etmektedir. *“Siyasal ilgi kategorisi”* eğitim uygulamasının ardından katılımcıların siyasal ilgi düzeylerinde olumlu bir değişimin olduğunu göstermiştir. Bu kategoriye ilişkin olan *“siyasal ilgi düzeyinde olumlu değişim”* kodu bu tespitin önemli bir göstergesidir. Ayrıca ilgili kategoriye ilişkin *“proje etkinliklerde ele aldığımız konuları araştırma yönünden beni teşvik etti”* ve *“siyasal konuları tartışma seviyesinde olumlu değişim”* kodları da eğitim uygulamasının, etkinliklerde ele alınan konular üzerine katılımcıların dikkatini çekmeyi başardığını ve onları etkinliklerde ele alınan konuları araştırma ve tartışma yönünden teşvik ettiğini göstermiştir.

Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde ulaşılan bir diğer kategori ise *“demokratik katılım gösterme isteği”*dir. Bu kategoriye ilişkin kodlar, eğitimlerin ardından, katılımcıların demokratik katılım gösterme isteklerinde olumlu bir gelişim olduğu göstermiştir. Bizleri bu tespite götüren kodlar şu şekildedir; *“sivil toplum örgütlerine katılım isteğinde olumlu gelişim”*, *“sosyal medyada üzerinden fikir ve düşünceleri ifade etme isteğinde olumlu gelişim”*, *“sendikaya üye olma isteğinde olumlu değişim”* ve *“toplu gösteri ve yürüyüş tarzı etkinliklere katılım isteğinde olumlu değişim”*.

“Tutum ve değerler” kategorisi ise eğitimler sırasında ve sonrasında katılımcıların; siyasal olgu ve olayları kendinden olmayan kesimlerin gözünden görme fırsatını yakaladıklarını, daha iyi ve eşitlikçi bir toplum yaşamı ile vergi verme sorumluluğunu yerine getirme arasındaki bağları daha net bir biçimde kavradıklarını göstermiştir. Vergi vermenin hem bir sorumluluk hem de bir demokratik katılım biçimi olduğu ve siyasal olgu ve olaylara farklı açılardan bakmanın, kişiyi, toplumun farklı kesimlerinin yaşadıkları problemleri görerek bunlar adına mücadele etmeye motive ettiği hatırlandığında bu tespitler katılımcıların demokratik katılım seviyeleri için önemli gelişmeler olarak gözükmektedir. İlgili kategori eğitim uygulaması öncesinde toplu gösteri ve yürüyüş, grev gibi yöntemleri demokratik yollar olarak görmeyen bazı katılımcıların eğitim uygulamasının ardından bu katılım yöntemlerine ilişkin tutumlarında olumlu bir değişim olduğunu da göstermiştir. Dolayısıyla bu katılımcıların bahsi geçen demokratik katılım yöntemlerine başvurma olasılıklarının arttığını belirtmek gereklidir.

Son kategori ise “*demokrasiye ilişki görüş ve tutumlar*” adlı kategoridir. İlgili kategori katılımcıların; etkinliklerin ardından demokrasiye karşı güven duygularında olumlu bir değişimin yaşandığını ve etkinlikler aracılığı ile demokrasi ile özgürlük, toplumsal huzur, refah ve mutluluk gibi kavramlar arasındaki bağı daha iyi kavradıklarını göstermektedir. Dolayısıyla etkinliklerin katılımcıların demokrasiye karşı olan güven duygularını geliştirdiğini bunun da onları siyasal katılım yönünde motive ettiğini belirtmek gereklidir.

Sonuç olarak eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ortaya çıkan bulgular, eğitimler aracılığı ile katılımcıların demokratik katılım becerilerini etkileyen siyasal bilgi, yurttaşlık görevi duygusu, politik öz-yeterlilik, siyasal ilgi, tutum ve değerler faktörleri üzerinde olumlu yönde gelişimlerin sağlandığı göstermektedir. “*Siyasal bilgi*” kategorisi ve alt kategorileri eğitim uygulamasının ardından, katılımcıların; hak ve özgürlükler, demokratik katılım yolları, vatandaş sorumlulukları konularında yeni birtakım bilgiler öğrendiklerini göstermiştir. Ayrıca ilgili kategoriler, katılımcıların; demokratik topluma dolayısıyla demokratik toplumun önemli parçaları olan sendikalar ve sivil toplum örgütlerine karşı bilgilerini geliştirdiklerini ifade etmiştir. “*Yurttaşlık görevi duygusu*” kategorisi ise eğitim uygulamasının ardından katılımcıların; demokratik katılımı bir sorumluluk olarak içselleştirmeye başladıklarını ve toplumsal problemler karşısında mücadele etme, oy verme, demokrasiyi koruma gibi birtakım sorumlulukları içselleştirdiklerini göstermiştir. Aynı şekilde eğitimlerin ardından katılımcıların demokratik süreçlere etkin katılım becerilerine ve demokratik süreçleri anlama yeteneklerine ilişkin politik öz yeterlilik duygularının geliştiği gözlemlenmiştir. Aynı durum katılımcıların siyasal ilgi düzeylerinde de fark edilmiş, katılımcıların eğitim uygulamasının ardından siyasal olgu ve olayları takip etme ve tartışma seviyelerinde olumlu bir değişim gözlemlenmiştir. Ayrıca “*demokratik katılım gösterme isteği*” kategorisi çerçevesinde katılımcıların sivil toplum örgütlerine, sendikalara, toplu gösteri ve yürüyüşlere katılma isteklerinde bir artışın olduğu gözlemlenmiş, tutum ve değerler kategorisi çerçevesinde ise katılımcıların; daha iyi ve eşitlikçi bir toplum yaşamı ile vergi verme sorumluluğunu yerine getirme arasındaki bağları daha net bir biçimde kavradıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca ilgili kategoride toplu gösteri ve yürüyüşlere yönelik olumsuz bir tutum takınan iki katılımcının fikirlerinde olumlu yönde bir değişim gözlemlenmiştir. “*Demokrasiye ilişki görüş ve tutumlar*” kategorisi ise katılımcıların demokrasiye karşı olan güven duygularının geliştiği ve bu durumun onları demokratik katılım gösterme yönünde motive edebileceğini ifade etmiştir.

SONUÇ

Son yıllarda yapılan çalışmalar genç vatandaşların siyasal katılım becerilerinin zayıf, dolayısıyla siyasal süreçlere katılım düzeylerinin de düşük olduğunu göstermektedir. İlgili literatür, genç yurttaşların demokratik katılım düzeylerinde; eğitim, siyasal bilgi, meslek, gelir düzeyi, sosyal sınıf, etkinlik ve yetkinlik duygusu, yurttaşlık görevi duygusu, girişkenlik, kitle iletişim araçlarını izleme vb. birçok faktörün etkili olduğunu ve bireylerin, bu faktörlerin kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz etkileri tarafından kuşatılmış bulunduklarını göstermektedir. Birbirleri ile sıkı bir ilişki içerisinde bulunan bu faktörler incelendiğinde, aralarında çok yönlü bir ilişki olduğu fark edilmektedir. Dolayısıyla bu faktörler üzerinde yakalanabilecek olumlu bir değişim, vatandaşların demokratik katılım beceri ve seviyelerinin gelişmesine etki etmektedir.

Vatandaşların katılım becerilerinin geliştirilmesinin gerekliliği hususuna; Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Kalkınma Planı'nda, Kopenhag kriterlerinde, Avrupa Konseyi'nin tavsiye kararlarında da dikkat çekilmektedir. Örneğin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 14 Mayıs 1985 tarihinde kabul edilen ve üye devletlere sunulan Tavsiye Kararı No R (85) 7 okullarda insan hakları eğitimi ve öğretimi ile ilgilidir. Bu belgede gençlerin çoğulcu bir demokrasinin var olduğu bir yaşama hazırlanmaları için insan haklarını öğrenmeleri gerektiği ifade edilmekte, şu ya da bu ulus devletin yasal yurttaşları olan gençlerin sorumlu vatandaşlar olarak karar alma süreçlerine aktif katılım becerilerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (syf. 2). Türkiye Cumhuriyeti 11. Kalkınma Planı'nda da gençlerin, kalkınmanın önemli itici gücü olma potansiyelinin ön plana çıkartılmasının amaçlandığından söz edilmiş ve şu ifadelerle yer verilmiştir; “*Gençlerin güçlü yaşam becerilerine, insani ve millî değerlere sahip olarak yetiştirmelerinin, iktisadi ve sosyal hayata ve karar alma mekanizmalarına aktif katılımlarının sağlanması temel amaçtır*” (syf. 156). Gençlerin sosyal hayatta ve karar alma mekanizmalarında aktif rol almaları amacıyla politikalar geliştirileceği belirtilen planda (syf. 157), plan döneminde aktif yurttaşlık bilincinin geliştirilmesinin hedeflendiğinden (syf.189) ve BM, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı nezdindeki insan hakları mekanizmaları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile yapıcı iş birliği sürdürülmesinin amaçlandığından da söz edilmiştir (syf. 206).

Bu noktalardan hareketle bu çalışmada; genç yurttaşların, demokratik katılım düzeylerine etki eden faktörler üzerinde olumlu yönde bir değişim bırakmak, dolayısıyla onların katılım becerilerini geliştirerek, demokratik katılım düzeylerini artırma hedefiyle bir eylem araştırması yürütülmüştür. Bu faktörler, katılımcıların demokratik katılım beceri ve

seviyelerinde yakalanan değişimi ölçmek adına birer parametre olarak kullanılmışlardır. Daha farklı bir ifade ile eğitimler öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sırasında sorulan sorular bu değişkenler aracılığı ile formüle edilmişler ve elde edilen veriler bu parametreler ile yorumlanmışlardır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veri seti ışığında, katılımcıların demokratik katılım seviyelerine etki eden faktörler üzerinde olumlu yönde değişimlerin yakalandığı tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekildedir;

1. Katılımcıların Siyasal Bilgi Düzeylerinin Gelişimine İlişkin Sonuçlar

Vatandaşların demokratik katılım düzeyleri üzerinde etkili olan faktörlerden bir tanesi siyasal bilgidir. İlgili literatür, demokratik toplum ve politik süreçler hakkında bilgi düzeyi yüksek olan vatandaşların; demokratik katılım ile demokrasinin korunması, yaşatılması ve geliştirilmesi arasındaki bağı daha net bir biçimde kurduklarını ve kamuoyunu ilgilendiren konular karşısında daha bilinçli bir biçimde hareket ettiklerini göstermektedir. Politik bilgisi yüksek olan vatandaşların, demokratik süreçler üzerinde etki yaratabileceklerine ilişkin kendilerinde var olduklarına inandıkları yeteneklere ilişkin güven duyguları daha yüksektir (politik öz-yeterlilik). Vatandaş, siyasal bilgisi geliştikçe, demokratik topluma katılım göstermek için gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazanmakta, diğerlerine göre daha zor olarak tabir edilebilecek demokratik katılım yollarına başvurmaları daha olanaklı bir hale gelmektedir. Eylem araştırması süreci sonrasında ise katılımcıların, “*hak ve özgürlükler*” “*demokratik katılım yolları*”, “*vatandaş sorumlulukları*”, “*sendikal hak ve özgürlükler*”, “*demokratik toplum*” gibi politik konulara dair bilgi düzeylerinin arttığı görülmektedir. Bu hususta ulaşılan sonuçlar aşağıdaki biçimdedir;

a. Katılımcıların Hak ve Özgürlükler Konusundaki Bilgi Düzeylerinin Gelişimine İlişkin Sonuçlar

Bir vatandaşın hak ve özgürlüklerini kullanarak demokratik süreçlere katılım göstermesi ancak hak ve özgürlükleri konusunda bilgi sahibi olması ile mümkün olabilecektir. Çünkü hak ve özgürlükleri konusunda yeterli bilgiye sahip olan bir yurttaşın, hak ve özgürlükleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan bir yurttaşla göre demokratik topluma ve politik süreçlere katılım göstermesi daha muhtemeldir. Buna yönelik olarak eğitimler öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında katılımcılara hak ve özgürlükleri konusundaki bilgi düzeylerinde yakalanan değişimi ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bu yolla eğitim uygulaması neticesinde katılımcıların hak ve özgürlüklerine dair bilgi düzeylerinde bir değişimin yakalanıp, yakalanmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde

ulaşılan “*hak ve özgürlükler konusunda bilgi kategorisi*”, katılımcıların; sendika toplantısı adlı etkinlikte toplanma ve örgütlenme özgürlüklerinin, iki şehrin hikayesi adlı etkinlikte ise sağlıklı çevre hakkının farkına vardıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca bu veriler, katılımcıların, seçim propagandası adlı etkinlikte dilekçe hakkını öğrendiklerini göstermiştir. Eğitim uygulaması öncesinde gerçekleştirilen görüşmelerde hiçbir katılımcının “*dilekçe hakkı*”, “*sağlık hakkı*”, “*eğitim hakkı*” ve “*toplu gösteri ve yürüyüşlere katılım hakkı*”ndan söz etmemesi, eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen görüşmelerde ise yedişer katılımcının bu haklardan söz etmesi bu tespitimizi desteklemektedir. Benzer biçimde eğitim uygulaması öncesinde hiçbir katılımcı “*sağlıklı çevre hakkı*” ve “*siber güvenlik hakkı*”ndan söz etmezken, eğitim uygulamasının ardından üçer katılımcı bu hakları ifade etmişlerdir.

Benzer bir biçimde eğitim uygulamasının ardından katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler çerçevesinde ortaya çıkan “*sendikal hak ve özgürlükler*” kategorisi de eğitim uygulaması neticesinde, katılımcıların; sendikal haklardan “*lokavt*” ve “*toplu sözleşme*” kavramlarını öğrendiklerini ortaya koymuştur. Eğitim uygulaması öncesinde gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcıların hiçbirisi lokavt ve toplu sözleşme haklarından bahsetmezlerken, eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen görüşmelerde onar katılımcı “*sendikaya üye olma hakkı*” ve “*lokavt*” hakkından, sekizer katılımcı “*toplu sözleşme*” ve “*grev hakkı*”ndan söz etmişlerdir. Katılımcıların neredeyse hepsinin “*Sendikalar konusunda bilgim azdı. Lokavt ve toplu sözleşme kavramlarını öğrendim (K8)*”, “*Lokavt ve toplu sözleşme kavramlarını öğrendim K(9)*”, “*Lokavt, toplu sözleşme kavramlarını bilmiyordum, onları öğrendim K (12)*” gibi ifadelerde bulunmaları da bu tespitin önemli bir göstergesidir. Ayrıca eğitim uygulamasının ardından, bazı katılımcılar işçilerin grev hakkına hangi şartlar altında başvurabileceklerini öğrenmişler, bu hakka dair bilgilerini geliştirmişlerdir. Katılımcıların “*İşçilerin grev yapabileceğini öğrendim (K10)*”, “*Grev hakkını öğrendim (K9)*”, “*Eğitimden sonra grevin detaylarını, hangi nedenlerle gerçekleştiklerini daha fazla öğrendim (K7)*” “*Grev, lokavt ve toplu sözleşmenin hangi nedenler sonucunda gerçekleştiğini öğrendim (K4)*” gibi ifadelerde bulunmaları bu tespitimizin bir göstergesidir.

b. Katılımcıların Demokratik Katılım Yollarına Dair Bilgi Düzeylerinin Gelişimine İlişkin Sonuçlar

Vatandaşların demokratik süreçlere katılım gösterebilmeleri için bu süreçlere hangi yol ve kanallar aracılığı ile katılabileceklerinin bilgisine sahip olmaları gerekmektedir. Sözgelimi imza kampanyası başlatma, dilekçe hakkını kullanma vb. demokratik katılım yöntemlerini bilmeyen bir vatandaşın, bunları kullanarak politik süreçlere katılım

göstermelerini beklemek mümkün değildir. Buna yönelik olarak, eğitimler öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler sırasında katılımcılara, demokratik katılım yollarına dair bilgi düzeylerini ölçmek adına çeşitli sorular yöneltilmiş ve eğitim uygulaması neticesinde katılımcıların, demokratik katılım yollarına dair bilgi düzeylerinde bir değişimin yakalanıp yakalanmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, eğitim uygulaması neticesinde katılımcılar; “*imza kampanyası başlatma*”, “*siyasi partiye üye olma*”, “*kamuoyu oluşturma*” gibi bir takım demokratik katılım yöntemlerini öğrenmişler ve “*toplu gösteri ve yürüyüşlere katılma*” ile “*sivil toplum örgütlerine üye olma*”nın demokratik katılım yolları olduğunun farkına varmışlardır. Eğitim uygulaması öncesinde gerçekleştirilen görüşmelerde yalnızca dörder katılımcının “*sivil toplum örgütlerine katılım*” ve “*toplu-gösteri ve yürüyüşlere katılım*”dan söz ederken eğitim uygulaması sonrasında bu sayının sırasıyla sekiz ve dokuzaya çıkması bu tespitimizin bir kanıtıdır. Ayrıca eğitim uygulaması öncesinde “*imza kampanyası başlatma*”, “*siyasi partiye üye olma*”, “*kamuoyu oluşturma*” gibi demokratik katılım yollarından söz etmeyen katılımcıların, eğitim uygulamasının ardından bu katılım yollarından söz etmeleri de bu tespitimizi desteklemektedir. Bunun yanı sıra, eğitim uygulaması sonrasında beş katılımcı “*siyasi partiye üye olma*” hakkından söz ederken, dörder katılımcı ise “*dilekçe hakkını kullanma*” ve “*kamuoyu oluşturma*”dan söz etmiştir.

c. Katılımcıların Vatandaş Sorumluluklarına Dair Bilgi Düzeylerinin Gelişimine İlişkin Sonuçlar

Yurttaşlık görevi duygusu da tıpkı siyasal bilgi gibi demokratik katılımı etkileyen faktörlerden bir tanesidir. Bir vatandaşın, yurttaşlık görevi duygusunun gelişmesi için, topluma karşı olan sorumlulukları konusunda bilgi sahibi olması gerekmektedir. Daha farklı bir ifade ile vatandaşın; hükümeti denetlemek, yasal süreçleri takip etmek vb. eylemleri gerçekleştirmek adına demokratik katılım göstermesi, ancak bir vatandaş olarak bu tip sorumluluklara sahip olduğunun bilgi ve bilincinde olmasıyla mümkün olabilecektir.

Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ulaşılan “*vatandaş sorumlulukları bilgisi*” kategorisi, katılımcıların; eğitim uygulaması sayesinde, “*demokratik katılım gösterme*”, “*hükümeti denetleme*”, “*siyasal ilgi gösterme*”, “*farklı fikir ve görüşlere saygı duyma*”, “*çevreye karşı duyarlı olma*” gibi birtakım yeni sorumluluklarının farkına vardıkları ortaya koymuştur. Eğitim uygulaması öncesinde hiçbir katılımcı “*demokratik katılım gösterme*”, “*siyasal ilgi gösterme*”, “*hükümeti denetleme*”, “*farklı fikir ve görüşlere saygı duyma*” sorumluluklarından söz etmezken, eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmelerde bu sayı sırasıyla sekize, altıya ve beşe (hükümeti denetleme ve farklı fikir ve görüşlere saygı duyma) çıkmıştır. Ayrıca ilgili kategoride sekiz katılımcının

demokratik katılım gösterme koduna referans veren görüşler ortaya atmaları -yarı-yapılandırılmış görüşmelerde demokratik katılımı bir sorumluluk olarak saymadıkları hatırlandığında- dikkat çekici bir gelişme olarak yorumlanmıştır. İlgili kod eğitim uygulamasının ardından katılımcıların demokratik katılımı bir sorumluluk olarak içselleştirdiklerini, “*demokratik katılım gösterme*”, “*hükümeti denetleme*”, “*siyasal ilgi gösterme*”, “*farklı fikir ve görüşlere saygı duyma*” ve “*çevreye karşı duyarlı olma*” gibi sorumluluklarının farkına vardıklarını ortaya koymuştur.

d. Katılımcıların Demokratik Topluma Dair Bilgi Düzeylerinin Gelişimine İlişkin Sonuçlar

Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde ulaşılan; “*demokratik toplumun aktörlerine dair bilgi*”, “*sendikalara dair bilgi*”, “*sivil topluma dair bilgi*” kategorileri katılımcıların eğitim uygulamasının ardından demokratik topluma dair bilgi düzeylerinin geliştiğini göstermektedir. Örneğin; eğitim uygulamasının ardından katılımcılar demokratik toplumun aktörlerini (medya, sivil toplum, hükümet, vatandaşlar) öğrenmişlerdir. “*Demokratik toplumun aktörlerine dair bilgi*” kategorisi bu tespitimizi desteklemektedir. Eğitimler öncesinde gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde hiçbir katılımcı medya aktöründen söz etmezken, hükümet aktöründen sekiz, vatandaş ve sivil toplum aktörlerinden ise yedi katılımcı söz etmiştir. Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen görüşmelerde ise, demokratik toplumun temel aktörlerinin ele alındığı ve aralarındaki ilişkinin incelendiği “*Bağlantı Kurmak*” adlı etkinliğe katılım gösteren 12 katılımcının her biri demokratik toplumun aktörlerini eksiksiz bir şekilde sayabilmişlerdir.

Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ortaya çıkan “*sendikalara dair bilgi*” kategorisi ise, katılımcıların; eğitim uygulaması sırasında sendikalar konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarının ve eğitim uygulamasının ardından bu konu hakkında yeni bilgiler öğrenerek, sendikaların üstlendiği rollerin farkına vardıklarını ortaya koymuştur. Eğitim uygulamasının ardından sekizer katılımcının “*eğitimler öncesinde sendikalar konusunda yeterli bilgiye sahip değildim*”, “*eğitimler sendikalar hakkında yeni bilgiler edindim*” kodlarına referans verecek görüşler ortaya atmaları, bu tespitimizi desteklemektedir. Tespitimizin önemli göstergelerinden biri de eğitimler sonrasında gerçekleştirilen görüşmelerde yedi katılımcının görüşlerinden elde edilen “*toplu sözleşme sürecini öğrendim ve deneyimledim*” kodudur. İlgili kod katılımcıların toplu sözleşme ile birlikte, etkinlikler sırasında toplu sözleşmenin taraflarını ve nasıl yapıldığını öğrendiklerini göstermektedir. Ayrıca “*sendikalara dair bilgi*” kategorisine ait “*çalışma koşullarını iyileştirmek ve emek sömürüsünün önüne geçmek*” ve “*çalışanların hak ve*

özgürlüklerini korumak” kodları da bu tespitlerimizi desteklemektedir. Eğitimler öncesinde gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcıların hiçbiri “*çalışma koşullarını iyileştirmek ve emek sömürüsünün önüne geçmek*” koduna referans olacak görüşler ortaya atmazlarken, eğitim uygulamasının ardından altı katılımcı bu koda referans olacak görüşler belirtmişlerdir. Ayrıca eğitim uygulaması öncesinde yedi katılımcı “*çalışanların hak ve özgürlüklerini korumak*” koduna referans olacak görüşler ortaya atarken, eğitim uygulamasının ardından bu sayı ona çıkmıştır. Son olarak eğitimler sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ortaya çıkan “*sendikal hak ve özgürlükler konusundaki bilgi*” kategorisinin analiz edilmesi ile ulaşılan bulgulara da değinmek gereklidir. Hatırlanacağı üzere elde edilen bulgular eğitim uygulamasının ardından, katılımcıların; sendikal haklardan lokavt ve toplu sözleşme kavramlarını öğrendiklerini göstermiştir. Aynı zamanda ilgili kategoriye ilişkin grev koduna referans olan “*İşçilerin grev yapabileceğini öğrendim (K10)*”, “*Grev hakkını öğrendim (K9)*”, “*Eğitimden sonra grevin detaylarını, hangi nedenlerle gerçekleştiklerini daha fazla öğrendim (K7)*” “*Grev, lokavt ve toplu sözleşmenin hangi nedenler sonucunda gerçekleştiğini öğrendim (K4)*” görüşleri, katılımcıların eğitim uygulamasının ardından işçilerin grev hakkına hangi şartlar altında başvurabileceklerini öğrenerek, bu hakka dair bilgilerini geliştirdiklerini ortaya koymuştur.

“*Sivil topluma dair bilgi kategorisi*” ise, eğitim uygulamasının ardından; sivil toplum örgütlerinin demokratik katılım adına topluma sunmuş olduğu faydaların, katılımcılar için daha net ve görünür bir hale geldiğini ortaya koymuştur. Eğitim uygulaması öncesindeki görüşmelerin aksine eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmelerde hemen hemen tüm katılımcıların, sivil toplum örgütlerinin demokratik katılım anlamında topluma sunmuş oldukları faydalara yönelik yorum getirebilmeleri, bu tespiti destekler niteliktedir. İlgili kategoride dokuz katılımcı “*vatandaşların görüş ve düşüncelerini siyasal iktidara ve geniş kitlelere duyurmalarına yardımcı olurlar*”, dört katılımcı “*halk ve hükümet arasındaki aracı kurumlardır*”, iki katılımcı ise “*seçim dönemleri dışında vatandaşların hükümet politikalarına etki edebilmelerine yardımcı olurlar*” kodlarına referans veren görüşler belirtmişlerdir.

2. Katılımcıların Yurttaşlık Görevi Duygularının Gelişimine İlişkin Sonuçlar

Vatandaşların demokratik katılım düzeyleri ile doğru orantılı bir biçimde artıp azalan değişkenlerden bir tanesi de yurttaşlık görevi duygusudur. Yurttaşlık görevi duygusu yüksek olan vatandaşlar -diğerlerine göre- demokratik toplumda bir etki yaratıp yaratamayacaklarına bakmaksızın, toplumsal ve politik süreçlere daha fazla katılım göstermektedir.

Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde ulaşılan “yurttaşlık görevi duygusu” kategorisi, eğitim uygulamasının ardından, katılımcıların, demokratik katılımı bir sorumluluk olarak içselleştirdiklerini ortaya koymuştur. İlgili kategoriye ilişkin “*demokratik katılım gösterme sorumluluğunda olumlu gelişim*” kodu bu tespitimizi desteklemektedir. Bu koda referans olan “*sosyal medyada ben siyasi konuları pek paylaşmayan biriydim. Bu projeden sonra paylaşmam gerektiğini gördüm. Sosyal medyada siyasal katılım çerçevesinde etkin olmam gerektiğini fark ettim (K1)*”, “*daha aktif olarak siyasal süreçleri takip etmeye, imza kampanyalarına katılmaya başladım (K8)*” vb. görüşler hatırlandığında bu tespitimiz daha anlaşılır hale gelmektedir.

Ayrıca iki katılımcının oy kullanmaya ilişkin görüşlerinde olumlu yönde bir değişim gerçekleşmiş, etkinlikler öncesinde gerçekleştirilen görüşmelerde oy kullanmayı tercih etmediklerini ifade eden iki katılımcı, etkinlikler sonrasındaki görüşmelerde “*oy kullanma sorumluluğunda olumlu gelişim*” koduna referans veren görüşler ortaya atmışlardır. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir; “*ben siyasal katılımı bir sorumluluk olarak görüyorum. Bir oyun bile etki edebileceğini zaten projede anladık (K6)*”, “*şöyle, oy daha kullanmadım ama artık kullanmak istiyorum. Benim de bir etkim olsun istiyorum. Ben inanıyorum kişinin etkisine, o yüzden istiyorum (K8)*”.

Katılımcıların yurttaşlık görevi duygularında olumlu bir gelişimin yaşandığını gösteren diğer veriler ise “*toplumsal problemler karşısında etkin rol üstlenme sorumluluğunda olumlu gelişim*” ve “*demokrasiyi koruma ve yaşatma sorumluluğunda olumlu gelişim*” kodlarıdır. Katılımcıların eğitim uygulaması öncesinde bu kodlara referans verecek görüşler ortaya atmamaları dikkat çekicidir. Bu kodlara referans olan görüşlerden şu şekildedir; “*Oldu aslında, daha bilinçli olmaya başladım bu insan hakları ihlalleri, ırkçılık konularda. Ne yollarla bu konularda hak arayabileceğimi düşünüyorum artık. Ne yollarla arayabileceğimi biliyorum (K12)*”, “*bunun dışında demokrasiyi geliştirme faaliyetlerinde bulunmak da gerekiyor ve bu da bir sorumluluk olarak algılanabilir (K4)*”, “*eğer biz bir şeyleri yapmazsak demokrasi hala teoride kalmış olacak. Bizim birtakım eylemlerimizle demokratik süreçler gelişecek (K7)*”.

Son olarak tespitimizin önemli bir göstergesi de “*yurttaşlık sorumlulukları bilgisi*” kategorisine ilişkin değerlendirmelerimiz hatırlandığında fark edilmektedir. İlgili bölümde de değindiğimiz gibi, eğitim uygulamasından önce demokratik katılım göstermeyi bir sorumluluk olarak belirtmeyen katılımcılar, eğitim uygulamasının ardından demokratik katılımı bir sorumluluk olarak ifade etmişlerdir.

3. Katılımcıların Politik Öz-Yeterliliklerine Duydukları İnancın Gelişimine İlişkin Sonuçlar

Demokratik katılımı etkileyen faktörlerden bir tanesi olan politik öz-yeterlilik, bireylerin; demokratik süreçlere katılma ve politik/toplumsal konu ve olayları anlamaya ilişkin kendilerinde var olduklarına inandıkları beceri ve yetenekleri ifade etmektedir. Politik öz yeterliliği yüksek olan vatandaşlar, demokratik süreçlere etkin katılım becerilerine ve demokratik süreçleri anlama yeteneklerine güvenmekte; politik ve toplumsal süreçlere daha fazla katılıma göstermektedirler. Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde ulaşılan “*politik öz-yeterlilik*” kategorisi ise, katılımcıların: toplum içerisinde karşılaştığı problemlere çözüm üretebileceklerine ilişkin kendilerinde var olduğuna inandıkları politik öz yeteneklerine ilişkin güven duygularının arttığını ortaya koymuştur.

Eğitim uygulaması öncesi gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ortaya çıkan “*toplumsal ve siyasal bir siyasal bir etki yaratamam*”, “*demokrasilerde güç politikacıların elindedir*”, “*vatandaşlar demokrasilerde etkin güç değillerdir*” kodları, eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ortaya çıkan “*toplumda karşılaştığım problemlerin üstesinden gelirim*”, “*yasama süreçleri üzerinde etki yaratabilirim*” kodları ile karşılaştırıldığında bu tespitimiz daha anlaşılır bir hale gelmektedir. Ayrıca yedi katılımcının görüşlerinden elde edilen “*demokratik toplumda değişim yaratabileceğime karşı inancım arttı*” kodu da bu tespitimizi desteklemektedir. Bu koda referans olan bazı görüşler şu şekildedir; “*Bir şeyleri değiştirebileceğime dair güvenim arttı (K4)*”, “*yapmış olduğumuz etkinlikler bana farklı bakış açıları kazandırdı. Bir şeyleri değiştirebilir misin? diye soru gelmişti bana. Buna artık daha olumlu bakıyorum*”.

Politik öz-yeterliliğin boyutlarından bir tanesi algılanan etkililiktir. Algılanan etkililik, yurttaşların siyasal kararların nasıl alındığına ilişkin içinde bulundukları duygu durumunu ifade etmektedir. Politik kararların, kendilerinin istek ve arzularından bağımsız biçimde alındığını hisseden, dolayısıyla demokrasiye ve politik süreçlere güven duyguları zayıf olan bireyler politik süreçlere daha az katılım göstermektedir. Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde ortaya çıkan “*demokrasiye ilişkin görüş ve tutumlar*” kategorisi ise katılımcıların; etkinliklerin ardından demokrasiye karşı güven duygularında olumlu bir değişimin yaşandığını ve etkinlikler aracılığı ile demokrasi ile özgürlük, toplumsal huzur, refah ve mutluluk gibi kavramlar arasındaki bağı daha iyi kavradıklarını ortaya koymuştur. İlgili kategoriye ilişkin kodlar ve bu kodlara referans olan görüşler incelendiğinde bu tespitimiz daha anlaşılır bir hale gelmektedir. Demokrasiye ilişkin görüş ve tutumlar kategorisine ilişkin “*demokrasinin öneminin farkına vardım*” ve “*demokrasiye karşı güven*

duygusunda olumlu değişim” olmak üzere iki kod bulunmaktadır. Kodlara referans olan görüşler şu şekildedir; *“normal hayatımızda demokrasiye bakış açımız daha farklı bir boyuta geldiğini, demokrasiye daha fazla inandığımızı düşünüyorum (K7)”*, *“Ben kendimi değişmiş hissettim. Demokrasiye karşı bakış açım değişti. Demokrasiye inancım arttı (K1)”*.

4. Katılımcıların Siyasal İlgisi Düzeylerinin Arttığına İlişkin Sonuçlar

Siyasal ilgi de bireylerin demokratik katılım düzeyleri üzerinde etkili olan faktörlerden bir tanesidir. Siyasal ilgi düzeyleri yüksek olan bireyler, güncel siyasal gelişmeler ile birlikte siyasal olgu ve olayları düzenli bir biçimde takip etmektedir. Bireyin siyasal ilgisi arttıkça onu politik süreçlere katılıma iten güdüler de artmakta, siyasal ilgi düzeyi yüksek olan bireyler daha karmaşık olarak ifade edilebilecek; siyasal partiye üye olma, imza kampanyası vb. demokratik katılım yollarına daha sık başvurumaktadırlar. Eğitim uygulaması sonrasında gerçekleştirilen görüşmeler sonrasında ortaya çıkan *“siyasal ilgi”* kategorisi, katılımcıların; politik ve toplumsal süreçler, demokratik toplum, yurttaşlık, hak ve sorumluluklar ve demokratik katılım gibi konular üzerine olan ilgi düzeylerinin arttığını ortaya koymuştur. Ayrıca ilgili sonuçlar, araştırmanın, katılımcıların dikkatini etkinliklerde ele alınan konular üzerine çekmeyi başardığını ve onları etkinliklerde ele alınan konuları araştırma ve tartışma yönünden teşvik ettiğini göstermektedir. Proje sonrasında gerçekleştirilen görüşmelerde 13 katılımcının *“proje sonrasında öğrendiğim bilgi ve kazandığım deneyimleri çevremle paylaştım”* ve 7 katılımcının görüşlerinden elde edilen *“proje etkinlikte ele aldığımız konuları araştırma yönünden beni teşvik etti”* kodları bu tespitimizi desteklemektedir. Ayrıca görüşmeler neticesinde ulaştığımız *“siyasal ilgi düzeyinde olumlu gelişim”* ve *“siyasal olayları tartışma seviyesinde olumlu gelişim”* kodları da bu tespitimizi desteklemektedir. Kodlara referans olan görüşler şu şekildedir; *“yani şöyle, daha çok tartışma yönelik şeyler yapmak istediğim için projeden sonra daha çok araştırma daha çok haberleri, tartışma programlarını izlemeye başladım (K8)”*, *“haberleri daha çok takip etmeye başladım. Çok arttı (K9)”*, *“evet, mesela ben çok konuşmazdım böyle durumları. Politika ve siyasi konuları çok konuşmazdım. Konuşmayı öğrendim, rahatça fikirlerimi söylemeyi öğrendim (K9)”*.

5. Katılımcıların Tutum ve Değerlerinde Yaşanan Değişime İlişkin Sonuçlar

Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ortaya çıkan kategorilerden bir tanesi de *“tutum ve değerler”* başlıklı kategoridir. İlgili kategori eğitim uygulaması sırasında, katılımcıların, siyasal olgu ve olaylara kendinden olmayan kesimlerin gözünden yaklaşma fırsatı yakaladıklarını, daha iyi ve eşitlikçi bir toplum yaşamı ile vergi verme sorumluluğunu yerine getirme arasındaki bağları daha net bir biçimde kavradıklarını ortaya koymuştur. Bu durum, katılımcıları; kendinden olmayan kesimlerin hak ve

özgürlüklerini korumak adına mücadele etme ve vergi vererek, demokratik katılım gösterme konusunda motive edecektir. Eğitim uygulamasının ardından gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler çerçevesinde ulaşılan “*siyasal olgu ve olaylara farklı bakış açıları ile yaklaşma becerisinde gelişim*” kodu ve bu koda referans olan “*yani ilk şunu söyleyeyim, birçok oyun yaptık, birçok teori üzerinde konuştuk. Ya, ben halk olarak da devlet olarak da ya da işçi ve işveren olarak da bu tür oyunlar oynadık ya, hepsine karşı bir empati kazandım. Hepsini anlamaya çalıştım benim için en büyük kazanç oydu*” vb. görüşler bu tespitimizi desteklemektedir. Tespitimizi destekleyen bir diğer dikkat çekici kod ise dört katılımcının görüşleri çerçevesinde ulaşılan “*vergi vermenin önemini ve yarattığı sonuçları gözlemledim*” kodu olmuştur. Vergi vermek bir vatandaş sorumluluğu olmakla birlikte, bir hizmetin sürekliliğini/devamlılığını sağlamak, kalitesini korumak ve artırmak adına vergi veren bir kimse, demokratik katılım da göstermektedir. Bu açıdan ilgili kod eğitim uygulamasının, katılımcıların; daha iyi ve eşitlikçi bir toplum yaşamı ile vergi verme sorumluluğunu yerine getirme arasındaki bağı kurmalarına yardımcı olduğunu ve bu durumun katılımcıları vergi vererek demokratik katılım gösterme konusunda motive ettiğini ortaya koymaktadır.

İlgili kategoriye ilişkin bir diğer kod ise dört katılımcının görüşleri çerçevesinde ulaşılan “*etkinlikler sırasında demokratik katılım seviyemin düşük olduğunu fark ettim*” kodu olmuştur. Bu kod dört katılımcının bir vatandaş olarak daha fazla demokratik katılım göstermeleri gerektiğinin farkına vardıklarını ortaya koymaktadır. İlgili kodla referans olan görüşlerin bazıları şu şekildedir; “*siyasal katılımın önemini kavramış olduk. Bir şeylere sadece oy verme açısından bu bizim siyasal kültürümüze yerleşmiş bir şey. Sadece oy verme açısından bakıyoruz biz, ama bu yanlış. Oy verme haricinde de süreci etkileme şansımız var. Dilekçelerle, STK’larla, meclislerle vb. Ben daha öncesinden çok göz ardı ettiğim şeylere proje sayesinde daha olumlu bakar oldum (K7)*”.

Bu kategoriye ilişkin bir diğer tespitimiz ise daha önce toplu gösteri ve yürüyüş, grev gibi yöntemleri demokratik yollar olarak görmeyen iki katılımcıların eğitim uygulamasının ardından bu katılım yöntemlerine ilişkin tutumlarında olumlu bir değişim olduğu yönündedir. İlgili kategoriye ilişkin “*toplulu gösteri ve yürüyüşlere karşı tutum ve davranışlarda olumlu değişim*” kodu ve bu koda referans olan “*ben sendika simülasyonuna girmiştim. Ben grevleri çok saçma, yasal olmayan bir durum buluyordum. Pek bilgim yoktu açıkçası. Ama girdikten sonra aslında çok olması gereken bir şeymiş. Durum farklı bir noktaya gidince doğan bir hak olduğunu öğrendim (K7)*” vb. görüşler bu tespitimizi desteklemektedir. İlgili tespit, bahsi

geçen katılımcıların artık bu yollar aracılığı ile demokratik katılım gösterme konusunda istekli olduklarını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Sonuç olarak, Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu'nda yer alan etkinlikler, bu araştırmada yer alan örneklemin katılım becerileri ve seviyelerini geliştirme doğrultusunda olumlu sonuçlar vermiştir. Elde edilen veriler, etkinliklerin, vatandaşların demokratik katılım düzeylerini etkileyen; siyasal bilgi, yurttaşlık görevi duygusu, politik öz-yeterlilik, siyasal ilgi, tutum ve değerler faktörleri üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Ortaya çıkan bu sonuç, Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu çerçevesinde hazırlanacak eğitimler aracılığı ile gençlerin demokratik farkındalık ve katılımcılık becerilerinin geliştirilebileceği yönündeki hipotezimizi destekler niteliktedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi ile ilgili çalışmalar ilk ve orta öğretim kademelerinde yoğunlaşmakta, yetişkinlere yönelik demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi ile ilgili çalışmalar sınırlı kalmakta ve bu çalışmalar eğitim disiplininin alanına sıkıştırılmaktadır. Araştırma sonucunda ulaşılan veriler, elinizde bulunan çalışmadaki programın, yetişkinlerin aktif katılım becerilerinin geliştirilmesi amacıyla uygulanabilecek bir program olarak geliştirilmeye ve kullanılmaya açık olduğunu ortaya koymuştur.

Elde edilen veriler, demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi programlarının içeriklerinde demokrasi olgusuna da yer verilmesi ve demokrasi, yurttaşlık ve insan hakları arasındaki ilişkiyi öğrenilebilir kılacak etkinlikler geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu sayede eğitimi alan bireyler; demokratik süreçlere aktif katılımları ile insan haklarının, demokrasi için olan önemini daha net bir biçimde kavrayabileceklerdir.

Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu'nda yer alan etkinlikler; yaşantısal, iş birliğine dayalı ve katılım yoluyla öğrenme metotları ile tartışma, simülasyon, rol yapma, yaratıcı drama gibi teknikler içermeleri ve insan haklarının hukuki temellerinin yanı sıra etik temellerini de dikkate alarak geliştirilmeleri nedeniyle benzerlerinden ayrılmaktadır. Ayrıca bu araştırma çerçevesinde ilgili kılavuzda yer alan etkinliklerin, bireylerin, katılım becerileri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu da kanıtlanmıştır. Bu sebeple, elimizdeki bulgular ışığında, adı geçen kılavuzda yer alan etkinliklerin; üniversitelerdeki tüm bölümlerin öğrencilerinden başlanarak, kamu personeline ve vatandaşlara -yaş ve eğitim seviyelerine göre uyarlanarak- sivil toplum, bakanlıklar, üniversiteler gibi paydaşlar tarafından uygulanması önerilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde yetişkinlere yönelik demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi çalışmaları sınırlı sayıdadır. Araştırma çerçevesinde gerçekleştirilen literatür taraması ve elde edilen bulgular; farklı öğrenim seviyeleri ve meslek gruplarındaki yetişkin bireylere yönelik demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi programları geliştirilmesi ve bu hususta

proje düzeyinde yapılacak çalışmaların desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca bireylere; demokratik değerleri aşılayacak ve demokratik topluma aktif katılımları için gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandıracak eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi ve sunulması için üniversiteler, sivil toplum örgütleri, bakanlıklar vb. paydaşlar arasında iş birliği geliştirilmelidir.

Demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitiminde bireylere kazandırılması gereken çeşitli bilgi, beceri, tutum ve değerler bulunmaktadır. Elinizde tuttuğunuz bu araştırmada bu bilgi, beceri, tutum ve değerler arasından katılım becerisi seçilmiş ve eğitimler bu yetkinliğe yönelik olarak verilmiştir. Araştırma çerçevesinde elde edilen bulgular bu bilgi, beceri, tutum ve değerlerin her birinin tek bir eğitim aracılığı ile bireylere kazandırılmasının mümkün olmadığını göstermektedir. Bu açıdan bu alanda gerçekleştirilecek çalışmalarda her bir bilgi, beceri, tutum ve değer için farklı eğitimler düzenlenmeli veya bu bilgi, beceri, tutum ve değerlerden -araştırmamızda da yaptığımız gibi- bir tanesi seçilerek, o yetkinlik üzerine odaklanılmalıdır. Bu konuda çalışma yapacak araştırmacılara bir önerimiz de tıpkı bu çalışmada olduğu gibi örneklem grupları ile eğitimler öncesinde ve sonrasında görüşmeler gerçekleştirerek verdikleri eğitimin katkılarını ve etkililiğini ölçmeleridir.

Araştırmacı, etkinliklerin ardından katılımcılara; etkinliklerde işlenen konular, ele alınan hak ve özgürlükler ve vatandaş sorumlulukları hakkında bir arka plan bilgisi sunmanın, katılımcıların siyasal bilgi düzeylerini olumlu yönde etkilediği ve onları bu konuları araştırma yönünden teşvik ettiğini deneyimlemiştir. Bu açıdan eğitmenlere, ilgili kılavuzdan kullanacakları her etkinlik için bir arka plan bilgisi hazırlanmaları ve etkinliklerin ardından gerçekleştirecekleri bilgilendirme ve değerlendirme bölümlerinde bu arka plan bilgilerini katılımcılara sunmaları tavsiye edilmektedir.

Ayrıca ilgili kılavuzda yer alan etkinlikleri uygulayacak olan eğitmenlere, katılımcılara; samimi ve arkadaşça davranmaları, katılımcıları olabildiğince rahat hissettirmeleri ve onları tartışmaya girmek ve birbirleri ile etkileşimde bulunmak için cesaretlendirmeleri önerilmektedir. Eğitmenlere; gruplarının genel tutum ve görüşlerini dikkatlice gözlemleyerek ve ellerindeki materyaller ve eğitimlere ayırabilecekleri süreyi hesaba katarak, kendileri ve grupları için en uygun düzeydeki etkinlikleri seçmeleri önerilmektedir. Ayrıca araştırmacılara ve eğitmenlere, eğitim uygulaması öncesinde, katılımcıların; insan hakları, yurttaşlık ve demokrasiye ilişkin ön tutumlarını öğrenmeleri ve eğitim müfredatını bu ön bilgiler ile şekillendirmeleri tavsiye edilmektedir.

Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu'na getirilebilecek bir eleştiri ise, kılavuzda; sivil toplum örgütlerine katılma, kamu yararına hizmet etme gibi katılım biçimleri ile vergi

verme, oy kullanma, toplu gösteri ve yürüyüşlere katılma gibi katılım yöntemlerinin ayrı etkinliklerde işlenmesi ve tek bir etkinlik çerçevesinde toplanmamasıdır. Daha doğru bir ifade ile kılavuzda, demokratik katılımın; sosyal boyutu (örneğin sivil toplum örgütlerine katılım), siyasal boyutu (örneğin oy kullanma) ve ekonomik boyutu (örneğin vergi verme) ayrı ayrı etkinliklerde işlenmekte, katılımın her üç boyutu da tek bir etkinlik çerçevesinde ele alınmamaktadır. Bu durum öğrencilerin; demokratik katılım biçimlerini bütüncül bir şekilde gözlemleyip, kavrayamamalarına sebep olabilir. Demokratik katılımın üç boyutunun tek bir etkinlikte ele alınması ise, öğrencilerin, katılımın; basit bir meraktan siyasal, sosyal ve ekonomik meselelere yönelik yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir “ilgi”, “bilgi”, “tutum” ve “faaliyet alanını kapsadığını kavramalarına yardımcı olacaktır. Bunun yanı sıra kılavuzda, diğerlerine nazaran daha zor olarak ifade edilebilecek; siyasal bir partinin aktif üyesi olmak, bir siyasi partinin yönetiminde bulunmak, seçim kampanyalarında görev yapmak gibi katılım biçimlerine pek fazla odaklanılmadığı fark edilmiştir. Bu gibi katılım biçimlerine de odaklanılması öğrencileri daha zor olarak tabir edebileceğimiz demokratik katılım yöntemlerine başvurmada motive edecektir.

Toparlamak gerekirse, elde ettiğimiz veriler Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu’nda yer alan ve bu çalışmada uygulanan etkinliklerin, yetişkinlerin aktif katılım becerilerinin geliştirilmesi amacıyla uygulanabilecek bir program olarak geliştirilmeye ve kullanılmaya açık olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle adı geçen kılavuzda yer alan katılıma ilişkin etkinliklerin, katılımın tüm boyutlarını ve daha zor olarak ifade edilebilecek katılım yollarını da kapsayacak biçimde geliştirilmesi eğitimi alacak olan bireylerin demokratik katılımı bütüncül bir biçimde gözlemlemelerine ve daha zor olarak ifade edilebilecek katılım biçimlerine başvurmalarına yardımcı olabilecektir.

Demokrasilerin sağlıklı ve etkili bir biçimde işlemesi için kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü ya da dokunulmaz insan hakları gibi kuramsal ve yasal mekanizmalar ve prosedürel düzenlemeler tek başlarına etkili değildir. Demokrasiler ancak demokratik değerleri benimsemiş ve içselleştirmiş, aktif ve katılımcı vatandaşların varlığı ile geliştirilebilecek ve yaşatılabileceklerdir. Bu yüzden demokratik değerleri içselleştirmiş aktif ve katılımcı vatandaşlar yetiştirmek hayati bir öneme sahiptir. Bu açıdan demokratik yurttaşlık ve insan hakları eğitimi, bireyleri edilgen kimliklerinden kurtarıp etkin kılarak onları aktif vatandaşlar haline getirmede önemli bir role sahiptir. Tıpkı Gençlerde İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu’nda olduğu gibi yaşantısal, iş birliğine dayalı ve katılım yoluyla öğrenme gibi yöntem ve rol yapma, tartışma, simülasyon gibi teknikleri barındıran ve bireyleri edilgenlikten kurtarıp, etkin kılan eğitim uygulamaları, bireylerin, daha iyi ve eşitlikçi bir toplum yaşamı ile

demokrasiye aktif katılımları arasındaki bağlantıları daha iyi anlamlandırmalarına yardımcı olacaktır. Bu alanda verilecek olan eğitimler, bireyleri, kendilerine ve topluma karşı sorumluluk duygusu hisseden ve aktif katılım gösteren vatandaşlara dönüştürecektir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2008). “Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16): 9-27.
- Akın, A., Savcı, M., Akın, Ü., ve Özçelik, B. (2014). “Algılanan Politik Öz-Yeterlik Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliği”. *Journal of International Social Research*, 7(35): 501-506.
- Akıncı, S. (2014a). “Siyasal Katılımın Toplumsal Dinamikleri ve Kitle İletişim Araçları”. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, (8): 305-322.
- Akıncı, S. (2014b). “Siyasal Katılım Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme”. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (7): 34-45.
- Akıncı, A., ve Eriş, V. (2019). “21. Yüzyıl Demokrasilerinde Siyasal Katılım ve Türkiye”. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2): 35-55.
- Aksoy, N. (2003). “Eylem Araştırması: Eğitimsel Uygulamaları İyileştirme ve Değiştirmede Kullanılacak Bir Yöntem”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 9(4): 474-489.
- Atabey, G., ve Hasta, D. (2018). “Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlik ve Toplumsal Cinsiyet”. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 6(13): 484-516.
- Avrupa Komisyonu (2005). *Citizenship Education in Europe* (Report EACEA P9). Avrupa Komisyonu. Brüksel.
- Avrupa Konseyi (2008). *Kültürlerarası Diyalog İçin Beyaz Kitap*. T.C. Dışişleri Bakanlığı, Ankara.
- Avrupa Konseyi (2010). Avrupa Konseyi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi ve İnsan Hakları Eğitimi Şartı. CM/Rec (2010) 7 sayılı tavsiye kararı ve açıklayıcı not.
- Avrupa Konseyi (2018). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Volume 1*. Avrupa Konseyi Yayınları, Strasbourg.
- Avrupa Konseyi (2018). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Volume 2*. Avrupa Konseyi Yayınları, Strasbourg.
- Avrupa Konseyi (2018). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Volume 3*. Avrupa Konseyi Yayınları, Strasbourg.
- Banks, J. A. (2014). “Diversity, Group Identity, and Citizenship Education in a Global Age”. *Journal of Education*, 194(3): 1-12.
- Barber, B. (1984). *Strong Democracy*. Berkeley: University of California Press.

- Barrett, M., ve Brunton-Smith, I. (2014). "Political and Civic Engagement and Participation: Towards an Integrative Perspective". *Journal of Civil Society*, 10(1): 5-28.
- Barrett, M., Huber, J., ve Reynolds, C. (2016). *Demokrasi Kültürü İçin Yetkinlikler: Kültürel  e itlilik Taşıyan Demokratik Toplumlarda E it Bireyler Olarak Birlikte Yaşama*. Avrupa Konseyi Yayınları, Strasburg.
- Barrett, M., Black, L. B., ve Byram, M. (2018). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture*. Avrupa Konseyi Yayınları, Strasburg.
- Baykal, D. (1970). *Siyasal Katılma Bir Davranış Incelemesi*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Beacco, J. C., Fleming, M., Goullier, F., Th rmann, E., ve Vollmer, H. (2016a). *A Handbook for Curriculum Development and Teacher Training: The Language Dimension in All Subjects*. Avrupa Konseyi Yayınları, Strasburg.
- Beacco, J. C., Byram, M., Cavalli, M., Coste, D., Cuenat, M. E., Goullier, F., ve Panthier, J. (2016b). *Guide for the Development and Implementation of Curricula for Plurilingual and Intercultural Education*. Avrupa Konseyi Yayınları, Strasburg.
- Beyhan, A. (2013). "E itim  rg tlerinde Eylem Ara tırması". *Journal of Computer and Education Research*, 1(2): 65-89.
- Bozbayındır, F. ve Alev, S. (2019). "An Analysis of the Relationship Between the General Self-Efficacy Perceptions of Teachers and Their Political Skill Levels". *International Journal of Progressive Education*, 15(2): 65-77.
- Brady, H. E., Verba, S. ve Scholozman, K. L. (1995). "Beyond SES: A Resource Model of Political Participation". *American Political Science Review*, 89(2): 271-294.
- Brander, P., Gomes, R., Keen, E., Lemineur, M. L., Oliveira, B., Ondrackova, J. ve Suslova, O. (2008). *Pusula: Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu*. ( ev. B. Ye iladalı), Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, İstanbul.
- Büyüköztürk,  ., Kılıç  akmak, E., Akgün,  . E., Karadeniz,  . ve Demirel, F. (2018). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi, Ankara.
- Canbaz, S., Eyidiker, U., ve Poyraz, E. (2019). "Siyasal Katılım ve üniversite   rencilerinin Siyasal Katılıma Bakı ı: Babaeski Meslek Yüksekokulu  rne i". *International Social Sciences Studies Journal*, 5(35): 2537-2551.
- Conge, P. J. (1988). "The Concept of Political Participation: Toward a Definition". *Comparative Politics*, 2(20): 241-249.

- Cohen, J. (1999). "Changing Paradigms of Citizenship and the Exclusiveness of the Demos", *International Sociology*, 14 (3): 245–268.
- Council of Europe Committee of Ministers. (2010). *Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education: Recommendation Cm/Rec (2010) 7*. Council of Europe, Belgium.
- Çakan, M. (2017). *Değerler Bağlamında Gençlerin Politik Katılım Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Çukurçayır, M.A. (2000). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi: Küreselleşme Sürecinde Yurttaş, Yönetim, Siyaset*. Yargı Yayınevi, Konya.
- Dalton, R. J. (2000). "Citizen Attitudes and Comparative Behaviour". *Comparative Political Studies*, 33 (6-7): 912-940.
- Dalton, R. J. (2006). *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. CQ Press, Washington.
- Dalton, J. ve Crosby, P. (2008). "From Volunteering to Voting: Higher Education's Role In Preparing College Students for Political Engagement". *Journal of College and Character*, 9(4): 2-6.
- De Coster, I., Borodankova, O., De Almeida Coutinho, A. S. ve Paolini, G. (2012). *Citizenship Education in Europe*. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, European Commission, Belgium.
- Demir, G. (2009). "Liberalizm, Toplulukçuluk ve Radikal Demokratik Yurttaşlık Kavramının Anahatları". *İdea – İnsan Bilimleri Dergisi*, 1 (2): 111-124.
- Demir, Ö. ve M. Acar. (1999). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Vadi Yayınları, Ankara.
- Dere, İ. (2019). "Demokratik Katılım". İ. Acun (Ed.). *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Pegem Akademi, Ankara, 103-123.
- Devies, L. (2000). *Citizenship Education and Human Rights Education Developments and Resources in the UK*. The British Council Design Department, London.
- Dilber, F. (2013). "Siyasal Katılıma Etki Eden Psikolojik Faktörler ve Seçmen Tercihine Etkisi: Karaman Seçmenleri Üzerine Bir Alan Araştırması". *Akademik Bakış Dergisi*, (35): 1-21.
- Doğanay, A., Çuhadar, A. ve Sarı, M. (2007). "Siyaset Benim Neyime! Öğretmen Adaylarının Siyasal Katılımcılık Düzeylerine Çeşitli Etmenlerin Etkisinin Demokratik Vatandaşlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 13 (50): 213-246.

- Dudley, R. L., ve Gitelson, A. R. (2003). "Civic Education, Civic Engagement, and Youth Civic Development". *Political Science and Politics*, 36(2): 263-267.
- Duran, H. (2005). "Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Tavşanlı-Kütahya Örneği". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13).
- Dursun, D. (2002). *Siyaset Bilimi*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Engin, I. (2002). *Being Political: Genealogies of Citizenship*. U of Minnesota Press, Minnesota.
- Erdoğan, E. (2003). *Türk Gençliği ve Siyasal Katılım: 1999-2003*. Toplumsal Katılım ve Gelişim Vakfı, İstanbul.
- Ereş, F. (2015). "Vatandaşlık Eğitimi ve Karakter Eğitimi Politikalarının Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Çalışma". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(36): 120-136.
- Eriş, V., ve Akıncı, A. (2019) "21. Yüzyıl Demokrasilerinde Siyasal Katılım: Türkiye Örneği". *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3): 35-55.
- Finkel, S.E. ve Ernst, H.R. (2005). "Civic Education in Post-Apartheid South Africa: Alternative Paths to the Development of Political Knowledge And Democratic Values". *Political Psychology*, 3(26): 333-363.
- Gollob, R., Krapf, P., Weidinger, W. ve Olafsdottir, O. (2010). *Demokrasi İçin Eğitim: Öğretmenler İçin Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimine İlişkin Arka Plan Materyalleri*. Avrupa Konseyi Yayınları, Brüksel.
- Gonigle, M. (1999). "New Approaches of Citizenship Education and the Teaching of Democracy Schools From 2000". *Oxford Royaume-Uni*, (6): 2-7.
- Gökçe, A. F., Özdemirci, İ. ve Ceylan, İ. H. (2017). "Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Katılım Seviyesi: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Örneği". *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, 27(2): 289-319.
- Gündoğdu, G. (2019). *Yaratıcı Drama Yöntemi ile Dijital Vatandaşlık Eğitimi: Anadolu Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Green, A. (1990). *Education and State Formation: The Rise of Education Systems in England, France and the USA*. London: Macmillan.
- Hablemitoğlu, Ş., ve Özmete, E. (2012). "Etkili Vatandaşlık Eğitimi İçin Bir Öneri". *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3): 39-54.
- Hasırcı, O, N. (2008). *Almanya'da Türklerin Siyasal Katılımı: Köln Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Hatcher, J. A. (2011). "Assessing Civic Knowledge and Engagement". *New Directions for Institutional Research*, 2011(149): 81-92.
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın Kısa Tarihi* (Çev. M.D. Üst). İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Heater, D. (2004). *A History of the Education For Citizenship*. Routledge, London.
- Hillygus, D. S. (2005). "The Missing Link: Exploring the Relationship Between Higher Education and Political Engagement". *Political Behavior*, 27(1): 25-47.
- Huntington, S. P. ve Nelson, J. M. (1976). *No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries*. Harvard University Press, United States of America.
- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton University Press, New Jersey.
- Ikeda, K. I., Kobayashi, T. ve Hoshimoto, M. (2008). "Does Political Participation Make a Difference? The Relationship Between Political Choice, Civic Engagement and Political Efficacy". *Electoral Studies*, 27(1): 77-88.
- İnan, G. (2011). "Eylem Araştırması: Eğitimde Değişimin Yaratılmasında Öğretmenin Gücü". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2): 481-486.
- Işın, E. ve Turner, B. (2002). *Handbook of Citizenship Studies*. London: Sage Publications
- Johnson, A. P. (2019). *Eylem Araştırması El Kitabı* (Çev. Y. Uzun ve M.Ö. Anay). Anı Yayıncılık, Ankara.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma: Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Kansu, A. F. (2019). "Politik Öz Yeterlik ve Yaşam Bağlılığı: Siyasi Parti Teşkilatlarında Görev Alan Bireyler Üzerinde Bir İnceleme". *Electronic Journal of Social Sciences*, 18(69): 1-12.
- Kansu, A. F. ve Tarhan, N. (2018). "Politik Psikoloji ve Politik Öz-Yeterlik". *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (6): 1-18.
- Kapani, M. (2015). *Politika Bilimine Giriş*. BB101 Yayınları, Ankara.
- Kepenekçi, K. Y. (1999). *İnsan Hakları Eğitimi*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Kerr, D. ve Losito, B. (2010). *Strategic Support for Decision Makers: Policy Tool for Education for Democratic Citizenship and Human Rights*. Avrupa Konseyi Yayınları, Strasburg.
- Kışlalı, A. T. (1994). *Siyaset Bilimi*. İmge Kitabevi, Ankara.

- Kisby, B. ve Sloam, J. (2009). "Revitalising Politics: The Role of Citizenship Education". *Representation*, 45(3): 313-324.
- Kondu, Z. ve Sakar, T. (2013). "Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Niçin Verilir?" *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(3): 49-60.
- Kuzu, A. (2009). "Öğretmen Yetiştirme ve Mesleki Gelişimde Eylem Araştırması". *Journal of International Social Research*, 1(6): 425-433.
- Kymlicka, W. ve W. Norman. (1994). "Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory". *Ethics*, 104 (2): 352-381.
- Lenarcic, J., Boer-Buquicchio, M. D., Pillay, N., ve Matsuura, K. (2009). *Human Rights Education in the School Systems of Europe, Central Asia and North America: A Compendium of Good Practice: Foreword and Introduction*. Council of Europe, Belgium.
- Lipset, S. M. (1964). *Siyasal İnsan* (Çev. M. Tunçay). Türk Siyasal İlimler Derneği Yayınları, Ankara.
- Lopes, J., Benton, T., ve Cleaver, E. (2009). "Young People's Intended Civic and Political Participation: Does Education Matter?". *Journal of Youth Studies*, 12(1), 1-20.
- Marshall, T. S. (2000). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar* (Çev. A. Kaya). Gündoğan Yayınları, Ankara.
- McCowan, T. (2009). *Rethinking Citizenship Education: A Curriculum For Participatory Democracy*. Continuum International Publishing Group, New York.
- Merey, Z., Karatekin, K. ve Kuş, Z. (2012). "İlköğretimde Vatandaşlık Eğitimi: Karşılaştırmalı Kuramsal Bir Çalışma". *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty*, 32(3): 795-821.
- Mills, G. E. (2007). *Action Research a Guide for the Teacher Researcher*. Pearson Merrill Prentice Hall, New Jersey.
- Milbrath, L. W. ve Goel, M. L. (1977). *Political Participation (How and Why Do People Get Involved in Politics?)*. College Department, Rand McNally and Company, Chicago.
- Milbrath, L.W. (1965). *Political Participation*. Rand McNally, Chicago.
- Mouffe, C. (1993) *The Return of the Political*. London, Verso,
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (Çev. S. Özge). Yayın Odası, Ankara.
- Niyazioğlu, A. (2007). *Polisin İnsan Hakları Eğitimi ve Bir Model Önerisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

- O'Shea, K. (2003). *Ortak Bir Anlayış Geliştirmek: Demokratik Vatandaşlık Eğitimi Terimler Sözlüğü*. Avrupa Konseyi, Strasbourg.
- Özdemir, G. (2019). "Siyasal Katılmayı Etkileyen Sosyoekonomik Faktörler Üzerine Bir Araştırma-Çankırı Örneği". *Sakarya İktisat Dergisi*, 8(3): 252-283.
- Öztekin, A. (2000). *Siyaset Bilimine Giriş*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Pingre, R. J. (2008). *Is There Truth Out There? Neutral Reporting and Epistemic Political Efficacy*. Wisconsin-Madison Üniversitesi, Amerika Birleşik Devletleri Madison Eyaleti.
- Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press, New Jersey.
- Rawls, J. (1972). *A Theory of Justice*. Belknap Press, Cambridge.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. Free Press, New York.
- Rosenstone, S. J. ve Hansen, J. M. (1993). *Mobilization, Participation, and Democracy in America*. Longman Publishing Group, London.
- Sloam, J. (2014). "New Voice, Less Equal: The Civic and Political Engagement of Young People in the United States and Europe". *Comparative Political Studies*, 47(5): 663-688.
- Şahin, S. (2012). *İnsan Haklarının Etik Temelleri ve Uluslararası Düzenlemeler Çerçevesinde Yetişkinlere Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, Y. E. ve Sevkali, N. (2004). "Küreselleşme Eğitim Politikaları ve Demokrasi Eğitimi". Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu, 20-21 Mayıs 2004, Çanakkale.
- Tatar, T. (1997). *Siyaset Sosyolojisi*. Turan Yayıncılık, İstanbul.
- Tezcan, Ö., Sefer, A. ve Baysal, Z. N. (2016). "Eğitim Alanında Eylem Araştırmaları". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (32): 133-148.
- Tok, N. (2005). "Liberal Demokratik Toplumda Vatandaşlık ve Eğitim". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(3): 235-254.
- Topbaş, H. (2009). *David Easton'un Siyasal Sistem Teorisi Bağlamında Türkiye'de Siyasal İletişim ve Siyasal Katılma (Erzurum Seçmeni Üzerine Bir Araştırma)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Turan, İ. (1986). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. Der Yayınları, İstanbul.
- Uğurlu, C. T. (2011). "Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye'de Vatandaşlık Eğitimi". *Electronic Journal Of Social Sciences*, 10(37): 153-169.

- Uzuner, Y. (2005). "Özel Eğitimden Örneklerle Eylem Araştırmaları". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6 (2): 1-12.
- Van Deth, J. W. (2016). "What is Political Participation?" *In Oxford Research Encyclopedia of Politics*, 1-17.
- Veldhuis, R. (1997). *Education for Democratic Citizenship: Dimensions of Citizenship, Core Competencies, Variables, and International Activities*. Council of Europe Publications, Strasbourg.
- Verba, S. ve Nie, N. H. (1972). *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. Harper and Row, New York.
- Veugelers, W. (2011b). "The Moral and The Political in Global Citizenship Education: Appreciating Differences in Education". *Globalisation, Societies and Education*, 9(3-4), 473-485
- Walzer, M. (1980), "Civility and Civic Virtue in Contemporary America". *Social Research*, 593-611.
- Yalın, B. E. (2007). "Değerler, İletişim Davranışı ve Politik Katılım". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (30).
- Yaşaroğlu, Ç. ve Çakan, M. (2018). "Üniversite Öğrencilerinin Değer Eğilimleri ile Politik Katılım Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi ". *Social Science Studies*, 6 (2): 21-32.
- Yeğen, M. (2004). "Citizenship and Ethnicity in Turkey". *Middle Eastern Studies*, 40(6), 51-66.
- Yıldırım, Ü. (2015). *İnsan Hakları Eğitiminde Materyal Geliştirme Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Youth Service America, Service Vote Campaign (<https://ysa.org/vote/>), (erişim Tarihi: 24.07.2020).
- Yücekök, N. A. (1987). *Siyasetin Toplumsal Tabanı*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Zaller, J.R. (1992). *The Nature and Origins of Mass Opinions*. Cambridge University Press, United Kingdom.

İnternet Kaynakları

- Avrupa Konseyi, Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi, ([https://www.AvrupaKonseyi.int/tr/web/ankara/eu-AvrupaKonseyi-joint-project-on-democratic-citizenship-and-human-rights-education#{%2210277177%22:\[2\]}](https://www.AvrupaKonseyi.int/tr/web/ankara/eu-AvrupaKonseyi-joint-project-on-democratic-citizenship-and-human-rights-education#{%2210277177%22:[2]})), (erişim tarihi: 20. 07. 2020).
- Avrupa Konseyi, Demokratik Yurttaşlık Eğitimi ve İnsan Hakları Eğitimi Şartı (2010), (http://abdigm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_06/08052812_sarttur.pdf), (erişim tarihi: 15.07.2020)
- Avrupa Konseyi, Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Paketi, ([https://www.coe.int/en/web/edc/edc/hre-pack#{%2210618479%22:\[1\]}](https://www.coe.int/en/web/edc/edc/hre-pack#{%2210618479%22:[1]})), (erişim tarihi: 19.07.2020).
- Avrupa Konseyi, Avrupa Konseyi'nde Eğitim, (<https://rm.AvrupaKonseyi.int/16806fe641>), (erişim tarihi: 19.07.2020).
- Küresel İnsan Hakları Eğitim ve Öğretim Merkezi, İnsan Hakları ve Hizmet-Öğrenme El-Kitabı Projesi, (<https://hrea.org/learn/resource-centre/>), (erişim tarihi: 19.07.2020).
- Millî Eğitim Bakanlığı, Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi, (<https://www.coe.int/tr/web/ankara/eu-coe-joint-project-on-democratic-citizenship-and-human-rights-education>), (erişim tarihi: 20. 07. 2020).
- Millî Eğitim Bakanlığı, İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Müfredatı, (<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=328>), (erişim tarihi: 20. 07. 2020).
- Sokak Hukuku Programı, Gençlik Yasası! Program: Topluluk Sorunlarını Çözme Savunuculuğu Projesi, (<https://www.streetlaw.org/>), (erişim tarihi: 30. 07. 2020).
- UNESCO, Küresel Yurttaşlık Eğitimi, (<https://en.unesco.org/themes/gced>), (erişim tarihi: 24.07.2020).
- UNESCO'nun Küresel Yurttaşlık Eğitimi Çalışmaları, (<https://en.unesco.org/themes/gced/action>), (erişim tarihi: 24.07.2020).
- UNESCO, What UNESCO Does on Global Citizenship Education (<https://en.unesco.org/themes/gced/action>), (erişim tarihi: 24.07.2020).
- UNESCO Sürdürülebilir Bir Gelecek İçin Öğrenme ve Öğretme (2015). (<http://sustainability.edu.au/material/teaching-materials/unesco-teaching-and-learning-sustainable-future/>). (Erişim tarihi: 26.07.2020).

EKLER

EK 1: Seçim Propagandası adlı etkinliğin yönergesi aşağıdaki şekildedir (Brander vd., 2008: 127-129);

PUSULA

Seçim propagandası

Ne kadar ikna edicisiniz?

Konular	Demokrasi, Yurttaşlık, Genel insan hakları
Zorluk	Düzyey 2
Grup büyüklüğü	Herhangi
Süre	45 dakika
Genel bakış	Tartışmaya dayanan bir etkinliktir. Şu konuları ele alır: • Demokrasi ile ilişkili haklar ve sorumluluklar • Demokratik tartışma
İlgili haklar	• Demokratik süreçlere katılım hakkı • Fikir ve ifade özgürlüğü
Amaçlar	• Demokratik toplumun tartışmalı unsurlarını irdelemek • Dinleme, tartışma ve ikna becerilerini kullanmak ve bu becerileri geliştirmek • İşbirliğini teşvik etmek
Materyal	• Açık bir alan • A4 boyutunda karton, renkli tükenmez kalem • Yapışkan bant • Not almak için küçük kartlar ve tükenmez kalem (isteğe bağlı)
Hazırlık	• Üzerinde "Katılıyorum" ve "Katılmıyorum" ifadeleri bulunan iki kâğıt hazırlayın, bunları uzunca bir duvarın iki ucuna yapıştırın. Duvar boyunca insanların düz bir çizgide sıraya girmesi için mekânın uygun olmasına dikkat edin. • Odanın ortasına iki tane sandalye koyun. Sandalyeler birbirinden 50 cm. uzakta dursun ve etrafında insanların hareket edebilmeleri için yeterli alan bulunsun.

Yönerge

1. Duvarın iki ucundaki kâğıtları gösterin. Bir ifadeyi yüksek sesle okuyacağınızı söyleyin. Katılımcılar metinde anlatılan ifadeye yüksek ya da düşük derecede katılabilirler (ya da katılamayabilirler).
2. Aşağıdaki listedeki ifadelerden birini seçip bunu gruba okuyun.
3. Katılımcılara duvar boyunca iki kâğıt arasında kendilerine bir yer bulmalarını söyleyin. Durdukları yeri, ifadeye "ne oranda" katıldıklarına ya da katılmadıklarına göre belirlemeliler: Eğer tamamen katılıyor ya da kesinlikle katılmıyorlarsa iki uçtan birinde durmalı; aksi takdirde iki nokta arasında bir yerde durmalı.
4. Katılımcılar çizgi üzerinde yerleştikten sonra, en uçtaki iki kişiyi odanın ortasındaki sandalyelere oturmaya davet edin. Diğer katılımcılar sandalyelerin etrafına toplansın. Herkes "en fazla" hemfikir olduğu kişinin arkasında dursun; kararsızlar merkezde bir yerde dursun.
5. Sandalyede oturan kişilere ifadeye neden katıldıklarını ya da katılmadıklarını anlatmaları için birer dakika verin. Kimse sözlerini kesmesin ya da yardım etmeye çalışmasın. Herkes sessizlik içinde dinlesin.

KONULAR

DEMOKRASI

YURTTAŞLIK

GEN. İNSAN HAKLARI

ZORLUK

DÜZEY 4

DÜZEY 3

DÜZEY 2

DÜZEY 1

GRUP BÜYÜKLÜĞÜ

HERHANGİ

SÜRE

45 DAKIKA

127

6. Bir dakikanın sonunda grubun diğer üyelerinden, iki konuşmacıdan birinin arkasına geçmelerini söyleyin (artık kararsız kalamazlar). Böylelikle ifadeye "katılan" ve "katılmayan"lardan oluşan iki grup oluşmuş olsun. Her iki gruba ifade ile ilgili görüşlerini savunmaya hazırlanmak için on dakika süre verin. Bu sefer argümanların sunumu için farklı birer konuşmacı seçmeliler.
7. On dakikanın sonunda, grupları çağırıp iki yeni konuşmacının sandalyelere oturmasını söyleyin. "Destekleyicileri" de onların etrafında toplansın.
8. Konuşmacılara fikirlerini savunmaları için üçer dakika süre tanıyın. Süre sona erdiğinde destekleyiciler isterlerse yer değiştirebilir ve karşı tarafın argümanları ikna edici geldiyse karşı tarafa geçebilirler.
9. Argümanları üzerinde iki ayrı grup olarak konuşmak ve üçüncü bir konuşmacı seçmek üzere gruplara beş dakika daha verin. Konuşmalardan sonra eğer isterlerse katılımcıların tekrar yer değiştirmelerine izin verin.
10. Değerlendirme bölümüne geçmek üzere grubu biraraya getirin.

Bilgilendirme ve değerlendirme

Şimdi süreç, tartışmanın amacı ve toplumda çoğulculuğun neden önemli olduğu üzerine düşünmeye başlayın. İçerikle ilgili tartışmanın devam etmemesine özen gösterin.

- Tartışma esnasında fikrini değiştiren oldu mu? Yanıt evetse, bu kişileri ikna eden argümanlar neydi?
- İnsanlar öne sürülen savlar (argümanlar) yerine arkadaşlarının baskısı, kullanılan dilin duygusallığı ya da rekabet duygusu gibi başka şeylerden mi etkilenir?
- Tartışma esnasında fikrini değiştirmeyenler için bu konuların tartışılmasının hiçbir amacı yok muydu? Onları görüşlerini değiştirmeye ikna edecek bir görüş olabilir miydi?
- İnsanlar neden farklı görüşlere sahiptir? Demokratik bir toplumda bu konuda ne yapmak gerekir?
- Demokraside her görüş hoş karşılanmalı mıdır?

Kolaylaştırıcılar için ipuçları

Katılımcıların bir çizgi boyunca sıralandığı ilk bölüm birkaç dakikadan fazla sürmemeli. Burada amaçlanan, insanların "başlangıç noktalarını" belirleme becerilerini geliştirmek ve diğerleriyle karşılaştırdığında hangi noktada bulunduklarını görmelerini sağlamaktır.

Bu etkinliğin amacı, iletişim ve ikna becerilerini kullanmanın yanında katılımcıların içerik hakkında da düşünmelerini sağlamaktır. Böylelikle katılımcılar, içeriğe ilişkin düşünüp görüşlerini diğerlerine sunma yolları geliştirirken, diğer yandan da karşıt düşünen katılımcıları ikna edebilecek savları oluşturmaya çalışacaktır. Her iki grup, mümkün olan en fazla sayıda insanı kendi "taraf"ına çekmeye çalışacaktır. Verilen "demeçler" arasındaki soluklanma sırasında gruplar, rakip grubun görüşünü gözden geçirebilir, bu iddianın nasıl zayıflatılabileceğini düşünebilirler.

Tartışma konusu olarak aşağıda sunulan temaları veya diğerlerini seçebilirsiniz. Önemli olan tartışmalı bir ifade seçmeniz.

Not: Bir ifade üzerinde çalışırken çeşitli tartışma turları olacağından bu çalışma yaklaşık 30 dakika sürecektir. Eğer birden fazla ifade kullanmak istiyorsanız, daha fazla vakit ayırmanız gerekir.

Grubun güçlü ve zayıf yanlarını ve tartışmanın canlılığını gözönünde bulundurarak olayları sıralarken esnek davranmanız tavsiye edilir. Örneğin:

- Farklı sözcülerin grubun görüşlerini sunma şansına sahip olması için, grubun savlarını (argümanları) hazırlamaları için bir ya da iki ara daha ekleyebilirsiniz.
- Bu etkinliği daha önce uygulamış olun veya olmayın, sözcülerin seçimine ilişkin sürpriz bir yöntem kullanabilirsiniz. Örneğin ilk sözcülerin *sıranın başından ve sonundan üçüncü kişiler* olması gibi.
- Argümanların hazırlandığı aralardan birinde sözcülerin "sempatizanlarından" karşı tarafın sözcüsüyle beraber çalışmalarını isteyebilirsiniz. Bir diğer deyişle kendi görüşlerine karşı argümanlar geliştirmelerini isteyerek karşı tarafın görüşlerini inceleyip değerlendirmeleri için fırsat sağlayabilirsiniz. Grup üyeleri taraf değiştirmeseler de bu, tartışmaya heyecan katacaktır.

Konuşmacıların kartpostal büyüklüğünde kâğıt parçaları kullanmalarını sağlayarak bunların üzerine farklı argümanları hatırlamalarını sağlayacak, konuşma esnasında bakabilecekleri notlar almalarını söyleyebilirsiniz.

Hoşgörü sahibi bir toplumda "çoğulculuk" veya ifade özgürlüğünün kısıtlanmasının olanaklılığını gündeme getirebilirsiniz: Örneğin faşist veya nasyonalist gösterilere izin verilmeli midir?

İzleme önerileri

Kişilerin görüşünün özellikle medya aracılığıyla nasıl oluştuğu ya da değiştiği konusu ilginizi çekiyorsa, sayfa 135'deki "Birinci sayfa" etkinliğiyle çalışmanıza devam edebilirsiniz.

Eylem fikirleri

Oy kullanmayla ilgili ifadeyi seçtiğiniz takdirde, yaşadığınız yerdeki topluluktaki seçmen davranışlarını inceleyecek bir anketle etkinliğe devam edebilirsiniz; bunun için sayfa 238'deki "Oy kullanmak ya da kullanmamak?" etkinliğine bakın.

Tartışma ifadeleri

- Seçimlerde oy kullanmak ahlaki bir yükümlülüktür.
- Adaletsiz olanlar dahil, tüm kanunlara uymalıyız.
- Demokrasilerde güç yalnızca politikacıların elindedir.
- "İnsanlar hakettikleri liderler tarafından yönetilirler."
- Hükümetin çalışmalarını gün gün kontrol etmek yurttaşların görevidir.

Önemli gün

24 Ekim

Birleşmiş Milletler Günü

EK 2: Bağlantı Kurmak adlı etkinliğin yönergesi aşağıdaki şekildedir (Brander vd., 2008: 173-176);

PUSULA

Bağlantı kurmak

Sivil toplum nedir –kim, kimin için, ne yapar?

Konular	Yurttaşlık, Demokrasi, Genel insan hakları
Zorluk	Düzy 4
Grup büyüklüğü	8-20
Süre	90 dakika
Genel bakış	Bu etkinlik, demokrasi ortamında yurttaşların hak ve sorumlulukları, hükümet, sivil toplum kuruluşları ve medya konuları üzerine görüşme ve pazarlık yapmayı içermektedir.
İlgili haklar	- Oy kullanma hakkı; ülke yönetimine katılım ve ülkeye hizmet etme hakkı - Bilgi ve ifade özgürlüğü - Topluma karşı ödevler
Amaçlar	- Hak ve sorumluluklar arasındaki ilişkiyi anlamak - Demokrasinin farklı sektörleri arasındaki karmaşık ilişkiyi anlamak - İşbirliği becerisi ve yurttaş sorumluluğu bilincini geliştirmek
Materyal	- Her grup için büyük boy kâğıt (A3) ya da yazı tahtası kâğıdı - Her grup için farklı renkte iki markör (örneğin yeşil ve kırmızı) - Bir yumak sicim ya da yün (yeşil tercih edilir) - Her grup için bir rulo bant - Makas - Oyun kurallarının kopyaları
Hazırlık	1,5 metre uzunluğunda 24 adet sicim/yün kesin

Yönerge

- Etkinliğin amacının, (ideal) demokratik toplumun dört sektörü arasındaki farklı ilişkilerin bir "harita"sını çizmek olduğunu anlatın
- Katılımcıları eşit sayıdan oluşan dört gruba ayırın. Gruplar demokrasinin dört "aktör"ünü temsil edecekler: Hükümet, sivil toplum kuruluşları, medya ve yurttaşlar.
- Her gruba büyük boy kâğıt ve markörleri dağıtın. Kendi "aktör"lerinin demokratik bir toplum içinde oynadığı rol üzerine bir beyin fırtınası yapmaları için gruplara 10 dakika süre verin. Bu süre içinde yapmaları gereken aktörün temel işlevlerini ortaya koymak. Gruplar en önemli beş işlevi kırmızı markörü kullanarak büyük boy kâğıtlara liste halinde yazmalılar.
- Grupları, sonuçları sunmak üzere biraraya toplayın. Gruplar birbirleriyle yorumlarını paylaşsın. Katılımcılara dört "aktör"ün temel işlevleri üzerinde hemfikir olup olmadıklarını sorun. Gelen yorumlar sonucunda gruplar dilerse listeyi değiştirebilir.
- Katılımcılar tekrar gruplarına dönsünler. Gruplardan bu sefer diğer "aktör"lerden ne beklediklerine dair bir beyin fırtınası yapmalarını isteyin. Kendi işlevlerini yerine getirebilmek için diğer "aktör"lerden ne talep ediyorlar? Bu talepleri ayrı başlıklar halinde listeleyp yeşil markörle kâğıda yazsınlar. Bu görev için gruplara 15 dakika süre verin.

KONULAR

YURTTAŞLIK

DEMOKRASİ

GEN. İNSAN HAKLARI
ZORLUK
DÜZEY 4
DÜZEY 3
DÜZEY 2
DÜZEY 1
DÜZEY 4
GRUP BÜYÜKLÜĞÜ

8-20
SÜRE

90 DAKIKA

173

6. Süre sona ermek üzereyken gruplardan en önemli gördükleri altı talebi seçmelerini isteyin. Her gruba bu talepleri simgelemek üzere bir rulo bant ve kesmiş olduğunuz iplerden verin.
7. "Oyunun kuralları"nın bulunduğu kâğıdı dağıtın. Kuralları açıklayın ve herkesin bir sonraki aşamada ne yapacağını anladığından emin olun. Gruplardan kâğıtlarını odanın ortasına getirmelerini ve birbirleri arasında 1 m. mesafe olacak şekilde bir kare içinde yere koymalarını isteyin (çizime bakın). Her gruptan kendi "köşe"lerine yakın bir yerde durmasını isteyin.
8. Pazarlık turları şimdi başlayabilir. Her tur için 10 dakika süre tanıyın. Eğer bir talep kabul edilirse sorumluluğun kabul edildiğini gösteren bir ip parçası yerdeki iki kâğıt arasına yapıştırılmalı.
9. Süreç sona erdiğinde, dört "aktör" birbiri ile karmaşık bir ağ halinde bağlanmış olmalı. İnsanlar şema etrafında oturmaya devam ederken bilgi edinme ve değerlendirme bölümüne geçin.

Bilgilendirme ve değerlendirme

Katılımcılardan meydana getirdikleri ağa bakmalarını ve etkinliği enine boyuna düşünmelerini isteyin.

- Demokratik bir toplumda, hükümet, sivil toplum kuruluşları, medya ve yurttaşların yerine getirmeleri gereken işlevleri düşünmek zor muydu?
- Gruplar içinde hangi işlevlerin kabul edileceği ve hangilerinin reddedileceği konusunda anlaşmazlıklar yaşandı mı?
- Diğer gruplara biçilen sorumluluklardan hangileri ilgili gruplar tarafından kabul görmedi? Neden? Sizce böyle durumlar gerçek hayatta sorun yaşanmasına neden olur mu?
- Grupların kabul ettiği ama daha önceden farkında olmadığı sorumluluklar ortaya çıktı mı? Bu konuda ne düşünüyorlar?
- Etkinlik, katılımcılara demokratik bir toplum hakkında daha önce bilmedikleri yeni şeyler gösterdi mi? Bir sürprizle karşılaşıldı mı?

Kolaylaştırıcılar için ipuçları

Açıklamaların 4. aşamasında, grupların kendi aktörlerinin temel işlevlerini listelemesinin ardından büyük grup halinde yapılacak tartışma için çok vakit harcamayın. Bu vakti daha çok bir sonraki küçük grup çalışması için kullanın. Gruplar diğer grupların işlevleri hakkında bilgi sahibi olmalı.

Gruplar taleplerini sıralarken (5. aşama) gerçeklerden uzaklaşmamalıdır. Belirlenen sorumluluklar kabul edilebilir olmalı, adaletsiz ya da mantıksız talepler öne sürülmemeli.

Gruplar pazarlığa başladıklarında (8. aşama) bunu bir "yarış" olarak algılamamalı, ayrıca bu bölüm için çok vakit harcamamalıdır. Gruplar kendilerini birbirleriyle işbirliği içine giren birimler olarak görmeliler: Burada asıl amaçlanan tüm "aktör"lerin herkesin refahı için çalıştığı bir toplum yaratmaktır. Bu nedenle, hızlı adımlar atılmalıdır: Gruplar kendilerine mantıklı gelen talepleri kabul etmeli, kabul edilebilir olmayanları ileriki bir aşamada tartışmak üzere geri çevirmelidir.

Çeşitlemeler

Bu etkinlik, farklı sayıda "aktör" kullanılarak daha zor ya da daha kolay hale getirilebilir. Örneğin gruplara, "iş sektörü", "azınlıklar", ya da "dezavantajlı gruplar"ı ekleyebilirsiniz. Eklenen gruplarla pazarlık süreci biraz daha karmaşık hale gelebilir. Bununla birlikte grupların hepsinin diğerleriyle talep alışverişine girmesini sağlayabilirsiniz. Bunun yanında genç insanların hayatlarıyla doğrudan ilgili kategoriler kullanabilirsiniz –örneğin, "yurttaşlar"ı "genç insanlar"la yer değiştirebilir, "hükümet" yerine "okul"u tercih edebilirsiniz.

Bu etkinlik gruplardan biri ya da daha fazlası çıkarılarak daha kolay uygulanır hale getirilebilir: Örneğin, sadece "yurttaşlar" ve "hükümet" ile çalışabilirsiniz. Küçük bir grubunuz varsa bu seçeneği tercih edin.

Etkinliği şemayı kullanmadan yürütebilirsiniz: Pazarlık sürecinde, ilk gruptan bir kişi ipin bir ucunu elinde tutabilir ve diğer ucunu ikinci gruptaki bir kişiye teklif edebilir. Süreç sona erdiğinde katılımcıların tamamı ellerinde bir ipin ucunu tutuyorlarsa, "toplum"un tamamı fiziksel olarak birbiriyle bağlantı kurmuş hale gelecektir!

İzleme önerileri

Grup, topluma yeni aktörler ekleyerek haritayı genişletebilir (Çeşitlemeler kısmına bakın). Daha net olması için haritayı farklı bir kâğıda aktarabilir, farklı renkler kullanarak bağlantıları çizebilirler –örneğin, kırmızı renk hükümet için, sarı renk medya için, yeşil renk sivil toplum kuruluşları için vs. Yaşadığınız toplumda hangi bağlantıların iyi kurulmadığını, bunu aşmak için neler yapılması gerektiğini düşünün.

Grubunuz kendi yörelerindeki yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve medya arasındaki işbirliği ve aralarındaki bağlantı üzerine daha pratik bir proje üzerinde çalışmak isterse, sayfa 139'daki "Bahçekondu" etkinliğini yürütebilirsiniz.

Önemli gün

9 Kasım 1989

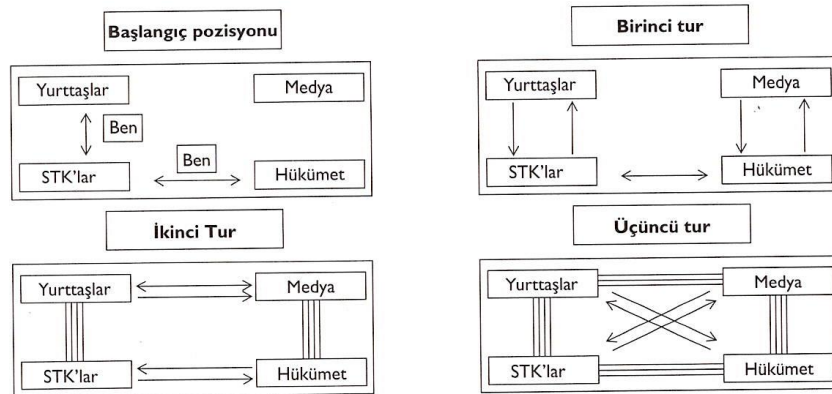
Berlin Duvarı'nın yıkılışı

BİLGİ MATERYALİ

Oyunun Kuralları

1. Oyndaki amaç her "aktör"ün taleplerini diğer "aktör"lere kabul ettirmesidir.
2. Pazarlık "aktör" çiftleri arasında üç turda aşağıdaki sırayla yapılır:
 - 1. tur: Yurttaşlar ve STK'lar pazarlık yapar, medya ve hükümet pazarlık yapar.
 - 2. tur: Yurttaşlar ve medya pazarlık yapar, STK'lar ve hükümet pazarlık yapar.
 - 3. tur: Yurttaşlar ve hükümet pazarlık yapar, medya ve STK'lar pazarlık yapar.
3. Çiftler kendi aralarında kimin önce başlayacağına karar verir, ardından sırayla diğer taraftan ne istediklerini dile getirirler.
4. Bir talepte bulunurken, katılımcılar talepleri açık ve net bir şekilde ifade etmelidir. Talebin neyle ilgili olduğunu, neden böyle bir talepte bulunduğunu, yani, aktörün kendi işlevini yerine getirmede diğer aktörden talep edilen işlevin neden bu kadar önemli olduğunu anlatılması gerekir.
5. Katılımcıların, bir talebi kabul edip etmeme kararı alırken istenen şeyin adil olup olmadığını ve bu işlevi yerine getirip getiremeyeceklerini düşünmeleri gerekir.
6. Eğer ikinci grup talebi reddederse, ip kenara konur. Eğer kabul edilirse, iplerden biri iki aktör arasında kurulmuş bağlantıyı simgelemesi için karşılıklı şemalara yapıştırılır. "Kabul eden grup" şemanın üzerine talebin ne olduğunu daha sonra hatırlamak üzere kısaca not almalı.
7. Tüm talepler üzerinde tartışma yapıldı kadar süreci tekrar edin.
8. Dört aktör arasındaki bağlantılar kurulana kadar her turdaki süreci tekrar edin.

EK 3: Sendika Toplantısı adlı etkinliğin yönergesi aşağıdaki şekildedir (Brander vd., 2008: 244-247);

PUSULA

KONULAR

SOSYAL HAKLAR

DEMOKRASİ

YURTTAŞLIK

ZORLUK

DÜZEY 4
DÜZEY 3
DÜZEY 2
DÜZEY 1

DÜZEY 4

GRUP BÜYÜKLÜĞÜ

10-15

SÜRE

120 DAKIKA

Sendika toplantısı

Adil bir çalışma günü, adil bir ödemeyi hak eder.

Konular	Sosyal haklar, Demokrasi, Yurttaşlık
Zorluk	Düzey 4
Grup büyüklüğü	10-15
Süre	120 dakika
Genel bakış	Bu etkinlik, işveren ile çalışanlar arasında geçen, sendika temsilcilerinin de bulunduğu, ücretler ve çalışma koşulları üzerine görüşme yapılan bir toplantı simülasyonudur. Ele alınan konular şunlardır: • Sendikaların rolü • İşyerinde toplu pazarlık • İşçi hakları
İlgili haklar	• Toplu pazarlık hakkı • Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, özellikle sendika kurma ve sendikaya katılma hakkı • Haksız yere işten çıkarılmama hakkı
Amaçlar	• Sendikaların üstlendiği rolü kavramak • Fikir birliğine dayalı karar alma becerilerini geliştirmek • Katılım, sorumluluk ve dayanışma bilincini geliştirmek
Materyal	• “Durum” başlıklı birinci bilgi materyalinden çoğaltın, her katılımcı için birer tane • “Küçük işçi-işveren terimleri sözlüğü” başlıklı ikinci bilgi materyalinden çoğaltın, her katılımcı için birer tane • Kimliği tanıtmak amaçlı etiketler (isteğe bağlı) • Kâğıt, renkli markörler ve tükenmez kalem (isteğe bağlı) • İki oda (önerilir, fakat isteğe bağlı)
Hazırlık	• Bilgi materyali de dahil etkinliği baştan sona okuyun. Etkinlik esnasında oyuncular sizden bilgi almak için faydalanacaklar • Odayı düzenleyin. Bir daire içine beş tane sandalye koyun. Bu sandalyeler farklı tarafların temsilcilerine ve toplantıyı yönetecek kişiye ait. Arkalarına diğer katılımcıların da oturması için kalan sandalyeleri yerleştirin

Yönerge

1. Bu etkinliğin bir tarafta işverenler, diğer tarafta çalışanlar ve sendika temsilcileri arasında geçen bir toplantı simülasyonu olduğunu aktarın. Hedef, toplu pazarlık yöntemiyle işçilerin ücret ve çalışma koşulları üzerine bir anlaşmaya varmak.
2. Isınmak için, gruptan sahnede yeralacak şirketin ismi ve çalışma sahasına karar vermesini isteyin. Şirket ve ürünleri gerçek ya da hayal ürünü olabilir. Sendika için de isim bulunmalı.
3. Katılımcıları şimdi iki gruba ayırın, grupların birbirine oranı 2:1 olsun. Küçük grup işverenlerden oluşacak, büyük grup ise çalışanlar ve sendika temsilcilerinden.

244

Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu – Avrupa Konseyi

4. 1 nolu "Durum" ve 2 nolu "Küçük işçi-işveren terimleri sözlüğü" bilgi materyallerini dağıtın. Metinlerin okunması için 10 dakika süre verin. Ardından katılımcıların yazılanları anlayıp anlamadığını kontrol edin.
5. Simülasyonun nasıl yürütüleceğini kısaca anlatın: İşverenler toplantı çağrısında bulunacak, bunların arasından bir kişi toplantıyı yönetecek. İlk olarak işverenler tekliflerini masaya koyacak. Sonra sendika ve işçi temsilcileri kendi tekliflerini sunacak. Ardından taraflar bir anlaşmaya varabilmek üzere müzakerelere başlayacak.
6. Katılımcılardan toplantıda izlenecek prosedür üzerine bir anlaşmaya varmalarını isteyin, örneğin, görüşmeler devam ederken, herkesin konuşması için bir zaman sınırlaması konulmalı mı –belki azami 2 dakika kadar? Toplantının toplam süresi ne olmalı? Sendika temsilcilerinin çalışanlara danışması için kısa aralar verilmeli mi? Sadece temsilciler mi konuşacak?
7. Katılımcılar şimdi hazırlanmak üzere gruplarına dağılmalı (30 dakika). İşverenler iki temsilci ve toplantıyı yönetecek birini seçmeli. İşçiler/sendika, dört temsilci belirlemeli. Her iki grup da:
 - Toplantıda sunmak üzere yeni bir öneri geliştirmeli.
 - Temsilcilerin müzakere yetkisinin ne olacağına karar vermeli.
 - En alt sınırın ne olduğuna, yani, en kötü senaryo gerçekleştiği takdirde kendileri için kabul edilebilir en alt sınırın ne olacağına karar vermeli.
8. Gruplar hazır olduğunda, temsilcileri iç dairedaki beş sandalyeye oturmaya davet edin. Diğerleri temsilcilerin arkasına otursun. Oturum başkanı toplantıyı başlatsın.
9. Toplantı sona erdiğinde, katılımcıların rollerinden çıkması için kısa bir ara verin. Arkasından bilgilendirme ve değerlendirmeye geçin.

Bilgilendirme ve değerlendirme

Etkinliği kısaca gözden geçirin. Katılımcılar iyi vakit geçirdi mi? Ardından olup biteni ve neler öğrenildiğini tartışmaya geçin:

- İlk tekliflerini kararlaştırmak üzere gruplar nasıl bir çalışma yürüttü? Kolay mı yoksa zor muydu?
- İlk teklif geliştirilirken gruplar kendi çıkarlarını mı yoksa şirketin çıkarlarını mı gözetti?
- Gruplar görüşmeler için bir taktik geliştirdi mi?
- Toplantı nasıl geçti? Konuşmak isteyen herkes bu şansı elde etti mi?
- Taraflar karşılıklı olarak kabul edilen bir anlaşmaya vardı mı?
- Sendikaya katılma hakkı, benimsenmiş bir insan hakkıdır. Bu hak ne kadar önemlidir? Bu hakka sahip olmamanın sonuçları nedir?
- Katılımcılar sendikalar hakkında, sendikaların ne olduğu hakkında ve ne işle meşgul olduğu hakkında ne kadar bilgiye sahip?
- Ülkenizde sendikalar ne kadar güçlü? Peki ya işverenler? Ülkenizde işveren örgütleri bulunuyor mu?
- Katılımcılar arasında sendika üyesi olanlar var mı? Neden? Bunun avantaj ve dezavantajları neler?

Kolaylaştırıcılar için ipuçları

Etkinliğe başlamadan önce, ülkenizde sendikalara karşı genel tutum ve görüşlerin nasıl olduğunu dikkate almalısınız. Örneğin, eski komünist toplumlarda, sendikaların 'komünizm okulu' ola-

Önemli gün

I Mayıs

Uluslararası İşçi Günü

rak görülmesi mirası yüzünden bu toplumlarda etkinliğe karşı direnç gösterilebilir. Bu tür durumlarda kişilerin sendikalara yönelik kalıpyargılarını, sendikaların nasıl algılandığını incelemeye alın. Katılımcılardan, bilgi almaları için yerel sendikalara başvurmalarını ve ülkenizdeki işçi-işveren meseleleriyle ilgili araştırma yapmalarını isteyebilirsiniz. Bunun yanında, sendikaların işçi haklarının korunmasında –siyasi sistemden bağımsız olarak– oynadıkları rolün önemine dikkat çekmeye çalışabilirsiniz.

Grubunuzun içinde bulunduğu duruma bağlı olarak, pazarlık sürecinde daha fazla destek olabilirsiniz. Katılımcılara durumlarını ve tekliflerini hazırlarken neleri dikkate almaları gerektiği konusunda bazı ipuçları verebilirsiniz, örneğin:

- İşçilerin işlerini kaybetmemesi için çalışanların ücret artışından vazgeçmesi kabul edilebilir bir şey midir?
- İşten çıkarmalar er ya da geç gerçekleşecekse, hangi kategorideki işçiler işten çıkarılmalı?
- Teklif gerçekçi mi? Şirket ekonomik bir külfeti kaldırabilecek mi?

Toplantı ve müzakereleri kendi kaderine terkedin! Tartışmalar sırasında, çalışanlar ve sendika temsilcileri tarafından tekliflerini desteklemek üzere bir grev düşünülüyorsa, grev gözcüsüne poster hazırlaması için kâğıt ve tükenmez kalem verebilirsiniz. İşverenler eğer işçileri içeri almama kararı alırsa, yani bir lokavt düzenlerse, işçiler için ikinci bir odanın hazır bulunması gerekiyor!

Avrupa'da birçok ülkede toplu pazarlık/toplu sözleşme sistemini düzenleyen kanunlar bulunmaktadır. Etkinlik için böyle bir kanun belirleyip, ilgili maddelerini katılımcılar için çoğaltıp, böylelikle grubun etkinlikten en iyi biçimde faydalanmasını sağlayabilirsiniz.

Çeşitlemeler

Haklar üzerine yapılan bir müzakere örneği de okulda "sorunlu" bir öğrenciyle ilgili yaşanan bir çatışmanın çözülmesi olabilir. Toplantı, öğrenci ve anne-babası bir taraf, okul müdürü ve öğretmenler diğer taraf olacak şekilde düzenlenebilir.

İzleme önerileri

Bir sendika temsilcisini konuşma yapmak üzere davet edin. Sendikaların telefon numaralarına telefon rehberinden ulaşabilirsiniz. Sendikalar genellikle gençlere ulaşmaya heveslidir, bu da sizin için iyi bir fırsat yaratır!

Eğer grup değişik fikirler üzerine tartışma yapmaktan hoşlanıyorsa sayfa 254'teki "Nerede duruyorsun?" etkinliği ilgi çekici gelebilir. Bu etkinlikte katılımcılar, bir dizi insan hakları meselesi üzerine fikirlerini savunmak durumundadırlar.

Eyleme geçmek

Gençlere sendikacılığı tanıtmak üzere yerel bir sendika ile ortaklaşa bir proje geliştirin.

Ek bilgi

Sayfa 387'de yeralan sosyal haklarla ilgili arka plan bilgisinden, gençlik ve sendika üyeliği hakkında bilgiye erişebilirsiniz.

Not: Bu etkinlik Britanya'daki GMO Sendikası, Avrupa Sendika Koleji (European Trade Union College - ETUCO) ve Avrupa İşçilerin Yeni Teknolojiler Üzerine Eğitimi Derneği (Association for European Training of Workers on the Impact of New Technology - AFETT) işbirliğiyle geliştirilmiştir.

BİLGİ MATERYALI

Durum

Bir şirket toplantısı sahnesi. Toplantı işverenler ile çalışanlar ve sendika arasında geçiyor. Taraflar, ücret talebi üzerine bir anlaşmaya varmaya çalışırken bir çıkmaza girmiş durumda.

Fabrika günde 24 saat, yılda 365 gün çalışıyor. Üretimden yönetime toplam bin kişilik çalışan kadrosuna sahip. Tüm işçiler sendika üyesi.

Şirket halen mali ve ekonomik zorluklar içerisinde, fakat iflas etme tehlikesi ile karşı karşıya değil. Kâr düzeyi uzun bir süre yüksek kaldıysa da geçen sene sektörün bütünü bir inişe geçtiği için kâr düzeyi düştü. Geçen üç sene içinde ücretlerde % 3 oranında bir düşüş yaşandı, ayrıca çalışan sayısında % 10'luk bir düşüş oldu.

İşçiler diğer endüstriyel sektörlerdeki artışa paralel ücret artışı talebinde bulunuyor.

Şirket yönetimi ücret artışında bulunabilmek için çalışan sayısının düşürülmesi gerektiğini belirtiyor. Teklifleri şöyle:

- Kontratlarda, genel ücret düzeyinde 12 ay üzerinden % 4'lük ücret artışı (enflasyon yıllık % 2 düzeyinde)
- Ödeme, günlük ya da haftalık çalışma saatine bakılarak değil, yıllık çalışma saati esas alınarak yapılacak. Fazla mesai uygulaması kalkacak.
- Kadro sayısında indirim (kadronun % 10'u –bunlar temel olarak yarı zamanlı çalışanlar, geçici pozisyonlar ve çıkarlar– son giren ilk çıkar kuralı izlenerek) ve iş azlığı sebebiyle kendi isteğiyle işten ayrılma uygulamasına geçilecek.

Yönetimin önerisi önceki hallerinden daha kötü bir duruma düşeceklerini düşünen genel işçiler birliği tarafından reddedildi. (Halihazırda, işçilerin % 40'ı ücretlerinin önemli bir bölümünü fazla mesai ödemelerinden alıyordu.) Sendika ve işçiler yönetime yönelik bir karşı öneri hazırladılar:

- İki yıl süreyle maaşlarında % 9 artış
- Fazla mesai ve ikramiyelerin korunması
- Halihazırda çalışan sayısının korunması ve işgücüne artık ihtiyaç kalmadığı için işten çıkarılması düşünülen işçilerin şirket içinde tekrar eğitilmesi
- Talepler kabul edilmediği takdirde grev yapılması.

Sendika ve işçilerin karşı önerisi şirketin sorunlarını çözemeyeceği gerekçesiyle, yönetim tarafından reddedildi.

Görüşmeler iki aydır sürmektedir. Şirket politikasına göre, iki ay süresince anlaşmaya varılamadığı takdirde, tüm tarafları kapsayan özel bir toplantı çağırısı yapılır. Bu toplantı söz konusu simülasyonun konusunu oluşturmaktadır. Her iki taraf da, karşılıklı anlaşmayı sağlayabilecek gerçekçi birer öneri ile gelmek durumundadır. Anlaşma masasının etrafında toplam 7 kişi bulunması gerekiyor: Yönetimden iki temsilci, yönetimin atadığı bir toplantı yöneticisi, iki sendika temsilcisi. Genel bir toplantı olduğundan dolayı tüm çalışanların katılımına açıktır.

Küçük işçi-işveren terimleri sözlüğü

Toplu sözleşme: Ücret ve çalışma koşulları gibi konuların masaya yatırıldığı, işveren ve işçi temsilcilerinin sorunlara ortak çözümler üretmek üzere biraraya geldiği müzakere sürecidir. Süreçte ücret ve çalışma koşulları gibi konular masaya yatırılır.

Lokavt: Lokavt işverenin en radikal güç kullanma araçlarından biridir. İşveren, çalışanların işyerlerine girmesine izin vermeyerek yönetimin taleplerini kabul etmeye zorlar.

İhtiyaç kalmaması nedeniyle işten çıkarma: Yönetimin bir iş kolunu kapatmaya karar vermesi halinde, bazı işçilere ihtiyaç kalmaması nedeniyle işten çıkarılmaları anlamına gelir. Bu durumda, işçilerin tazminat alarak işten çıkarılmaları mümkündür.

Kıdem tazminatı: Eğer kadrolu bir çalışan haksız yere veya şirketin yeniden yapılanması nedeniyle işten çıkarılacaksa, kıdem tazminatı alması gerekir. Kıdem tazminatı genellikle çalışanın almakta olduğu ücret temel alınarak belirlenir, örneğin, her çalışma yılı için bir haftalık maaşlarının toplamı, gibi.

Grev: Grev gitme hakkı temel sosyal haklardan biridir. Grev, başarılı bir toplu pazarlık sürecinde işveren-işçi arasındaki eşitsizliği azaltmanın önemli bir aracıdır. Grev, çalışmanın çalışanlar tarafından reddedilmesi ya da engellenmesidir. İşçiler canları istedikleri için greve gidemezler! Belli bazı şartların yerine getirilmesi gerekir ve bu şartlar kanunlarla belirlenmiş olup ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir.

Sendika: Sendika ücret ve çalışma koşulları dahil olmak üzere, işçilerin çıkarlarını korumak için kurulmuş bir birliktir. İşçi sendikaları genelde işverenlerle müzakere sürecinde işçileri temsil eden kurumlardır. Pek çok ülkede sendikalar konfederasyon olarak örgütlenmiştir.

EK 4: İki Şehrin Hikayesi adlı etkinliğin yönergesi aşağıdaki şekildedir (Brander vd., 2008: 71-79);

PUSULA

İki şehrin hikâyesi

Legodiyarını (Legoland) hiç duydunuz mu? Danimarka'daki minik plastik tuğlalardan yapılmış şehri? Karşınıza şimdi de Eşitlik Diyarı'yla (Equaland) Bencilik Diyarı'nı (Egoland) ziyaret etme fırsatı çıktı!

Konular	Sosyal haklar, Yurttaşlık, Çevre
Zorluk	Düzyey 3
Grup büyüklüğü	7-13
Süre	90 dakika
Genel bakış	Bu etkinlik, oyuncuların içinde yaşamak isteyecekleri şehre karar verecekleri ve yaşamak isteyecekleri özelliklerini belirleyecekleri bir karton oyunudur. Ele alınan konular şunlardır: • Toplumsal dayanışma • Vergi ödemenin sonuçları • Yerel demokrasinin önemi
İlgili haklar	• Sosyal güvenlik hakkı • Mülkiyet hakkı • Sağlıklı çevre hakkı
Amaçlar	• Topluma karşı sorumluluk bilincini geliştirmek • Sosyal refahın toplum yaşamı içindeki önemini kavramak • Dayanışma ve sorumluluk değerlerini geliştirmek
Materyal	• Karton oyunundan bir adet • A3 boyutunda karton ya da kâğıt (isteğe bağlı, fakat kullanılması önerilir.) • 1 zar • İki farklı renkte ataçlar (örneğin, kırmızı ve mavi). Her renkten eşit sayıda ataç olmalı ve her oyuncuya bir ataç düşmeli. • Makas • Sonradan çıkarılabilir yapıştırıcı ya da "Blu-tac" • Değişirme kartlarından 4'er kopya • 2 zarf • Para (her oyuncuya 6.000 Ems) – Sayfa 265'te bulunabilir • 2 kopya Şehir Bankacısı görev kâğıdı • 1 kopya Oyun Bankacısı görev kâğıdı • Kâğıt ve tükenmez kalem • Kronometre • Tepegöz ve tepegözde kuralları göstermek üzere bir asetat (tercihe bağlı)
Hazırlık	• Kartona, değişirme kartlarına ve kurallara aşina olmak için yönergeyi okuyun. • Değişirme kartlarından iki kopya alın ve kesin. Karmakarışık hale gelmemeleri için dizileri A ve B diye isim verilmiş farklı zarflara koyun! (Kalan iki kopya değişirme kartı sayfası, şehir konsey toplantılarında referans olarak kullanılacak)

KONULAR

SOSYAL HAKLAR
YURTTAŞLIK
ÇEVRE

ZORLUK

DÜZEY 4
DÜZEY 3
DÜZEY 2
DÜZEY 1

DÜZEY 3

GRUP BÜYÜKLÜĞÜ

4-10

SÜRE

90 DAKIKA

71

Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu – Avrupa Konseyi

- Oyun kartonunun fotokopisini sert ve sabit durması için bir karton ya da sert bir kâğıda yapıştırın
- Üç kişinin bankacı rolünü üstlenmesini isteyin. Her şehrin bir bankacıya ihtiyacı var. Bir de Oyun Bankacısına ihtiyaç var. Şehir Bankacılarına görev kâğıtlarından birer tane verin. Oyun bankacısına da kendi görev kâğıdını verin. Bankacıların oyun esnasında kolay tanınmalarını sağlamak için kendilerini tanıtan etiketler kullanmalarını sağlayın.
- Grubun kalanını eşit olarak iki gruba ayırın. Bir gruba kırmızı atışları, diğer gruba mavi atışları verin.
- Her oyuncunun kendi piyonlarını hazırlamasını isteyin. Herkes kendi ismini bir kâğıt parçasına yazdıktan sonra kendi şehrinin rengeindeki atışla tuttursun.
- Parayı basın! Sayfa 265'teki paraların fotokopisini çektikten sonra banknotları kesin. Her oyuncu/yurttaş için 6000 Ems'ye ihtiyacınız olacak.

Yönerge

1. Bu oyunun bir karton oyunu olduğunu anlatın ve kartonu gösterin. Şehir A'yı temsil eden güzergâhı, daha sonra da B'nin güzergâhını gösterin. İki güzergâhın kesiştiği yerleri, insanların ücret aldığı, vergi ödedikleri ve diğer şehre taşınmaları ya da diğer şehirde oynamaları anlamına gelen "değişirme fırsatı" karelerini gösterin.
2. Oyunun nasıl oynanacağını anlatın (aşağıdaki ilgili bölüme bakın). Herkesin oyun kurallarını anladığından emin olun. Oyunun ne zaman biteceğine karar verin.
3. Bankacıların kendilerini tanımlayan etiketler hazırlamalarını sağlayın, böylelikle oyuncular kime vergi ödeyeceklerini bilsinler!
4. Oyunu oynamaya başlayın! Oyun bittiğinde bilgilendirme ve değerlendirme bölümüne geçin.

Bilgilendirme ve değerlendirme

Bu bölüme oyunun nasıl geçtiğini sorgulayarak başlayın, daha sonra katılımcıların ne öğrendiklerini tartışın.

- Grup, oyunu oynamaktan zevk aldı mı? Oyunun beğendikleri ve beğenmedikleri yönleri neler?
- Başlangıçta, bazı oyuncuların diğerlerinden daha fazla vergi ödemek zorunda olması haksızlık olarak değerlendirildi mi? Bir süre daha oynadıktan sonra aynı şekilde hissetmeye devam mı ettiler?
- Şehir Konseyi toplantıları nasıl geçti? Kararlar nasıl alındı? Demokratik bir şekilde mi?
- Şehir Konseyi kararlarıyla hemfikir olmayan oyuncular neler hissettiler?
- Bir şehirden diğerine kimler taşındı? Bunu neden yaptılar?
- Konsey toplantısında herhangi bir kişi toplumun sosyal refahına katkıda bulunmak için kendi cebinden para verdi mi? Bunu neden yaptı?
- Oyunun başında A ve B şehirlerinin sosyal koşulları aynı idi. Peki oyun bittiğinde durum nasıldı? Ortaya farklar çıktı mı? Bunlar neydi?
- Hangi şehirde yaşamayı tercih edersiniz? Neden?
- Herkes için daha iyi bir toplum yaşamı için daha fazla vergi ödemeye değer mi? Yok-

sa kendi ücretinizin tamamını kendinize saklayıp gereksindiğiniz ya da istediğiniz şeyleri satın almayı mı tercih edersiniz?

- Oyunun sonunda iki şehir dikkate alındığında nasıl bir durum ortaya çıktı? İnsanlar eşitliğin hüküm sürdüğü Eşitlik Diyarı'nda mı yoksa insanların bencil ve egoist olduğu Bencilik Diyarı'nda mıydılar?
- ✓ 1-10 arasındaki bir ölçekte (1 Bencilik Diyarı'na en yakın, 10 ise Eşitlik Diyarı'na en yakın) kendi toplumunuzu nasıl puanlarsınız?

Kolaylaştırıcılar için ipuçları

Karton oyunlarına aşina herhangi bir kişi için oyun oldukça kolaydır. Fakat oyunun kurallarını ve oyunun nasıl oynandığını anlatırken dikkatli olun. Bir yazı tahtasına, ya da bir tepegöz asetatine kuralları yazmanız ya da oyun kuralları yazılı kâğıtları katılımcılara dağıtmanız faydalı olabilir.

Oyun, yurttaş rolündeki en fazla 10 kişi ile oynandığında en iyi sonucu verecektir. Ayrıca oyunun başında her şehirde eşit sayıda yurttaş olması gerekir. Diyelim 16 katılımcı varsa, bankacıları çiftler halinde çalıştırabilirsiniz. Daha büyük bir gruba çalışıyorsanız iki oyun oynayabilirsiniz. Bu durumda, gerekli materyali iki kez çoğaltmayı ve ikinci grubun oynadığı oyundan sorumlu olacak bir yardımcı kolaylaştırıcı olması gerektiğini unutmayın!

Ufak bir tavsiye: Oyunu grubunuzla denemeden önce, arkadaşlarınız ve komşularınızla oynayın! Bu durumda hem açıklamaları yaparken, hem de oyun oynanırken kendinizi daha rahat hissedebilirsiniz.

Not: Vergi toplamaktan ve şehrin mali kaynaklarını yönetmekten sorumlu kişiler "bankacı" olarak adlandırılmıştır. Gerçek hayatta bir bankacı bu görevleri yerine getirmez. Bu terim karton oyunlarında sıkça kullanıldığı için tercih edilmiştir. "Bankacı" kelimesinin en uygun terim olmadığını düşünüyorsanız, bunun yerine başka bir terim kullanın, örneğin "finans sorumlusu".

İzleme önerileri

Katılımcıları gelecekleri için hayal ettikleri Eşitlik Diyarı'nın nasıl olacağı konusunda fikir geliştirmeye özendirin. Sayfa 182'deki "Geleceklerimiz" etkinliğine bakın.

Oyunun kuralları

Oyuncu sayısı: 7 ile 13 arasında. Üç kişi bankacı rolünü üstlenecek. Oyunun başında her şehirde eşit sayıda oyuncu olacak.

Oyunun hedefi: Oyun sona erdiğinde elinde en çok para olan oyuncu oyunu kazanacaktır.

Nasıl oynayacağız?

1. Üç kişinin bankacı rolü üstlenmesini sağlayın: A şehri için bir bankacı, B şehri için bir bankacı, bir de Oyun Bankacısı.
2. Oyuncuların yarısının kırmızı diğer yarısının mavi piyonu olsun.
3. Başlangıçta oyuncular eşit şekilde iki gruba ayrılmalı. Her grubun eşit sayıda "kırmızı" ve "mavi" oyuncuları olacak. Bir grup A şehrinin güzergâhında, diğer grup B şehrinin güzergâhında ilerleyecek.
4. Tüm oyuncular "başlangıç ve ücret" karesinde oyuna başlasın.
5. Oyun esnasında bir oyuncu sadece "değiştirme fırsatı" karesinde durursa yaşadığı şehri değiştirebilir.

Önemli gün

Ekim ayının ilk Pazartesi günü

Dünya İnsan Yerleşimleri Günü – "Gecekonduşuz Şehirler"

6. Her oyuncu kendi rengine göre maaş alarak başlasın:
 - Mavi oyuncular: 500
 - Kırmızı oyuncular: 100
7. Kimin başlayacağına karar vermek için zar atılsın. En yüksek zar atan başlasın, sonra herkes sırayla saat yönünün tersinde bir daire içinde ilerleyerek devam etsin.
8. Kendisine sıra gelen her oyuncu zarı atsin ve zardaki sayı kadar kare atlayarak kendi şehrinin güzergâhında ilerlesin. Her oyuncu geldiği karedeki açıklamayı sesli şekilde okusun ve yazanı uygulasin.
9. Not: Geri gitmesi gerektiğini anlatan bir komutla karşılaşan oyuncu hedef kareye ulaştığında durur. Geldiği yeni karedeki komutu uygulamaz.
10. Eğer bir ödeme yapılması gerekirse ve oyuncuda yeteri kadar para yoksa oyuncu bulunduğu karede kalır ve dilenci konumuna düşer.
11. İki ya da daha fazla oyuncu aynı anda bir karede bulunabilir.

Özel Kareler

Vergi katkısı

Oyuncular "vergi ödeme" karesinden her geçtiklerinde vergi ödemekle yükümlüdür. (Oyuncular karenin üzerinden geçerken ödeme yaparlar, ille de karenin üzerinde durmak zorunda değildirler). Ödenecek vergi tutarı oyuncunun maaşının ve yaşadığı şehre göre değişir.

A Şehri maaşı 500 ya da daha üstü ise % 40
maaşı 100 ya da daha altı ise % 10

B Şehri maaşa bakılmaksızın % 10

Not: İşsizlik yardımı almayan işsiz bir kişi vergi ödemez.

İşsizlik yardımı alan işsiz biri yaşadığı şehrin hangisi olduğuna bakılmaksızın, aldığı yardım tutarının %10'unu öder.

Vergi, ilgili şehrin Şehir Bankacısına ödenir. (Eşitlik Diyarı'ndaki oyuncular Eşitlik Diyarı bankacısına, Bencillik Diyarı'ndakiler Bencillik Diyarı bankacısına ödeme yaparlar).

Maaş

Oyuncular "başlangıç ve maaş" karesinden her geçişte (kare üstünde durmak zorunda değildirler, sadece üzerinden geçmek yeterlidir) paralarını Oyun Bankacısından alırlar.

Eğer oyuncu işsiz ise ve şehrin bir sosyal güvenlik sistemi varsa Şehir Bankacısından işsizlik sigortası alır.

Değiştirme Fırsatı

"Değiştirme fırsatı" karesinde duran herhangi bir oyuncu, yaşadığı şehri değiştirme ya da değiştirmeme (Eşitlik Diyarı'ndan Bencillik Diyarı'na ya da Bencillik Diyarı'ndan Eşitlik Diyarı'na geçme ya da geçmeme) şansına sahiptir. Şehrini değiştirebilmek için oyuncunun kararını diğer oyunculara ve bankacılara bildirmesi gerekir. Şehrini değiştiren oyuncu bir sonraki turda öteki şehrin güzergâhında ilerler.

Şehrini değiştiren oyuncu önceden aldığı paranın aynısını almaya devam eder, fakat vergisini yeni şehrin vergi sistemine göre öder.

Şehir Konseyi Toplantıları

Şehirdeki tüm oyuncular şehir konseyi toplantılarına katılırlar. Toplantılar, (eğer varsa) şehrin politikalarında değişiklik yapma fırsatı sunar.

Toplantı, her 5. vergi ödemesinden sonra gerçekleştirilir. Şehir Bankacıları şehirde kaç kişinin vergi ödeme karesini geçtiğinin kaydını tutarlar. Vergi ödeme karesini geçen her 5 kişiden sonra Şehir Bankacısı toplantı duyurusu yapar.

Şehirdeki oyuncular toplantı yapmak isteyip istemediklerine karar verirler.

Oyun, şehir konsey toplantısı esnasında duraklar. Diğer şehrin oyuncuları oyunun devam etmesi için toplantı bitene kadar beklemek zorundadır.

Oyuncuların şehrin ihtiyaçlarını tespit etmek ve herhangi bir politika değişikliği için 5 dakikaları vardır. Politika seçenekleri, değiştirme kartlarında mevcuttur. Yurttaşlar hangi politikaların "gündemde" olduğunu (hangi seçeneklere sahip olduklarını) öğrenmek için değiştirme kartı sayfasına bakabilirler.

Bir politikayı değiştirmek için oyuncuların, şehrin vergileriyle değiştirme kartı satın alması gerekir. Kartın fiyatı kartlar üzerinde yazılıdır. Şehir Konseyi sadece altından kalkabileceği değişiklikleri yapar. Şehir Bankacısı ilgili tutarı Oyun Bankacısına öder. Yurttaşlar istedikleri kadar politika değişikliği yapabilirler fakat bunu yapabilecek parasal güce sahip olmaları gerekir.

Mali sorunlarla karşı karşıya olan bir şehir konseyi, bir ya da daha fazla değiştirme kartını Oyun Bankacısına "geri satmaya" karar verebilir. "Geri alma" ücreti kart üzerinde yazan fiyatın yarısı kadardır.

Zengin bireyler, eğer dilerlerse, değiştirme kartı satın alınması için şehrin fon kaynaklarına katkıda bulunabilirler.

Bankacı, kararlaştırılan kare üzerine ufak bir "Blu-tac" parçası ile değiştirme kartını yapıştırır.

Değiştirme Kartları

Şehir Konseyinin konsey toplantılarında kabul edebileceği politikaları temsil eden onyedici adet değiştirme kartı vardır. Değiştirme kartları Oyun Bankacısından kartın üzerindeki değerden satın alınır. Alımdan sonra Şehir Bankacısı, kart(lar)ı kartonun üzerine, yurttaşlar tarafından kararlaştırılmış olan kare üzerine yapıştırır.

Herhangi bir kare "değiştirilebilir". Değiştirme sırasında, ilgili kare üzerinde bir oyuncu varsa yeni açıklamaya uymaması gerekir. Yeni politika ancak yeni bir oyuncu o kare üzerine geldiğinde yürürlüğe girer.

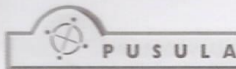
Şehir Konseyi toplantılarında yurttaşlar/oyuncular şehir politikaları kararları alıp bir ya da birden fazla kart satın alabilirler; fakat her kart için ödeme yapılması gerekir.

Dilenciler

Vergi ve diğer ödemeler için parası olmayan oyuncu vardığı kare üzerinde kalır ve "dilenci" olur. Bununla birlikte şehirde evsizler için bir sığınak bulunuyorsa, dilenciler isteklerine bağlı olarak, üzerinde durdukları kare yerine uyumak için sığınakta kalmaya karar verirler. Bu işlem, dilenci-yi borçlarından kurtarmaz.

Dilenci bulunduğu kareye gelen her oyuncudan para dilenebilir. Dilenciye para verip vermek her oyuncunun kendi kararına kalmıştır. Eğer 'dilenci' borçlarını ödemek için yeterli paraya sahipse kendisine sıra gelmesini bekler, borçlarını öder, zarı atar ve oyuna devam eder. Dilenciler kendilerine sıra geldiğinde zar atarlar. Bu karşılığın değişik fırsatlar çıkarır:

- 6 attığında Bir çöp tekenekesinde 50 Ems bul.
- 5 attığında 20 tane boş bira şişesi topla ve -eğer şehrin geri dönüşüm merkezi varsa!- depozitoları için 50 Ems al.
- 4 attığında Senin karından geçen bir sonraki kişi sana 10 Ems ödesin.

- 3 attığında Sarhoş oldun ve bir sonraki turu uyuyarak geçireceksin.
 2 attığında Parkta uyuyacaksın ve bankın altında 10 Ems bulacaksın. Eğer şehir parkı yeniden düzenlendiyse 20 Ems bulacaksın.
 1 attığında Soyuldun. Eline geçen bir sonraki yardım parasını Şehir Bankacısına öde.
 Dilencinin kazandıkları, dilencinin yaşadığı şehrin Şehir Bankacısı tarafından ödenir.

Oyun ne zaman sona erer?

Oyuncular oyuna başlamadan önce oyunun nasıl sonlanacağına karar vermelidirler. Bunun için aşağıdakilerden birini seçmelidir:

- ilk oyuncu 20. turunu bitirdiğinde, veya
- üzerinde anlaşılan bir süre (örneğin 45 dakika) sona erdiğinde.

Not: Eğer şehir iflas ederse oyun otomatik olarak sona erer.

Oyun bittiğinde elinde en çok para olan kişi oyunun galibi olur.

Ek bilgi

Avrupa Sosyal Güvenlik Şartı

Avrupa Konseyi'nin Avrupa Sosyal Güvenlik Şartı 1968 yılında yürürlüğe girdi. 2001 Temmuz itibarıyla 18 üye ülke tarafından onaylandı. Kanun, aşağıdaki hakları garanti altına alarak geniş bir yelpazede sosyal güvenlik sağlar:

- Genel pratisyen hekim, uzman hekim ve acil hizmet bakımını içeren tıbbi yardım,
- İşsizlik yardımı,
- Yaşlılık yardımı, ve
- Engellilik yardımı.

BİLGİ MATERYALİ

Değiştirme Kartları

Yüzme havuzu ve çocuk parkı dahil olmak üzere parkın yeniden düzenlenmesi. Maliyet: 200 Ems	Parkın temizlenmesi. Maliyet: 100 Ems	Yollar artık iyi durumda. Tamamen yeniden inşa edildi. 3 blok ile. Maliyet: 400 Ems	Yollar tamam, çukurlar kapatıldı. Sadece bir sonraki Şehir Konsey toplantısına kadar iyi. Maliyet: 200 Ems	İşini kaybettin! İşsizlik fonu, ücretinin % 30'unu ödeyecek. Şehrin 1.000 Ems'lik rezervi olması gerekiyor.
Okul grevi sona erdi. Yeniden oyna! Ücret artışının maliyeti: 400 Ems	Yeni bir tiyatro ve sinema açıldı. Maliyet: 400 Ems	Baban emekli oldu, emekli aylığı bağlandı. Emekli aylığı sistemi kurmanın maliyeti 400 Ems.	Kitap okumak istiyorsun ve artık şehrin bir kütüphanesi var! Bir daha zar at. Kütüphanenin maliyeti: 200 Ems.	Artık sokak çocuğu yok. Yetimhane inşa edildi. Yetimhane maliyeti: 200 Ems.
Hasta oldun. Devlet hastanesinin masrafları karşılanıyor. Sadece 10 Ems öde. Maliyet: 600 Ems.	Hasta oldun. Devlet hastanesinin masrafları karşılanıyor. 30 Ems öde. Maliyet: 400 Ems.	Plaja giriş ücretsiz. Eğlenmene bak! Ücretsiz plaj maliyeti: 100 Ems.	Ulaşım sorunu bisiklet yolu sayesinde azaldı. Bisiklet yolunun maliyeti: 150 Ems.	Geri dönüşüm sistemi biriken çöpleri azaltıyor. 3 blok ileri git. Geri dönüşüm sistemi maliyeti: 150 Ems.
Hukuki bir sorunun var. Ücretsiz avukat bul. 2 blok ileri git. Maliyet: 200 Ems.	Şehirde artık evsiz kalmadı. Bir sığınak açıldı. Sığınak maliyeti: 200 Ems.			

BİLGİ MATERYALİ

Şehir Bankacılarının görev kâğıdı

Hiçbir şehir, oyuna paralı başlamaz. Tüm gelir, oyuncuların vergi ödeme karesini geçtiklerinde ödedikleri vergilerden gelmektedir.

1. Şehir Bankacıları skor kâğıdını kaç oyuncunun "vergi ödeme" karesini geçtiğini kaydetmek için kullanırlar. Ayrıca her 5. oyuncunun geçişinde bir şehir konseyi toplantısı duyurusu yaparlar.
2. Şehir Bankacıları oyunculardan vergi ödeme karesinden her geçtiklerinde vergi toplarlar. Not: Şehrini değiştiren oyuncular yeni şehrin vergisini öderler.

Vergi ödeme sistemi şu şekildedir:

- A Şehri maaş 500 ya da daha üstü ise % 40
maaş 100 ya da daha altı ise % 10
- B Şehri maaşa bakılmaksızın % 10

İşsizlik yardımı almayan işsiz yurttaşlar vergi ödemez.

İşsizlik yardımı alan işsiz yurttaşlar aldıkları yardım tutarının % 10'unu öderler.

3. Şehir Bankacılarının diğer görevleri:

- şehrin parasını takip ederler
- Oyun Bankacısına değiştirme kartlarının satın alınması için ödeme yaparlar
- yurttaşlar tarafından konsey toplantısında karar verilen karenin üzerine değiştirme kartını yapıştırırlar
- şehir tarafından kurulmasına karar verildiğinde işsizlik fonunun idaresinden sorumlu olurlar
- şehir tarafından bir sosyal güvenlik sistemi kurulması kararlaştırıldığında gereken oyunculara işsizlik yardımı öderler. Sistem kurulduğu sırada bankada en az 1.000 Ems olması gerekir.
- Şehirdeki dilencilere göz kulak olurlar. Zar atma şansını elde ettiklerinde dilencilerin doğru oynamasını sağlarlar. Dilenci;

6 attığında Bir çöp tekenesinde 50 Ems bulur.

5 attığında 20 tane boş bira şişesi toplar ve -eğer şehrin geri dönüşüm merkezi varsa- depozitolar için 50 Ems alır.

4 attığında Karesinden geçen bir sonraki kişi dilenciye 10 Ems öder.

3 attığında Sarhoş olur ve bir sonraki turu uyuyarak geçirir

2 attığında Parkta uyur ve bankın altında 10 Ems bulur. Eğer şehir parkı yeniden düzenlediyse 20 Ems bulur.

1 attığında Soyulur. Bir sonraki zar atışta aldığı yardım parasını teslim eder.

Not: Dilenciler parkta ya da çöp tekenesinde buldukları parayı sizden teslim alırlar. Soyulduklarında ise parayı siz teslim alırsınız.

Vergi ödemesi kaydı

Şehrinizdeki oyuncular "vergi ödeme" karesinden her geçtiklerinde vergileri toplayın ve ilk döngünün bir dilimini işaretleyin. Eğer 5 oyuncu işaretlenirse ilk konsey toplantısı duyurusunu yapın. Oyun tekrar başladığında ikinci döngüdeki dilimleri işaretlemeye başlayın ve bu şekilde devam edin.

1. Toplantı

2. Toplantı

3. Toplantı

4. Toplantı

5. Toplantı

6. Toplantı

BİLGİ MATERYALİ**Oyun Bankacısının rol kartı**

Oyunun başında Oyun Bankacısı tüm parayı elinde bulundurur. Görevleri şunlardır:

1. Oyunun sorunsuz bir şekilde ilerlemesini sağlar;
 - oyunu başlatır,
 - kurallara uyulmasını sağlar,
 - Şehir Konseyi toplantılarında süreyi ayarlar. Bu toplantılar en fazla 5 dakika sürer, ve
 - önceden kararlaştırılmış olan oyun süresi bittiğinde ya da gene en başta kararı verilmiş olan tur sayısını ilk oyuncu tamamladığında oyunu durdurur.
2. Kayıtları tutar;
 - oyunun başında her oyuncunun ismini, rengini ve şehrini kaydeder.
 - herbir oyuncunun kaç kez “başlangıç ve maaş” karesinden geçtiğini kaydeder.
3. Her oyuncuya oyunun başında maaşını öder. Bunu takip eden “Başlangıç ve maaş” karesini her geçişte oyunculara maaşlarını öder. Maaşlar hangi şehirde olduklarına bakılmaksızın oyuncuların renklerine göre verilir:
 - Mavi oyuncular: 500 Ems
 - Kırmızı oyuncular: 100 Ems
4. Değişirme kartları için yapılan ödemeleri Şehir Bankacılarından tahsil eder.

Skor kâğıdı

Oyun Bankacısı, oyuncuların isimlerini renklerine göre kırmızı ya da mavi tükenmez kalem ile kayıt eder. Skor tutmak için “beşli çentik” sistemini kullanmanız tavsiye edilir. İlk dört tur IIII şeklinde işaretlenir, beşinci turda üzerine bir çizik atılır. Altıncı turda yeni bir beşli diziye başlanır. Bu şekilde gerçekleştirilen turların sayısı kolayca toplanır. Örneğin, oniki tur şu şekilde gözükmelidir: IIII IIII II

Oyunun başlangıcında A şehrinde bulunan oyuncular

Oyuncunun adı	“Başlangıç”tan geçiş sayısı

Oyunun başlangıcında B şehrinde bulunan oyuncular

Oyuncunun adı	“Başlangıç”tan geçiş sayısı

EK 5: Oy kullanmak ya da kullanmamak? adlı etkinliğin yönergesi aşağıdaki şekildedir (Brander vd., 2008: 238-243);

Oy kullanmak, ya da kullanmamak?

Her oy sayılır!

KONULAR DEMOKRASI YURTTAŞLIK GEN. İNSAN HAKLARI ZORLUK DÜZEY 4 DÜZEY 3 DÜZEY 2 DÜZEY 1 DÜZEY 4 GRUP BÜYÜKLÜĞÜ HERHANGİ SÜRE 270 DAKIKA	<table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="vertical-align: top; width: 15%;">Konular</td> <td>Demokrasi, Yurttaşlık, Genel insan hakları</td> </tr> <tr> <td style="vertical-align: top;">Zorluk</td> <td>Düzey 4</td> </tr> <tr> <td style="vertical-align: top;">Grup büyüklüğü</td> <td>Herhangi</td> </tr> <tr> <td style="vertical-align: top;">Süre</td> <td>270 dakika (3 bölüm)</td> </tr> <tr> <td style="vertical-align: top;">Genel bakış</td> <td> Bu etkinlik aşağıdaki konular üzerine uygulanan bir anket çalışmasını ele alır: - Seçimlerde oy kullanma - Toplumsal katılım </td> </tr> <tr> <td style="vertical-align: top;">İlgili haklar</td> <td> - Ülke yönetimine katılma hakkı - Demokratik seçimlere katılma hakkı - İfade özgürlüğü </td> </tr> <tr> <td style="vertical-align: top;">Amaçlar</td> <td> - Seçimlerde kullanılan oyların değerini kavramak - Bilgiye erişme ve bilgiyi analiz etme becerisi geliştirmek - Demokratik bir ortamda her yurttaşın kişisel katkısının bilincine varmak </td> </tr> <tr> <td style="vertical-align: top;">Materyal</td> <td> 1 ve 2 nolu anket formları (her çift için birer tane) "Anketin nasıl yürütüleceğine dair notlar" başlıklı metni çoğaltın (her çift için birer tane) - Herkese birer tükenmez ya da kurşun kalem - Büyük boy kâğıt (A3) ya da yazı tahtası kâğıdı ve markörler - Yapışkan bant </td> </tr> <tr> <td style="vertical-align: top;">Hazırlık</td> <td> - Büyük boy bir kâğıda, anket formu örneğinin fotokopisini çıkarın. Bunu açıklama yaparken kullanacaksınız - Yazı tahtası kâğıdına 1 ve 2 nolu anket formu örneğini çıkarın. Bunu sonuçları biraraya getirmek için kullanacaksınız - Etkinlik için bir zaman çizelgesi çıkarın. Birinci bölüm (anketin tanıtımı) için 60 dakika, ikinci bölüm (anket) için en az 120 dakika ve üçüncü bölüm (sonuçların analizi, bilgilendirme ve değerlendirme) için 90 dakika'ya ihtiyacınız olacak. </td> </tr> </table>	Konular	Demokrasi, Yurttaşlık, Genel insan hakları	Zorluk	Düzey 4	Grup büyüklüğü	Herhangi	Süre	270 dakika (3 bölüm)	Genel bakış	Bu etkinlik aşağıdaki konular üzerine uygulanan bir anket çalışmasını ele alır: - Seçimlerde oy kullanma - Toplumsal katılım	İlgili haklar	- Ülke yönetimine katılma hakkı - Demokratik seçimlere katılma hakkı - İfade özgürlüğü	Amaçlar	- Seçimlerde kullanılan oyların değerini kavramak - Bilgiye erişme ve bilgiyi analiz etme becerisi geliştirmek - Demokratik bir ortamda her yurttaşın kişisel katkısının bilincine varmak	Materyal	1 ve 2 nolu anket formları (her çift için birer tane) "Anketin nasıl yürütüleceğine dair notlar" başlıklı metni çoğaltın (her çift için birer tane) - Herkese birer tükenmez ya da kurşun kalem - Büyük boy kâğıt (A3) ya da yazı tahtası kâğıdı ve markörler - Yapışkan bant	Hazırlık	- Büyük boy bir kâğıda, anket formu örneğinin fotokopisini çıkarın. Bunu açıklama yaparken kullanacaksınız - Yazı tahtası kâğıdına 1 ve 2 nolu anket formu örneğini çıkarın. Bunu sonuçları biraraya getirmek için kullanacaksınız - Etkinlik için bir zaman çizelgesi çıkarın. Birinci bölüm (anketin tanıtımı) için 60 dakika, ikinci bölüm (anket) için en az 120 dakika ve üçüncü bölüm (sonuçların analizi, bilgilendirme ve değerlendirme) için 90 dakika'ya ihtiyacınız olacak.
Konular	Demokrasi, Yurttaşlık, Genel insan hakları																		
Zorluk	Düzey 4																		
Grup büyüklüğü	Herhangi																		
Süre	270 dakika (3 bölüm)																		
Genel bakış	Bu etkinlik aşağıdaki konular üzerine uygulanan bir anket çalışmasını ele alır: - Seçimlerde oy kullanma - Toplumsal katılım																		
İlgili haklar	- Ülke yönetimine katılma hakkı - Demokratik seçimlere katılma hakkı - İfade özgürlüğü																		
Amaçlar	- Seçimlerde kullanılan oyların değerini kavramak - Bilgiye erişme ve bilgiyi analiz etme becerisi geliştirmek - Demokratik bir ortamda her yurttaşın kişisel katkısının bilincine varmak																		
Materyal	1 ve 2 nolu anket formları (her çift için birer tane) "Anketin nasıl yürütüleceğine dair notlar" başlıklı metni çoğaltın (her çift için birer tane) - Herkese birer tükenmez ya da kurşun kalem - Büyük boy kâğıt (A3) ya da yazı tahtası kâğıdı ve markörler - Yapışkan bant																		
Hazırlık	- Büyük boy bir kâğıda, anket formu örneğinin fotokopisini çıkarın. Bunu açıklama yaparken kullanacaksınız - Yazı tahtası kâğıdına 1 ve 2 nolu anket formu örneğini çıkarın. Bunu sonuçları biraraya getirmek için kullanacaksınız - Etkinlik için bir zaman çizelgesi çıkarın. Birinci bölüm (anketin tanıtımı) için 60 dakika, ikinci bölüm (anket) için en az 120 dakika ve üçüncü bölüm (sonuçların analizi, bilgilendirme ve değerlendirme) için 90 dakika'ya ihtiyacınız olacak.																		

Yönerge

Bölüm 1: Anketin tanıtımı

- İlk oturumda, katılımcıların toplumdaki insanların oy kullanma ya da kullanmama nedenlerini anlamak üzere sahada yürütülecek bir anket çalışmasına hazırlanacağını anlatın.
- Katılımcılara bir sonraki (ya da ilk?) genel ya da yerel seçimlerde oy kullanmaya niyetli olup olmadıklarını sorun. Tercihlerine göre ellerini kaldırırlar. Ardından grubu oy kullanmaya niyetli olanlar (A) ve olmayanlar (B) olarak iki gruba ayırın. İki grubun sayısını dengelemek için "bilmiyorum" diyenler iki gruba rastlantısal olarak dağıtılabilir.

3. Her gruptan neden oy kullanmak istedikleri ya da istemediklerine dair sebepleri sıralamalarını isteyin. Sebepleri büyük boy bir kâğıda liste halinde yazmalılar. Listeyi hazırlamak için 15 dakika süre verin.
4. İki grubu biraraya toplayın, A ve B gruplarından birer temsilcinin listede yazanları aktarmasını isteyin. Sonunda kısa bir tartışma için zaman ayırın, yeni önerileri listeye ekleyin.
5. Anket formlarını dağıtın. Büyük anket formu örneğini gösterin. Formun birinci bölümünün 'oy kullanmayanlar'ın yanıtları için, ikinci bölümünün ise 'oy kullananlar' için olduğunu aktarın. 2. soru dışındaki soruların birbiriyle aynı olduğunu aktarın. 2. soru iki bölümde farklıdır. Soruların üzerinden geçerek katılımcılar için netleşmesini sağlayın.
6. Yanıtları kaydetme yöntemini aktarın. Gruba örneği gösterin (bilgi materyaline bakın) ve hesabın tutulması için "beşli çentik" yönteminin nasıl uygulandığını anlatın.
7. Önceden çoğalttığınız "anketin nasıl yürütüleceğine dair notlar" metnini her çifte bir tane düşecek şekilde dağıtın. Notların üzerinden geçin ve aşağıdaki noktalar üzerinde konuşun:
 - Görüşme yapılan kişilerin rastlantısal olarak seçilmesinin nasıl sağlanacağı
 - Her çiftin kaç kişiye soru yönelteceği (Ne kadar fazla o kadar iyi!)
 - Anketin ne zaman ve nerede uygulanacağı
 - Anketin ne zaman sonuçlanacağı
 - Biraraya gelip sonuçlar üzerinde tartışmak için ne kadar süre ayrılacağı
8. Eğer herkes göreve hazırsa, bölüm 2'ye –anketin uygulanmasına– geçin!

Bölüm 2: Sonuçların analizi

Anket formları tamamlandı. Gruplar sonuçları düzenlemek, analiz etmek ve sonuçlar üzerine tartışmak üzere biraraya gelsin. Bunun için 60 dakikalık süre ayırın.

1. Çiftlerden kutulardaki rakamların toplamını bulup bunları iki büyük tablonun içine eklemelerini isteyin. Böylelikle tüm gruptan gelen bilgiler biraraya gelmiş olur ve grubun tamamının sayısal verileri hesaplanabilir. Grupların görüşme yapılan kişinin sunduğu "sebepler"i de kaydetmeleri gerekir. Eğer bir sebep birden fazla öne sürüldüyse, bunun ne sıklıkta söylendiğini "beşli çentik" yöntemini kullanarak gösterebilirsiniz.
2. Tüm bilgiler biraraya geldiğinde katılımcılardan aşağıdaki istatistikleri hesaplamalarını isteyin:
 - Soru yöneltilen toplam kişi sayısı
 - Oy kullananların ve kullanmayanların toplam örneklem sayısına oranı
 - Soruları yanıtlayan erkek ve kadınların oranı
 - Soru yöneltilen kişilerin yaş gruplarının görüşülen insan sayısının toplamına oranı
 - Oy kullananlar arasında en düşük sayıya sahip yaş grubu
 - Oy kullananlar arasında en yüksek sayıya sahip yaş grubu
 - Oy kullanmamak için en sık gösterilen sebep
 - Oy kullanmak için en sık gösterilen sebep
 - İnsanlar genellikle kişiyle mi bağlantılı yoksa partiyle mi bağlantılı (iki türlü de) gerekçeler gösterdiler?
3. Şimdi katılımcılarla, anketi uygularken iyi vakit geçirip geçirmediklerini, ne tür deneyimler edindiklerini tartışın ve neler öğrendiklerini sorun.

Bilgilendirme ve değerlendirme

Sonuçların genel olarak tartışıldığı bölümde, birçok farklı konuya değinebilirsiniz, örneğin:

- Anket çalışması yaparken grup neler düşünüyordu? İnsanlar anket sorularını yanıtlamak için genel olarak hazırlıklı mıydı?
- Anketi uygulamak zor muydu? İyi vakit geçirdiler mi?
- Grup nüfusun bütünü "temsili" eden bir örneklem oluşturmayı başardı mı? Bunu yaparken karşılaşılan güçlükler neydi?
- Grubun elde ettiği sonuçlar bağlamında bir yargı oluşturulurken karşılaşılan güçlükler nedir? Bunlar nasıl aşılabılır?
- Ortaya grubu şaşırtan bir istatistik çıktı mı?
- Beklenmedik sonuçlar ortaya çıktı mı?
- İnsanlar tarafından verilen yanıtlar grubunuzun düşünceleriyle örtüşüyor mu? Grubunuzun, nüfusun bütünü "temsili" ettiğini düşünüyor musunuz?
- Anket çalışmasını yeniden uygulayacak olsalar yapmak isteyecekleri farklı bir şey olur muydu?
- Anketin sonuçları toplumun/topluluğunuzun seçmen davranışları hakkında gerçekçi bulgular sunuyor mu? Neden?
- İstatistiksel veriler çoğunlukla bir iddiayı desteklemek üzere sunulan, gerçekleri yansıtan verilerdir. İstatistiksel verilere karşı ne kadar tedbirli olunması gerekir?
- Grubun bir ihtiyaç veya eylem olarak oy kullanmaya ilişkin görüşü şu anda nedir? Herhangi bir kişinin görüşü değişti mi (her iki yönde de olabilir!)? Eğer öyleyse, en ikna edici iddia hangisiydi?

Kolaylaştırıcılar için ipuçları

Anketin planlandığı 1. bölüm, 2. bölümde uygulanan anket çalışmasının temelini oluşturmak içindir. Etkinliğin gayesini etkinliğin en başında açık bir biçimde dile getirebilirsiniz; yani genç insanların demokratik süreçlere yapabilecekleri katkıyı anlamalarını sağlamak olarak açıklayabilirsiniz. Oy kullanmaları için onları "ikna etmek" üzere konuşma yapmak yerine etkinliğin bu yönünü anlatmanız tavsiye edilir. Grubun her üyesinin oturumun sonunda kendi kararını vermesi gerektiğini, bu yüzden de oy kullanmak için birçok geçerli sebep olduğunun farkına varmaları gerektiğini söyleyin.

Oy kullanma ya da kullanmamaya ilişkin tartışmanın (Adım 4) mümkün olduğu kadar "nesnel" olmasına özen gösterin. "Oy kullananlar"ın, "oy kullanmayanlar"ın üstüne gitmesine izin vermeyin. Bu tartışmanın çok uzun sürmemesine dikkat edin; burada amaçlanan anket çalışması için hazırlıkların yapılmasıdır.

Anketin nasıl yürütüleceğine dair tartışmayı (7. adım) yürütürken, grubun bu çalışmayı yaparken karşısına çıkabilecek sorunları dikkate almalısınız. Bazı toplumlarda, sokakta tanımadıkları kişiler tarafından sorular yöneltilmesi, insanları rahatsız edebilir. Böyle bir durumda, grup üyelerinin anket sorularını arkadaşlarına ve tanıdıklarına yöneltmesi daha uygun olacaktır.

Grubun ne kadar veriyle başa çıkabileceğini tahmin etmeniz çok önemlidir. Katılımcıların karmaşık hesaplamalara saplanıp kalmaması için fazla sayıda veri toplanmamasına dikkat edin. Grubunuz büyükse, küçük bir grupta olduğundan daha az sayıda insanla görüşme yapılmalıdır.

İzleme önerileri

Sayfa 326'da demokrasi üzerine yazılmış arka plan bilgisine göz atın. Ülkenizde kadınlara seçme hakkının hangi tarihte verildiğini öğrenin. Aynı zamanda yaşadığınız toplumda bugün hangi kesimin seçme hakkına sahip olmadığını bulmaya çalışın (örneğin –çocuklar, göçmenler, mahkumlar, vs.). Bunun sebeplerini, adil olup olmadığını tartışın.

Demokratik bir toplumda, insanların kendilerini ilgilendiren konularda eyleme geçmeleri için birçok olanak mevcuttur. Sayfa 198'deki "Elektrik Santrali" etkinliği sosyal değişimin geliştirilmesi için izlenmesi gereken çeşitli yollar üzerine düşünme fırsatı verir.

Önemli gün

5 Aralık 1934

Eylem fikirleri

Ülkenizde kadınlara seçme hakkı verilen tarihte bir kutlama düzenleyin.

Toplulumuzda seçme hakkı olmayan gruplar mevcutsa ve bunun adil olmadığını düşünüyorsanız, meclis üyelerine grubunuzun bu durumdan ne kadar kaygı duyduğunu dile getiren bir mektup yazın. Başka kişilerden de imza toplayın.

Anketin nasıl yürütüleceğine dair notlar

Görüşme yapılacak kişilerin bulunması

1. Görüşme yapılacak kişileri *rastlantısal* olarak seçin: Başka bir deyişle ankete dahil edilecek ya da edilmeyecek kişileri *genç, yaşlı, hoş, kadın*, vs. oldukları için "seçme"ye kalkmayın. Önyargılı olma eğiliminden kaçınin.
2. Görüşme yapmak istediğiniz kişiye anket için birkaç soru sormanın sakıncası olup olmadığını sorun; kim olduğunuzu aktarın; yanıtlarda ismin belirtilmeyeceğini ve anket sonuçlarının kamuya açık olmayacağını belirtin. Anket sadece etkinliği düzenleyen grubun kullanımıyla sınırlıdır.

Görüşmenin kaydı

1. Görüşme yapılmak istenen kişi ankete katılmayı kabul ederse, en son seçimlerde oy kullanıp kullanmadığını sorun. Yanıt "hayır" ise 1 nolu "oy kullanmayanlar" isimli anket formunu doldurun. Yanıt eğer "evet" ise 2 nolu "oy kullananlar" anket formunu doldurun.
2. Soru 1: Görüşülen kişi bir sakınca görmüyorsa yaşını vermeli. Aksi takdirde sondaki sütuna bir işaret konulmalı.
3. Soru 2: Görüşülen kişiye seçenekleri göstererek bir tanesini seçmesini isteyin. Farklı bir sebep öne sürüyorsa bu sebep E sütununa yazılmalı. Not: B ile C arasındaki fark, B'nin *kişinin kendisiyle ilgili* bir sebep olması, C'nin ise bir *partiyle* ilgili olmasıdır.
4. Sonradan kolay sayılabilmesi için işaretler belirgin olmalıdır. Mümkün olan en fazla sayıda kişi anket formuna kaydedilmelidir. Bir işaret bir kişinin verdiği yanıtı karşılık gelmelidir.

Oy kullanmak, ya da kullanmamak?

BİLGİ MATERYALİ

Anket formu

1: Oy kullanmayanlar

Soru 1: Hangi yaş aralığı içindesiniz? (İsteğe bağlı)

	25 altı	25-40	40-60	60 üstü	Söylemeyi tercih etmiyor
ERKEK					
KADIN					

Soru 2. Son seçimlerde oy kullanmamanızın asıl nedeni neydi?

- A. Sonuca bir etkisi olmayacağını düşündüm
- B. Oy atmak isteyeceğim kimse yoktu
- C. Sunulan politikaların hiçbirleriyle hemfikir değildim
- D. Zahmete girmek istemedim
- E. Farklı bir sebep (detay verin):

A	B	C	D	E

2: Oy kullananlar

Soru 1: Hangi yaş aralığı içindesiniz? (İsteğe bağlı)

	25 altı	25-40	40-60	60 üstü	Söylemeyi tercih etmiyor
ERKEK					
KADIN					

Soru 2. Son seçimlerde oy kullanmanızın asıl sebebi neydi?

- A. Demokratik bir sorumluluk olduğunu düşündüm
- B. [Bir kişi] için oy kullanmak istedim
- C. [Bir parti] için oy kullanmak istedim
- D. [Farklı bir kişi/partinin] kazanmasını istemedim
- E. Farklı bir sebep (detay verin):

A	B	C	D	E

Doldurulmuş anket formu örneği

Anket formu 1: Oy kullanmayanlar

Soru 1: Hangi yaş aralığı içindesiniz? (İsteğe bağlı)

	25 altı	25-40	40-60	60 üstü	Söylemeyi tercih etmiyor
ERKEK	III III II	III III II	III III II	III III II	II
KADIN	III III II	III III II	III III II	III III II	II

Soru 2. Son seçimlerde oy kullanmamanızın asıl nedeni neydi?

- A. Sonuca bir etkisi olmayacağını düşündüm
 B. Oy atmak isteyeceğim kimse yoktu
 C. Sunulan politikaların hiçbiriyle hemfikir değildim
 D. Zahmete girmek istemedim
 E. Farklı bir sebep (detay verin):

A	B	C	D	E
III III II III III II	III III II III III II	III III II III III II	III III II III III II	• O sırada oy kullanmam gereken yerde değildim • Politikacılara inanmıyorum • Biri oy kullanmamamı söyledi

EK 6: Eğitim Uygulaması Öncesi Gerçekleştirilen Yarı-yapılandırılmış Görüşmelerde Katılımcılara Sorulan Sorular

- Demokratik toplumun temel aktörleri kimlerdir? Demokrasinin farklı aktörleri arasındaki karmaşık ilişkiden ve her bir aktörün temel işlevlerinden söz edebilir misiniz?
- Demokratik bir toplumun birlik ve istikrar içerisinde sağlıklı bir biçimde yaşayabilmesi ve içerisinde yaşadığımız şehir ve çevrenin daha yaşanabilir bir hale getirilebilmesi hangi unsurların bir araya gelmesi ile mümkün olabilecektir?
- Sendikal hak ve özgürlükler hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Sendikaların temel işlevleri nelerdir? İşçilerin işverenler ve devlet karşısındaki çıkarlarını korumak adına kullanabilecekleri yöntemler nelerdir?
- Öncelikle bir insan ve daha sonrasında bir vatandaş olarak hangi hak ve özgürlüklere sahipsiniz?
- Hak ve sorumluluk kavramları arasındaki ilişkiden söz edebilir misiniz? Bir vatandaş içerisinde yaşadığı topluma ve devlete karşı bazı sorumluluklara sahip midir? Eğer öyleyse bir vatandaşın temel sorumlulukları nelerdir?
- Herkes için daha iyi bir toplum yaşamı için daha fazla vergi ödemeye değer mi? Yoksa kendi ücretinizin tamamını kendinize saklayıp gereksindiğiniz ya da istediğiniz şeyleri satın almayı mı tercih edersiniz?
- İleriki yaşamınızda bir işçi, memur veya çalışan olarak devlet veya işveren aktörleri ile çıkarlarınız çatırsa hangi yöntemlere başvurursunuz?
- İçerisinde yaşadığımız şehir ile ilgili olarak çevre kirliliği, toplu taşıma, altyapı, ulaşım vb. konularda bir problemle karşılaşmanız halinde, bu problemi çözmek adına nasıl bir yol izlersiniz?
- Çevrenizde yoksulluk, insan hakları ihlalleri, ırkçılık, toplumsal cinsiyet eşitsizliği vb. konularda yaşanan problemlere karşı toplumsal bilinç geliştirmek ve bu sorunlara çözüm üretmek için hangi toplumsal aktörlerden yararlanırsınız ve hangi araç ve yöntemleri kullanırsınız?
- Bir yurttaş olarak belirli politika ve yasalardan hoşnut olmadığınız takdirde, bu endişenizi etkili bir biçimde dile getirmek adına nasıl bir yol izleyeceğinizden söz edebilir misiniz?
- İnsanlar neden farklı görüşlere sahiptir? Demokratik bir toplumda bu konuda ne yapmak gerekir?

- Demokraside her görüş hoş karşılanmalı mıdır? Eğer değilse hangi görüşleri hoş karşılamazsınız?
- Bir vatandaş ne olduğuna bakmaksızın ülkesinde yürürlükte olan yasaları desteklemeli midir?
- Seçimlerde düzenli olarak oy kullanıyor musunuz?
- Herhangi bir sivil toplum örgütüne veya okul kulübüne üye misiniz?
- Herhangi bir siyasi partinin gençlik kollarına üye misiniz? Bir siyasi partide gönüllü olarak çalışıyor musunuz?
- Herhangi bir siyasi partiye üye misiniz? Eğer değilseniz daha öncesinde üye oldunuz mu?
- Protesto, yürüyüşler ve gösteriler gibi siyasal eylemlere katılım gösterir misiniz?
- Daha önce hiç ihtiyacı olan insanlara yönelik bir yardım kampanyasında bulundunuz mu ya da halihazırda bulunuyor musunuz?
- Herhangi bir imza kampanyası başlatma girişiminde bulundunuz mu?
- Yaşadığınız yerdeki herhangi bir sorunun çözümü için bir grupla daha önce çalıştınız mı ya da hali hazırda çalışıyor musunuz?
- Herhangi bir imza kampanyasına katıldınız mı? Eğer katıldıysanız bu imza kampanyası hangi konu ile ilgiliydi?
- Toplumsal katılım faaliyetlerinde yer alma süreçleriniz ve bu ortamlardaki etkinlik süreçleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?
- Şimdi veya gelecekte, gençlerin siyasal görüşlerini ortaya koyduğu gençlik forumu, şiir dinletisi, konser vb. gibi etkinliklere katılmak ister misiniz?
- Şimdi veya gelecekte, siyasal ya da toplumsal gruplar ya da adaylar için kapı kapı dolaşıp tanıtım yapmak ister misiniz?
- Şimdi veya gelecekte, internet üzerinden (web sitesi, blog, chatroom vb.) siyasal konularda görüşlerinizi açıklamak ister misiniz?
- Seçim döneminde başkalarıyla, “neden bir parti ya da aday için oy kullanmaları gerektiğini” konuşup açıklamak ister misiniz?

EK 7: Eğitim Uygulaması Sonrası Gerçekleştirilen Yarı-yapılandırılmış Görüşmelerde Katılımcılara Sorulan Sorular

Siyasal Bilgi

- Eğitim uygulaması esnasında ne tür yeni deneyimler ve bilgiler edindiniz? Bu araştırma çerçevesinde uygulanan etkinlikler, size demokratik bir toplum hakkında daha önce bilmediğiniz yeni bilgiler öğretti mi? Öğrendiğiniz bilgilerden sizi en çok şaşırtanı hangisiydi? (Siyasal Bilgi)
- Genç insanlar çevrelerinde karşılaştıkları problemleri nasıl durdurabilir veya bu problemlerle nasıl mücadele edebilir? (Siyasal Bilgi)
- Hükümet sizin düşünce ve isteklerinize çok aykırı icraatlar yaptığında ne yaparsınız? (Siyasal Bilgi, Siyasal Davranış)
- Sizce demokratik ve sosyal süreçlere katılım nedir ve ne işe yarar? Demokratik yaşama katılım sizin için ne ifade etmektedir? (Siyasal Bilgi, Yurttaşlık Görevi Duygusu)
- Sivil Toplum Kuruluşlarının siyasal katılma anlamında topluma ne tür katkıları olabilmektedir? (Siyasal Bilgi)
- Sendikal hak ve özgürlükler konusundaki görüşleriniz nedir? Sizce sendikal haklar ne kadar önemlidir? Bu hakka sahip olmamanın sonuçları nedir? (Siyasal Bilgi)
- Eğitimler öncesinde sendikalar hakkında, sendikaların ne olduğu hakkında ve ne işle meşgul olduğu hakkında ne kadar bilgiye sahiptiniz? Eğitimlerin ardından bu konularda yeni bilgiler öğrendiniz mi? (Siyasal Bilgi)
- Öncelikle bir insan sonrasında bir vatandaş olarak sahip olduğunuz hak ve özgürlükleri düşünün. Sizce hangi haklarınız korunmalı ve geleceğe taşınmalıdır. Gelecekte sahip olduğunuz haklara neler eklenmelidir? (Sizce geleceğin yurttaşlarının hakları ne olmalıdır?) (Siyasal Bilgi)

Yurttaşlık Görevi Duygusu

- Sizce bir yurttaşın topluma ve devletine karşı olan ödevleri nelerdir? Eğitim uygulaması esnasında daha önce farkında olmadığınız vatandaş sorumlulukları öğrendiniz mi? (Yurttaşlık Görevi Duygusu)
- Eğitim uygulaması sonrasında bir ihtiyaç veya eylem olarak siyasal katılıma ilişkin görüşünüzde bir değişim oldu mu?
- Eğitim uygulaması sırasında öğrendiğiniz bilgi ve kazandığınız deneyimleri düşündüğünüzde bir vatandaş olarak topluma ve birlikte yaşadığınız diğer insanlara

karşı olan sorumluluklarınız hakkında yeni birtakım şeyler öğrendiniz mi? (Yurttaşlık Görevi Duygusu)

Siyasal İlgi

- Siyasal olgu ve olayları takip etme ihtiyacını hissediyor musunuz? (Siyasal İlgi)
- Eğitim uygulaması sonrasında politika ya da hükümet ile ilgili gelişmeleri takip etme seviyenizde/sürenizde bir değişim gözlemlediniz mi? (Siyasal İlgi)
- Eğitim uygulaması sonrasında güncel siyasi konularla ilgili bilgi sahibi olup, bilginizi başkalarıyla paylaşma sıklığınızda bir değişim oldu mu? (Siyasal İlgi)
- Siyasetle neden ilgileniyorsunuz ya da neden ilgilenmiyorsunuz? Eğitim uygulaması sırasında öğrendiğiniz bilgi ve kazandığınız deneyimler ışığında siyasal ilginizde bir değişim oldu mu? (Siyasal İlgi)
- *Politik Öz-yeterlilik-Siyasal Etkinlik Duygusu*
- Toplumda karşılaştığınız herhangi bir sorunu düşünün, kendinizi bu sorunun çözümünde/bireysel olarak fark yaratmada ne kadar etkili görüyorsunuz? (Politik Öz-Yeterlilik, Siyasal Etkinlik Duygusu)
- Yasama süreci üzerinde istediğiniz yönde bir etki bırakabileceğinizi düşünüyor musunuz? Eğitim uygulaması sonrasında bu konudaki görüşlerinizde bir değişim oldu mu? (Politik Öz-Yeterlilik, Siyasal Etkinlik Duygusu)
- Çevrenizde karşılaştığınız yoksulluk, insan hakları ihlalleri, ırkçılık, toplumsal cinsiyet eşitsizliği vb. konularda size veya bir başkasına haksızlık yapıldığını görseniz hakkınızı ne ölçüde ararsınız? Eğitim uygulaması sonrasında bu konuda kendinizde bir değişim gözlemlediniz mi? (Politik Öz-Yeterlilik, Siyasal Etkinlik Duygusu)
- Yöneticilerimizi istediğiniz yönde etkileyebileceğinize inanıyor musunuz? (Politik Öz-Yeterlilik, Siyasal Etkinlik Duygusu)

Değerler ve Tutumlar

- Eğitim uygulaması öncesindeki ve sonrasındaki tutum ve değerlerinizi düşündüğünüzde kendinizde ne tür değişimler fark ettiniz? (Tutum ve Değerler)
- Eğitim uygulaması sırasında öğrendiğiniz bilgi ve kazandığınız deneyimleri düşündüğünüzde demokrasiye ilişkin tutum ve inançlarınızda ne tür değişimler gözlemlediniz? (Tutum ve Değerler)
- Eğitim uygulaması esnasında öğrendiğiniz yeni bilgileri ve kazandığınız deneyimleri projedeki diğer katılımcılarla ve çevrenizdeki insanlarla birlikte düşünme ve tartışma fırsatı buldunuz mu? (Sosyal Girişkenlik, Siyasal İlgi)

- Eğitim uygulaması sonrasında öğrendiklerinizi gündelik yaşamınızda uygulama şansını buldunuz mu? (Örgütlülük, Sosyal Girişkenlik)

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Irmak Irmakoğlu
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Lefkoşa Türk Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Antalya
Yabancı Dil	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
Irmakoğlu, I. “1946-1960 Türkiye’inde Korporatizm Ne İşlev Gördü?”. 16. Ulusal Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Öğrenci Kongresi, Malatya, 3-5 Mayıs 2018. Irmakoğlu, I. “Rousseau’nun Demokrasi Görüşünden Hareketle Yurttaşlık Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme”. I. International Politics and Social Science Symposium (IPSS), Ardahan, 10-12 Ekim 2018, 340-370.	